

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Prof. Dr. Hermann Róbert (DSc)

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Magyar katonai szakelődök, katonai attasék csehszlovákiai tevékenysége a magyar források alapján 1918–1939 között

Keller-Deák Kristóf

Témavezető: Dr. Horváth Csaba János CSc, egyetemi docens

Budapest

2025.

1. Bevezetés	4
2. Historiográfia	7
3. A magyar katonai attasészolgálat létrejötte és története 1918–1945 között	17
4. A rejtett katonai attaséi szolgálat Prágában 1920–1928	28
4.1. A prágai magyar hírszerzés kezdeti éveei Bajnóczy József alatt	30
4.2. A csehszlovák–lengyel viszony és a magyar aggodalmak vitéz Dr. Fleischhacker Rezső szolgálata során.....	36
4.3. Az átmeneti időszak éveei, vitéz Székely János az utolsó rejtve működő attasé	42
5. A prágai magyar katonai attasék 1928–1939	47
5.1. Lakatos Géza attaséi tevékenysége gazdasági és politikai válságok éveiben	48
5.1.1. Jelentések a kisantant katonai tanácskozásairól 1928–1929-ben.....	49
5.1.2. Információk a csehszlovák hadsereg hadianyag-készleteiről 1930-ban	54
5.1.3. A gazdasági világválság hadseregre gyakorolt hatásainak felderítése 1931-ben ...	58
5.1.4. A gazdasági válságra és a német belpolitikai változásokra adott csehszlovák válaszokról 1932-ben	75
5.1.5. Jelentések a hadsereget érintő ügyekről, katonai célú intézkedésekről 1933-ban ..	93
5.1.6. Felderítési adatok a csehszlovák hadsereg 1934-es szervezeti felépítéséről és beosztási, személyi ügyeiről	107
5.2. Az egyre feszültebb nemzetközi környezet Ujzászy István alatt.....	112
5.2.1. A Csehszlovák hadsereget érintő fő kérdések felderítése 1934-ben	113
5.2.2. Fokozódó nemzetközi feszültség és a csehszlovák reakciók 1935-ben	144
5.2.3. Ujzászy és a csehszlovák kémelhárítás 1936–1938 között	188
5.3. A világháború előestéje és Csehszlovákia felbomlása Solymossy Ulászló szolgálata Idején	194
6. Összegzés	197
6.1. A disszertáció tudományos eredményei	198
Mellékletek.....	202
Bibliográfia.....	210

1. Bevezetés

Az I. világháborút követően az önállóvá váló Magyarországgal a győztes hatalmak Versailles-ban írták alá a háborút lezáró békét. A békeszerződés aláírására 1920. június 4-én került sor a Nagy-Trianon palotában. Az új határok későbbi revíziójának lehetőségéről azonban a magyar politika egyáltalán nem mondott le. sőt, a revizionizmus eszméje, a magyar politika egyik legmeghatározóbb, központi elemévé vált.¹

Ezt követően az országban uralkodó közhangulatot egyértelműen meghatározta és irányította a Trianon-ellenes érzelmek sorozata.² A többség a teljes területi revízióban bízott és a kormányzati külpolitika is ennek mentén működött, ezt tekintette a lehető legideálisabb megoldásnak. Voltak, akik a területi helyett az etnikai revízióban bíztak, és a magyarlakta területek visszaszerzését tartották egyedül reális, elérhető célnak.³

Magyarország számára, a trianoni békeszerződés után, a nemzetközi elszigeteltségből való kitörésre két lehetőség kínálkozott Hitler hatalomra jutása előtt: az egyik Olaszország, a másik Lengyelország irányába. Ez utóbbi csehszlovák vonatkozásban is érdekes, hiszen ők is tesznek lépéseket a korszakban a lengyelekkel való viszony javítására, amelyről később, a jelentésekben is szó lesz.

A békeszerződés feldarabolta Magyarországot: Ausztriának, Jugoszláviának, Romániának, Csehszlovákiának és Lengyelországnak is jutott a történelmi Hungária területeiből. Az országot így körbe ölelő, szomszédos államok pedig szövetségbe tömörültek, aminek fő célja Magyarország elszigetelése volt. Ez volt az úgy nevezett „kisantant”, amelynek Ausztria kivételével, mindegyik szomszédos ország a tagja lett. A szövetség kialakulásának első lépése az 1920. augusztus 14-én Belgrádban aláírt csehszlovák–jugoszláv egyezmény volt. Ennek célja, hogy megőrizték a hatalmi egyensúlyt, és szükség esetén megakadályozzák a Habsburgok visszatérését. A szerződéssel a felek célul tűzték ki, hogy fenntartják a trianoni békeszerződés által létrejött hatalmi berendezkedést a térségben, amelynek az is részét képezte, hogy ha az egyiket magyar támadás érné úgy a másik szerződő fél a megtámadott segítségére

¹ ROMSICS Ignác: Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés. In: *Trianon 90 év távolából*. Eger, 2011. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, 15–40.

² ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest, 2002. Teleki László Alapítvány, 14.

³ ZEIDLER Miklós: A magyar revíziós külpolitika a két világháború között. In: *Korunk*. 2012. 3. évf., 11. sz., 29–30.

sietne.⁴ A kisantant létrejöttének, az ehhez kapcsolódó szerződés aláírásának fő irányítója, mozgatója Csehszlovákia volt, Beneš vezette a diplomáciai tárgyalásokat, amelyeket a franciák rendkívül gyanakvóan figyeltek.⁵ A megállapodást követően a kisantant államai közötti együttműködés akkor lett teljes, amikor 1921. június 7-én Jugoszlávia és Románia is aláírta a szövetségi szerződést.⁶

A kisantant egyik leginkább meghatározó állama az a Csehszlovákia volt, amely az I. világháborút követően jött létre. A trianoni békeszerződés következtében Magyarországtól a Felvidéket és Kárpátalját csatolták az újonnan megalakult országhoz. Még az I. világháború ideje alatt, 1918 júliusában felállt a Csehszlovák Nemzeti Bizottság (Československá národní komitě),⁷ és ugyanezen év október 28-án a prágai kiáltványában döntött az új állam megalapításáról.⁸ A csehszlovákok folyamatosan terjesztették ki befolyásukat a nekik odaítélt területek felett, már a trianoni békeszerződés aláírását megelőző időszakban is. Ez nem egyszer fegyveres összetűzéssé is erősödött a megszálló csehszlovák katonák és a helyi magyar lakosság között, például Balassagyarmat esetében. Csehszlovákia, Eduard Benešsel az élen, vezető szerepet kívánt játszani Közép-Európában. Az újonnan létrejött utódállamokkal igyekeztek jó viszonyt ápolni, míg ez a kapcsolat Magyarországgal szemben inkább ellenségesnek volt mondható. Bár a két ország között fennállt a diplomáciai összeköttetés, a levéltári iratok tanúsága szerint a kémkedés, különösen a másik ország katonai jellegű információinak felderítése kifejezetten nagy intenzitással zajlott az 1920-as években, aminek mértéke a II. világháború előtti utolsó tíz évben sem csökkent.

A magyar–csehszlovák államközi kapcsolatokban a kisebbségi kérdés kezdettől fogva igen kiemelt helyen volt. A békeszerződés következtében a Csehszlovákiába került magyarság helyzete, hangulata, politikai szerepvállalása a magyar külpolitika számára meghatározó volt. Ezt katonai oldalról is szemmel tartották, és nagy jelentőséget tulajdonítottak a helyi magyarságnak hírszerzési oldalról is, amit igyekeztek a lehetőségekhez mérten kihasználni.

Doktori disszertációm témájának egy részével már korábbi tanulmányaim során is foglalkoztam és azóta is folyamatosan dolgozom ezen, ezért egyértelmű volt számomra, hogy ezzel a

⁴ ÁDÁM Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, 1989. Akadémiai Kiadó, 76. oldal

⁵ A franciák a csehszlovákok diplomáciai lépéseit a kisantant alapját adó szerződések megkötése érdekében a francia befolyás elleni műveletként értékelték. ÁDÁM Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, 1989. Akadémiai Kiadó, 77. oldal.

⁶ *Csak mélyítette a szakadékok győztesek és legyőzöttek között a kisantant létrejöttét*, <https://m.mult-kor.hu/csak-melyitette-a-szakadekok-gyoztesek-es-legyozottek-kztt-a-kisantant-letrejtte-20190607> (letöltve: 2023. 04. 30.)

⁷ Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000. 115. oldal.

⁸ Jan RYCHLÍK: Kárpátalja és Csehszlovákia 1918–1919-ben. In: *Aetas*. 2018. 33. évf., 2. sz., 133. oldal.

területtel szeretnék foglalkozni. Kutatásom kiemelt jelentőségét az adja továbbá, hogy az általam választott téma eddig csak részleteiben volt feldolgozva, azonban még nem készült átfogó írás a címben jelölt korszak magyar hírszerzésének csehszlovákiai tevékenységéről.

Dolgozatomban, a kutatásaim következtében, **három** olyan **hipotézist** állítottam fel, amelyek alapján megvizsgálva az általam választott témát, a disszertáció végén – megítélésem szerint – eredményeket mutatok fel.

Az első hipotézisem, hogy a prágai magyar katonai attasék és szakelőadók feladatköre nem csak a csehszlovák hadsereggel kapcsolatos adatgyűjtésre terjedt ki, hanem azon túl folyamatosan figyelemmel kísérték a csehszlovák belső társadalmi folyamatokat, hangulatot?

A második hipotézisemben arra keresem a választ, hogy a prágai magyar katonai attasék felhasználták-e a helyi magyar lakosságot információszerzés céljából, azokon a lehetőségeken túl, amelyeket hivatalos pozíciójukból fakadóan alkalmazhattak?

Harmadik hipotézisem, hogy a prágai magyar katonai attasék folyamatosan figyelemmel kísérték a csehszlovák politikai folyamatokat és a nemzetközi politikai eseményekre adott csehszlovák válaszokat, természetesen Magyarország érdekeinek központba helyezésével.

2. Historiográfia

Az általam felhasznált, és a téma szempontjából elengedhetetlen szakirodalmi könyvek és szerzők között a magyar nyelvűek mellett idegen nyelvű írások is megtalálhatóak. Fontos megjegyezni, hogy a katonai attaséi szolgálatról Csehszlovákia vonatkozásában íródott könyv még nem készült magyar nyelven. A magyar nyelvű könyvek többsége a vizsgált korszakban szolgálatot teljesítő attasék visszaemlékezései.

Elsőként Lakatos Géza visszaemlékezéseit emelném ki.⁹ Az 1928 és 1934 közötti prágai kiküldetéséről összesen három oldalt ír. Ez azonban elegendő ahhoz, hogy hiteles, személyes benyomást kaphassunk az ott eltöltött hat évről, a munkájáról, feladatairól és arról, hogyan élte meg a katonai attaséi szolgálatot.

Az egyik legmeghatározóbb, korabeli írásokat tartalmazó gyűjtés az Ujszászy István feljegyzéseit is tartalmazó könyv,¹⁰ amelyben az ÁVH fogságában írt visszaemlékezései találhatóak. Ezekon kívül katonai pályafutását is részletesen ismertetik a kötet összeállítói. Az első részében van a munkám szempontjából leghasznosabb két alfejezet. Az egyik, amely születésétől 1934-ig mutatja be életét és katonai pályafutását, valamint az, amelyik az 1934 és 1938 közötti prágai időszakra koncentrálnak. A második rész tartalmazza Ujszászy feljegyzéseit. Ezekből sok hasznos adatot lehet találni az csehszlovákiai magyar hírszerzésre vonatkozóan is. Ezen túl értékes információk olvashatók az 1930-as évek és II. világháború alatti magyar katonai hírszerzés szervezetéről és működéséről. A kötet az 1934 utáni időszakot tekintve nagyon hasznos szakirodalom volt számomra.

A kutatásom témája szempontjából megkerülhetetlen szerző Szakály Sándor. Két könyvét is felhasználok dolgozatom megírásához, amelyek az 1938 és 1945 közötti időszakot öleli fel és a magyar katonai felső vezetés,¹¹ vagy elit¹² áll a középpontban. Ezekben értékes adatok vannak a Prágában katonai attaséi szolgálatot teljesítő magyar katonatiszterokról.

Témám diplomáciai (és ezáltal nemzetközi) jellege miatt nem lehet elmenni szó nélkül az idegen nyelvű szakirodalom mellett. Bár alapvetően úgy gondoltam, hogy magyarul, Magyarországon fellelhető, magyar nyelvű anyagokból dolgozom, mégsem lehet úgy

⁹ LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó.

¹⁰ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

¹¹ SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, 2001, Ister Könyvkiadó.

¹² SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1938–1945*. Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó.

hozzáállni egy nemzetközi kapcsolatokat érintő témához - ami ráadásul hírszerzésről és kémkedésről szól -, hogy ne rendelkezünk minimális háttértudással arról, hogy a nem magyar szerzők milyen művekkel járultak hozzá a téma anyagának bővítéséhez, feldolgozásához és megismeréséhez. Az alábbiakban a nemzetközi szakirodalom azon német és angol nyelvű írásait veszem sorra, amelyeket fontosnak találtam beépíteni a disszertációmba.

Az idegen nyelvű szakirodalmat megvizsgálva azt lehet megállapítani, hogy egyik fő témája a két világháború közötti csehszlovák hírszerzés működése. Ebből kiemelten igen hangsúlyos szerepet kapnak az 1938-as év és annak csehszlovák vonatkozású eseményei. Továbbá a németekkel szembeni hírszerző és kémelhárító tevékenység jelenik meg még többször az írásokban.

Nemzetközi viszonylatban az általam legfontosabbnak ítélt könyv František Moravec, a csehszlovák kémelhárítás főnökének visszaemlékezése *Master of Spies* (Kémek mestere) címen.¹³ A könyv első fele tárgyalja a csehszlovák kémelhárítás működését, felépítését és tevékenységét. Kiemelt jelentőséggel bírnak azok a részek, amelyekben Moravec Ujszászy megfigyeléséről és a magyar hírszerzéssel szembeni elhárító tevékenységről ír. Kifejezetten hasznos irodalom a másik fél - az 1930-as évekből a csehszlovák hírszerzés és kémelhárítás létrejöttének, működésének és módszereinek megismeréséhez.

Az angol és német nyelvű nemzetközi szakirodalmat tanulmányozva megállapítható, hogy a csehszlovák hírszerzés részéről Moravec tevékenysége, több hírszerzéssel is foglalkozó írásban is megjelenik. Egy példa: Max Hastings könyve (*The Secret War* magyar címén *A titkos háború*) a II. világháború alatti hírszerzési tevékenységekről, egyenesen Moravecnek a németekkel szembeni hírszerzési tevékenységével kezdődik 1937-től, azzal a magyarázattal, hogy szerző szerint ez a nyitánya a II. világháború hírszerzésének. A témában író szerzők jelenős része is előszeretettel hivatkozik Moravec könyvére. Csehszlovákia vonatkozásában főleg az 1938. májusi és szeptemberi, valamint 1939. márciusi események azok, amelyek a tanulmányok középpontjában állnak. A csehszlovák kémelhárítás történetéhez kapcsolható Stefan Porubský írása, amelyben egy rövid rész a munka elején ezzel foglalkozik.¹⁴ Cseh részről Aleš Binar, egy angol nyelvű tanulmányában az 1938-as müncheni események hatásainak tükrében mutatja be a csehszlovák védelmi rendszert és nemzetbiztonságot. Ír a csehszlovák fegyveres erőkről a két világháború közötti időszakban, a müncheni egyezményt megelőző

¹³ MORAVEC, František: *Master of Spies*. Washington, 1975., 75. oldal.

¹⁴ PORUBSKÝ, Stefan: Application and Misapplication of the Czechoslovak STP Cipher WWII. In: *Tatra Mountains Mathematical Publications*. 2017. Vol 70, 3. issue, 41–91.

hónap eseményeiről, megemlítve benne a katonai hírszerzés működését, és csehszlovák katonatisztek döntéseit.¹⁵ Megemlíteném még Igor Lukest, aki egy angol nyelvű tanulmányában részletesen elemzi a csehszlovák hírszerzés szemszögéből az 1938. májusi eseményeket. Ezáltal képet lehet kapni a csehszlovák hírszerzés németországi ügynökhálózatáról és annak működéséről is, esetenként még több adattal is szolgál, mint Moravec a saját könyvében.¹⁶ Ugyanez a szerző egy könyvében, amelynek témája Beneš külpolitikája, az 1930-as évek csehszlovák és szovjet hírszerzés kapcsolatairól ír.

Jacek Dworzecki pedig a csehszlovák hírszerzés megalakulását, működését mutatja be a II. világháború végéig. Ez a tanulmány tárgyalja az általam eddig ismert angol nyelvű szakirodalomban talán a legrészletesebben a csehszlovák hírszerzés és kémelhárítás működését Moravec visszaemlékezései mellett. Kiindulópontja az I. világháború alatti kezdetleges cseh hírszerzési tevékenységek. Bemutatja a katonai hírszerzés 1918 és 1920 körüli megalakulását, a fontosabb együttműködéseket és a híresebb kémeket is. Magyar részről egy, Csehszlovákia területén kívülről, Ausztriából szervezett, magyar kémhálózatról is ír.¹⁷

Egy lengyel szerzőpáros, Krzysztof Nowacki és Adam Szymanowicz angol nyelvű tanulmánya a német háborús készülődést mutatja be 1933 és 1939 között a lengyel hírszerzés dokumentumai alapján. Az írásban foglalkoznak többek között a Csehszlovákia elleni német tervekkel, és Csehszlovákia megszállásával is.¹⁸

Német oldalról egy dokumentumokat összegyűjtő sorozat részei emelhetőek ki; angol nyelvű kiadások az 1918 és 1945 közötti német külpolitika iratairól. Ebből a sorozatból három kötet érdekes számomra. Az egyik kötet a német külpolitikai dokumentumokat mutatja be Nyugat-Európa, a Közel-Kelet és a Szovjetunió vonatkozásában 1937 szeptembere és 1938 szeptembere között. Ezek közül Csehszlovákia mintegy 30-ban tűnik fel.¹⁹ Az egyik kötet csak és kizárólag a német–csehszlovák viszonyal foglalkozik 1937 októberétől a müncheni egyezmény megkötéséig. Külön fejezetben vannak a müncheni tárgyalásokat és az egyezmény aláírását

¹⁵ BINAR, Aleš: The defence sector and its effect on national security during the czechoslovak (Munich) crisis 1938. In: *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej*. 2018. 2. szám, 71–84. oldal.

¹⁶ LUKES, Igor: The Czechoslovak Partial Mobilization in May 1938: A Mystery (almost) Solved. In: *Journal of Contemporary History*. Vol. 31. No. 4. 699–720.

¹⁷ DWORZECKI, Jacek: Organization and Functioning of Intelligence Formations since the Creation of Czechoslovakia Until the End of World War II. In: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Vol. 23, 3. issue. 42–50.

¹⁸ NOWACKI, Krzysztof – SZYMANOWICZ, Adam: German preparations for the war in the light of documents of the Polish military intelligence (1933-1939) – selected aspects. In: *Scientific Journal of the Military University of Land Forces*. Vol. 51, 2. issue, 253–265.

¹⁹ *Documents on German foreign policy 1918–1945: Series D, Vol. I: From Neurath to Ribbentrop, September 1937–1938*. London, His Majesty's Stationery Office, 1949.

megelőző hetekben keletkezett dokumentumok is. Ebben a könyvben 676 ilyen dokumentum található. Jelentős részük Ernst Eisenlohrhoz, az akkori prágai német követhez kötődik.²⁰ A harmadik kötet az ezt követő öt és fél hónap eseményeihez kapcsolódó német külpolitikai iratokat tárgyalja, egészen 1939. március 16-ig és 246 dokumentumot mutat be a tárgyalt időszak német–csehszlovák viszonylatában.²¹

Egy német nyelvű tanulmány a csehszlovák erődítések kérdésköréhez szolgálhat információként, amely az 1938. évi állapotokat mutatja be. Szó esik a német hadsereg felépítéséről, Csehszlovákiával szembeni tervről. Elemzi Csehszlovákia védelmi stratégiáját, részletesen bemutatja az erődrendszer terveit, az építkezés folyamatát, annak (végül ki nem próbált) védelmi képességeit. Ír a csehszlovák hadiipar helyzetéről is.²²

Az általam felhasznált tanulmányok többségükben két nagyobb témát érintenek. Az egyik a magyar katonai attasészolgálat, magyar katonai hírszerzés működése és története a disszertáció által a vizsgált időszakban Ujszászy István személye az, amely az írások szerzőit leginkább foglalkoztatja. Úgy gondolom, Ujszászy esetében ez nem csak katonai pályafutásának köszönhető, hanem magánéletének eseményei is igen jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a figyelem középpontjába kerüljön.

Árokay Lajos az 1980-as években a Hadtörténelmi Közleményekbe írt három tanulmányával mutatta be a magyar katonai attaséi szolgálat kialakulását és kezdeti működését az 1918 utáni tíz évben. Ezek az írások számos információval szolgáltak számomra az 1918 és 1928 közötti időszakról, amelyről - ha csak a levéltári forrásokat nézem - nagyon kevés adattal rendelkezem.

Az első Árokay tanulmány az 1918–1919 közötti időszakban az attaséi szolgálat létrejöttét, kezdeti nehézségeit írja le.²³ Bemutatja, hogy az 1918-as összeomlás idején, és az azt követő zavaros időszakban, katonadiplomáciai téren, milyen nehézségekkel nézett szembe az ország. Külön foglalkozik Prágával is és a csehszlovákiai magyar katonai attaséi jelenlét kérdésével. 1918 novemberével és a magyar katonadiplomácia kezdetével indul az írás, s tart egészen 1919 márciusáig. Árokay alapvetően a magyar katonai attaséi szolgálat kezdetéhez ad igen részletes áttekintést, érintőlegesen szerepel még csak benne Prága. Azonban az általa leírtak láttatják a

²⁰ *Documents on German foreign policy, 1918–1945: Series D, Vol. II: Germany and Czechoslovakia, 1937-1938.* London, His Majesty's Stationery Office, 1950.

²¹ *Documents on German foreign policy 1918–1945: Series D, Vol. IV: The aftermath of Munich.* Washington, Government Printing Office, 1951.

²² PFAFF, Ivan: *Die Modalitäten der Verteidigung der Tschechoslowakei 1938 ohne Verbündete.* In: *Militärgeschichtliche Zeitschrift.* Vol. 57., 1. issue, 23–78.

²³ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények,* 1983. 1. sz.

kezdeti nehézségeket, amelyekkel a magyar vezetés küzdött az I. világháború végét követő években. Ez pedig elengedhetetlen a prágai magyar katonai attaséi jelenlét és az első attaséi feladatokat katonai szakelődóként ellátó Bajnóczy József munkájának vizsgálatához.

Árokay második tanulmánya az 1920 és 1923 közötti időszakot öleli fel.²⁴ A trianoni békeszerződést követő három évben felállított rejtett katonai attaséi szolgálati helyek létrejöttét, kezdeti működését tárja elénk, külön kiemelve Prágát is. Az írás első részében a katonai szakelődók (a katonai attasék akkori megnevezése) kiküldetésének rendjéről, feladataikról és a külképviseleteken való elhelyezésükről értekezik. Itt esik szó a Hadügyminisztérium (majd 1920. június 1-től újra Honvédelmi Minisztérium) VI-2. osztály létrehozásáról, illetve bemutatja az első szolgálati utasítást a katonai attaséi szervezet részére, amely a katonai szakelődók alárendeltségi viszonyait és a külképviseletekkel való kapcsolatukat szabályozza. A munkakörülmények biztosításának nehézségeiről is ír, mert az attasék a trianoni békeszerződés korlátozásai miatt csakis rejtve működhettek, így meg kellett oldani a külképviseleteken való elhelyezésüket úgy, hogy az a fogadó állam számára ne keltsen feltűnést. A prágai eseményeket Bajnóczy József katonai szakelődói tevékenységének idején 1920-tól 1923-ig tárgyalja.

A harmadik tanulmány 1923-tól 1928-ig veszi sorra a magyar katonai attaséi szolgálat kialakulásának és kezdeti (ekkor még rejtett) működésének eseményeit.²⁵ Ebben röviden bemutatja az 1920-as évek elején kialakult vitát a katonai szakelődói szolgálat fenntartásáról. Utána a prágai attaséi személycseréket írja le, majd beszél a külföldi országok magatartásáról és a katonai attaséokra vonatkozó korlátozások feloldásáról Magyarországgal kapcsolatban. Ebben említésre kerül Fleischhacker Rezső prágai (ekkor még rejtett) katonai attasé és utódja, Székely János is. Az írás fő tartalmi mondanivalója közé tartozik, mert Prágába 1928-tól – immáron hivatalosan, Szövetségi Ellenőrző Bizottság Magyarországról történő kivonulását követően – küldhetett Magyarország katonai attasét a csehszlovák fővárosba Lakatos Géza őrnagy személyében, aki Székely János őrnagyot váltotta.

Összegzésképp az Árokay Lajos által írt tanulmányokról elmondhatom, hogy nagyon sokat adnak hozzá a magyar katonai attaséi szolgálat áttekintéséhez, sok információval szolgálnak Prágával kapcsolatban is arra az időszakra vonatkozóan, amikor az attaséknak még rejtve,

²⁴ ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz.

²⁵ ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 4. sz.

katonai szakelőadóként kellett működniük a külképviseleteken. Ez pedig később, a levéltári adatok mennyiségének fényében igen hasznosnak bizonyul.

Szakály Sándor személyéhez köthetően három tanulmányt említenék, amelyek nagyon hasznosak a téma feldolgozása szempontjából. Az egyik írása a két világháború közötti magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetételét veszi nagyító alá különböző szempontok alapján.²⁶ A második tanulmány Szakály professzortól egy áttekintés a magyar katonai attaséi szolgálat működéséről az 1918-as kezdetektől, kitérve a felépítésre, létrehozásra, kezdeti nehézségekre egészen 1945-ig, a II. világháború végéig.²⁷ A harmadik tanulmány pedig – Árokayhoz hasonlóan – a kezdeteket mutatja be, azaz az 1918 és 1921 közötti időszakot a magyar hírszerzés és kémelhárítás történetében.²⁸

Suba János, aki Csehszlovákia vonatkozásában, erődítéssel, katonapolitikával is foglalkozott és írt tanulmányokat, amelyeket szintén felhasználok. Egyik írása a csehszlovák erődítést mutatja be, annak főleg magyar vonatkozású részeivel, amely adalékul szolgálhat a katonai attasék erődítési munkálatokról szóló jelentéseihez.²⁹ Másik írása általánosságban elemzi Csehszlovákia katonapolitikai helyzetét létrejöttétől egészen 1939-ig, amelyben a csehszlovák védelempolitika stratégiai elgondolásainak fejlődése is bemutatásra kerül. Itt három szakaszt különböztet meg. Az első szakasz Hitler hatalomra jutásáig tart, a második az Anschlussig, a harmadik Csehszlovákia német megszállásáig.³⁰ Harmadik írása kifejezetten 1938-ra fókuszál és az akkori csehszlovák határvédelmet mutatja be; különös tekintettel a magyar határszakaszon kiépített csehszlovák erődrendszerre. Az erődítés nem csak itt, de később majd az attaséi jelentésekben is megjelenik, hangsúlyozottan a magyar határra vonatkozóan. A pozsonyi hídfő kiemelt figyelmet kap.³¹

További négy szerző cikkeit dolgozom fel írásomban. Közös bennük, hogy mindegyik Ujszászy István személyéről, katonai attaséi munkájáról írt. Ezek közül a leghosszabb Szita Szabolcs

²⁶ SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti katonai attasészolgálat személyi összetétele. In: *Felderítő Szemle*. 2013. november, XII. évf., 2. sz.

²⁷ SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozása, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945). In: *Felderítő Szemle*. 2018., XVII. évf., 2. sz., 16–38. oldal.

²⁸ SZAKÁLY Sándor: Magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás 1918–1921. In: Szakály Sándor: *A 2. vkf. Osztály – Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945*. Budapest, 2015. Magyar Napló Kiadó.

²⁹ SUBA János: A csehszlovák erődrendszer magyar határmenti szakasza. In: *Közép-Európai Közlemények*. 2017. 10. évf., 1. sz., 168–177. oldal.

³⁰ SUBA János: Csehszlovákia „katonapolitikai” helyzete és az országerődítés. In: *Közép-Európai Közlemények*. 2014. 7. évf., 3-4. sz., 41–49. oldal.

³¹ SUBA János: Csehszlovákia határőrzete és határvédelve 1938-ban. In: *Köztes Európa*. 2016. 8. évf., 1–2. sz.

írása. Ujszászy István katonai pályafutását elemzi, amelynek része a prágai katonai attaséi szolgálat.³²

E. Fehér Pál két újságcikket ír Ujszászyról. Az egyikben, a František Moravec könyvében leírt, Ujszászyról szóló állítását veszi górcső alá, miszerint a magyar tiszt valóban felajánlotta-e a szolgálatait a csehszlovák hírszerzésnek, vagy sem. Megjegyzendő, hogy E. Fehérnek ez az írása meglehetősen bulvárszerű és igen erős forráskritikával szabad csak kezelni.³³ A másik újságcikkben az 1938 és 1939-es események kapcsán mesél el egy diplomáciai történetet a két ország (Magyarország és Csehszlovákia) diplomatái, katonatisztjei között.³⁴

Vadász Ferenc Ujszászy István prágai katonai attaséi pályafutásának egyik legnagyobb botrányt kiváltó eseményét járja körül, amely az attasé házvezetőnőjének meggyilkolása körüli ügy volt. Ennek történetét írja le a korabeli újsághírek felhasználásával.³⁵

Ungváry Krisztiánnak a 2. vkf. (vezérkar főnöke) osztály működéséhez és Ujszászy István és Fleischhacker Rezső életrajzához van egy hosszú tanulmánya, egy tanulmánykötet részeként.³⁶

A korabeli újságokból elsősorban az attaséi kinevezéseket, áthelyezéseket lehet figyelemmel kísérni. Esetenként beszámolnak egy-két olyan rangosabb eseményről, ahol az attasé is részt vett. Mindezek mellett például a sajtóból tudunk meg többet botrányos helyzetekről.

Magyarországi megjelenésű lapok, közlönyök közül az alábbiakat vontam be a kutatásomba: *Budapesti Hírlap*, *Friss Ujság*, *Külügyi Közlöny*, *Magyarország*, *Magyar Nemzet*, *Nemzeti Ujság*, *Pesti Hírlap*. Ezek azok a magyarországi lapok, amelyekben szerepelnek a prágai magyar katonai attasék. A csehszlovákiai magyar lapok közül elsőként emelem ki a *Prágai Magyar Hírlapot*. Az attaséi jelentésekben rengeteg más, cseh vagy német nyelvű csehszlovákiai lap is említésre kerül, többször olvashatunk a *Prager Presse* és a *Prager Tageblatt* újságokról. Ezekben jelentek meg olyan cikkek, amelyeket az attasék, a hírértékük miatt akár külön jelentés formájában fel is dolgoztak.

³² SZITA Szabolcs: Ujszászy István tábormok pályafutása. In: *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*. 2006. 51. évf., 2. sz., 4–30. oldal.

³³ E. FEHÉR Pál: *Ujszászy tábormok titkos ügyei*. 168 óra, 2005. 16. sz. (A tanulmány címében Ujszászyként szereplő vezetőknév helyesen írva: Ujszászy – KDK).

³⁴ E. FEHÉR Pál: *Sör, diplomácia, történetek*. Népszabadság, LVI. évf., 91. sz.

³⁵ VADÁSZ Ferenc: Gyilkosság Prágában. A kémfőnök-jelölt ballépése. In: *Ezredvég*. 1998. VIII. évf., 2. sz., 52–56. oldal.

³⁶ UNGVÁRY Krisztián: A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői. In: *A magyar elhárítás fejlődése*. Szerk.: Drusza Tamás. Budapest, 201, Dialóg Campus Kiadó. 13–18. oldal.

Az interneten fellelhető anyagok közül több írást is feldolgoztam. Miklós Dániel Ujszászyról³⁷ és a korabeli Csehszlovákiáról³⁸ jelentetett meg írásokat. Az egyikben Ujszászy prágai katonai attaséi tevékenységéről és a magyar hírszerzésről, kémkedésről ír. A másodikban visszanyúl a kezdetekhez, az 1920-as évek elejére, amikor elkezdődtek a diplomáciai kapcsolatok a két ország között. Nekem két írásom köthető a témához, ezeket azért is tartom fontosnak megemlíteni, látható legyen, a témában eddig milyen megjelentetett írásokkal rendelkezem. Az egyik írásomban egy Ujszászy István által 1935-ben írt jelentést mutatok be, amelyben egy felvidéki hadgyakorlat során tett tanulmányúton szerzett tapasztalatokat írja le benne. Ez képet ad az akkori felvidéki magyarság hangulatáról.³⁹ A vizsgált időszakon kívül esik, azonban szeretném megemlíteni, hogy a mesterszakos szakdolgozatomban a korabeli attaséi jelentésekre is támaszkodva dolgozom fel Kéri Kálmán katonai attaséi tevékenységét 1941–1942-ben. Ebben a szakdolgozatomban kitérek a csehszlovákiai magyarok helyzetére és a csehszlovák–magyar kapcsolatokra is.⁴⁰ Témámnak több apróbb részletét is feldolgoztam publikációk formájában, például a magyar szempontból is érdeklődésre számon tartott csehszlovák határ menti erődítések építését és azok megjelenését a katonai attaséi jelentésekben. Erről a témáról konferencián is előadtam.⁴¹ Kutattam Ujszászy István hivatalos katonai attaséi tevékenységét, ami nem közvetlenül a hírszerzéssel volt összefüggésben, az 1935-ös évre vonatkozóan. Ezáltal képet adtam arról, hogy a korabeli magyar katonai attasénak milyen, a pozíciójából fakadó hivatalos elfoglaltságai is adódtak.⁴² Publikációként megjelent doktori dolgozatomban egyik meghatározó fejezete is, amelyben a magyar katonai attasék tevékenységét mutatom be 1928-ig. Azt az időszakot, amikor még hivatalosan nem, hanem rejtve működtek csak a követségeken.⁴³ Az interneten keresztül jutottam hozzá olyan korabeli MTI hírekhez, amelyekben a katonai attasék neve szerepelnek. Elsősorban Solymossy Ulászló alezredes,

³⁷ MIKLÓS Dániel: *Prága, mint kémközpont?* <https://ntf.hu/index.php/2017/02/08/praga-mint-kemkozpont/> (letöltve: 2020. 01. 15.)

³⁸ MIKLÓS Dániel: *Minden kezdet nehéz: az első magyar (majdnem) követ Prágában* <https://ntf.hu/index.php/2019/09/02/minden-kezdet-nehez-az-első-magyar-majdnem-követ-pragaban/> (letöltve: 2020. 01. 15.)

³⁹ KELLER-DEÁK Kristóf: *Jelentés a felvidéki magyarság hangulatáról 1935-ben* <https://ntf.hu/index.php/2020/11/29/jelentes-a-felvideki-magyarsag-hangulatarol-1935-ben/> (feltöltve: 2020. 12. 28.)

⁴⁰ KELLER-DEÁK Kristóf: *Kéri Kálmán pozsonyi katonai attaséi szolgálata*. <https://ntf.hu/index.php/2020/12/28/keri-kalman-pozsonyi-katonai-attasei-szolgalata/> (feltöltve: 2020. 11. 29.)

⁴¹ KELLER-DEÁK Kristóf: Csehszlovák erődítések a magyar hírszerzés jelentéseiben. In: *A PEME XXIII. PhD – Konferenciájának előadásai*. Szerk.: dr. Koncz István, Szova Ilona. Budapest, 2022. május, 68–74. oldal.

⁴² KELLER-DEÁK Kristóf: A prágai magyar katonai attasé hétköznapijai 1935-ben. In: *Szél-járás*. 2022. március, 1. sz., 29–33. oldal.

⁴³ KELLER-DEÁK Kristóf: A rejtett katonai attasék Csehszlovákiában 1920–1928 között. In: *KRE-Dit*. V. évf., 2. sz.

Ujszászy István őrnagy, Lakatos Géza őrnagy és Bajnóczy József százados nevei jelennek meg. Az egyes attaséi életrajzokhoz is szükséges az interneten található adatok kigyűjtése.

A levéltári iratanyag véleményem szerint az egyik, ha nem a legfontosabb forrása témám kutatásának. A disszertációm törzsanyagát, és ezáltal az írás gerincét is, a levéltári iratok adják.

A két világháború közötti időszakra vonatkozóan az 1920 és 1939 közötti évekből, több mint 525 iratot gyűjtöttem ki és dolgoztam fel, amelyek valamilyen módon kötődnek a témámhoz.⁴⁴

Csehszlovákia vonatkozásában az 1928 előtti katonai hírszerzéssel kapcsolatos iratok kutatása több nehézségbe is ütközik. Ennek fő oka, hogy 1928-ig nem küldhetett az állam hivatalosan katonai attasét az országba.

1927-től nyílik rá lehetőség - Csehszlovákia esetében egy évvel később -, hogy hivatalosan is magyar katonai attasét delegáljanak a prágai magyar külképviselethez. A jelentések már egyértelműen meghatározhatók, mivel szerepelni fog rajtuk a „*katonai attaché*” megnevezés is.

A Hadtörténeti Levéltárban fellelt iratokból az 1930-as évek első felében keletkezett a legtöbb. 1935-ből jelenlegi tudásom szerint, mintegy 180 olyan irat áll rendelkezésemre, amely vagy katonai attaséi jelentés, vagy a prágai katonai attaséhoz, hírszerzéshez köthető dokumentum. A terjedelmük az alig pár mondattól egészen a 60 oldalas, ábrákkal, térképekkel ellátott jelentésekig terjed. Ezek is hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyes fejezetek mekkora jelentőséggel bírnak a disszertáción belül, továbbá a hosszukat is meghatározzák. A legtöbb irat Lakatos Géza és Ujszászy István katonai attasék szolgálata alatt keletkezett. Nem egy olyan jelentés van, ahol a dosszié megtalálható, a címmel, dátummal együtt, de maga az irat hiányzik belőle.

Kutatásokat folytattam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában is. Itt a katonai attasék közül néhányuk személyére vonatkozóan lehetett további információkat megtudni. Továbbá a magyar hírszerzés és kémelhárítás működéséről szolgáltatott számomra részletes képet a felkutatott iratok.

Témám nem bővelkedik szakirodalmi feldolgozásokban. Jelentős részük érintőlegesen, vagy csak általános szinte foglalkozik vele, ezért elsősorban visszaemlékezésekre tudok támaszkodni. A tanulmányok esetében már szélesebb a paletta, mivel a témámmal foglalkozó

⁴⁴ HM HL I. fond főcsoport, M. kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, VKF 1920–1939. 1. oszt., 2. oszt. és 3. oszt. iratai.

írás is több, illetve a magyar katonai attaséi szolgálat egészségének vizsgálata is fellelhető. A csehszlovák hadseregről készült jelentések gazdag iratanyaggal szolgálnak, ezért a levéltári iratok szerepe a legmeghatározóbb disszertációmban. Az iratokban található adatok képezik alapját írásomnak. Elsősorban korabeli forrásokra építem a kutatásom, természetesen kiegészülve az azóta a témát érintő szakirodalmi művekkel.

Kutatásom témája komplex, szerteágazó, sok más részletet is magába foglal. Nemzetközi jellege miatt elengedhetetlen ismerni a korszak nemzetközi kapcsolatainak alakulását, különös tekintettel a katonadiplomáciai eseményekre és a csehszlovák–magyar viszonyra. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a csehszlovák hírszerzést sem, fontosabb személyeit és történetének meghatározó momentumait a két világháború közötti időszakból.

A két világháború közötti időszak hat magyar katonatisztjének prágai pályafutásán keresztül a célom az, hogy a magyar történelem egy kevésbé ismert, ámde, véleményem szerint, annál izgalmasabb részét minél pontosabban feltárjam, és új történelmi eseményeket mutassak be. Olyan iratokat dolgozzak fel, amelyek eddig nem, vagy csak szűk körben lehettek ismertek. Bízom benne, hogy ezeket felhasználva egy átfogó, minél részletesebb képet tudok nyújtani a magyar katonai attaséi szolgálat prágai képviselőinek tevékenységéről a két világháború közötti időszakra vonatkozóan.

3. A magyar katonai attasészolgálat létrejötte és története 1918–1945 között

A katonai attasészolgálat a XVII. század első felében, a harmincéves háború óta formálódik, amikor a franciák a katonatisztjeiket küldték el külföldre azzal a célzattal, hogy mindenféle más külföldi fegyveres szervezettel tudjanak kapcsolatot teremteni; a különböző katonai hadmozdulatokat figyelemmel kísérhessék, azaz megfigyeléseket végezzenek, és ezáltal a hadseregük számára fontos hírszerzési adatokat gyűjtsenek be. A XVIII. század az az időszak, amikor elkezdett bevett gyakorlattá válni, hogy az országok katonai attaséikat a külképviseleteikre küldjék, így az attaséi szolgálati helyek kiépülése szinte azonos időben zajlott le más védelmi intézményeknek – így például a hadügyminisztériumok, kémelhárítás, hírszerzés – a kialakulásával. Ezt az európai nagyhatalmak, köztük Franciaország, Poroszország és Oroszország kezdte először a gyakorlatba ültetni, amikor a XIX. század első felében úgynevezett „katonai megfigyelőket” küldtek ki a követségekre, akik a feladatuk ellátásához követi vagy konzuli rangot is kaptak.⁴⁵ A XX. század nagy változásokat hozott a katonai attasék számának növekedésében.⁴⁶

A Habsburg Monarchia a XIX. század második felében három hivatalos utasítást is kiadott az akkori katonai attaséknak, amelyek részletesen leírták feladatkörüket. Az elsőt még a Monarchia megalakulása előtt, 1860-ban, a másodikat már a kiegyezést követően 1868-ban és ebben már leírva is szerepelt a katonai attasé, mint kifejezés. A harmadikat 1878-ban adták ki és egészen az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig, 1918-ig volt érvényben.⁴⁷ Amikor az I. világháború végén a katonai attaséi szolgálat kiépítése felvetődött Magyarországon, ez az intézmény Európa sok más államában már több évtizedes, sőt akár évszázados múlttal rendelkezett. 1918. november 5-én határoztak a minisztertanácsi ülésen arról, hogy a különböző országokba kiküldött politikai megbízottak mellé „*katonai és kereskedelmi attasékat fognak beosztani*”.⁴⁸

Az önálló magyar katonadiplomáciai szolgálat első intézményesített megtestesítője a Hadügyminisztérium katonapolitikai osztálya volt. Ez az osztály foglalkozott a katonai vezetést

⁴⁵ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 73. oldal.

⁴⁶ SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti katonai attasészolgálat személyi összetétele. In: *Felderítő Szemle*. XII. évf., 2. sz., 2013. november, 22–23. oldal.

⁴⁷ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 74. oldal.

⁴⁸ Uo. 73. oldal.

is érdeklő külpolitikai jellegű kérdésekkel. Itt kezelték többek között a külföldi kiküldetésre szánt katonatisztek nyilvántartását.⁴⁹ Akik ezen a részlegen tömörültek ekkor, szinte egytől egyig a Monarchia közös hadseregének tisztjei voltak és vezérkari tisztség ellátáshoz szükséges képesítéssel rendelkeztek. Belőlük állt az osztály személyi állománya.⁵⁰ Az önálló magyar katonai hírszerzés és elhárítás létrejöttének 1918. november 1-jét tekintjük. Ekkor alakult meg Sztojakovics Demeter vezérkari őrnagy vezetésével, a többek között, a hírszerzés és a nyilvántartás irányításáért is felelős 1. osztály a Hadügyminisztériumban.⁵¹ Linder Béla hadügyminiszter 1918. november 5-én egy minisztertanácsi ülésen azt javasolta, hogy a kormány politikai megbízottakat küldjön több európai városba, köztük Prágába, és ezek mellé rendeljenek ki katonai attasékat.⁵² Ennek is köszönhetően 1918 novembere és 1919 februárja között, a magyar kormány Bécsbe, Berlinbe, Krakkóba és Varsóba valamint Bukarestbe küldött katonai attasékat. A kormány megpróbálkozott Kijevbe is katonai attasét küldeni az év folyamán. Kettő, korábban a Monarchia hadseregében szolgáló katonatiszt neve is felmerült. Az első személy esetében azonban még az ukránoknak küldött távirat válaszában módosítás történt. A második jelölt megkísérelte, hogy eljusson Kijevbe, azonban ez a próbálkozás sikertelenül zárult annak ellenére, hogy találkozni tudott a bécsi ukrán követtel, és tőle beutazási engedélyt, a lengyel és az ukrán katonai megbízottól még hadizóna-átlépési engedélyt is kapott. A magyar kormány 1919. február 11-én határozatával tárgyalanná tette katonai attasé kiküldését Kijevbe.⁵³ Ez a kapcsolat azonban akkor nem Szovjet-Ukrajnával, hanem az éppen a függetlenségét megteremtteni kísérő Nyugat-Ukrán Köztársasággal jött volna létre.⁵⁴

A Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága egyáltalán nem foglalkozott a katonai attasék kiküldésének kérdésével. Mindössze egyetlen egy helyen, Bécsben volt az előző kormánytól örökölt katonai megbízottja. Ebben az időben ezt a posztot, egy váltást követően, Linder Béla töltötte be a Tanácsköztársaság utolsó napjaiban, akit annak bukása után egyből menesztettek is posztjáról.⁵⁵ A hírszerzés szervezete némileg megváltozott. A hadseregparancsnokság alárendeltségében, alcsoportokban működött. Ezek az alcsoportok a következők

⁴⁹ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 76. oldal.

⁵⁰ Uo. 75. oldal.

⁵¹ BINDER Tamás: A vkf-2. osztály nyilvántartó alosztálya. In: *Felderítő Szemle*. XVII. évf., 1. sz., 116. oldal.

⁵² ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 73. oldal.

⁵³ Uo. 84. oldal.

⁵⁴ RAVASZ István: Ukrajna. In: *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*, 2. kiadás. Szerk.: SZIJ Jolán – RAVASZ István, Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó, 696–697. oldal.

⁵⁵ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 86. oldal.

voltak: „S” nyilvántartó, cseh–tót, román, délszláv, sajtó, rejtjelező és elhárító alcsoport létezett.⁵⁶

A Szegeden megalakult kormány szintén Bécsben működtetett katonai kirendeltséget, amely 1919 augusztusáig működött, vezetője Vogt Valdemár vezérkari ezredes volt.⁵⁷

Horthy hatalomra jutását követően megkezdődött egy új katonai attaséi szolgálat felállítása; amely szervezet az évek során kialakult formájában, egészen a II. világháború végéig működött.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum a magyar hadsereggel összefüggésben szigorú előírásokat tartalmazott. A haderő létszáma 35 ezer fő lehet. Legénység csak önkéntesek toborzásával lehetett. Az előírások számos tiltást tartalmaztak különböző fegyvernemekre és haditechnikai eszközökre vonatkozóan is. Tiltott volt még a vezérkar létrehozása is. A szigorú tiltások ellenére a magyar katonai vezetés ezeket az előírásokat már a kezdetektől fogva kijátszotta. Rejtett formában kezdett el működtetni és létrehozni katonai célú egységeket.⁵⁸

Az 1920. június 4-én aláírt békeszerződés a rendelkezéseivel nem tette volna lehetővé a magyar katonai attasék nyilvános kiküldését a külképviseltekre. Ennek következtében mind a külügyi és pénzügyi szakértők, továbbá a hadsereg illetékesei a magyar politikai és katonai vezetés utasításának eleget téve, kidolgozták a módját annak, hogyan lehetne felállítani és működtetni rejtett módon a katonai attaséi szolgálatot. Az általuk katonai szakelődői intézménynek nevezett szolgálat működésének szabályait a Külügyminisztériumban megtartott megbeszéléseken véglegesítették 1920 januárjában és februárjában.⁵⁹ Ugyanis annak ellenére, hogy a trianoni békeszerződés 142. cikkelye konkrétan nem rögzítette azt, hogy tilos katonai attasékat küldeni, a békeszerződés szellemiségében benne volt ez a tiltás.⁶⁰ Ezért a magyar honvédség a külkapcsolatait 1927-ig – amíg a békeszerződés e cikkelyét nem kezdték el szabadabban értelmezni – csak és kizárólag katonai szakelődőknak nevezett, a külképviselaten fedett beosztásban működő tisztekkel intézte.⁶¹

⁵⁶ DR. HAJMA Lajos nyá. ezredes: *A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet.* Budapest, 2001, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Felderítő Tanszék. 89. oldal.

⁵⁷ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. sz., 88. oldal.

⁵⁸ SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti katonai attasészolgálat személyi összetétele. In: *Felderítő Szemle*. 2013. november, XII. évf., 2. sz., 22–40. oldal.

⁵⁹ ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz., 356. oldal.

⁶⁰ Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk, V. CÍM Általános rendelkezések, 142. cikk.

⁶¹ JUHÁSZ Balázs: Olasz–magyar vezénylések és tanulmányutak a két világháború között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012. 1. sz., 133. oldal.

A kormányzó rendkívül fontosnak tartotta a katonai szakelődókat a magyar külpolitika alakításának szempontjából. Ennek érdekében 1920-as Kormányzói elhatározásában még szövegmódosítást is alkalmazott: „*A külföldre küldendő katonai meghatalmazottakat vagy azokat helyettesítő közegéket a vezérkar főnöke a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg hozza a kormányzónál javaslatba.*”⁶² A szöveg alapján jól látható, hogy a kinevezésük jogát Horthy a saját hatáskörébe utalta, a javasolt személyek kinevezéséről ő dönthetett. Erre a kormányzói jogkört rögzítő 1920. évi I. törvénycikk biztosított jogi lehetőséget.

Az a szöveg, amely a katonai szakelődók hatásköreit hivatott szabályozni, 1920 januárjában készült el a Hadügyminisztériumban. Ekkor még a hadsereg ügyeit a Hadügyminisztérium látta el, amely ugyanebben az évben, 1920-ban nevet váltva lett Honvédelmi Minisztérium. Első pontjában meghatározza a katonai szakelődó fogalmát. Ennek értelmében ezt a szolgálatot teljesítő megbízott „*az ország katonai központjának (a hadsereg vk. főnöke és Hüm) a külképviselőkénél ez idő szerint szükségszerűleg külügyi tisztviselői címmel beosztott szerve és egyben az illető külképviselő vezetőjének katonai szaktanácsosa.*”⁶³ A szabályzat szövege meghatározza, hogy a szakelődó a munkakörébe, feladataira vonatkozó utasításait melyik állami szervtől kapja. Ennek értelmében „*közvetlenül a hadsereg vk. főnökéhez, illetőleg a Hümhöz van utalva és attól veszi utasításait is.*”⁶⁴ Vagyis a Hadügyminisztérium utasításait hajtja végre, azok alapján cselekszik és a hadsereg vezérkarfőnöke is utasításokat adhat neki. Az irat rendelkezik arról is, hogy milyen viszonya van az adott követség vezetőjéhez, ugyanis „*az illető külképviselő vezetője a katonai szakelődóval szemben a feljebbvalói szerepet (büntetési jog gyakorlása nélkül) tölti be*”,⁶⁵ azaz a katonai szakelődó úgy van alárendelve az adott követnek, hogy esetleges szabálysértéseiről ügyében a Hadügyminisztérium volt illetékes eljárni. Ez a szolgálati utasítás több pontban jelölte meg a katonai szakelődók feladatait. Az első pont kimondja, hogy egyik fő tevékenységük „*az illető állam katonai szervezésének s fejlődésének megállapítása és tanulmányozása, kül-, belpolitikájának éber figyelemmel kísérése, amennyiben az utóbbiak az illető állam katonai életét befolyásolják.*”⁶⁶ Folyamatosan tájékozódnia kell a fogadó állam katonai helyzetéről, illetve, ha a fogadó állam katonai szervezetével történik olyan, amely összefüggésben van az adott ország bel- illetve külpolitikájával, akkor arról is informálódnia kell. Az általános feladatok második pontja már

⁶² ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz., 358. oldal.

⁶³ Uo. 358. oldal.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo. 359. oldal.

a magyar érdekeket is jobban hangsúlyozza. „Az illető állam Magyarország és a magyar érdekek ellen irányuló politikai és katonai törekvéseinek megállapítása, különös tekintettel a haderőre vonatkozó összes kérdésekre.”⁶⁷ A harmadik pont még jobban kibővíti azokat a területeket, amelyeket a katonai szakelőadónak figyelemmel kell követnie, ebben ugyanis feladata „az illető állam közlekedési, gazdasági, kereskedelemügyi, pénzügyi és kulturális s egyéb viszonyainak katonai szempontokból való megfigyelése.”⁶⁸ Ez a szabályozás, bár csak katonai szempontból, de további területeket csatol a katonai szakelőadó munkaköréhez, és teszi ezt a feladatok meghatározásának következő pontja is, amely még jobban kibővíti tájékozási hatáskörét. A feladatléírások vonatkozó pontja arról ír, hogy kötelessége „az illető állam föld- és néprajzi viszonyainak tanulmányozása, különös tekintettel a nemzetiségi kérdésekre. A népek jellemének, lelkének, hangulatának megismerése.”⁶⁹ Utolsó előtti pontként azt jelentik ki, hogy a „katonai erődítések megállapítása különös fontossággal bír.”⁷⁰ Az 1930-as évekre azért lett kiemelten fontos a katonai erődítések megfigyelése, mert mindhárom kisantant-állam épített ki ilyen erődrendszert Magyarország felé eső határán. A legutolsó pont összefogva az eddigi feladatköröket kijelenti, hogy a környező államokat is ezek alapján kell megfigyelni: „A szomszédos államok viszonyainak az a)–e) pontok szerinti megfigyelése.”⁷¹ A felsorolt feladatkörökből levonható az a megállapítás, hogy ha csak katonai szempontból is, de igen nagy hatáskörrel és sok feladattal rendelkezett a szakelőadó. Ismerve a jóval későbbi, 1961. évi diplomáciai kapcsolatokról szóló egyezményben⁷² megfogalmazott diplomáciai képviselő vezetőjének feladatait, az itt felsorolt pontok bőségesen kimerítik a bécsi egyezmény azon pontját, amely a tájékozódásra és tájékoztatásra vonatkozik. Azzal az egy különbséggel, hogy itt nem kizárólag a nyilvános módon történő információszerzés volt a feladata a katonai szakelőadónak.⁷³ Az is kiolvasható a feladatköri leírásokból, hogy rendkívül nagy területet kellett lefednie a katonai szakelőadónak, és mindezek mellé a későbbiekben elkezdtek társulni a katonai attaséi szerepkör hivatalos minőségben elvégzendő feladatai is. A kettő szerepkör közötti különbség abban állt, hogy a szakelőadónak a katonai attaséi tevékenységét a nyilvánosságtól és a fogadó ország hatóságaitól rejtve kellett végeznie az adott külképviseleten.

⁶⁷ ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz., 359. oldal.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo.

⁷² 1965. évi 22. törvényerejű rendelet a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=826.1470 (letöltve: 2019. 01. 17.)

⁷³ ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz., 359. oldal.

Míg a katonai attasé már meghatalmazás útján, nyilvánosan látta el a funkciójához kapcsolódó feladatköröket.

A katonai szakelődöket az 1920-as évek elején hátrányosan érintette az a körülmény, hogy a Külügyminisztérium konzuli ranggal látta el őket. Ez azért volt problémás akkor, mert a konzulok nem tartoztak a diplomáciai testülethez, ezáltal a diplomatáknak járó jogok nem illették meg őket. Bár hátrányt jelentett számukra, ugyanakkor praktikussági szempontok motiválták ezt a helyzetet. Ugyanis ezzel próbálták őket elrejteni, úgy álcázni, mintha csak egyszerű konzulokként működnének az adott képviseléseken, egyek lennének a sok követségi alkalmazott közül.⁷⁴ Abban az esetben viszont, ha a kiküldött katonai szakelődök nem kaptak volna konzuli rangot a külügytől, nem maradhatott volna titokban tevékenységük, nem végezheték volna munkájukat, mint a külképviselet tagjai. A konzuli ranggal járó problémákra példa, hogy gr. Takács-Tolvay ezredes, aki Varsóban volt katonai szakelőd, arra panaszkodott, mivel csak konzuli rangja van, nem látogathatja a diplomaták klubját. Illetve nem vihet fel szobájába semmilyen iratot, mivel a rangjából kifolyólag rá nem érvényes, a mára már elavult, de akkor még kulcsfontosságú területen kívülség elve,⁷⁵ amely azt jelentette, hogy az adott diplomata lakása, a külképviselet területe, az a küldő államhoz tartozott, és nem a fogadó állam része. A konzuli ranggal járó problémákat megoldandó, egy minisztertanácsi határozatot követően, a katonai szakelődök a katonai rangjuknak megfelelően követségi titkári, illetve követségi tanácsosi címet kaptak a kiküldetésük idejére.⁷⁶

1920-ban a következő városokba küldtek ki katonai szakelődöket: Bécsbe, Németországban Berlinbe és Münchenbe, továbbá Rómába, Párizsba, Prágába, Belgrádba (de 1922-től ez jó ideig betöltetlen maradt), Krakkóba és Varsóba, s Romániában Bukarest mellett Kolozsvárra (mint az erdélyi magyarság kulturális-politikai központjába) is. A kiküldött katonai szakelődök alapvetően reálisan, a tényekre támaszkodva informálták a vezérkart a fogadó államok katonai és ehhez kapcsolódó politikai viszonyairól és általában a nemzetközi helyzetről.

Az 1920-as évek előrehaladtával vita bontakozott ki a katonai szakértői hálózat fenntartásáról, az egyik oldalon a katonai vezetés állt, a másikon a politikai vezetés azon tagjai, akik a béke érdekében, a békeszerződés betartásában látták az ország jövőjének biztosítékát. A katonai vezetés leszögezte, hogy a katonai szakelődök kiküldése elengedhetetlen a mindenkori

⁷⁴ ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. sz., 359. oldal.

⁷⁵ Uo. 360. oldal.

⁷⁶ Uo. 359. oldal.

katonapolitikai helyzet miatt, nem mondanak le a jövőben sem további katonai attasék kiküldéséről. Főleg a honvédelmi miniszter és a (gazdasági-pénzügyi helyzet miatt minden fillér megfogására törekvő) pénzügyminiszter között zajlottak ebben a kérdésben táviratváltások. A vita 1922 októberére egészen minisztertanácsi ülésig jutott, ahol feltették a kérdést, hogy szükség van-e katonai szakelődök kiküldésére. A minisztertanács végül „*a katonai szakelődöknek a követségekhez való beosztását kiváló szolgálataikra és az ország védelmi érdekeire való tekintettel*”⁷⁷ továbbra is igényt tartott, nem gondolta mellőzhetőnek ezt a szolgálatot. Ezzel a vita eldőlt, és lehetőség nyílt a vezérkar számára új állomáshelyek létesítésére.⁷⁸

1923-ban újabb katonai szakelődői állomáshelyeket létesítettek. Ekkor érkeztek meg az első magyar katonai szakelődök Tallinnba, Ankarába és Szófiába.⁷⁹ Az eddig rejtve, konzuli vagy más diplomáciai rangba bújtatott katonai szakelődök azonban ekkor már elkezdtek katonai attaséi feladatokat is ellátni. Ezen feladatok azonban nem maradhattak titokban a fogadó államban, ami abban is megmutatkozott, hogy az érintett államok is elkezdtek katonai attasékat küldeni Magyarországra. Érdemi változás következik be 1927-ben, mert ebben az évben szűnik meg Magyarország külföldi katonai ellenőrzése. A Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság elvégezte feladatát és távozott Magyarországról. Kivonulása után a magyar katonai attaséi szolgálat is nyílttá válhatott. Az addigi diplomáciai beosztások mögé elrejtett szakelődök katonai attasékká váltak.⁸⁰ A már külföldre kiküldött, és a külképviseleteken szolgálatot teljesítő katonai szakelődök tevékenységének legalissá tétele a Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság kivonulása után sem oldotta meg a katonai attaséi szolgálat terén a honvédség problémáit, mivel Magyarország mozgástere a katonai diplomácia terén továbbra is igen korlátozott volt. Ez a fajta korlátozottság figyelhető meg a vezénylések, a tanulmányutak tiltottságában. A magyar katonai attasék fogadása más országokban sem ment automatikusan a nemzetközi ellenőrzés megszűnése után. Példa erre, hogy a francia kormány is csak azért adta meg az agrément-t (jóváhagyást, beleegyezést) a már legalisan kinevezett franciaországi

⁷⁷ ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 4. sz., 576. oldal.

⁷⁸ Uo. 574–576. oldal.

⁷⁹ Uo. 577. oldal.

⁸⁰ SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti katonai attasészolgalat személyi összetétele. In: *Felderítő Szemle*. XII. évf., 2. sz., 2013. november, 22–23. oldal.

magyar katonai attasénak, mert ha ezt nem tették volna meg, akkor a magyar kormány sem engedélyezte volna Budapesten a francia katonai attasé működését.⁸¹

A katonai attaséi szolgálat kiépülése több évet vett igénybe. Mire teljesen kiépült, elmondható lett róla, hogy a magyar katonai attasék azok a vezérkari tisztek lettek, akik a legrátermettebbnek, legfelkészültebbnek számítottak, akik igen jelentős mozgástérrel rendelkeztek – ahogy azt a feladatkörök leírásánál is láthattuk –, valamint a hazaküldött jelentéseiket az ottani magyar követ megkerülésével, közvetlenül a Honvéd Vezérkar főnökének juttatták el.⁸² Kéri Kálmán, amikor a magyar vezérkari tisztek kiképzéséről és továbbképzéséről ír, röviden szót ejt a katonai attaséi szolgálatról is. Ebben arról ír, hogy léteztek a katonai attasék ország-ismereteit kiegészítő utazások, úgynevezett szakutazások is, amelyeken részt vettek. A nyelvtudás megalapozásához a leendő katonai attasékat Párizsba, Londonba vagy Rómába küldték ki 4-től 8 hónapig terjedő időtartamra.⁸³

A levéltári iratok tanúsága szerint az 1930-as évek elején több dokumentummal is szabályozni kellett a hírszerzés és kémelhárítás működését, a katonai attasék tevékenységét. Az iratokat tanulmányozva ennek egyik fő oka az ellenséges országok hírszerzéseinek sikeres tevékenysége és ezért a magyar félnek intézkedéseket kellett hoznia, hogy ezt megakadályozza. 1929 decemberének végén, a külföldön tartózkodó katonatisztek viselkedését kellett szabályozni, mert Bécsből jövő hírek szerint az osztrák fővárosba látogató magyar tisztek már jelenlétükkel és más, ott tartózkodó magyar katonatisztekkel való beszélgetéseikkel igen jó célpontot kínálnak más országok hírszerzéseire számára, ezért a központban utasításba adják, hogy 1930-tól négy bécsi szállodát is el kell kerülniük a magyar tiszteknek.⁸⁴ Bár nem a katonai attaséknak szól, de a hírszerzéshez tartozik, hogy egy évvel később, 1930 novemberében arra figyelmeztetnek a kémelhárítástól, hogy magukat detektívnek kiadó személyek keresik fel magas rangú katonatisztek családtagjait, vagy magukat a katonatisztek. Ez esetben csak igazoltatás után szabad ilyen személyekkel beszélni, vagy ha gyanú merül fel, az elhárítást mihamarabb értesíteni kell.⁸⁵ Egy hónappal később viszont már a katonai attasék munkakörét kell szabályozni, abban az esetben, ha nem hivatali, reprezentációs célból kellene valamit

⁸¹ JUHÁSZ Balázs: Olasz–magyar vezénylések és tanulmányutak a két világháború között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012. 1. sz., 136. oldal.

⁸² Uo. 136. oldal.

⁸³ KÉRI Kálmán: *Magyar vezérkari tisztek kiképzése és továbbképzése az 1920–1944 közötti években*. Budapest, 1992, HM Oktatási és Tudományos Főosztály, 64–65. oldal.

⁸⁴ *Tisztek magatartása külföldön*, HL VKF 1929., 105.109 sz. irat.

⁸⁵ *Áldetektívek érdeklődése magasabb állású tisztek szolgálati viszonyai iránt*, HL VKF VI-1. oszt., 117.195 sz. irat.

intézkedniük, hanem magánügyekben kérnék fel őket. Itt olyan sajátos esetekről van szó, amikor magyar tisztek kérik valamilyen magánjellegű ügy elintézésére a katonai attasékat, és ezzel zavarják őket a munkavégzésükben. A központi utasítás határozottan kimondja, hogy megtiltja a katonai attaséknak, hogy bármi olyan magánjellegű kérést teljesítsenek, amelynek nincs a hivatali tevékenységükhöz köze, Ami nem jelenti azt, hogy nem kell segíteniük a külföldön tartózkodó magyar tiszteket.⁸⁶

A korábban ismertetett feladatok a katonai hírszerző és kémelhárító osztály felépítésével együtt az évek során változtak. 1937-ben ez állt a katonai attasékról is rendelkező szabályzatban, amely némiképp módosította a már korábban felsorolt, az 1920-as évek elején megfogalmazott feladatköröket: *„Figyelemmel kíséri magasabb katonai szempontok szerint a bel- és külpolitikát. Külföldi államok katonai helyzetét és a háborúra felkészültségét nyilvántartja és a kémelhárító szolgálatot vezeti. A külföldre küldendő katonai attachékat, vagy azokat helyettesítő közegeket kijelöli és szolgálatukat szabályozza. Ezen ügykör betöltésénél a külügyminiszterrel közvetlenül is érintkezhet, fontosabb katonai politikai kérdésben azonban csak a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg, ki az alkotmányos felelősséget viseli.”*⁸⁷

A katonai attasék pénzügyi juttatásairól kaphatunk képet az 1938–1939. évre tervezett költségvetésnek a Honvédelmi Minisztériumra vonatkozó részéből. Négy különböző fizetési kategóriába sorolták a katonai attasékat, attól függően, hogy az illető személy százados, őrnagy, alezredes vagy ezredes volt. Illetményük 86 000 pengőtől egészen 109 000 pengőig terjedt ekkor éves szinten.⁸⁸

A világháború ideje alatt, 1942-ben keletkezett egy, a külképviseleteken szolgáló személyek számára is lényeges irat. *„Polgári és egyenruha viselésének szabályozása különleges beosztásokban. A ruhasegély kiméretének újabb szabályozása.”* címmel jelent meg. Ennek az iratnak az első nagy fejezete külön foglalkozik a külföldre kirendelt személyek ruhaviselésének szabályozásáról. Az irat még a legelején meghatározza, hogy *„külföldi kirendelésnél általában polgári ruha viselendő”*.⁸⁹ A rendelet szabályozza, hogy mely esetekben jogosult az illető személy ruhasegélyre. Ennek első pontja szerint abban az esetben jogosult ruhasegélyért járó pénzért folyamodni, ha *„a külföldi kirendelés hivatalos ügyködésnek minősül”*.⁹⁰ A katonai

⁸⁶ *Katonai attaséknak magánügyekben való igénybevétele*, HL VKF 2. oszt., 119.726 sz. irat.

⁸⁷ DR. SZAKÁLY Sándor: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon 1918–1945. In: *Felderítő Szemle*. VII. Évf., Emlékszám, 2008., 19–46. oldal.

⁸⁸ *Allami költségvetés az 1938/39. évre*, HL VKF 1938., 2540 sz. irat.

⁸⁹ *Polgári és egyenruha viselésének szabályozása különleges beosztásokban. A ruhasegély kiméretének újabb szabályozása*. VKF 1942., HL VKF 1. oszt. 4319/Eln., HM. Eln. 2.r. – 1942 sz. irat.

⁹⁰ Uo..

attasék szempontjából még fontos a szöveg negyedik pontja is, amelyben a külföldi hatóságokkal való érintkezésről is szó esik. „Azt, hogy a külföldön kirendelt mily hatóságokkal érintkezik és mily reprezentációs kötelezettség hárul reá, továbbá, hogy ezzel kapcsolatban, mily polgári ruházatot tartozik magával vinni”,⁹¹ azt a külföldi kirendelésére vonatkozó rendelet szabályozza. A szabályzat legutolsó pontja megjegyzi, hogy a „külföldi kirendelést kezdeményező szervnek”,⁹² katonai attasék esetén a Honvédelmi Minisztériumnak, „már a kirendelésre vonatkozó javaslatában, illetve a segély kérvény záradékában”⁹³ a szöveg korábban megfogalmazott pontjaival kapcsolatban határozottan nyilatkoznia kell.

A rejtett katonai attaséi szolgálat az antant előtt nem maradt titok, arról a nyugati országok mindvégig tudomással bírtak. Ezeknek a katonai szakelődóknak tehát, hogy munkájukat elvégezhessek, amellet, hogy konzuli vagy diplomáciai rangban voltak jelen a külképviseleteken, be kellett tölteniük a katonai attasé szerepkörét. Ők nem csak hírszerzők voltak, Árokay Lajos szerint hiba is lenne őket annak nevezni, ugyanis az 1920-as évek elején kifejezetten meghatározó szerepet töltött be a hadsereg az állam irányításának igen sok területén, és a katonai kiküldöttek a külképviseletek meghatározó személyiségeivé váltak. Egyedül a magyar hadsereg képvisellete ütközött más országokban nehézségekbe. A magyar haderő érdekeinek képvisellete csak azon országokban volt – akár nyilvánosan is – lehetséges, amely országok a magyar kormányzattal jó viszonyt ápoltak, támogatták a magyar törekvéseket.⁹⁴

A magyar katonai attasészolgálat az I. világháború végétől egészen a II. világháborúig jelentős fejlődésen ment keresztül. Ahogy egyre nyíltabban lehetett vállalni katonai attasék jelenlétét a külképviseleteken, úgy növekedett hatáskörük, jelentőségük és számuk.

Amikor 1939-ben kitört a II. világháború, Magyarországnak 15–18 katonai attaséja volt akkreditálva más országokba, noha jelentőségük a hadi helyzet alakulásával változott. Felértékelődött a semleges országban működő katonai attasék szerepei, akik által lehetőség nyílt az ellenséges országokkal való kapcsolattartásra.⁹⁵

⁹¹ *Polgári és egyenruha viselésének szabályozása különleges beosztásokban. A ruhasegély kiméretének újabb szabályozása.* VKF 1942., HL VKF 1. oszt. 4319/Eln., HM. Eln. 2.r. – 1942 sz. irat.

⁹² Uo.

⁹³ Uo.

⁹⁴ ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 4. sz.

⁹⁵ DR. SZAKÁLY Sándor: Az Önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon 1918–1945. In: *Felderítő Szemle*. VII. Évf., Emlékszám, 2008., 19–46. oldal.

4. A rejtett katonai attaséi szolgálat Prágában 1920–1928

Az önálló magyar hírszerzés és katonai attasészolgálat 1918-ban az I. világháború végét követően alakult meg. A trianoni békeszerződés rendelkezéseinek értelmében,⁹⁶ Magyarországnak meg volt tiltva, hogy külképviseletein az adott fogadó országba hivatalosan is katonai attasét küldjön. A katonai attasék feladata lett volna a honvédség képviselője a célországban, a hírszerzés szervezése, vezetése is helyben. Elsősorban utóbbi miatt vált szükségessé a békeszerződés tiltásának kijátszása. Ennek érdekében jött létre a rejtés, amely azt jelentette, a katonai attasék a külképviseleteken diplomáciai rangot kaptak, tehát követségi titkárként, vagy konzulként voltak bejelentve.

Ennek a rejtett időszaknak 1927-ben lett vége, amikor a Szövetségi Ellenőrző Bizottság kivonult Magyarországról. Innentől kezdve hivatalosan is lehetett katonai attasékat küldeni külföldre. Csehszlovákia esetében ez 1928-ban következett be. Az addig eltelt majdnem egy évtized alatt három rejtett katonai attasé, vagy, ahogy akkor fogalmaztak, katonai szakelőadó teljesített szolgálatot Prágában. Elsődleges feladatuk a hírszerzés, a csehszlovák hadseregről bármilyen információ gyűjtése volt.

Az I. világháború átrajzolta az európai nagyhatalmi térképet. A Monarchia megszűnt, több kisebb államra bomlott fel, Németország meg Oroszország alig vállalt szerepet a kontinens politikájának alakításában az 1918-as év lezárását követő évtizedben. A Magyarországot körbevevő országok egy része a kisantant részeként szövetségbe tömörült, és a franciák igyekeztek befolyásukat érvényesíteni a térségben. Rendkívül élénk diplomáciai és külpolitikai időszak vette kezdetét, amely mintegy 20 éven át tartott. Az I. világháborút követő évtizedben a németek még keresték helyüket Európában, a franciák igyekeztek elképzeléseiket megvalósítani, befolyásukat kiterjeszteni, azonban olykor szembe kerültek Nagy-Britanniával, amely Oroszországig bezárólag az egész kontinenst szemmel tartotta és külpolitikailag aktív volt a térségben. Az évtized elején IV. Károly király visszatérési kísérletei okoztak feszültséget Magyarország és a királykérdésre érzékenyen reagáló országok, különösen a kisantant államai között. Ebben az időszakban nagy kérdés volt még a vesztes országok által fizetendő jóvátétel ügye. Számos terv, elképzelés, szerződés készült el, amely szabályozni próbálta az európai országok gazdasági és politikai viszonyait, különösen Németország helyzetét. Ide sorolhatjuk a

⁹⁶ 1921. évi XXXIII. törvénycikk, V. rész, Katonai, hajózási és léghajózási rendelkezések, <https://www.magyarkollegium.hu/pdf/trianon4.pdf> (letöltve: 2022. 12. 19.)

Dawes- és Young-tervet, a locarnói szerződéseket, valamint a Kellog–Briand-paktumot is. Az évtized végén bekövetkezett a nagy gazdasági világválság, amely minden tekintetben átformálta Európát és az addig kialakult viszonyokat. Az 1930-as évekre a válság számos olyan folyamatot indított el, amely valamilyen mértékben, de megváltoztatta a nemzetközi környezetet, új kül- és belpolitikai lépések meghozatalára kényszerítette az országokat.⁹⁷

⁹⁷ ORMOS Mária–MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 317. oldal.

4.1. A PRÁGAI MAGYAR HÍRSZERZÉS KEZDETI ÉVEI BAJNÓCZY JÓZSEF ALATT

Bajnóczy József Szinérváralján született 1888. február 27-én.⁹⁸ A Ludovika Akadémia elvégzését követően 1908-ban avatták hadnaggyá. 1913 májusában főhadnaggy lett. Az I. világháború alatt, 1915 szeptemberében, századossá nevezték ki.⁹⁹ Szolgált a cs. és kir. 72. gyalogezredben, majd ezt követően egy prágai gyalogezredhez helyezték át. Felesége cseh származású volt. A Hadügyi Népbiztosság küldte ki a leszereléssel kapcsolatos ügyek intézése végett Prágába, így került az I. világháború után újra érintkezésbe a csehekkel. Bajnóczy a Monarchia alatt szolgált Pozsonyban, majd Prágában, így elegendő tapasztalattal rendelkezett mind nyelvi, mind kulturális szempontból a térséget illetően. A Hadügyminisztérium katonapolitikai osztályáról került katonai kiküldöttként 1919 áprilisában, a Tanácsköztársaság idején, Prágába. 1920 májusában megkezdte rejtett katonai attaséi, azaz katonai szakelődői tevékenységét. 1922. szeptember 1-től őrnagyi rendfokozatot kapott.¹⁰⁰

1. kép: Bajnóczy József, prágai katonai szakelődő.

Prágai szolgálata után 1923-ban Szófiába került, ahol egy évig szintén katonai szakelődőként működött.¹⁰¹ A háború alatt kettő és fél évig a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese volt. 1944 júliusában nyugdíjazták.¹⁰²

1918-ban véget ért az I. világháború, megkezdődtek a béketárgyalások. Az európai politikai térképen hatalmi átrendeződések folyamatai mentek végbe. Magyarországon lezajlott az őszi forradalom, Károly Mihály kormányt alakított. 1919. március 21-én beköszöntött a Tanácsköztársaság időszaka. Ez az új rendszer Bajnóczynak is feladatokat szabott Prágában.

⁹⁸ Kép forrása: HM HIM 89 130 sz. fotó.

⁹⁹ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 616. oldal.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Az 1930-as évek elején tanár a Hadiakadémián. 1939 és 1941 között a VI. hadtest parancsnoka.

¹⁰² Uo.

Bajnóczy Józsefnek a Monarchia idején ott töltött szolgálata alapján – nem volt ismeretlen terep a csehszlovák főváros, amikor 1920-ban megkezdte hírszerzési tevékenységét a prágai magyar külképviselet beosztottjaként.

Első jelentését 1920. január 15-én írta, amelyet még Bécsen keresztül jutatott el Budapestre. Alapvető feladata volt a csehszlovák hadsereg erejének és békeszervezésének felderítése, vagy bármilyen más, a hadsereggel kapcsolatos információ közlése.¹⁰³ Ez a jelentés eddig nem került elő, azonban van egy másik 1920. január 26-áról egy bizonyos Brokk fedőnevű személytől, amelynek legelső mondata arra utal, hogy a szöveg a január 15-én írtak folytatása.¹⁰⁴ A január 26-án kelt iratból arra következtethetünk, hogy Bajnóczytól származik, mivel Prágából érkezett és katonai tárgyú híreket taglal, s hivatkozik a január 15-ei iratra is. A Brokk fedőnevet ezért én Bajnóczynak tulajdonítom, különösen annak fényében, hogy ezen az álnéven később is írt jelentéseket.

A szervezet kiépülésének kezdeti fázisára – ekkor keletkeztek az első szabályzatok a katonai attasék feladatköreiből. 1920-ban kelt a hírszerzés vezetőjének, Sztojakovics Demeternek (a későbbi Sztójay Dömének)¹⁰⁵ azon feljegyzése, amelyben módszeresen tárgyalja, hogy egyes jelentések, ügyek kihez és milyen formában kerülhetnek, melyek a különösen fontosak, és melyek nem.¹⁰⁶ Szabályozta továbbá a térképrajzoló osztály működését is. Rengeteg irat érkezett be a hírszerzéshez, amelyeknek egy része nem is bírt jelentőséggel, így rendezni kellett ezen anyagok befogadásának módját is.¹⁰⁷

1920 januárjában, Horthy Miklós aláírásával adtak közre egy felhívást,¹⁰⁸ amely a kémkedésről és hivatalos ügyek bizalmas kezeléséről szólt. A kiindulópont az volt, hogy az ellenséges országok kémjei sok információt tudnak gyűjteni a magyar hadseregről. Az okok visszavezethetők a „*bizalmas tárgyú iratok könnyelmű kezelésére, a hadsereg tagjainak meggondolatlan fecsegéseire és elővigyázatlan megjegyzéseire*”.¹⁰⁹ Az irat szerint nem elsősorban az ellenséges kémek érdeme a sok megszerzett adat, hanem a magyar katonák és hatóságok figyelmetlensége, a bizalmas iratok nem megfelelő kezelése az okozója.

¹⁰³ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, XXX. évf. 1. sz., 1983., 376. oldal.

¹⁰⁴ HM HL II. a. osztály 1920. 202/9 sz. irat.

¹⁰⁵ Sztójay Döme (1883–1946): a hírszerző és elhárító csoport vezetője 1925-ig, ezt követően Berlinben katonai attasé, majd követ, 1944-től 5 hónapon át miniszterelnök és külügyminiszter.

¹⁰⁶ HM HL VKF 2. oszt. 1920., 3753. sz. irat.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ *Kémkedés elleni védekezés, hivatalos ügyek bizalmas kezelése*, HM HL VKF 1920., 120/204 sz. irat.

¹⁰⁹ Uo.

1921-ben IV. Károly visszatérési kísérleteiről a központ mindig tájékoztatta a katonai szakelődadókat. Bajnóczy József is megkapta ezeket a rövid helyzetjelentéseket, amelyeket rejtjelezett táviratokként küldtek el. Bajnóczy *Prága I.*, illetve a második távirat esetében *Prága* névvel szerepel a címzettek listáján. Az ügyben írt harmadik táviratnak van külön Prágára vonatkozó része is. Sztojakovics ebben utasítja Bajnóczyt, hogy tegyen jelentést arról, hogy biztosított-e a jelentéstétel távirati úton Prága és Budapest között, a bécsi hírszerző irodán keresztül. Azt is tartalmaznia kell, hogy ha a katonai szakelődadók „*internáltatnának vagy elutaznának*”, akkor is biztosítva van-e a kapcsolattartás ezen módja, ha kell, akkor az ottani lengyel attasén keresztül.¹¹⁰ Ebből a kijelentésből látszik, hogy bár az ellenséges országokban a magyar vezetés igyekezett rejtve működtetni katonai attaséit, a baráti országok esetében, - mint Lengyelország -, ezt nem tartotta feltétlenül szükségesnek.

A korszakban keletkezett jelentésekből világosan látható, hogy a csehszlovákiai magyar hírszerzés egyik fontos feladata volt a csehszlovák hadsereg, különösen a magyar irányban létező felvonulási terveivel kapcsolatos információk gyűjtése. A hírszerzési központ számára 1921. december 22-én, egyfajta karácsonyi ajándékként érkezett Bajnóczyék jelentése a csehszlovák hadsereg *Harcászati irányelvek a határ fedezésére* címet viselő dokumentumáról.¹¹¹ Ezt követte 1922. március 23-án a *Kisentente hadműveleti terve* című dokumentum,¹¹² amelyet szintén a hírszerzés küldött Prágából.

Bajnóczy József 1922-től követségi titkári címet kapott a prágai magyar külképviseleten. A katonai szakelődadói feladatai is kibővültek. Belpolitikai szempontból figyelemmel kellett kísérenie az esetleges balratolódást, a kommunista hatalomátvétel lehetőségeit. Megfigyelés alatt kellett tartania az autonómiára törekvő szlovák politikai tényezőket. Feladata volt a kisebbségi problémák szemmel tartása, különösképpen a magyar kisebbséget illetően. Az irredenta szervezetekről való információgyűjtés is beletartozott a megfigyelések sorába.

Külpolitikai szempontból figyelemmel kellett kísérenie az antant és a csehszlovák kapcsolat alakulását a katonai vonatkozású kérdésekben, a csehszlovákok viszonyát a szomszédos államaikkal, valamint a csehszlovák–osztrák fellépéseket a magyar monarchisztikus törekvések ellen. Jelentenie kellett a pánszlávizmus jeleiről. Továbbá adatokat kellett gyűjtenie és

¹¹⁰ *Kémkedés elleni védekezés, hivatalos ügyek bizalmas kezelése*, HM HL VKF 1920., 120/204 sz. irat.

¹¹¹ *Harcászati irányelvek a határ fedezésére*, HL VKF 1921., 40508 sz. irat.

¹¹² *Közös kisentente hadműveleti terv*, HL VKF 1921., 24.172 sz. irat.

továbbítania a kisantant tevékenységéről. Kiemelt fontosságú feladat volt bármilyen anyag megszerzése a csehszlovák hadseregről.

1922 júliusának elején a hírszerzés működésének néhány fontos részletére rávilágító irat készült el a szervezeti egységen belül, amelyet a rejtett katonai attasék is megkaptak. A különböző hírszerzési jelentések küldésének módjáról, közvetítéséről tartalmaz szabályokat, utasításokat, tanácsokat. A fő témája, hogy mi történik akkor, ha a jelentés küldése során valamilyen rendkívül helyzet következik be, amely annak célba érését nehezítené. Ilyen „*nem kívánatos helyzet*” lehet a határzár, postazár vagy vasúti forgalom beszüntetése. Az irat szerint ezekben az esetekben szinte lehetetlenné válik az ilyen titkos iratok kézbesítése. Ezért egy bonyolultabb, de biztonságosnak ítélt módszert vázoltak fel az utasításban, amelynek alapját a fedőcímek képezik. Annak érdekében, hogy a jelentések sikeresen megérkezzenek, közvetítő személyeket kell beiktatni a rendszerbe. Ők az úgynevezett fedőcímek, amelyeknek két formáját különbözteti meg a szöveg. Az egyik a leadó fedőcím: tulajdonképpen az ő feladatuk volt a végső kézbesítés, hogy a hozzájuk beérkezett postát a katonai szakelőadónak, vagy az arra kijelölt rendeltetési helynek átadják. A másik a közvetítő fedőcím: nekik értelemszerűen a jelentések továbbítása, közvetítése volt a feladatuk egy általuk ismert leadó fedőcím részére. A katonai szakelőadók számára előírták, hogy minden, különösen a nekik fontos fedőcímet ismerniük kell. Az írás különleges esetként kezeli, ha Magyarország körülzárása valósulna meg valamilyen formában. Leszögezi, hogy nem lehet politikailag megbízhatatlan személyeket, vagy (feltehetően a csehszlovákok által) megfigyelt személyeket beszervezni a fedőcímes hálózatba. A fedőcímek nem ismerhetik a levelek tartalmát, azokat „*kényesebb magánügyben tett szívességnek minősítsék*”. Az összegzésben a magyar katonai szakelőadók feladatául szabják, hogy a fedőcím-hálózat kiépítéséhez minden rejtett katonai attasénak 2–4 leadó fedőcímet és 4–8 közvetítő fedőcímet kell szereznie. Természetesen ezeket a fedőcímeteket a központ is ellenőrizni fogja úgy, hogy próbaleveleket adnak majd postára, amikről nincs tudomása a katonai szakelőadónak, és megnézik, hogy ezen esetekben is kifogástalanul működnek-e a fedőcímek és a közvetítők.¹¹³

1922 júliusának elején egy Bajnóczyhoz köthető jelentésben a Népszövetségben tapasztalható cseh és ukrán ellentétekről esik szó. Az információk itt a csehek belső köreiből származnak, egy titkártól, akitől egy beszélgetés során tudott meg Bajnóczy különböző adatokat. Az informátor nem kevesebbet állít, mint Kárpátalja visszaszerzése „*ügyes politikával békés úton*

¹¹³ HM HL VKF 2. oszt. 1922., 23.387 sz. irat.

elérhető lenne”. Indoklása szerint a csehszlovákok ezt a területet azért kapták, hogy összeköttesük legyen a keleti szlávssággal, és mert támogatják az ukránokat Kelet-Galícia megszerzésében.¹¹⁴

A Bajnóczy lebukását előidéző eset a különböző csehszlovák mozgósítási tervek megszerzése volt. Ezek voltak az úgynevezett „H”, „P” és „PH” tervek, ahogy a jelentésekben szerepelnek. Bár Bajnóczy neve egyik jelentésben sincs leírva, a később részletezendő újsághírek, a jelentések nyelvezete, különösen az egyiknek utolsó két bekezdése alapján, személyének kiléte bizonyos volt. Egy alkalommal távirati utasítást kér arra vonatkozóan, hogy a „H” tervet is beszerezze-e, másszor felhívja a figyelmet arra, forrása nagyon jó volt és szakmai, ezért kéri, hogy a szerzett anyagokat rendkívül bizalmasan kezeljék.¹¹⁵ A felkutatott iratok szerint a csehszlovák haditervek ügyében több alkalommal, 1922. július 10-én, 20-án, 27-én és augusztus 3-án is írhatott Bajnóczy jelentést. Fennmaradt a lefotózott haditervek legépelt és lefordított változata is, amelyek közül az egyik, a „H” terv 140 oldal hosszúságú. Megszerzése költséges volt, Bajnóczy szerint 15 000 koronáért tudta volna „megrendelni”.¹¹⁶ Ezek a felvonulási tervek, bár egy jóval korábbi, 1920. december 1-i állapotot tükröznek, az informátor szerint még 1922 nyarán is érvényesek voltak és csupán pár kiegészítéssel látták el őket azóta.¹¹⁷

A *Národní Listy* című csehszlovák lap 1922. október 6-i számában *A prágai magyar követség kémkedést folytat hadseregünkben* című cikkében tudósít arról, hogy Bajnóczy József kémkedési ügybe keveredett.¹¹⁸ Az újság szerint a brnói kerületi parancsnokság beszerzett katonatisztjei bizalmas iratokat fényképeztek le és küldtek a magyar követségre. A csehszlovák katonai vezetés állítólag hamis bizalmas levelekkel buktatta le Bajnóczy beépített emberét, Novakovszky György hadnagyot. Segítője egy bizonyos Karl Schwabe, aki Brnóban élő jogász. A lebukásukkor Schwabe lakásán házkutatást tartottak, amely során kiderült, hogy Schwabe testvére nemrég Prágába ment Bajnóczyhoz, hogy figyelmeztesse bátyját a veszélyre, azonban nem járt sikerrel. Az egész Schwabe családot letartóztatták. A cikk kifejti, hogy a kémkedés mögött egyértelműen Bajnóczy József áll és tevékenységét követségi alkalmazottként végezte, mivel Magyarországnak tilos lenne katonai attasékat küldenie. A cikk írója bizakodva ad annak hangot, hogy a gyanúsítottakat a törvény teljes erejével el fogják ítélni. Az esetet a *Slovenský*

¹¹⁴ HM HL VKF 2. oszt. 1922., 27744 sz. irat.

¹¹⁵ *Irányítás keresztülvitele a „H” – „P” és „PH” tervek értelmében.* HM HL VKF 2. oszt. 1922., 29395. sz. irat.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ *Felvonulási tervek.* HM HL VKF 2. oszt. 1922., 29.208 sz. irat.

¹¹⁸ MTI Bizalmas értesítés, 1922. október 7., 1. oldal.

dennik is megírta, ahol arról értekeznek, hogy kirobbant kémkedési botrány sokkal szerte ágazóbb. Véleményük szerint az utóbbi időben több csehszlovák katonatiszt is járt Budapesten, amelyek többek voltak, mint egyszerű látogatások.¹¹⁹ Schwabe és Novakovszky bírósági tárgyalásáról és kihallgatásukról részletesen beszámolt a helyi magyar nyelvű sajtó is. A sajtóból kiderül, hogy az ügynek dr. Barean Alajos személyében volt egy harmadik vádlottja is. A tárgyalás 1923. január 8-án kezdődött és majdnem 2 héten át tartott, míg január 20-án mondták ki az ítéletet, amely értelmében Schwabét 3 év börtönbüntetésre ítélték.¹²⁰

Bajnóczyt, bár nem idézték be és hallgatták ki a perben, a botrány miatt 1923 februárjában visszahívták Magyarországra. Később katonai szakelőadóként (rejtett katonai attaséként) Szófiába küldték. Erről még a *Prágai Magyar Hírlap* is beszámolt egy rövidhírben, hogy Bajnóczyt, aki hosszabb ideig követségi titkár volt a követségen, áthelyezték Szófiába.¹²¹ Nem ő volt az egyetlen, akinek lebukás miatt kellett elhagynia az országot. Levéltári iratok szerint 1923-ban Herczeg István, aki Besztercebányán volt hírszerző ügynök, kényszerült Magyarországra szökni¹²² feltehetően azért, mert fény derült titkos tevékenységére.

Bajnóczy Józsefről kémkedés gyanúja miatt – az indoklás szerint 1944-ben amerikai tisztekkel érintkezett – 1950-ben az ÁVH-nál aktát nyitottak. A róla készült jelentésekben megszólalt egy Szabó János nevű százados, aki elmondta, hogy Bajnóczy nagyon jó kapcsolatot ápolt az utódjával Fleischhacker Rezsővel, és a később katonai attaséval, Ujszászy Istvánnal is.

Bajnóczy József a csehszlovák állam megalakulásának kezdeti időszakában, a hadsereg katonai terveiről, szervezeti felépítéséről és felvonulási elképzeléseiről gyűjtött információkat. A nemzetközi eseményekre reagáló csehszlovák lépések, a fennmaradt jelentések alapján, ekkor még nem szerepeltek a kiemelt feladatok között.

¹¹⁹ MTI Bizalmas értesítés, 1922. október 7. 1. oldal.

¹²⁰ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 21. II. évf., 16. sz., 5. oldal.

¹²¹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. szeptember 28. II. évf., 220. sz., 6. oldal.

¹²² *Magyar hírszerzők I.*, ÁBTL 78. doboz, A-873 jelzet, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztériumtól átvett anyagok a magyar hírszerzőkről.

4.2. A CSEHSZLOVÁK–LENGYEL VISZONY ÉS A MAGYAR AGGODALMAK VITÉZ DR. FLEISCHHACKER REZSŐ SZOLGÁLATA SORÁN

Későbbi nevén (1927-től) Andorka Rezső.¹²³ 1891. november 8-án Sopronban született. A Ludovika Akadémián végzett 1914-ben. Szolgált Stromfeld Aurél mellett a Tanácsköztársaság hadseregében. Utána belépett a Nemzeti Hadseregbe, részt vett a szovjetek irányában tárgyaló és intézkedő hadifogolycserebiztosság munkájában. 1923-ban került katonai szakelőadóként (rejtett katonai attaséként) a prágai magyar követségre.

2. kép: Fleischhacker Rezső, prágai katonai szakelőadó.

Ezt követően szintén katonai attaséként működött Varsóban. 1937–1938-ban a vkf. 2. osztály vezetője volt. 1939 májusától egészen addig, amíg Németország megtámadta a Szovjetuniót, vezérőrnagyként követ volt Madridban.¹²⁴

Fleischhacker Rezső volt a második katonai szakelőadó Prágában, Bajnóczy Józsefet követően, akit haza kellett hívni a korábban leírt kémbostrány miatt. Fleischhacker folytatta elődje megkezdett munkáját és rejtett katonai attaséként, úgynevezett katonai szakelőadóként irányította a hírszerzést és végezte a rá kiszabott feladatokat.

Fleischhacker jelentései alapján megállapítható, hogy az 1920-as évek közepén kitüntetett figyelmet kapott magyar részről a csehszlovák–lengyel viszony alakulása. Lengyelország, mint baráti állam közeledése az egyik legnagyobb ellenség, Csehszlovákia felé aggodalommal töltötte el a magyar vezetést, így fontos volt információkat beszerezni a két ország közötti kapcsolat formálódásáról.

Fleischhacker érdeklődése a csehszlovák–lengyel viszony iránt rendkívül élénk volt. 1925 áprilisában megbeszélést tartott a prágai lengyel követség egyik titkárával, bizonyos

¹²³ Kép forrása: SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. Osztály - Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Budapest, 2015, Magyar Napló Kiadó.

¹²⁴ Ezt követően a II. világháború alatt, Teleki Pál öngyilkossága után lemondott és nyugdíjaztatta magát. A németek magyarországi megszállásának kezdetén a Gestapo letartóztatta és Mauthausenbe vitte, innen 1945-ben súlyos betegen tért haza. A háború után megjárta az Andrássy út 60-at és internálták Kistarcsára is. 1961-ben hunyt el.

Scerbinskyvel, amelyről 1925. április 22-én számolt be. Először a lengyel fél érdeklődött a magyar–oroszl viszonyról. Fleischhacker, Scerbinsky viselkedéséből megállapította, hogy a lengyel követségi titkárnak utasításba adták: tudjon meg mindent a magyar–oroszl kapcsolatról, különösen egy esetleges katonai egyezményről a két ország között. Úgy látta, hogy a lengyelt nem elégítik ki válasza, aki egyre behatóbban érdeklődött. Ezt követően Fleischhacker terelte át a témát a csehszlovák–lengyel viszony kérdéskörére. Scerbinsky kifejtette neki, hogy a két állam által megkötött szerződés csupán a Lengyelországba irányuló hadianyag-szállításról rendelkezik, nincs politikailag meghatározó része az egyezménynek, ezen felül erősen bizonygatta, hogy csupán „*ártatlan kereskedelmi és arbitrage*”, azaz döntőbíráskodási jellege van a többi közös szerződésüknek. Elmondta, hogy a két ország a német törekvésekkel szemben igyekszik politikailag együttműködni, amelyet egyezmény formájában már meg is kötöttek. A magyar fél számára égető kérdés volt ebben a helyzetben, hogy megtudja, hogyan állnak a lengyelek a kisantanthoz, felmerült-e náluk a csatlakozás. Ezt a kérdést Fleischhacker is feltette, amire azt a választ kapta, hogy a lengyelek számára nincs értelme belépni abba a szövetségi tömörülésbe. A lengyeleknek az az érdekük, mondta Scerbinsky, hogy olyan blokkhoz tartozzanak, ahol támogatást kaphatnak céljaik eléréséhez.¹²⁵

Fleischhacker a beszélgetést követően - még több információ reményében -, felkereste az orosz követséget. Itt Kalinával, a követség első titkárával beszélt, és kikérte az oroszok véleményét az aktuális csehszlovák–lengyel viszonyról. Kalina szerint az oroszokat csupán a fegyverszállítási egyezmény sérti. Fleischhacker ezt követően az orosz–csehszlovák kereskedelmi kapcsolatok alakulásáról érdeklődött egy, a sajtóban megjelent hírkapcsán. Az oroszok ugyanis, válaszul a csehszlovák–lengyel megegyezésre, megszüntették prágai kereskedelmi kirendeltségüket, hogy ezzel is nyomást gyakoroljanak. Bár Kalina eleinte tagadta, végül mégis bevallotta a lépés szándékosságát.¹²⁶

Fleischhacker a Kalinával folytatott beszélgetésről szóló jelentésének összefoglalójában kettő korábbi, a lengyel katonai attaséval lefolytatott beszélgetésére hivatkozik. Ezek a jelentések a levéltári kutatás során nem kerültek elő. Bennük az áll, hogy Durski alezredes,¹²⁷ a prágai lengyel követség katonai attaséja bevallotta Fleischhackernek, hogy valóban zajlanak a csehszlovákok és a lengyelek között katonapolitikai tárgyalások, hadianyag-szállítás

¹²⁵ HM HL VKF 2. oszt. 1925, 140/93 sz. irat.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Antoni Durski-Trzaska (1895. 11. 21–1982. 05. 16.) Az I. világháborúban 1917-ig a Lengyel Légizóban szolgált, utána az olasz fronton harcolt. 1923 áprilisa és 1926 áprilisa között lengyel katonai attasé volt Prágában. 1939 szeptemberében német fogságba esett. 1945-ben szabadult, haláláig Franciaországban élt.

kérdésében. A katonai megegyezés Németország ellen irányul a két ország részéről. Ennek meglétére Durski alezredes a hivatkozási alap, aki többek között Jan Syrový tábornokkal¹²⁸ is tárgyalt erről. Továbbá „*egy estélyen egy őszinte pillanatban*”¹²⁹ bevallotta a katonapolitikai egyezmény létezését (a csehszlovákok és lengyelek között) Fleischhackernek is. A következtetés magyar oldalról az, hogy bár tényként lehet kezelni, hogy a csehszlovákok és a lengyelek egy katonai jellegű megállapodást kötöttek, amely magyar részről aggodalomra adhatna okot, azonban Fleischhacker szerint „*a szerződésnek sok praktikus értelmet egy fegyveres konfliktus esetére, tulajdonítani nem lehet*”.¹³⁰ Egyik fő okát a csehszlovák vezetői körökből származó információira alapozza, ahol egyre inkább a németekkel való békés megegyezést hangoztatják.¹³¹

Fleischhacker Rezső beszélgetése Durski alezredessel eljutott Walko Lajos¹³² külügyminiszterig, ami így rávilágít az ügy jelentőségére magyar részről. A külügyminiszter kifejti, hogy a magyar külpolitika számára a csehszlovákok és a lengyelek közeledése, különösen katonai szempontból létfontosságú kérdés. Walko utasítást ad Fleischhackernek a csehszlovák–lengyel viszony további szemmel tartására, mondván: „*Csehszlovákia és Lengyelország politikai viszonyának alakulása reánk nézve igen nagy fontossággal bír*”.¹³³ Továbbá meghagyta, hogy az újonnan szerzett értesülésekről Fleischhackernek haladéktalanul be kell számolnia neki is.¹³⁴

A csehszlovákok és a lengyelek közeledésének katonai jellege nem hagyta nyugodni a magyar vezetést. A kérdés rendkívüliségét mutatja, hogy egy 1925 augusztusában Fleischhacker által írt jelentéshez csatolt megjegyzésben az olvasható, hogy az „*összes külállomások utasítva lettek a cseh–lengyel közeledés megfigyelésére*”.¹³⁵ A feltárt iratok közül, két beérkezett jelentésből – amelyek az előbb említett központi utasítást követően készültek – vonhatunk le következtetéseket. Az egyik egy bizonyos „Cseh” fedőnevű, a másik egy „Orosz” fedőnevű ügynök jelentése. A fedőnevek az adott országban, tehát Csehszlovákiában és Oroszországban szolgálatot teljesítő rejtett katonai attasékat jelölhetik. Ezt bizonyítja, hogy a „Cseh” fedőnevű,

¹²⁸ Jan Syrový (1888. 01. 24–1970. 10. 17.) A Csehszlovák Légión katonája. Csehszlovák vezérkari főnök 1926 és 1933 között. 1938-ban az első bécsi döntés idején Csehszlovákia miniszterelnöke.

¹²⁹ HM HL VKF 2. oszt. 1925, 140/93 sz. irat.

¹³⁰ Uo.

¹³¹ Uo.

¹³² Walko Lajos (1880–1954): volt kereskedelmi- és pénzügyminiszter is, a Bethlen- és Károlyi-kormány alatt külügyminiszterként szolgált.

¹³³ HM HL VKF 2. oszt. 1925, 140/93 sz. irat.

¹³⁴ Uo.

¹³⁵ Uo.

a már korábban elküldött jelentéseire és diplomatákkal, katonai vezetőkkel való tárgyalásaira hivatkozik. A tartalmak között ellentmondások vannak, amely a központ számára is feltűnik, ezért a kapott adatokat „Német” – minden bizonnyal a berlini rejtett katonai attasé – által ellenőriztetni kívánják, és miután minden jelentés beérkezett, akkor vonnak le következtetéseket. Míg Fleischhacker azt állítja, hogy létezik egy csehszlovák–lengyel katonai egyezmény német és orosz irányba, addig a másik jelentés cáfolja egy ilyen megállapodás létrejöttét.¹³⁶

Az 1925-ös frankhamisítási botrányal¹³⁷ a hírszerzés is kénytelen foglalkozni. Az ügy csehszlovák vonatkozásait két jelentés is tárgyalja. Ezek közül az egyikben a prágai magyar követ, dr. Masirevich Szilárd¹³⁸ aláírása szerepel és Fleischhackertől származó információkat közöl. Az attasé a csehszlovákiai lapokra hivatkozva mutatja be a csehszlovák álláspontot a frankhamisítás ügyével kapcsolatban, majd beszámol a cseh és német üzleti, politikai, diplomáciai körökben tapasztalható hangulatról, végül leírja a lengyel katonai attaséval, Durski alezredessel folytatott beszélgetésének eredményét. Fleischhacker felhívja a figyelmet arra, hogy a frankhamisítási ügy miatt megélnékül a csehszlovák hírszerzés tevékenysége és azon dolgoznak, hogy kompromittáló összefüggéseket találjanak a hamis pénzek és a prágai magyar követség, vagy más prágai magyar szervezetek között. A csehszlovák hírszerzés ezen tevékenységére abból következtet, hogy mindig látogatást tesz nála egy csehszlovák hírszerző, aki így akar a „nem létező bizonyítékok birtokába jutni”. Fleischhacker ebben egy új lehetőséget lát, mert ezen az ügynökön keresztül akár megtévesztő, hamis információkat is ki lehetne adni a hamisításról, ezáltal félrevezetve a csehszlovák hírszerzést.¹³⁹

Az, hogy ezt biztosan Fleischhacker írta, arra bizonyíték a prágai magyar követnek a beszámolója a frankhamisítási ügyről. Ebben a követ Fleischhackerre a „követség egyik tagjaként” hivatkozik, aki beszélgetést „folytatott a mai napon Durski alezredessel az itteni lengyel követség katonai attaséjával”. A beszélgetés során szóba került egy találkozó, amelyen cseh és francia katonatisztek vettek részt, a fő téma a frankhamisítás volt. A lengyel katonai attasétól kapott információk alapján Fleischhacker megtudja, hogy az eseményen jelenlevők szerint ezzel az ügygel Magyarország hosszú időre megszűnt meghatározó politikai tényezőnek

¹³⁶ HM HL VKF 2. oszt. 1925, 140/93 sz. irat.

¹³⁷ A frankhamisítási botrány 1925. december 19-én robbant ki, amikor Hágában letartóztatták Jankovich Arisztid vezérkari ezredest. A terv az volt, hogy több millió hamis ezerfrankost akartak beváltani egy bankban és ezzel bosszút állni Franciaországon a trianoni békeszerződésért.

¹³⁸ Dr. Masirevich Szilárd (1879–1944): szerb származású magyar diplomata, aki Bécsben, Prágában, Berlinben és Londonban is volt követ a két világháború között.

¹³⁹ HM HL VKF 2. oszt. 1926., 18250/titk.

lenni és „*el van intézve az a nyomás, amit Csehország déli határán az örökös magyar fenyegetés váltott ki*”. Szerintük ezzel sokáig képtelen lesz Magyarország a határok megváltoztatására, akár békésen, akár fegyveresen. Az esemény főszónoka Eugène Mittelhauser¹⁴⁰ francia tábornok volt, aki ekkor a Francia Katonai Missziót vezette Csehszlovákiában. Fleischhacker hangot adott annak a véleménynek, hogy a francia katonatiszt a beszédeivel csak bizonygatni akarta nélkülözhetetlenségét a csehszlovák katonatisztek előtt.¹⁴¹

A csehszlovákoktól a magyar fél részre, a II. világháború után átadott iratokból lehet arra következtetni, hogy Fleischhackernek Prágában legalább egy, de akár kettő beépített embere is lehetett. Az egyiket Matók Lajosnak hívták és a magyar hadseregben főhadnagyi rendfokozatban szolgált, a feljegyzések szerint fekete szemű és hajú személy volt és 1924-ben mint a magyar hírszerzés ügynöke, pincéreként dolgozott a csehszlovák fővárosban fél éven át. A másik személy egy András vezetéknevű főhadnagy a magyar hadseregben, aki László álnéven tevékenykedhetett a magyar hírszerzés számára, ahova 1924-ben került és állítólag 1 millió magyar koronát kapott az általa szállított hírekért Fleischhacker Rezső katonai szakelőadótól.¹⁴² Az összeget érdemes forráskritikával kezelni, mivel csehszlovákoktól származik, ezért elképzelhető, hogy akár véletlenül, de akár szándékosan is túlzó az adat. Szintén 1924-ben küldtek hírszerzési feladattal Csehszlovákiába egy Fenzl Kálmán nevű ügynököt. A magyar követségen dolgozók közül ebben az évben a csehszlovákok három embert is kémként tartottak számon. Az egyik Bódy János, aki 1924-ben a követségi munkája mellett a Prágai Magyar Hírlap alkalmazottja is volt, illetve Farkas Béla, aki ugyanekkor a követség pénztárosa. Kémként kezelték, Kail Józsefet,¹⁴³ aki 1923-ban került a prágai követségre a Külügyminisztériumból,¹⁴⁴ 1924 áprilisában követségi attaséi rangot kapott,¹⁴⁵ majd ugyanezen év júniusában Budapestre rendelték vissza.¹⁴⁶

Fleischhacker Rezső időszaka alatt a magyar hírszerzés kiemelten figyelte a csehszlovák–lengyel kapcsolatokat, különös tekintettel a katonai együttműködésre. Ennek részét képezte a kisantant és Lengyelország esetleges együttműködése is. Részletesen beszámolt a csehszlovák

¹⁴⁰ Eugène Mittelhauser (1873–1949): francia tábornok, a csehszlovákiai francia katonai misszió vezetője és a csehszlovák hadsereg vezérkari főnöke 1921–1925 között.

¹⁴¹ HM HL VKF 2. oszt. 1926., 18250/titk.

¹⁴² Az összeg valódiságára semmilyen más forrásból eddig nem kaptam igazolást. Forrás: *Magyar hírszerzők II.*, ÁBTL, 78. doboz, 873/1 sz. irat, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium anyaga a magyar hírszerzőkről.

¹⁴³ *Magyar hírszerzők I.*, ÁBTL 78. doboz, A-873 jelzet, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztériumtól átvett anyagok a magyar hírszerzőkről.

¹⁴⁴ Külügyi Közlöny, III. évf., 11. sz., 66. oldal.

¹⁴⁵ Külügyi Közlöny, IV. évf., 4. sz., 35. oldal.

¹⁴⁶ Külügyi Közlöny, IV. évf., 6. sz., 60. oldal.

katonai tervek és védelmi intézkedések mellett a politikai folyamatokról, például a pánszlávizmus előretöréséről.

4.3. AZ ÁTMENETI IDŐSZAK ÉVEI, VITÉZ SZÉKELY JÁNOS AZ UTOLSÓ REJTVE MŰKÖDŐ ATTASÉ

Székely János 1889. szeptember 30-án született Pécs városában.¹⁴⁷ 1909. augusztus 18-tól hadnagy. Az I. világháború kitörése előtt, 1914. május 1-jén főhadnagy lett. 1916. augusztus elején századosi rendfokozatot kapott. 1923 szeptemberében őrnaggyá nevezték ki. Ezt követően az alezredesi kinevezésének dátuma ismeretlen. A csehszlovák hírszerzés adatai szerint Székely 1925-ig Sztojakovics munkatársa volt a hírszerzésnél.¹⁴⁸ Beosztása ott eddig nem ismert. Rejtett katonai attaséként, azaz katonai szakelődóként szolgált Prágában, 1926 júliusától 1928. május 10-ig. Visszahívása után, 1928 és 1931 között a HM VI-2. osztályába volt beosztva. 1933 februárjától ezredesi, 1938 októberétől vezérőrnagyi rendfokozatban szolgált. 1940 novemberében helyezték nyugállományba. A II. világháború után, 1945 októberében altábornaggyá nevezték ki. 92 éves korában, 1982. március 20-án hunyt el Budapesten.¹⁴⁹

3. kép: Székely János (1889-1982) prágai katonai szakelődó.

Székely János szolgálati ideje két évig sem tartott. Egy 1926. június 18-án kelt minisztertanácsi jegyzőkönyvben van arról szó, hogy Székely János lenne az új katonai szakelődó a csehszlovák fővárosban. Elődje felváltását úgy indokolják itt, hogy „*Fleischhacker Rezső II. osztályú követségi titkári címmel felruházott követségi attachét más beosztásban kívánja alkalmazni*”¹⁵⁰ a miniszter. Továbbá hozzájárulást kér ahhoz, hogy az altanácsnok Székely Jánost kinevezhessék erre a pozícióra. A *Külügyi Közlöny* szerint 1926. július 10-én vitéz Székely János II. osztályú követségi titkárként került a prágai külképviseletre.¹⁵¹ Mivel ez egy egyszerű áthelyezésnek tűnik, nem volt hírértéke, sem a magyarországi lapok, sem a *Prágai Magyar Hírlap* nem tesz róla említést.

¹⁴⁷ A kép forrása: HM HIM 78988 sz. fotó

¹⁴⁸ *Magyar hírszerzők I.*, ÁBTL 78. doboz, A-873 jelzet, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztériumtól átvett anyagok a magyar hírszerzőkről.

¹⁴⁹ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

¹⁵⁰ Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1926. június 18., MNL OL W szekció, Miniszterelnökségi levéltár, 1926. <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=preservica&ref=preservica::b0056998-12f8-4a4f-be21-e38d0fb39f7e> (Letöltés: 2021. február 03.)

¹⁵¹ Személyi Hírek, *Külügyi Közlöny*, VI. évf., 6. sz., 27. oldal.

Kinevezésének évében zajlik a frankhamisítási botrány pere, az év végén bevezetik Magyarországon az új pénznemet, a pengőt. 1926-os kiküldetéséig Csehszlovákiában elfogadták az 1920-as nyelvtörvény módosítását, módosították a bírósági eljárások határait. Decemberre a csehszlovák véderőbizottság jóváhagyta a haderőalapról szóló költségvetési törvényjavaslatot is.¹⁵² Prágába érkezésének idején zajlanak a magyar–csehszlovák kereskedelmi egyezmény létrejöttének folyamatai¹⁵³, amelyek először egy augusztusi megállapodáshoz vezetnek a legnagyobb kedvezmény elve szerint, majd végül az egyezmény 1927-es aláírásához.¹⁵⁴

Székely János külszolgálat alatt zajlik le a magyar katonai attaséi szolgálat történetének egyik jelentős változása. Miután 1927-ben a Szövetségi Ellenőrző Bizottság kivonul Magyarországról, lehetőség nyílik arra, hogy a magyar vezetés immáron ne rejtve, különböző diplomáciai rangba bújtatva küldjön ki katonai attaséi feladatok ellátására katonai szakelődöket, hanem hivatalosan delegáljon katonai attasét a magyar külképviseletekre. Ez Csehszlovákia vonatkozásában 1928-ban következett be.

A frankhamisítási botrány a hírszerzésnek adott feladatot. Két jelentés is készült, amely ennek az ügynek a csehszlovák vonatkozásait tárgyalta. Az egyiket Székely János írta, a jelentés végén viszont az akkori prágai magyar követ dr. Masirevich Szilárd aláírása szerepelt. A másikat – az előbbitől különálló iratot – a prágai magyar követ írta meg, Székely Jánostól származó információk alapján.

Szintén 1927-ben készült egy tervezet Budapesten arról, hogyan szabályozzák a katonai szakelődök lótartását külszolgálatuk alatt. E szerint, amikor az adott katonatiszt külszolgálatra megy, a lovát a kincstár tulajdonába veszi, és amikor visszatér külföldről, ismét a nevére lesz íratva a ló. Ez a szakelődökre nézve egy előnyös döntés a központ részéről, mert így előbbieknél joguk volt ahhoz, hogy döntsenek visszatérésükkor arról: szeretnék-e korábbi lovukat vagy sem.¹⁵⁵

1927 szeptemberében feltehetően Székely János tájékoztat arról, hogy a csehszlovák nemzetvédelmi miniszter magas rangú katonatisztekkel együtt a Felvidéken és Kárpátalján

¹⁵² *Az adóreform tárgyalása a jövő esztendőre marad. Prágai Magyar Hírlap*, 1926. december 1. V. évf., 273. sz., 2. oldal.

¹⁵³ *A csehszlovák–magyar kereskedelmi szerződési tárgyalások. Prágai Magyar Hírlap*, 1926. július 28. V. évf., 168. sz., 9. oldal.

¹⁵⁴ SUBA János: Az 1927. évi kereskedelmi egyezmény és a határszéli forgalom. In: Parádi József (szerk.): *Ünnepi parergák Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 120. oldal.

¹⁵⁵ HM HL VKF 1927. 726/B-926. Sz. n.

körútra indult. Az információk „ezen *utra vonatkozólag bizalmas forrásból*”¹⁵⁶ származnak. A meg nem nevezett, feltehetően a hírszerzői hálózathoz tartozó személy elmondta, hogy a tanulmányút megnevezés csak kitalált, valójában a helyi katonai és politikai viszonyok megismerése volt a cél.¹⁵⁷

1928. február 3-i Székely Jánoshoz köthető jelentés egy kisantant-országok részvételével is zajló konferencia esetleges híreről számol be, ahol állítólag a közös főparancsnokság kérdését tárgyalták. Egy meg nem nevezett bizalmas forrás és az olasz katonai attasé nyomán a „Cseh” fedőnéven működő ügynök jelentése szolgáltat információkat. Ez a „Cseh” fedőnév már a korábbi katonai szakelőadók esetében is előkerült. A hírekkel ellentétben, eddig nem tartottak semmilyen francia kezdeményezésű cseh–román–jugoszláv–lengyel konferenciát. Egy ekkora méretű rendezvényt nem lehetett volna titokban tartani a nyilvánosság előtt – véli Székely. Túl feltűnő lett volna ilyen nagyszámú katonatiszt érkezése az országba. A lengyel katonai attasétól megtudta, hogy a lengyelek nem hajlandók részt venni egy ilyen megbeszélésen, mert nem látják szükségét szorosabb együttműködésnek a csehszlovák hadsereggel. Ez a konferencia a lengyelek nélkül is összeülne, amely hírt olasz katonai attasé a konferenciáról Budapesten és Rómán keresztül kapta meg. Szerinte nem kizárt, hogy a francia katonai misszió fog Prágában ülésezni. A budapesti központ a jelentés kapcsán hivatkozik a „Lengyel” fedőnevű, véleményem szerint a varsói magyar katonai attasét takarható ügynök négy jelentésére is, a prágai kisantant-értekezlettel kapcsolatban. Mint kiderült, Székely János jelentésének tartalma szöges ellentéte a lengyelországi kollégája által leírtaknak. A központ által rögzített megjegyzésekből kiderül, hogy „Cseh”, azaz Székely János utasítást kapott arra, hogy folytassa a felderítést a konferenciáról.¹⁵⁸

Egy héttel később arról ír Székely, hogy Plzeňben jugoszláv katonatisztek tartózkodnak, bizonyos Jaksimovics tábornok vezetésével. Ezt értesülést az olasz katonai attasétól nyerte, mert elmondása szerint kevés ideje volt, így folyamodott ahhoz, hogy ne maga derítse ki. Az olasz katonai attasé érdeklődött a kisantant-konferenciáról, de arról továbbra sem volt hír, hogy lett volna ilyen találkozó. Ezt egy francia tiszt is cáfolta.¹⁵⁹ Az alábbi információkat Székely János központi utasításra szerezte be, minthogy Jaksimovics tábornokot kellett szemmel tartania és jelentenie útjáról.¹⁶⁰

¹⁵⁶ HM HL VKF 1927. 18350/biz. sz. irat.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ *Konferencia a közös főpk.* HM HL VKF 1928. 594B számú irat.

¹⁵⁹ *Jaksimovics tbk és a kis entente kat. konferencia.* HL VKF 1928. szám nélkül.

¹⁶⁰ Uo.

Egy március elején kelt jelentésben tisztázódn látszik a kisantant-konferencia meglétének kérdése. Elképzelhető, hogy egy lehetséges főparancsnoki konferenciát tévesztettek össze az éves kisantant-összejövetellel. A jugoszlávoktól pedig az iratban Jaksimovics néven szereplő tábornokuk már februárban az országban járt, s Plzeňben műszaki anyagok után érdeklődött.¹⁶¹

1928 januárjában és februárjában készült egy jelentés a Prágában tartott kisantant-tárgyalásokról. Az adatok forrásaként egy bizonyos „India” néven emlegetett személy, aki „*az osztály alkalmi adatszolgáltatója*”.¹⁶² Feltételezhető, hogy Székely tudott róla, de a neve nincs említve a jelentésben. Hogy pontosan mit jelent az, hogy alkalmi adatszolgáltató, az nem derült ki. Lehetett olyan személy, aki kint élt Prágában, de az is lehet, hogy olyanról van szó, akit a hírszerzés küldött ki meghatározott időre. Ha a második eset állna fenn, akkor köszönhetően a csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium listájának, legalább négy főről tudunk, akik ekkor hírszerzési feladattal állomásozott Csehszlovákiában.¹⁶³ Harmadik lehetőségként még az is elképzelhető, hogy olyan csehszlovák állampolgárról van szó, akit a magyar hírszerzés szervezett be helyben.

Ahogy a kinevezésekor, úgy a leváltása idején sem említik az újságok Székely Jánost, hiszen ő hivatalosan csak egy volt a sok követségi alkalmazott közül. A személycseréről 1928. május 10-én számoltak be az újságok, ekkor kezdte meg hat évig tartó katonai attaséi szolgálatát Lakatos Géza őrnagy (később vezérezredes és Horthy Miklós utolsó miniszterelnöke), az első hivatalos magyar katonai attasé Csehszlovákiában.

A rejtett magyar katonai attaséknak Csehszlovákiában, az 1920-as években egy rendkívül ellenséges környezetben kellett munkájukat végezniük, A csehszlovák titkosszolgálat előtt nem is nagyon tudott titokban maradni a *rejtés*, akik mindent megtettek – olykor sikerrel, lásd Bajnóczy esetét –, hogy botrányba keverjék, és ezzel elérjék kényszerű visszahívásukat.

A fellelhető hírszerzési iratokból az 1930-as évekhez viszonyítva - ahol több száz ilyen dokumentum maradt ránk -, jóval kevesebb maradt fent a tárgyalt időszakból. E forrásbeli hiányosságot jól kiegészítik ugyanakkor a különböző újságcikkek, beszámolók. Mindezek fényében elmondható, hogy a húszas években rendkívül intenzív hírszerzési tevékenység folyt magyar részről csehszlovák területen. Ennek eredményei – többek között – azok a titkos iratok, amelyek jelen írásban megjelentek.

¹⁶¹ *Közös kat. konferencia.* HM HL VKF 1925. 1156B sz. irat.

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Uo.

A téma további kutatási lehetőségeket rejt magában. Mivel a két ország, a trianoni békeszerződés óta fennálló ellenséges viszonya miatt igyekezett egymás hadseregéről, hadiiparáról a lehető legtöbb információt összegyűjteni. Az 1920-as években nem csak a magyar hírszerzés volt tevékeny Csehszlovákiában, hanem a csehszlovák hírszerzés is rendkívüli intenzitással dolgozott Magyarországon. Így a magyar mellett a csehszlovák hírszerzés magyarországi működésének és ezáltal a magyar kémelhárítás munkájának megismerése is a kutatás további folytatására ad lehetőséget a későbbiekben.

5. A prágai magyar katonai attasék 1928–1939

A II. világháború kitörése előtti bő tíz év kulcsfontosságú európai és világszinten is meghatározó eseményeket foglalt magában. Az 1929-ben bekövetkező és éveken át tartó nagy gazdasági világválság külpolitikai és nemzetközi téren is súlyos következményekkel járt, s hatással volt egyes országok belpolitikai fejleményeire. Különösen Németországban kezdett a közvélemény és a lakosság egy része fogékonyabb lenni a szélsőségekre. A gazdasági válság lecsengésének időszakában, 1933-ban bekövetkezett Hitler hatalomra jutása. A nemzetiszocialisták előretörése merőben megváltoztatta a nemzetközi életet és egy teljesen új helyzetet teremtett. A következő hat év pedig a háborúhoz vezető diplomáciai tárgyalások, európai vagy azon kívüli kontinens(ek)re hatást gyakorló események sorozata. A csehszlovák oldalról megfigyelhető majd a németek irányába a figyelem folyamatos növekedése, háborús előkészületek jelei a katonai attaséi iratokban. 1935-ben az olaszok megtámadták Abesszíniát (amely szintén előkerül majd a jelentésekben), 1936-ban pedig kitört a spanyol polgárháború. Bekövetkezett időközben a Saar-vidéken egy népszavazás, ahol a Németország mellett döntöttek. S Németország a békeszerződés rendelkezéseivel szembe fordulva, fegyverkezésbe kezdett. A német külpolitika egyre agresszívabbá vált, célpontja többek között Csehszlovákia, azon belül is a szudétánémetek által lakott területek. 1938-ban bekövetkezett Hitler hitegetései és tárgyalásai következtében az első bécsi döntés, amely területeket vett el Csehszlovákiától és innentől kezdve egyenes út vezetett az ország 1939. márciusi német megszállásáig és felbomlásáig.¹⁶⁴

Az évek során egyre inkább felfokozott, feszült és kihívásokkal teli nemzetközi viszonyok között kellett helyt állnia a prágai magyar katonai attaséknak.

¹⁶⁴ ORMOS Mária–MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 323–393. oldal.

5.1. LAKATOS GÉZA ATTASÉI TEVÉKENYSÉGE GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI VÁLSÁGOK ÉVEIBEN

Lakatos Géza 1890. április 30-án született. Tanulmányait a pesti piarista gimnáziumban és a soproni honvéd főreáliskolában végezte. A Ludovika Akadémián sikeresen eltöltött éveket követően hadnaggyá avatták. Az I. világháborúban egy dandár vezérkari tisztjeként az olasz és az orosz fronton is teljesített szolgálatot. 1919 májusában a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében, majd ugyanezen év őszétől a Nemzeti Hadseregben szolgált. A Hadiakadémia elvégzése után az 1920-as évek elején oktatott a Ludovikán. 1923-tól kezdett el dolgozni a Vezérkari Főnökség hírszerzési és felderítési osztályánál. 1925-ben avatták vitézzé. Három évvel később, 1928-ban kezdődik meg hat évig tartó katonai attaséi pályafutása Prágában, alezredes rendfokozatban. 1929-ben ezredessé léptették elő.

4. kép: Lakatos Géza, prágai katonai attasé.

1934-ben a prágai követséget otthagya a külszolgálati pályafutását is befejezte. Ugyanettől az évtől kezdve ezredparancsnok, egy évre rá, 1935-től dandár-vezérkari főnök, majd 1939-ben tábornok lett. 1941-ben altábornagyi rendfokozatot kapott, 1943-ban vezérezredessé léptették elő. A keleti fronton a magyar megszálló alakulatokat parancsnoka. 1944 tavaszán a magyar 1. hadsereg élén állt. Sztójay Dömét követően Horthy Miklós őt nevezte ki miniszterelnöknek, ezt a posztot 1944. augusztus 29-től egészen október 16-ig töltötte be. Lakatos Géza is beavatott volt a kiugrási kísérletbe. A vezérezredes német fogságba, majd azt követően a sopronkőhidai nyilas börtönbe került.¹⁶⁵

Lakatos Gézát 1928. május 10-én nevezték ki Prágába magyar katonai attasénak, alezredes rendfokozatban. 1929-ben ezredessé léptették elő. Székely Jánost alezredest váltotta, aki 1926 óta töltötte be ezt a pozíciót. Lakatos személye fordulópont, mert a Szövetségekközi Ellenőrző Bizottság 1927-es magyarországi kivonulását követően ő az első, a csehszlovák fővárosba hivatalosan is kinevezett magyar katonai attasé. Személye azért is kiemelkedő a prágai attasék

¹⁶⁵ A II. világháborút követően Lakatos nem volt a kommunista rendszer kegyeltje. Raboskodott Kiskőrösön, többször is kihallgatták, elvették birtokait. 1965-ben kapott engedélyt, hogy az 1956-ban Ausztráliába emigráló rokonaihoz mehessen. Adelaide, városában 77 esztendősen elhunyt.

sorából, mert hozzá tartozik a leghosszabb szolgálati idő, ugyanis bár eredetileg négy évre szült csak a kiküldetése, de ő 1934-ig mintegy 6 évet töltött Prágában.¹⁶⁶

A *Prágai Magyar Hírlap* az 1928. május 12-én megjelent lapszámában közli a rövid hírt, miszerint „*Horthy Miklós, Magyarország kormányzója csikszentmiklósi*¹⁶⁷ *vitéz Lakatos Géza magyar. kir. vezérkari őrnagyot a prágai magyar követség katonai attaséjává nevezte ki.*”¹⁶⁸ A kinevezésről a magyarországi lapok közül a *Nemzeti Újság*¹⁶⁹ és a *Pesti Hírlap*¹⁷⁰ egy nappal korábban, május 11-én számolt be.

Visszaemlékezéseiben írja, hogy kinevezésekor a felettesei fokozott körültekintésre figyelmeztették, ami nem lehetett alaptalan, hiszen ahogy láthattuk, Bajnóczyt is sikerült kompromittálnia a csehszlovák kémelhárításnak, és folyamatosan azon dolgoztak, hogy az aktuális magyar katonai attasé és hírszerzési körét felkutassák, és mihamarabb botrányba keverjék, ezáltal elérhessék visszaküldését. Lakatos Géza is leírja ezzel kapcsolatban, hogy a csehszlovákok mesteri módon tervezték meg a kémelhárítást és a hírszerzést, ezért nagyon óvatosnak kellett lennie.¹⁷¹

Véleménye szerint ez a pozíciója egy szerfelett kényes szolgálati beosztás volt, mert elég sérülékeny helyzetben, politikailag feszült környezetben kellett végeznie munkáját. Nagyon sok minden függött a két ország viszonyától. Lakatos Géza szerint a katonai attasé feladata a hírszerzés, elsősorban a katonai jellegű hírek begyűjtése és eljuttatása a központba, amely feladatkör nagy körültekintést igényelt, többek között a csehszlovák fél jól szervezettsége, felkészültsége és kémelhárításának hatékony működése miatt.¹⁷²

5.1.1. Jelentések a kisantant katonai tanácskozásairól 1928–1929-ben

Kinevezését követően megérkezett Prágába, majd bemutatkozó látogatást tett Benešnél és Masaryknál¹⁷³ is. Benešnél a személyes találkozó alkalmával szívélyes fogadtatásban volt része, Masaryk pedig kijelentette Lakatosnak, hogy reméli, országaik között fennálló súlyos

¹⁶⁶ LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó, 26. oldal.

¹⁶⁷ Az újság eredeti szövegében ez tévesen szerepel, ugyanis helyesen csikszentsimoni.

¹⁶⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. május 12. VII. évf., 110. sz., 2. oldal.

¹⁶⁹ *Nemzeti Újság*, 1928. május 11. X. évf., 107. sz., 9. oldal.

¹⁷⁰ *Pesti Hírlap*, 1928. május 11. L. évf., 107. sz., 11. oldal.

¹⁷¹ LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó, 25. oldal.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937): cseh filozófus, politikus, az Oroszországban a bolsevikok ellen harcoló Csehszlovák Légión meg szervezője. Csehszlovákia első elnöke, akit 1935-ig háromszor is megválasztottak.

ellentéteket kölcsönös megértéssel helyre tudják hozni. Ezzel szemben – a visszaemlékezésében foglaltak szerint – erről Beneš hallani se akart és a sajtó előtt le is tagadta. Az attasé a magyar követség tagjaival nagyon jó viszonyt ápolt. A többi katonai attaséval elmondása szerint nem annyira volt felhőtlen a viszonya, de kiemeli olasz kollégáját Cadornát,¹⁷⁴ akivel baráti kapcsolatban állt.¹⁷⁵

A többi katonai attaséval általában a hadgyakorlatok megtekintése közben és a téli hadsereg-síversenyeken találkozott. Ilyenkor sokszor a Felvidék magyar lakta területein is keresztül kellett utaznia, az egyenruhája felkeltette a magyar lakosság figyelmét. Ehhez hasonló események zajlottak le Pozsonyban, Nyitrán és a Tátrában is. Ez nem egyedi eset, a későbbiekben látni fogjuk, hogy nem csak vele fordult elő. Hasznosnak találta a találkozásokat a különböző országok diplomataival, mert ezáltal bővült a látóköre és a kapcsolati hálója is. Horthy Miklósról leírja, hogy amikor kinevezte őt prágai katonai attasénak, akkor került először személyes kapcsolatba a kormányzóval.¹⁷⁶

Lakatos Géza első, levéltárban fellelhető jelentése utal Székely Jánosra. Az elődje idején már figyelemmel kísért jugoszláv katonai bizottság tárgyalásairól Csehszlovákiában két hónappal a kinevezése után ír *Csehszlovák és jugoszláv katonai tárgyalásokról* címmel. Ezeket az információkat Pennaroli alezredestől,¹⁷⁷ az olasz katonai attasétól szerezte. Tudomására jutott, hogy 1928. március 6-án zajlottak csehszlovák–jugoszláv tárgyalások hadianyagok megrendeléséről. Megemlíti Syrový tábornok belgrádi utazását, azonban ez nem bír semmilyen jelentőséggel, mert csak nélkülözhető embereket vitt magával két ezredes személyében. Lakatos azt írja, hogy a csehszlovákok csak jelenetet rendeztek az olasz katonai attasé előtt, hogy elbagatellizálják az akciót. Elmondása szerint Syrový nem alkalmas komoly tárgyalásokra fontos hadműveleti kérdésekben. Az olaszok ebben az ügyben további információkat ígértek egy követségi alkalmazottjuk által.¹⁷⁸

1928. október 3-án a román légierő tisztjeiből és részben a román polgári repülés képviselőiből álló, Scarlatescu tábornok¹⁷⁹ vezette 35 fős küldöttség érkezett Prágába. Az attasé szerint – aki kiemelten kezelte a román küldöttség jelenlétét – jövetelük célja a csehszlovák

¹⁷⁴ Raffaele Cadorna, ifjabb (1889–1973): olasz tábornok, harcolt az olasz–török háborúban és az I. és a II. világháborúban is. A két világháború között néhány évig Prágában katonai attasé. 1945–1947 között az olasz hadsereg vezérkari főnöke.

¹⁷⁵ LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó, 26. oldal.

¹⁷⁶ Uo. 27. oldal.

¹⁷⁷ Marco Pennaroli: olasz dandártábornok, 1927 és 1929 között Prágában olasz katonai attasé.

¹⁷⁸ *Csehszlovák és jugoszláv katonai tárgyalásokról*. HL VKF 1928., 240/154 sz. irat.

¹⁷⁹ Elképzelhető, hogy itt Gheorghe Scărlătescu (1867–?) tábornokról van szó, aki az I. világháború alatt ezredesként, majd később tábornokként szolgálhatott a román hadseregben.

repülőgépgyártás megtekintése mellett az „*itteni repülőtényezőkkel való szorosabb kapcsolat létesítése*”¹⁸⁰ volt. A román bizottság meglátogatott csehszlovákiai repülőgépgyárakat. Elsőként az akkor még Prágától különálló város, Letňanyban található, 1918-ban alapított Letov repülőgépgyárat. Ezt követte a két 1919-ben alapított repülőgépgyár, az Avia és az Aero üzemének megtekintése. Végezetül a meglátogatták Plzeňben a Škoda Művek repülőgépekkel foglalkozó részlegét. A katonai attasé szerint „*mindenütt egy egész csomó typus elővezettetése mellett*” zajlottak le ezek a bejárások. Azaz a bizottság tagjai többféle repülőgépet is szemügyre vettek, ezek pontos típusa megtalálható az iratban. A kiszivárgott híreket alapul véve Lakatos úgy tudja, hogy az Avia BH–28 és BH–33 típusú együléses, kétfedelű gépei iránt igen nagy a románok érdeklődése. Állítólag ezek a gépek már egy korábbi, 1927-es bukaresti repülőgép-versenyen is igen jól szerepeltek. Akkor a románok elálltak az üzlettől és inkább a francia Gourdou-Leseurre repülőgépgyárral egyeztek meg.¹⁸¹ Lakatos Géza állítja, hogy a rendelés megvalósulásához a „*megvesztegetések elmaradhatatlanok voltak*”. Minden bizonnyal a franciák lefizették a románokat egy jövőbeli jövedelmező üzlet reményében. Azt is tudni véli, hogy ezzel szemben az Avia gyár ilyenre nem volt kapható, így esélye se volt az üzlet megszerzésére. A körülmények idővel megváltoztak - írja Lakatos -, mert a közös hadiipar megteremtésének céljából a románok érdeklődése újra a csehszlovák repülőgépek felé fordult. Kapcsolatuk még szorosabbra fűzése érdekében, a románok meghívták a csehszlovákokat egy bukaresti repülőversenyre, ahol bombázók és felderítőgépek bemutatását ígérték. Képviseltetni fogja magát ott a francia Amiot, a brit Vickers és a német Junkers és Fokker gyár repülőgépei is. A csehszlovákok elfogadták a meghívást és a Letov S–16-os gépét küldték ki a románokhoz.¹⁸²

Budapesten a jelentéshez egy hosszabb megjegyzést is fűztek, amelyben három korábbi hasonló témában írt iratra hivatkoztak. Ezeket azonban a levéltárban nem sikerült fellelnem. Annyit megtudhatunk, hogy az egyikben a katonai attasé arról írt, hogy 1928 nyarán már a románok Avia repülőgépeket szerettek volna beszerezni, hogy kipróbálják. Az ismertetett jelentést összevetették a bukaresti katonai attasé egy korábbi írásával és ez alapján kiderítették, hogy a Lakatos által említett román küldöttség a berlini repülőgép kiállításról¹⁸³ útban hazafele tartózkodhatott pár napot Prágában. Budapesten arra a következtetésre jutnak, hogy az

¹⁸⁰ *Román tiszti repülőküldöttség prágai tartózkodása 1928. okt. elején.* HL VKF 1928., 23.095 sz. irat

¹⁸¹ A francia repülőgépgyártól a románok ekkor 50 darab LGL.32 C.1 típusú vadászgépet rendeltek. (<https://www.avionslegendaires.net/avion-militaire/gourdou-leseurre-lgl-32/> letöltve: 2023. 09. 24.)

¹⁸² *Román tiszti repülőküldöttség prágai tartózkodása 1928. okt. elején.* HL VKF 1928., 23.095 sz. irat

¹⁸³ 1928. október 7–28. között tartották Berlinben a Nemzetközi Repülőforgalmi Kiállítást (ILA - (Internationale Luftfahrt Ausstellung), amelyen 19 ország vett részt kiállítóként.

események a román polgári repülés fejlesztését szolgálnák, a katonai repülőgépeket pedig továbbra is saját gyáraikban állítanák elő a románok.¹⁸⁴

Az 1929-es év első katonai attaséi jelentése április 19-én készült el egy csehszlovák részvétellel lezajlott állítólagos bukaresti katonai tanácskozásról. Erről Lakatos Géza futár útján szerzett tudomást. Kénytelen megjegyezni, hogy jelenleg sok információval nem rendelkezik, de igyekszik minél többet megtudni a tanácskozásról. Egy valamit tud biztosra mondani, hogy Louis-Eugène Faucher tábornok,¹⁸⁵ a csehszlovákiai francia katonai misszió vezetője nem vett részt ezen a tárgyaláson.¹⁸⁶ Lehetséges, hogy valóban lezajlott egy ilyen, katonai jellegű találkozó, azonban elképzelhető, hogy a sajtó teljes tudta nélkül valósult meg. A korabeli híradásokból kiolvasható, hogy 1929. év elején Bukarestben tartották meg a kisantant gazdasági kérdésekkel foglalkozó konferenciáját.¹⁸⁷

Erről az állítólagos bukaresti katonai konferenciáról nem lelhető fel újabb jelentés, nyáron egy másik, még május 13-án megtartott belgrádi kisantant tanácskozásról ír Lakatos Géza. Itt kimondták a szövetségi szerződések meghosszabbítását további öt évre. Következtetni lehet a korábbi bukaresti tárgyalásokra, ahol az attasé sejtése szerint akár egy közös katonai szerződésről is tanácskozhattak a kisantant államainak képviselői. Úgy gondolja, hogy májusban sem történt az ügyben előrelépés, és az a véleménye, hogy további nehézségekkel kell ezen a téren a kisantant államainak számolniuk és erre kell a magyar vezetésnek is készülnie.¹⁸⁸

A kisantanttal kapcsolatos katonai kérdések nem kerültek le a napirendről. Erre példa szeptember 12-én Lakatos Géza és Pennaroli olasz katonai attasé beszélgetése, amely jelentés elején Lakatos a Pennaroli irányába érzett szkepticizmusának ad hangot, melyet úgy fogalmaz meg, hogy olasz kollégájának véleményét „*korántsem tartom kompetensnek*”. Azaz nem tartotta megbízhatónak a tőle származó híreket. Az attasék szerint a kisantant katonai szerződésének eddigi sikertelenségének fő oka, hogy az államok közötti szolidaritás bizonyos konfliktusok esetén nincs biztosítva. Pennaroli úgy látja, egy szerb–bolgár háború esetén a csehszlovákok sose lennének bolgárellenesek. Egy román–oros háború esetén a csehszlovákok meg a jugoszlávok képtelenek lennének támogatást nyújtani a románoknak. Pennaroli

¹⁸⁴ *Román tisztí repülőküldöttség prágai tartózkodása 1928. okt. elején.* HL VKF 1928., 23.095 sz. irat.

¹⁸⁵ Luis-Eugène Faucher (1874–1964): francia tábornok, 1926–1938 között a francia katonai misszió vezetője Csehszlovákiában. A II. világháború alatt Csehszlovákiában a Titkos Hadsereg (Armée secrète) B régiójának vezetője, 1944-ben a Gestapo letartóztatta.

¹⁸⁶ *Állítólagos bukaresti kat. tanácskozás,* HL VKF 1929., 19.291 sz. irat.

¹⁸⁷ *Prágai Magyar Hírlap,* 1929. február 14., VIII. évf., 38. sz., 1. oldal.

¹⁸⁸ *Egységes kis-entente katonai szerződés elmaradása.* HL VKF 1929., 121.532 sz. irat.

határozottan kétségbe vonja azt a feltételezést, miszerint egy olasz–jugoszláv háború esetére létezne a csehszlovákoknak felvonulási terve Magyarország ellen. A kisantant közös főparancsnokságról Lakatosnak a lengyel katonai attasétól vannak hírei, aki szerint ebben a csehszlovákok szeretnék az élen járni, ami viszont a jugoszlávok és a románok számára sem elfogadható. Franciaország pedig csak bizonyos feltételek teljesülése mellett vállalná el. Lakatos Géza úgy véli, ezt a kérdést más kisantant-országokban könnyebb lenne felderíteni, mert Prágában túl nagy a mindenre kiterjedő rendőri ellenőrzés.¹⁸⁹ Minden bizonnyal arra utal, hogy egy ilyen érzékeny katonai kérdést neki nehezebb felkutatnia, hiszen a csehszlovák hírszerzés megfigyeli őt és minden eszközt fel fognak használni a hírszerzési tevékenységének leleplezése érdekében. Ezért elképzelhetően tartja, hogy Prágában könnyebben kiderülne ilyen irányú hírszerzési tevékenysége, mintha a fentebb részletezett kérdést magyar részről más országokban próbálnák felderíteni.

Lakatos Gézának eme félelmére cáfol rá részben a szeptember 20-án írt jelentése a kisantant közös főparancsnokságáról. Ebben egy bizalmas emberének (a szövegben „*b. egyén*”) állítólagos értesüléseire hivatkozik. Eszerint a franciák mégis elvállalnák a vezetést. A francia magas rangú tiszt mellé pedig mindegyik kisantant-állam delegálna egy tisztet. Az értesülése úgy tudja, ez a döntés régebbi keletű (hogy mennyire régi, annak időbeli távja nem derül ki a szövegből), és azóta nem történtek a közös katonai érdekeket érintő tanácskozások.¹⁹⁰

Nem tudni pontosan, ki lehetett az a bizalmas személy, aki Lakatosnak jelentett. Az viszont a csehszlovákok későbbi irataiban megtalálható, hogy nem közvetlenül, személyesen küldhették jelentéseiket az attasénak, hanem egy Kardos főhadnagy nevű, állítólag álnéven működő követségi alkalmazotton keresztül kommunikáltak. A leírtak szerint Kardos 1929-ben Lakatos beosztottja volt Prágában és ő volt a kapcsolattartó az attasé és a bizalmi emberek között. Azt is tudni vélték a csehszlovákok, hogy saját szakállára dolgozott sokszor és miután ez kiderült, visszahívták Budapestre, utódja pedig Kertész százados lett, aki 1930-ban érkezett Prágába és Lakatos utasításai szerint kezdett dolgozni.¹⁹¹ Arról nincs adat, hogy a Kertész név álnév lett volna.

Lakatos Géza jelentései egyértelműen mutatják, hogy az attasé érzékelte és dokumentálta a csehszlovák katonai és (kül)politikai döntéseket. Szolgálatának kezdeti éveiben már világosan

¹⁸⁹ *Kis-entente katonai szerződések, közös főparság kérdése*. HL VKF 1929., 122.472 sz. irat.

¹⁹⁰ *Kis-entente haderők közös főparancsnoksága.*, HL VKF 1929., 122.698 sz. irat.

¹⁹¹ *Magyar hírszerzők I.*, ÁBTL 78. doboz, A-873 jelzet, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztériumtól átvett anyagok a magyar hírszerzőkről.

látszik, hogy jelentéseiben visszatérően szerepelnek a csehszlovák belpolitikai folyamatokra és a nemzetközi eseményekre vonatkozó hírek és értékelések. Különösen figyelemre méltóak azok a megállapítások, amelyek a kisantant országok közötti politikai és katonai együttműködés alakulására mutatnak rá.

5.1.2. Információk a csehszlovák hadsereg hadianyag-készleteiről 1930-ban

1930-ban a jelentéseknek egyik fő témája egy Csorbatón megtartott kisantant-konferencia. Ezt a tárgyalássorozatot június 25–27. között tartották a csorbatói Hviezdoslav Szállóban. Ez az épület a Monarchia idejében épült Nagyszálló, vagy más néven Újszálló keleti szárnya volt, amely a mai napig a Hviezdoslav nevet viseli.

Lakatos Géza kilenc pontban foglalja össze a konferencia legfontosabb mozzanatait. Az első pontban Beneš néhány kijelentését közli a fegyverkezésről, a Páneurópa tervről,¹⁹² és Magyarországról is, a király személyének kapcsán. Beneš kijelentette, hogy neki mindegy, hogyan oldódik meg ez a kérdés, „*de magyar trónra Habsburg nem kerülhet*”. A második pontban egy olyan Beneš-interjúról van szó, ami sose került nyilvánosságra. Az attasé információi szerint Beneš visszavonta a nyilatkozatát és meggátolta, hogy nyilvánosságra kerüljön az eredeti szöveg. Az nem derül ki, hogy ez pontosan miről is szólt volna. A konferencián elhangzott, hogy Románia jó viszonyt szeretne ápolni Magyarországgal, a királyuk pedig kész arra, hogy kereskedelmi szerződést kössön. Hasonlókat szeretne elérni a magyar állammal Jugoszlávia is. Olaszországgal szemben az attasé kemény hangnemről tudósít. A kisantant-államok, a jelentés szerint felszólították az olaszokat, hogy fejezzék be a magyar revíziós törekvések támogatását, mert az akár háborúra is okot adhat. Úgy véli, a kisantant-államok képviselői között csak a magyarokkal és az olaszokkal szemben volt egység, minden más esetben hiányzott az egyetértés. Elmondása szerint a konferencia keretében megtörtént csehszlovák–román kereskedelmi szerződés aláírása (amely a következő 3 évre szabályozta a két ország kereskedelmi kapcsolatait)¹⁹³ csak azért valósult meg, hogy ezzel a nyilvánosság felé a kisantant egységét mutassák, elfedve az államok közötti ellentéteket. A jelentésben még az a megállapítás szerepel, hogy a lengyel követ is jelen volt, amelyről később

¹⁹² Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf 1923-ban jelentette meg *Paneuropa* című könyvét. A terv lényege: a régi kontinens megújulása, politikai és gazdasági regionális föderáció esetén lehetséges, mindezt a Népszövetség keretein belül. Ezt a mozgalmat a csehszlovákok pénzzel is támogatták, Beneš is felszólalt mellette.

¹⁹³ *Keleti Ujság*, 1930. június 30. XIII. évf., 146. sz., 10. oldal.

kiderül, hogy álhír. Az attasé végül megjegyzi, hogy minden, a konferencián készült fotót betiltottak, nem lehetett közzé tenni azokat.¹⁹⁴

A csorbatói kisantant-konferenciáról Lakatos Géza június 30-án ír újra. Bár a nyilvánosság számára nem sokat mondtak a konferencia résztvevői (annak ellenére, hogy több, mint száz újságíró volt jelen az eseményen¹⁹⁵) az biztos, hogy tárgyaltak az aktuális európai helyzetről és elfogadtak egy statútumot, amelyben szabályozták, hogy évente egy konferencia alkalmával összeülnek a kisantant-államok külügyminiszterei.¹⁹⁶ Egy „*H. egyén*” néven emlegetett beépített ember által további információk érkeztek a konferenciáról, amiket egy rejtjelezett táviratban el is küldött. Ezen kívül a prágai magyar követen keresztül olyan új adatokat is megtudott, amiket kiegészítő jelentésként megírt. Eszerint a tárgyaláson mindvégig igen harcias hangulat uralkodott, amelynek fő szószólója Beneš volt. A jugoszláv és a román fél békésebb hangnemben beszélt Magyarországról, valamint Olaszország tekintetében is mérsékeltebbek voltak csehszlovák kollégájuknál, ami azért érdekes, mert Lakatos a korábban azt írta, hogy igen erős hangnemben beszéltek a magyarokról és az olaszokról; és e két országgal szemben voltak egy platformon a véleményükkel a konferencia résztvevői. Szó esett a kissé feszült olasz–jugoszláv viszonyról is. A felek között az a vélemény alakult ki, hogy ebben az esetben kérhetnék akár Magyarország segítségét is az enyhülés elősegítésére. Ez összefüggésben lehet azokkal a korábbi kijelentésekkel, hogy a jugoszlávok is a kapcsolatuk javítására törekednének a magyarokkal. Az eddigiekkel ellentétben Románia kapcsolata a kisantant másik két államával nem lett rosszabb, a magyarokkal is békülékenyebbek lennének. Lakatos Géza cáfolja azt a korábbi állítását, hogy titokban a prágai lengyel követ részt vett volna ezen a tárgyaláson. Azzal indokolja, hogy ez bizalmas embere tévedése.¹⁹⁷

Lakatos június 19-én azt írja, hogy a „*cseh hadsereg olyan anyagra tett szert, képes a távjelzéseket titokban tartani*”. Ezeket a kísérleteket a Karlovy Varynál található Moser üvegyárban hajtották végre, ahol a leírása szerint „*Neodyn és Praxeodyn hozzáadásával*” hoztak létre olyan üveget, amely bizonyos színeket elnyel, más színeknek az elütőképességét pedig növeli. Hozzáteszi, hogy az ilyen eszközzel leadott fényjelzések csak megfelelő speciális készülékkel vehetők fel, erre azonban nem tér ki bővebben. Egy másik kísérletről is beszámol,

¹⁹⁴ HL VKF 1930. 2. oszt., 14291 sz. irat.

¹⁹⁵ *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. június 26. IX. évf., 143. sz., 1. oldal.

¹⁹⁶ *A csorbatói kisentente-konferencia*. HM HL VKF 1930. 2. oszt., 14809. sz. irat.

¹⁹⁷ *Kis-entente konferencia valódi lefolyásáról*. HL VKF 1930. 2. oszt., 14756 sz. irat.

amely szerint „*kísérletek folynak láthatatlan vörös sugarakkal, amelyeket különleges tükör segélyével vetítenek*”.¹⁹⁸

Lakatos Géza a fent részletezett jelentésében Leo Mosernek, az üvegyár-alapító fiának kísérleteiről tesz említést.¹⁹⁹ Az 1920-as években ugyanis Moser kísérleteket folytatott az említett kémiai elemekkel, magyarul a neodímiummal és a praeodímiummal. A katonai attasé által leírt üvegfajta, amely színek elnyelésére képes, a németül Heliolitnak nevezett üveg.

Ugyanezen a napon tájékoztatást ad a hadseregben tesztelés alatt álló, esetleg a jövőben rendszeresítésre kerülő, új gyalogsági ágyúról, nehézgéppuskáról, illetve légvédelmi ágyúról. Az adatok szerint a csehszlovákok kísérleteznek egy olyan gyalogsági ágyúval, amelyet légvédelemre használnának, de bizonyos átalakításokkal akár páncélosok ellen is bevethető lenne. A nehézgéppuskák esetében a Škoda egyik prototípusát tesztelik éppen és egy Škoda gyártmányú légvédelmi ágyút is próbálnak. Az attasé hozzáteszi, hogy ezek a kísérletek már évek óta folynak, de még egyiknél sem történt előrelépés a rendszeresítés irányába. Részletes adatokat közöl egészen az űrmérettől a súlyon át a lőtávolsági adatokig. Szó esik benne tűzgyorsaságról, a lövedék súlyáról és sebességéről is. A fegyverek adatai mellett hozzáteszi még, hogy Prágában légvédelmi tanfolyamot is fognak indítani.²⁰⁰

Alig egy hónappal később, augusztus 14-én Lakatos Géza újra az előbb említett gyalogsági ágyúról tudósít. Alkalma volt beszélni azzal az emberrel (azt nem lehet tudni, nem derül ki, hogy az említett személynek köze lehet-e a „b.” vagy „H.” megnevezésű egyénekhez), aki a korábbi jelentésben felhasznált híreket is szolgáltatta. A hírforrás megerősítette, hogy az ágyú létezik és tesztelik, annyi pontosítással, hogy nem légvédelmi, hanem csakis páncélelhárító szerepe lenne. Lakatos Géza végezetül kilátásba helyezi, hogy további műszaki adatokat tud majd beszerezni.²⁰¹

Ezeket a műszaki adatokat Raffaele Cadorna ezredes, a prágai olasz katonai attasé bocsátotta Lakatos Géza rendelkezésére, aki ezeket 1930. november 20-án el is küldte Budapestre. Ebben négy oldalon keresztül részletezi a fegyver adatait.²⁰²

¹⁹⁸ *Távjelzés láthatatlan sugarakkal*. HL VKF 2. oszt. 1930., 120.962 sz. irat.

¹⁹⁹ Ludwig Moser 1857-ben alapította meg Karlovy Varyban az üvegyárát és 1916-ban bekövetkezett haláláig irányította. Ekkor vette át fia, Leo Moser az igazgatói posztot és állt a vállalat élén 1932-es lemondásáig.

²⁰⁰ *Új gyalogsági ágyú és nehéz géppuska kérdése*. HL VKF 2. oszt. 1930., 120.966 sz. irat.

²⁰¹ *Új gyalogsági ágyú kérdése*. HL VKF 2. oszt. 1930., 121.984 sz. irat.

²⁰² *Kettős csövű gyalogsági ágyú műszaki adatai*. HL VKF 1930. 2. oszt., 123.843 sz. irat

Az 1930-as évből még egy részletes felsorolást olvashatunk a csehszlovák hadianyaggyárakról, hadianyagok szállításáról, és egy listát az országban található fontosabb hadiipari gyárakról. Egyes gyárak teljesítőképességét, jelenlegi gyártási számait, a folyamatban lévő megrendeléseket és kísérletezéseket is sorra kifejti. Összesen hét csehszlovákiai vállalatot jelöl meg, ezek közül hármat tart a hadiipar fővállalatainak: a Škodát Plzeňben, a Česka Zbrojovka üzeme Brnóban, valamint Prágában a ČKD (Českomoravská–Kolben–Daněk, vagy magyarul Cseh–Morva Kolben–Danek) nevű fegyvergyár. Ezek közül a Brnóban és a Prágában található gyárakat elemzi részletesebben.²⁰³

1930 februárjában volt egy nagy magyar rendezvény Prágában, amiről nem készült vagy nem maradt fent jelentés. A *Prágai Magyar Hírlap* számolt be arról, hogy február 19-én tartották meg a prágai²⁰⁴ Magyar Akadémikusok Körének bálját²⁰⁵, ahol szinte a teljes prágai magyarság jelen volt és az újság tudósítója leírja, hogy Masirevich Szilárd követ mellett Lakatos Géza katonai attasé is látta a rendezvényen.²⁰⁶ Érdeemes megjegyezni, hogy a kapcsolatok és az együttműködés erősödésének jele lehet, hogy egy évvel később, 1931 februárjában az előbb említett prágai magyar szervezet bálján, a sajtóban megjelent hírek szerint jelen volt Cadorna olasz katonai attasé is.²⁰⁷

Nem kerül elő a jelentésekben az a februári eset, amikor több csehszlovák lapban, amelyeket a magyar nyelvű sajtó a „külgügyminisztériumhoz közel álló” lapoknak tartott, Horthy Miklóst élesen kritizáló, támadó hangvételű cikkeket jelentettek meg és ezért a magyar követ, Masirevich Szilárd több tiltakozó jegyzéket (demarsot) is átadott a csehszlovák külgügyminisztériumnak.²⁰⁸ Erről azonban egyetlen attaséi jelentésben sem esik szó.

A hadsereg hadianyag ellátása mellett a külpolitikai események is fontos szerepet kaptak az 1930-as attaséi jelentésekben, mint például a Csorbatón tartott kisantant-konferencia. Továbbá az is megállapítható, hogy az 1930-as év nemzetközi vonatkozású eseményei mellett, katonai hírszerzési szempontból az információszerzés kibővült a hadsereg technikai ellátottságára és a hadiipar egyes meghatározó szereplőire is.

²⁰³ *Csehszlovák hadianyag gyárak. Hadianyag szállítások.* HL VKF 1930. 2. oszt., 15.539 sz. irat.

²⁰⁴ Lakatos a jelentésében tévesen nagy kezdőbetűvel „Prágai”-nak írja, azonban a hivatalos neve a szervezetnek Magyar Akadémikusok Köre, amelynek székhelye valóban Prágában volt. A sajtóhírekben is nagy kezdőbetűvel jelenik meg.

²⁰⁵ A Magyar Akadémikusok Köre, az 1920-as évek közepén megalakuló, a csehszlovákiai magyar diákszervezeteket a két világháború között összefogó Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetségének volt tagja és prágai szervezete.

²⁰⁶ *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. február 20. IX. évf., 42. sz., 8. oldal.

²⁰⁷ *Nemzeti Ujság*, 1931. február 13. XIII. évf., 37. sz., 23. oldal.

²⁰⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. február 21. IX. évf., 43. sz., 1. oldal.

Az 1930-at követő új évtizedben a fellelhető jelentések száma évről évre ugrásszerűen megnő. 1931-től 1934-ig Lakatos Géza számos katonai vonatkozású területről írt, amelyek témánként külön is csoportosíthatóak. Nem egyszer a jelentések tartalmából lehet következtetni az aktuális nemzetközi környezet alakulására is. Ennek az időszaknak meghatározó tényezője a világgazdasági válság is, amely a csehszlovák hadsereget is elérte, ezáltal bőséges jelenlétével is szolgált a magyar katonai attasé számára.

5.1.3. A gazdasági világválság hadseregre gyakorolt hatásainak felderítése 1931-ben

Az 1931-es katonai attaséi jelentésekről elmondható, hogy többségük a hírszerzési feladatkörhöz kapcsolódik. Másik csoportba sorolhatóak a hivatalos pozícióból adódó reprezentációs tevékenységek.

Az egyes jelentések témái tovább csoportosíthatóak. Egy részük a csehszlovák katonai vezetés személyi kérdéseivel, a katonatisztek beosztásainak változásaival foglalkozik. A csehszlovák belpolitika és katonai célú építkezések mellett a hadseregen belüli fejlesztések, átszervezések is helyet kapnak, ilyen például a légierő és a hajózás is.

Tárgykörét tekintve gyakoriak a kisanant tárgyalásairól, az attasé hivatalos rendezvényeken való részvételéről, illetve Csehszlovákia válság okozta súlyos gazdaság helyzetéről szóló jelentések.

A hírszerzési feladat sikeres elvégzéséhez újságokból is számos információt lehetett begyűjteni. Az újsághírekkel foglalkozó jelentések ettől az évtől válnak rendszeressé, amelyek azért is hasznosak, mert megmutatják, hogy mi foglalkoztatta a közvéleményt, illetve melyek voltak az aktuális kérdések a hadsereggel összefüggésben. Feltehetően ezeket a híreket az attasé már magyarra fordítva kapta meg, mivel nem beszélte a cseh nyelvet.

1931. január 2-án a *Právo lidu* híreivel kezdi a felsorolást az attasé. Az újság egy olyan, a későbbiekben is visszatérő problémát boncolgat, mint a katonai szolgálati idő kérdése, amely vita tárgyát fogja majd képezni. Lakatos úgy fogalmaz, hogy az újság a „*katonásdi*” ellen foglal állást, emellett pedig egy Novák vezetéknévű szenátor beszédét is leközlik, aki a tényleges katonai szolgálati idő lerövidítése mellett érvel, amely akkor 18 hónap volt. A lap foglalkozik a tényleges szolgálati időnek az állami és magánalkalmazottak szolgálati idejébe való beszámításával is. Ez a javaslat állítólag már a Minisztertanács előtt volt és az újság szerint

elfogadható rendelkezéseket tartalmazott.²⁰⁹ A szolgálati idő kérdése legközelebb egy áprilisi jelentésben a *Venkov* hasábjain kerül elő, amelyben a szolgálati idő lerövidítése mellett kiálló másik lap cikkére reflektál a szerző, azt ajánlva, hogy ne a munkanélküliséget támogassa, hanem az önkéntes szolgálatot.²¹⁰ Ez a kérdéskör a következő években is még többször vita tárgyát képezte.

1931-ben az újságokban rendre felbukkanó téma a háborúellenesség és a leszerelés kérdése. Az attasé januári szemléjében a *Přítomnost* közleményeiből idéz. Megállapítása szerint az újság folytatja a pacifizmusról szóló vitát, ami bizonyára korábban elkezdődött, ám a téma csak ekkoriban kapott sajtónyilvánosságot. Ugyanitt megjelenik a *Národní osvobození* cikke is, amely gúnyos hangnemben beszél azokról a fegyverkező európai országokról, amelyek nem akarnak háborút.²¹¹ Szeptemberben a *Venkov* a francia szocialisták állítását kritizálja, miszerint leszerelés nélkül nem lehet béke. Beszámolnak arról, hogy a csehszlovák Belügyminisztérium a Postaügyi Minisztériummal közösen a leszerelési konferencia ideje alatt új bélyeg kibocsátását tervezi, amelyen a következő, a leszerelést pártoló írás lesz olvasható: „*Agitálok az általános leszerelésért!*”²¹²

Az attasé fontosnak találta, hogy beszámoljon az ifjúság katonai képzésének a csehszlovák sajtóban folytatott vitájáról. Elsőként a *Sobota* című hírlapot idézi, amely az ifjúság katonai képzése ellen foglal állást, mert attól tartanak, hogy olyan emberek kezébe is fegyvert adnának, akik ezt a lehetőséget államellenes tevékenységre használnák fel.²¹³ A *Večerník Práva lidu* áprilisban szemlézett cikke arról számol be, hogy a tanítók az ifjúság katonai képzése ellen szólalnak fel. Ezzel együtt szerepel egy *Mladé proudy*ban megjelent cikk, amely szorgalmazza ifjúság nevelésének új irányát, hogy tudatában legyen annak, a háború rossz, borzalmakkal teli és igazságtalan és le kellene szoktatni őket a katonásdiról.²¹⁴ A *Venkov*nál a leszerelés mellett kifogásolják azt a hatósági eljárást, hogy tilos az ifjúságot gázárcok használatára oktatni. Ez egy ellentmondásos megfogalmazás, mivel egyszerre kifogásolják a leszerelést, de közben a civilek védelmére szolgáló gázárcok használatával is szemben helyezkednek el. Ezzel egy időben újra előkerül a *Večerník Práva lidu*, ahol a háború és az ifjúság katonai nevelése ellen felszólaló határozatot tesznek közzé, amelyet az attasé a szociáldemokrata ifjúságnak tulajdonít.²¹⁵

²⁰⁹ *Katonai újsághírek*, HL VKF 2. oszt. 1931., 120.031 sz. irat.

²¹⁰ Uo.

²¹¹ Uo.

²¹² *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 15.216 sz. irat.

²¹³ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 12.595 sz. irat.

²¹⁴ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 13.359 sz. irat.

²¹⁵ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 15.052 sz. irat.

A hadiipar helyzete iránt is mutatott érdeklődést a közvélemény, különösen a gazdasági válság okozta hatások miatt. A *Večerní České Slovo* az április katonai újsághírekről szóló jelentésben leírtak értelmében elítéli a csehszlovák fegyveripart, mert a saját országa hadseregének nagyon drágán szállít és ezáltal nagy nyereséggel is dolgozik.²¹⁶ Éppen ezért az újság ezt szeretné, ha a véderő vagy költségvetési bizottság is megtárgyalná a felvetett problémát. Hozzá hasonlóan *Sozialdemokrat* német nyelvű lap is rámutat a fegyveripar nagy nyereségére.²¹⁷

Az újságok előszeretettel kritizálják a kormányzatot a költséges hadgyakorlatok miatt. Az attasé a *Deutsche Presse*t idézi, amely a csehszlovák hadvezetőséget kéri számon, mert a gazdasági válság ellenére ragaszkodik a hadgyakorlatok megtartásához. A *Rudý večerník* a kommunisták szócsöveként számontartott lap volt és előszeretettel alkalmazták annak a feltételezésnek a hangoztatását, hogy minden felvidéki hadgyakorlat a szovjetek ellen irányul. A *Národní osvobození* pedig arról értesült, hogy Cheb (a szövegben német nevén, Egerként, szerepel) városa mellett ismeretlenek merényletet kíséreltek meg hadgyakorlatra induló katonákat szállító vonatok ellen.²¹⁸

A hadsereg személyi állományáról szóló sajtóhírek közül több is felkeltette az attasé figyelmét, mert a hadseregen belüli hangulatról, vagy a tisztikar állapotáról tanúskodtak. Az *Express* című újság a hadnagyok fizetését vizsgálta meg és a következtetésre jutottak, hogy csak az egyenruhájukra havi 100 koronát vonnak le. Továbbá rövid időn belül új egyenruhát kapnak, amely újabb költségekkel terheli őket. Ugyanitt a *Národní politika* egy kassai sorozási botrányról is. Állítólag történt egy korábbi eset is, amely egy bizonyos Dvorak nevű emberhez köthető,²¹⁹ de még az sincs tisztázva, miközben a közvélemény kíváncsi a régi és az új ügy hátterére is.²²⁰ *Večerní České Slovo* a tartalékos katonák leveleit közli, amelyekben az őket a hadseregben ért bánásmód ellen tiltakoznak.²²¹

A *Přítomnost*ban megjelent egy cikk, hogy háború esetén jobb odaadni a Felvidéket Magyarországnak, mint egy védekező háború esetén a megsemmisülésnek kitenni az ott élő szlovákságot. Bár nem ismert előttem az eredeti újságcikk tartalma, annyi fenntartással élnék vele szemben, hogy ha valóban igazak az attasé által leírtak, akkor az újság teljesen szembe

²¹⁶ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 13.359 sz. irat.

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 15.216 sz. irat.

²¹⁹ Arne Dvorák alezredes-orvos, cseh drámaíró 1930. május 9-én tartóztatták le, mert kiderült, hogy jómódú cseh családok fiait mentette fel törvénytelenül sorozáskor a katonai szolgálat alól azáltal, hogy alkalmatlannak minősítette őket. (*Prágai Magyar Hírlap*, 1930. május 11., IX. évf., 107. sz., 7. oldal)

²²⁰ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1931. 2. oszt., 13.359 sz. irat.

²²¹ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15216 sz. irat.

helyezkedne azzal a központi csehszlovák retorikával, amely teljes mértékben a magyar területi revíziós gondolatok ellen irányult és készen állt volna az ország területét megvédeni a magyarokkal szemben. Ez az újság hozza le egy mérnök levelét is, aki azt kritizálja, hogy a lap közölte a német határ mentén megépítendő erődök terveit. Az újság egyenesen kétségbe vonja a csehszlovák katona becsületességét, mert a szerző szerint a cseh katonai ezredek nem a becsület miatt harcoltak jól az I. világháborúban, hanem a fegyelem és a félelem miatt. A *Národní politika* a hadseregben jelen levő kommunista agitációról ad hírt. Szerintük ez eddig nem volt sikeres, de továbbra is veszélyes és nem szabad őket lebecsülni. Több lap is cikkezett arról, hogy az illetékes minisztériumoknak sikerült megegyezniük az altisztek elhelyezéséről. Egy újság sikerként számolt be egy olyan hírről, hogy állítólag egy csehszlovák repülőgépgyár megépített egy hárommotoros személyszállító gépet. Katonai attaséi szempontból is fontos hír, hogy az *Express* április elején tudósított egy sikeres csehszlovák kémelhárító akcióról, amely ügy jelentőségét mutatta, hogy az ügyben magas rangú tiszteteket is kihallgattak. Arról, hogy hány embert tartóztattak le és mely ország számára kémkedtek, nem ad több információt, ha magyar vonatkozása lett volna minden bizonnyal részletesebben beszámolt volna az attasé.

Katonai hírként közölte a katonai attasé, hogy számos csehszlovák lap az újonnan elkészült *Nyugaton a helyzet változatlan* című filmről vitázott.²²² A *Důstojnické listy* pedig magyar óceánrepülőőről ír, az attasé nem fejt ki bővebben, hogy mit is jelent pontosan, csupán annyit ír, hogy a cikkíró örül, hogy az amerikaiak is írnak a magyarok újabb bukott akciójáról. Ez a csehszlovákok által „bukottnak”, kudarcosnak ítélt akció nem volt más, mint az, hogy 1931. július 16-án Felcsút közelében a kukoricásban ért földet a Magyar Sándor és Endrész György által vezetett Lockheed Sirius típusú, Justice for Hungary névre keresztelt gépük. A gép Kanadában szállt fel és a mátyásfüldi reptéren kellett volna földet érnie, azonban benzinhiány miatt kényszerleszállást hajtottak végre.

Důstojnické listy újság egyik cikkét az attasé külön is elemzi, ami a *Magyar Katonai Szemlében* Somogyi Endrének *Az országhatárok katonai jelentősége* címmel publikált írására reagál.²²³ A csehszlovák lap válaszáról Lakatos Géának az a véleménye, hogy alacsony színvonalú, ellentétben a magyar írással, amely meggyőző adatokkal támasztja alá az országhatárok

²²² A *Venkov* című újság például decemberben-vezércikkben követeli a film betiltását Csehszlovákiában, mert szerintük az a „német hősiesség propagandáját jelenti”. (*Prágai Magyar Hírlap*, 1930. december 16. IX. évf., 286. sz., 8. oldal.)

²²³ Somogyi Endre: *Az országhatárok katonai jelentősége különös tekintettel Csonkamagyarországra* című írása a *Magyar Katonai Szemle* 1931. évi 9. számának melléklete volt.

tarthatatlanságát. A válasz az attasé szerint csupán a magyar propaganda veszélyeire mutat rá és több figyelmet nem is érdemel.²²⁴

Önálló jelentést kapott a *Bohemia* című lap 1931. szeptember 24-i számának 4. oldalán található cikk a csehszlovák katonai kísérletekről. Lakatos Géza arról számol be, hogy egy bizonyos Simka professzor nagy hatótávolságú sugarakkal kísérletezett és sikerült vele autókat megállítania. Hozzáteszi azt is, hogy eziránt a csehszlovák hadsereg is élénken érdeklődik, mert az 1. tüzérezred már a gyakorlatban is kísérletezett hasonlóval. Egy másik találmányról is szót ejt az attasé, ezt egy bizonyos Orlik nevű vegyészhez köti, aki állítólag robbanóanyagokat gyűjtött fel elektromos hullámok segítségével. A katonai attasé állítja, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium ennek tökéletesítésére nagyobb összeget is adott és nincs kizárva, hogy valamilyen nagy jelentőségű ügyről lehet itt szó, ezért folytatja tovább a felderítését. A jelentéshez később hosszabb megjegyzést is fűztek arról, hogy az elsőként emlegetett Simka professzor 200, 1500 és 2000 méterről robbantott rakétákat, és a jövőben nagyobb távolságra lévő autókat is készül megállítani. Hozzáteszik, hogy világszerte folynak hasonló kísérletezések.²²⁵

A jelentések második nagy csoportja 1931-ből a csehszlovák hadseregről szóló információk, amelyek az attasé fő feladatának tekintett hírszerzési tevékenységei körébe tartoztak.

Külön foglalkozott az attasé a csehszlovák légierő fejlesztésével és a hajózási személyzettel. Január 30-án jelent arról, hogy a csehszlovák vezetés egyre nagyobb figyelmet szentel a hajók személyzetének képzésére, fejlesztésére. A problémát abban látta a csehszlovákokkal egyetértőleg, hogy a személyzet jelentős része német származású, amely felvet a hadvezetésnél megbízhatósági kérdéseket. Az új, megbízható személyzet kiképzéséhez, az attasé értesülései szerint, Jugoszláviától várhattak segítséget. A megszerzett adatok szerint ez azt jelentené, hogy a jugoszlávok évente 50 főt tudnának kiképezni Csehszlovákiából Ragusa és Cattaró kikötőiben. Az attasé hozzáteszi magyarázatként, hogy Jugoszlávia az egyetlen olyan állam, ahol állítólag külföldiek is szerezhetnek tengerészeti diplomát.²²⁶

Lakatos Géza a csehszlovák légierőnél zajló fejlesztésekről egy jelentésében a csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium közlései alapján ír. A véderő bizottság ülésére hivatkozik, ahol elhangzott egy kijelentés az offenzív repülésfejlesztésről Karel Viškovský nemzetvédelmi

²²⁴ *Katonai újsághírek*, HL VKF. 2. oszt. 1931., 120.031 sz. irat.

²²⁵ *Kísérletezés messzeható sugarakkal*, HL VKF 2. oszt. 1931., 15495 sz. irat.

²²⁶ *Csehszlovák hajózási személyzet kiképzése*, HL VKF 1931. 2. oszt., 12.343 sz. irat.

minisztertől. Lakatosnak a jegyzőkönyv megszerzésére sajnos nincs lehetősége az információkat elsősorban abból lehet kinyerni, hogy a bizottság egyik tagja mindig tájékoztatja a sajtót az ülések után. Ezért a bizottsági ülésekről való adatgyűjtés tekintetében, illetve a miniszter által elmondottakat figyelembe véve, a *Venkov* című újság a leghitelesebb forrás. A kérdéses ülésről készült újságcikkeket utólagosan ígérte elküldeni.²²⁷ Ennek eredményeként juttatta el a *Prager Presse* és a *Venkov* 1930. december 5-én megjelent számait, mert ezekben volt található a csehszlovák nemzetvédelmi miniszter azon megnyilvánulása, amelyet Budapesten úgy értékelnek, hogy „ezek szerint a hadvezetőség támadó repülőgépeket épít”.²²⁸ Az említett lapok példányai már nem találhatóak meg. A *Prager Presse* cikkében, amelynek címe *Hadsereg és technika* (eredeti címe: *Armee und Technik*) az áll, hogy Viškovský véleménye szerint a repülőgépek ellen a legjobb védekezés a támadás, ezért van szükség támadó repülőgépekre. A nemzetvédelmi miniszter úgy fogalmaz, hogy még 1931-ben sor kerülhet a szükséges gyakorlatokra, és hangsúlyozza a légierő és a lakosság együttműködésének szükségességét. A cikkből az is kiderül, hogy olyan katonai repülőgépekkel szeretnék ezt a csehszlovákok megvalósítani, amelyek képesek 5000 méteres magasságba is emelkedni. Viškovský miniszter leszögezte, a katonai vezetés vizsgálja annak lehetőségét, hogy az offenzív flotta felállításához szükséges gyárat is létrehozzanak, valamint egy repülőközpont, vagy repülőpark szlovákiai telephelyének megvalósítása is a tervek között szerepel.²²⁹

Lakatos szeptemberben arról számol be, hogy a belgrádi katonai attasé az országban tartózkodott és különböző katonai létesítményeket tekintett meg, valamint az olomouci hadianyag raktárt és hadosztályok sütődéit is. A jelentésben az áll, hogy Brnóban és a Brno központú katonai körzetben az országos katonai parancsnok 2 további hadosztály felállítását tervezi az eddigi három mellé.²³⁰

A hadsereg számára egyre fontosabbá válik a felkészülés esetleges vegyi támadásokra, vagy bármilyen olyan eseményre, amelyhez elengedhetetlen a gázálarc. Erre vonatkozóan a csehszlovákok előkészületeket tettek. Lakatos Géza 1929-ben már beszámolt az itteni katonai műszaki intézet egyik osztályáról, ám akkor téves információt kapott erről az új szervezeti egységről. Abban biztos, hogy ez a szervezeti részleg már korábban létrejöhetett, de hivatalosan csak az előző napokban lett kihirdetve, hogy működik is. A gázálarc és gázvédelem tekintetében a Nemzetvédelmi Minisztérium II/3. osztálya az illetékes az attasé tudomása szerint. Tételezen

²²⁷ *Repülés fejlesztéséről NVM kijelentései*, HL VKF 1931. 2. oszt., 122.665 sz. irat.

²²⁸ *Csehszlovák kat. repülőkről a csehszl. nemzetvéd. min. kijelentései*, HL VKF 1931. 2. oszt., 122.885 sz. irat.

²²⁹ Uo.

²³⁰ *Mozgósított ho-k száma*, HL VKF 1931. 2. oszt., 122.662 sz. irat.

felsorolja, milyen bizottság vagy osztály foglalkozik ennek a kérdésnek egyes részeivel. További kiegészítéseket ígér az ügyben, hogy milyen munkálatok folynak Milovicében. A prágai műszaki intézeten kívül három helyet nevez meg, ahol harci gázokkal foglalkoznak az országban. Az attasé szintén az 1929-es jelentésére hivatkozik egy, Ostrava város Vítkovice nevű részében található kísérleti telep kérdésében. E tekintetben is újra fel kell derítenie a helyet, és információkat kell gyűjtenie, mert a kapott hírek szerint problémák adódtak a kísérletek titokban tartásával és ellentétes hírek jöttek arról, hogy a telepet bezárták-e vagy sem, és ennek akar utánajárni. A szerzett adatok alapján a csehszlovák hadvezetés igen fontosnak tartotta a vegyi fegyverekkel való kísérletezést, vegyivédelmi kiképzéseket. Erről az attasé egy futártól, felszólítás útján szerzett tudomást, amelyben önkénteseket keresnek egy katonai vegyi anyagokkal foglalkozó intézethez, ez pedig Lakatos értelmezésében az egyik korábbi jelentésében leírtakat támasztja alá.²³¹

Lakatos Gézának munkájához elengedhetetlen volt, hogy szoros kapcsolatokat építsen ki magas rangú csehszlovák katonatisztekkel. Ezek a beszélgetések is hozzájárultak ahhoz, hogy naprakészen számolhasson a csehszlovák katonai vezetést érintő eseményekről. Áprilisban Vojtěch Vladimír Klecanda²³² csehszlovák katonatiszt kerül Lakatos Géza figyelmének középpontjába, miután az a prágai pápai nunciusról tett látogatást.²³³ A látogatás alkalmával állítólag arra kérte a Vatikán képviselőjét, hogy felhasználva a befolyását segítsen abban, hogy kiszoríthassák a csehszlovák hadseregből a még mindig meghatározó vallásos, régebben a Monarchia hadseregében szolgált tisztet. Az attasé idézi Klecandát, aki azt mondja, hogy „*a véletlennek és az átkozott 1919-es magyar háborúnak köszönhetik, hogy visszavétettek a seregbe*”, utalva a korábban említett monarchiabeli tisztokra. Ezzel arra is célozhatott, hogy a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének felvidéki hadjárata következtében akkor több monarchiabeli cseh és szlovák származású tisztet behívtak a hadseregbe, akik azóta is pozícióban vannak. A csehszlovák tiszt azt is hozzáteszi, ezek az emberek akadályai a cseh szabadszellelű fejlődésnek és az, hogy jelenlegi pozícióikban még megvannak, Kordač prágai érsek²³⁴ vezette köröknek tudható be. Lakatos Géza úgy tudja, hogy a nuncius Klecanda javaslatát udvarias, de hűvös formában visszautasította. A magyar katonai attasé személyes

²³¹ *Gázharc előkészületek*, HL VKF 1931. 2. oszt., 123.013 sz. irat.

²³² Vojtěch Vladimír Klecanda (1888–1947): csehszlovák tábormegvezető, az I. világháborúban a Monarchia hírszerzésének dolgozója, utána a Csehszlovák Légierő tagjaként harcolt a bolsevikok ellen. A két világháború között különböző alakulatok parancsnoka volt, szolgált katonai attaséként Párizsban és volt a vezérkari főnök helyettese is.

²³³ A prágai pápai nuncius ekkor Pietro Ciriaci (1885–1966) olasz bíboros volt, aki 1928 februárjától 1934 januárjáig volt a Vatikán képviselője Csehszlovákiában.

²³⁴ František Kordač (1852–1934) katolikus pap, 1919 és 1931 között volt Prága érseke.

meglátása az ügyben, hogy katonai körökben Klecandát a jövő emberének tartják, ezért Lakatos Géza szerint a látogatása értelmetlen volt legfőképpen azért, mert szándékai szempontjából az egyik legalkalmatlanabb helyen próbálkozott. A monarchiabeli tisztok aránya a csehszlovák hadseregben amúgy is kicsi és idővel el fognak tűnni. Azok pedig, akik ebből a csoportból magas pozíciókat töltenek be, politikai okokból hagyják ott és nem mozdítják el őket.²³⁵

Természetesen a személyi változások nyomán követése is fontos feladat volt. 1931 áprilisában ilyen kérdés volt Alois Podhajský tábornok²³⁶ nyugdíjazása. Az attasé tudomására jutott, hogy április 22-én volt egy tanácskozás a köztársasági elnök vezetésével, ahol döntöttek a legközelebb esedékes személyi változásokról. Itt véglegesítették, Podhajský nyugdíjazását, a helyébe pedig, a híresztelések szerint, Škvor tábornok²³⁷ léphet, aki akkor a Pozsony központú katonai körzet parancsnoka volt. Lakatos Géza számára igen érdekes ez a váltási lehetőség, úgy véli, valamilyen incidens lehet a háttérben. Ez az ok pedig egy állítólagos márciusi estére vezethető vissza. Az attasé tudomása szerint, egy este a 29. gyalogezred egész tisztikara mulatozása során lerészegedett és a másnapi kivonulása botrányba fulladt és ez a botrányos esemény a közvélemény előtt sem maradt titokban. Ez lehetett egyfajta utolsó löket a Podhajský régies vezetői stílusát ellenző körök számára, hogy elindíthassák az elmozdítását. Lakatos Géza a jelentés végén közöl pár tudott információt Škvor tábornokról. Szerinte róla azt érdemes tudni, hogy a Monarchia seregében hadosztályparancsnok majd utána árkászcsapatok felügyelője volt.²³⁸ A katonai attasé által októberben hazaküldött, a csehszlovák belpolitikai helyzetképet taglaló jelentésében is ír a hadvezetőség személyi változásainál, hogy Podhajskýt, valószínűsíthetően Syrový tábornok váltaná.²³⁹ Október 27-én az attasé hosszabban tárgyalja a lehetséges személyi változásokat a hadseregben, amelyek között első helyen szerepel Podhajský tábornok, akinek nyugdíjazásáról, a korábbi híresztelésekkel ellentétben, továbbra sem volt döntés. Pontosabban, ahogy az attasé fogalmaz, nem időszerű, az év végéig még biztosan pozíciójában marad. Ez annak köszönhető – véli az attasé –, hogy Podhajský jó viszonyt ápol az agrárpolitikusokkal. Ezen kívül a tábornok felesége az, aki még sokat tett azért, hogy elhalasszák a nyugdíjba küldést, mivel a feleség nem szívesen vonulna vissza az aktív társadalmi életből, írja az attasé a jelentésében. Egy másik áthelyezési hír a már korábban szóba

²³⁵ *Podhajský tábornok nyugdíjazása*, HL VKF 1931. 2. oszt., 13.443 sz. irat.

²³⁶ Alois Podhajský (1864–1946): csehszlovák tábornok, harcolt a Monarchia hadseregében, majd 1919-ben a Tanácsköztársaság ellen. Volt többször is regionális katonai parancsnok és hat éven át a csehszlovák fegyveres erők főfelügyelőjeként is szolgált.

²³⁷ František Škvor (1868–1961): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1925 és 1932 között volt a pozsonyi katonai körzet parancsnoka.

²³⁸ *Fontosabb személyi változások a hadseregben*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15.867 sz. irat.

²³⁹ *Belpolitikai helyzetkép*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15494 sz. irat.

került Klecandához kötődik. Őt és Bartoš tábornokot²⁴⁰ áthelyezték. Lakatos Géza szerint ez az áthelyezés annak ellenére előnyös lehet Klecandára nézve, hogy az évben a zárógyakorlaton igen rosszul szerepelt. A harmadik hír pedig a budapesti csehszlovák katonai attasé személyének kérdése. Lakatos Géza úgy tudja, hogy Hermann alezredes²⁴¹ rövidesen le lesz váltva és Brnóba fog kerülni az ottani országos katonai parancsnoksághoz. Utódját Máca Ferenc²⁴² néven emlegeti, aki vezérkari őrnagy és a Nemzetvédelmi Minisztérium 3. osztályán dolgozik, amely szervezeti egység akkor a légierővel és a légvédelemmel foglalkozik.²⁴³ A magyar katonai attasé információi szerint a csehszlovákok november környékén kérhetnek agrément-t a kinevezéshez. Az új attasé hivatalba állása 1931 januárjától várható. Az illetőről Lakatos tudni véli, hogy 1914-ben végzett hadapródiskolát, keveset magyarul is beszél.²⁴⁴

A hadsereg személyi változásairól szóló 1931. decemberi híradásában még a novemberben lezajlott személycseréket veszi alapul. Az attasé fontosnak tartja leszögezni, hogy pusztán a rendeletek nem adnak teljesen tiszta képet, a sajtóban megjelent hírekhez meg sokszor téves kommentárokat fűznek. A vezérkari főnök helyettesének pozíciójában Votruba tábornok²⁴⁵ helyére Doležal vezérkari ezredes²⁴⁶ került. A második helyettes esetében Eliáš tábornok²⁴⁷ helyébe Neumann vezérkari ezredes²⁴⁸ lép, mert Eliáš tábornok a lefegyverzési bizottság elnöke lett. Klecanda tábornokról megtudta, hogy sok féltékeny ellenfele volt akkor a hadseregben, azonban bírja az államfő bizalmát. Ennek egyik jele, hogy mielőtt prágai hadosztályparancsnok lett volna, hosszasan tárgyalt Masarykkal. Beneš pedig személyesen kísérte el Genfbe a népszövetségi ülésre. Az attasé hírei szerint nagy ellenfele neki a francia Faucher tábornok, aki vele szemben Vojtechovskyt²⁴⁹ támogatja. Ő egy orosz származású tiszt, ezért találták meg

²⁴⁰ František Bartoš (1880–1946): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1926 és 1929 között a vezérkari főnök második helyettese, az 1930-as évek első felében gyalogsági alakulatok parancsnoka.

²⁴¹ Hermann alezredes keresztnéve nincs megemlítve a jelentésben.

²⁴² František Máca 1932-től 1937 szeptemberéig volt csehszlovák katonai attasé Budapesten. Lakatos Géza feltételezéséhez képest egy évvel később kezdte meg működését.

²⁴³ *MINISTERSTVO OBRANY 1918-1989*, <https://mocr.army.cz/ministr-a-ministerstvo/historie/ministerstvo-obrany-1918-1989-5316/> (letöltve: 2023. 03. 16.)

²⁴⁴ *Fontosabb személyi változások a hadseregben*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15867 sz. irat.

²⁴⁵ Josef Votruba (1879–1979): csehszlovák katonatiszt, harcolt az I. világháborúban az oroszok ellen, majd 1919-ben a Tanácsköztársaság ellen is.

²⁴⁶ Mikuláš Doležal (1889–1941): csehszlovák katonatiszt, a Csehszlovák Légiónak katonája, volt morvaországi országos katonai parancsnok is. A II. világháború alatt a csehszlovák ellenállás egyik vezetője.

²⁴⁷ Alois Eliáš (1890–1942): cseh tábornok és politikus, a Cseh-Morva Protektorátus miniszterelnöke 1939 és 1941 között.

²⁴⁸ Bedřich Neumann (1891–1964): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1931 és 1935 között a hadsereg vezérkari főnökének helyettese.

²⁴⁹ Vojtechovsky Sergej (1883–1951): orosz katonatiszt, szolgált a Csehszlovák Légiónak és a fehérek hadseregében is. 1921-től a csehszlovák hadseregben teljesített szolgálatot, ahol 1929-ben tábornokká léptették elő. 1927 és 1938 között először Brnóban, majd Prágában katonai körzet parancsnoka.

inkább Prohalát,²⁵⁰ aki végül vezérkari főnök-helyettes lett. Az már biztossá vált, hogy Syrový foglalja majd el Podhajský tábornok helyét, akinek végleges távozása egyre közeledik. Ezt Lakatos onnan is meg tudja erősíteni, hogy beszélgetést folytatott Podhajský feleségével, aki ezt a tényt szomorúan említette a magyar katonai attasénak.²⁵¹ Hiába a személyes beszélgetések és információszerzés, Lakatos állításai Podhajský nyugdíjazásáról korántsem bizonyultak még erősnek. Ezt jól mutatja az is, hogy 1933 novemberében a magyar újságok is még feltételes módban, sajtóhírekre hivatkozva beszéltek róla.²⁵² Végül a tényleges nyugdíjazásra 1933. december 31-én került sor.

A hadsereg alakulatait is többször áthelyezik országon belül, ezt egy december 6-án írt attaséi jelentés is jól mutatja, amelyben Lakatos Géza a *Prager Presse* 1931. november 14-én megjelent számára hivatkozik, ahol csapatáthelyezésekről szólnak a hírek. Egyik hír értelmében az olomouci repülőgépek számára készült anyagraktárt Prágába helyeznék át. A 27. gyalogezred a tervek szerint Magyargradisra (Uherské Hradiště, Magyarvárhegy) kerülne, illetve Brnóba helyeznék át a 152. légvédelmi tüzérezred 1. ütegét; Ezeket a híreket olvasva Lakatos Géza kérdéseket intézett a Nemzetvédelmi Minisztériumhoz, hogy megbizonyosodjon róla, valóban így történnek-e az áthelyezések. A kapott válaszokból világos lett számára, hogy az Olomoucban található anyagraktár valóban megszűnik, de Prága mellett Nyitrára is kerül belőle. A minisztérium közlése szerint a légvédelmi üteg áthelyezéséről keringő hír téves információkon alapul, a 27. gyalogezred pedig csak akkor kerül át Magyargradisba, ha ott megépül számára az új laktanya. Ugyanennek a jelentésnek a végén Lakatos Géza leírja, hogy a közelmúltban csehszlovák gépek határsértései miatt tiltakozó jegyzéket nyújtott be a külügyminiszternek, semmitmondó válaszokat kapott cserébe.²⁵³

Az attasé beszámol csehszlovák vezérkari tisztek romániai utazásáról. Lakatos Géza erről először a magyar hírszerzést 1931. május 4-én egy 13 óra 45 perckor feladott táviratban tájékoztatta, hogy aznap este 23 órakor a cseh vezérkari főnök más tisztekkel Szobnál fogja átlépni a határt, hogy Romániába utazhassanak. Az attasé előtt az utazásuk valódi célja ismeretlen, elképzelhetőnek tartotta, hogy a bukaresti kisantant-konferenciára tartanak. Táviratában megjegyzi, hogy szerinte célszerű lenne erről az utazásról értesíteni a bukaresti

²⁵⁰ Lakatos a nevét helytelenül írta le, helyesen: Lev Prchala (1892–1963): a csehszlovák hadsereg tábornoka, volt katonai attasé Párizsban, 1931 és 1933 között a vezérkari főnök helyettese. 1939 márciusáig, Csehszlovákia megszűnéséig Kárpátalja katonai parancsnoka.

²⁵¹ *Fontosabb személyi változások a cs. hadseregben*, HL VKF 1931. 2. oszt., 16.377 sz. irat.

²⁵² *Napló*, 1933. november 21. I. évf., 40 sz., 2. oldal.

²⁵³ *Csapatáthelyezések az NVM szerint, magyar határsértések ügye*, HL VKF 1931. 2. oszt., 16.357 sz. irat.

magyar katonai attasét is.²⁵⁴ Az utazással kapcsolatban május 29-én az attasé, utólagosan szerzett biztos információi alapján állítja, hogy a május elején Romániába tartó tisztek között ott volt még Eliáš tábornok, valamint Chalupa tábornok,²⁵⁵ a csehszlovák hírszerző osztály főnöke. Az előbb felsorolt tisztek azonban nem Magyarországon keresztül utaztak, ezért lehetséges, hogy eddig az attasénak nem volt róluk tudomása.²⁵⁶ Júniusban leírja, hogy a vezérkari főnök mellett további tizennégy személy vett részt az említett romániai úton. Helyi hírek szerint csak a hivatalos programokon voltak jelen.²⁵⁷

A romániai út kapcsán a kisantantrol is készült jelentés. Az attasé január másodikán a közös kisantant repülőparancsnokság tervéről számol be. A tárgyalások 1930 őszére, Jugoszláviába vezethetők vissza, ahol egy zászlóavatási ünnepségen vett részt Syrový tábornok. Itt tárgyalt a kisantant képviselőivel, amely tárgyalás során több témát is érintettek. Az egyik a helyzet tisztázása volt a Szovjetunióval, a másik pedig egy Magyarország elleni demonstratív repülőgépes akció, ha Magyarországon Habsburg-restauráció menne végbe. Itt merült fel, hogy a légierőt alkalmanként kisantant-parancsnokság alá lehetne helyezni. A főparancsnok az lenne, aki győztes a kisantant körrepülésen, ez akkor Jugoszláviát jelentette volna. Az attasé tudomása szerint megállapodtak abban is, hogy a repülőtiszteket kölcsönös nyelvtanulás céljából vezényelhetik egymás országaiba.²⁵⁸

Szintén az előzőleg emlegetett nyelvi nehézségek kiküszöbölése érdekében jött létre az a megállapodás, hogy a kisantant összekötőtisztek nyelvtudását is fejlesszék. Mindezt, az attasé szerint francia befolyásra tennék meg. Ez logikusan hangzik, hiszen a franciák érdeke is az volt, hogy szövetségeseik megértsék egymást ezzel is segítve az (katonai) együttműködést. Ilyen nyelvi megértést segítő törekvés, hogy lefordították Gadurek²⁵⁹ cseh vezérkari őrnagy könyvét²⁶⁰ és a szolgálati utasításokat is, bár nincs megemlítve milyen nyelvre, de feltehetően a többi kisantant állam nyelvére.²⁶¹

A csehszlovák–jugoszláv viszony alakulásával összefüggésben még január 8-án vetette papírra az attasé a prágai német bankároktól származó információit. A német bankárok tájékoztatása szerint Zágráb és Belgrád között újjáépülnek a vasúti hidak, amely azért is biztos adat, mert

²⁵⁴ *Távirat*, HL VKF 1931. 2. oszt., 13563 sz. irat.

²⁵⁵ Vlastimil Chalupa: a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1927-ben nevezeték ki a hírszerzés vezetőjének.

²⁵⁶ HL VKF 1931. 2. oszt., 13975 sz. irat.

²⁵⁷ HL VKF 1931. 2. oszt., 14180 sz. irat.

²⁵⁸ *Közös kiantant repülőparancsnokság terve*, HL VKF 1931. 2. oszt., 118.036 sz. irat.

²⁵⁹ Josef Gadurek (1894–1931): vezérkari őrnagy, 1928-tól a légierő helyszíni megfigyelője. 1931. április 13-án Š-18-as gépe viharba került és lezuhant. Sérüléseibe április 20-án halt bele.

²⁶⁰ 1930-ban jelent meg *A légierő taktikái (Taktika letectva)* című könyve, két másik katonatiszttel közösen.

²⁶¹ *Kis-entente összekötő tisztek*, HL VKF 1931. 2. oszt., 120.932 sz. irat.

Németország szállítja hozzá a vasszerkezeteket. Az attasénak a konkrétan meg nem nevezett forrása azt is tudni véli, hogy Jugoszláviában „*a diktatúráról parlamentáris államformára való áttérés csak rövid napok kérdése és befejezett tény*”²⁶² lesz. Az attasé ennek fő okaként a külföldről beszerzendő nagyobb kölcsön tervét sejtí. Ennek előfeltétele ugyanis a parlament alkotmányos hozzájárulása, törvényes megszavazása.²⁶³ 1931. szeptember 3-án valóban elfogadták Jugoszlávia új alkotmányát. Azonban az új alkotmány messze áll attól, amit az attasé hírszerzési forrása a „*parlamentáris államformára való áttérés*” jelzővel illet. A szöveg bevezeti a kétkamarás törvényhozást, de a felsőházi tagok felét a király nevezi ki, valamint az alsóházi képviselők megválasztásánál visszahozták a nyílt szavazást. Ellehetetlenítették, hogy nemzetiségi, regionális és vallási alapon pártok alakulhassanak meg.²⁶⁴

Az attasé lényegesnek találta, hogy október 27-én jelentsen egy francia kölcsön felvételének tervéről. Információi szerint tavasszal indultak meg a tárgyalások a csehszlovákok és a franciák között és még nincsenek lezárva. Úgy tudja, hogy Vilém Pospíšil²⁶⁵ a csehszlovák nemzeti bank elnöke egy 50 millió dolláros kölcsön érdekében járt Párizsban, aminek az lehet az oka, véli az attasé, hogy a banknak sok angol fontja volt, amely elértéktelenedett. A kormánynak viszont törvényi felhatalmazásra van szüksége ahhoz, hogy egy esetleges bankkölcsönt a jövőben felvehessenek. Azt is hozzáteszi a jelentés végén, hogy a kamatláb emelkedése miatt az eredeti célokra, amelyeket konkrétan az attasé nem nevez meg, így már nem használható fel a kölcsön, ha megkapják.²⁶⁶

A gazdasági válság idején a csehszlovák hadiipar helyzetével összefüggésben a legnagyobb figyelmet magyar részről a Škoda kapta. Az év végén, 1931. december 17-én Lakatos Géza jelentést is készít a vállalatról. Ebben leírja, hogy a Škoda jelenleg többféle eszközt gyárt, így rendkívül rizikós, főleg ilyen válságos időkben befektetni. Szó esik benne a Živnobankról,²⁶⁷ amelynek a neve felmerült, hogy Škoda részvényeket vásárolna, de az aktuális gazdasági környezetben ez nem lett volna előnyös. Az attasé megemlíti egy francia bankot is, amelynek fizetőképességéről eddig eltúlzott hírek keringtek a sajtóban. A Živnobank esetében megjegyzi, hogy a bank erősödését Beneš és támogatói nem nézik jó szemmel. A jelentés második részében

²⁶² *Vasúti hídépítkezések és regimeváltás Jugoszláviában*, HL VKF 1931. 2. oszt., 118.140 sz. irat.

²⁶³ Uo.

²⁶⁴ *A dokumentumok diplomáciai és belpolitikai háttere* (https://acta.bibl.u-szeged.hu/10907/1/doc_057_003-015.pdf letöltve: 2024. augusztus 9.)

²⁶⁵ Vilém Pospíšil (1873–1942): a Csehszlovák Nemzeti Bank első elnöke 1926 és 1934 között.

²⁶⁶ *Francia kölcsön felvételének terve*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15868 sz. irat.

²⁶⁷ Živnobank a német neve a cseh Živnostenská banka-nak, amely egy 1868-ban alapított pénzügyintézet volt. A bank jelentős kölcsönöket nyújtott nagy fegyvergyáraknak, köztük a Škodának is.

Lakatos a csehszlovák államkölcsön további sorsáról értekezik, amelyről a korábban is írt, de most új fejleményekről számol be. Ez az új a jelentés írásának pillanatában még nem volt megszavazva és mintegy 500 millió frankos tételt tett volna ki. Az attasé értesülései szerint a tárgyalások kedvezően haladnak előre. Szerinte ez összefüggésben lehet a folyamatban lévő francia vezetésű kisantant vezérkari szintű tárgyalásaival, amiben három ország is érdekelt. A csehszlovákok állítólag a kölcsönért cserébe a francia érdekeket fogják képviselni a leszerelési konferencián. Az attasé szerint viszont a leszerelési szándék hirdetése mellett tovább fegyverkeznek, amit bizonyít az is, hogy egy bizalmas forrás szerint a leendő kölcsön egy része további fegyverkezésre fordítandó. Elmondja, hogy hasonló a helyzet a 100 millió frankos francia–jugoszláv kölcsönrel is. Továbbá úgy tudja, hogy Lengyelországgal is kedvezően haladnak a franciák tárgyalásai egy 120 millió frankos kölcsönről. A francia tárgyalások kapcsán, a jelentés végén, felhívja a figyelmet, hogy ezek jelek arra, hogy Franciaország a térségben még intenzívebben akarja érvényesíteni a befolyását, többek között a lengyel–kisantant relációban is.²⁶⁸

A gazdasági válság jelei már ekkor kezdtek megmutatkozni. Az attasé szerint ekkor még nem sújtott le nagyon az országra, de 1931 telére, 1932 tavaszára várják a helyzet súlyosbodását. Erről értekezik a csehszlovák belpolitikáról szóló 1931-es jelentés, amelyből kiderül, hogy a közbeszéd egyik legfontosabb témája a válság. Bár még nem sújtott le jelentős mértékben az ország gazdaságára, aggasztó híreket lehet kapni a Ringhoffer Művek Rt. környékéről. Az is köztudott, hogy az állami költségvetésben már 1931 októberére 478,6 millió korona hiány keletkezett. Ennek korrigálására intézkedések terveztek a kormányzat részéről. Az attasé szerint ilyen intézkedés az iskolaügyi és vasútügyi költségvetés redukálása és az állami alkalmazottak fizetésének csökkentése, amelyet eddig hivatalosan elvetettek, de ezzel a lépéssel egyenértékű intézkedéseket hoztak, mint például a túlórapénz megszüntetése.²⁶⁹

Ebben a belpolitikai jelentésben a magyar attasé az 1931. szeptember 27-én megtartott községi választásokról is ír. Az eredmények alapján arra jut Lakatos Géza, hogy nem történt változás a pártok közötti arányok megoszlásában. Két érdekességre mutat rá a választásokkal kapcsolatban. Az egyik, hogy azokon a településeken elmaradtak a választások, ahol előzetes megegyezés alapján egy pártnak egységes listát sikerült benyújtania. Ebben az agrárpárt volt a legeredményesebb. A választások hivatalos vagy nem hivatalos elcsalásában, befolyásolásában sem volt hiány a szavazáskor, írja Lakatos Géza. Ebben nincs kivétel, mindegyik párt tudja a

²⁶⁸ *Skodaművek helyzete, cseh államkölcsön sorsa*, HL VKF 1931. 2. oszt., 16537 sz. irat.

²⁶⁹ *Belpolitikai helyzetkép*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15494 sz. irat.

másikat vádolni ilyennel. A második érdekesség az, hogy eredetileg a választás időpontja novemberben lett volna. Meglepetésre hozták előrébb. Lakatos szerint az oka ennek a gazdasági válság lehet, mert állítólag a tél beköszöntével egyre több baj jöhet, ez pedig a kormánypártnak kedvezőtlen lett volna.²⁷⁰

Az 1931-es katonai attaséi jelentések sorában elérkeztünk azoknak a csoportjához, amelyek a hadseregről szóló beszámolók mellett hűen tükrözik a prágai magyar katonai attasé különböző hivatalos, munkájához kapcsolódó tevékenységeit. Ide tartoznak a különböző állami rendezvényeken való részvételek.

A diplomáciában már ekkor is fontos szerep jutott a protokollnak. A protokoll szabályainak megsértése, vagy bármilyen olyan cselekedet, amellyel megbántható az adott diplomata, akár súlyos nemzetközi konfliktushoz vezethetett. Másfelől pedig üzenet is hordoz magában arról, hogy a fogadó fél hogyan is gondolkodik róluk, a két ország kapcsolatáról. Egy ilyen eseményről számol be Lakatos Géza 1931. február 12-én, ahol arról ír, hogy látványosan mellőzték személyét egy hivatalos eseményen. A jelentés szerint pár nappal korábban, február 7-én Viškovský a prágai katonai attaséknak szervezett sigyakorlat alkalmával meghívta ebédre a résztvevőket. Ezen az ebéden Lakatosnak az volt az érzése, hogy feltűnően mellőzik őt, amit abban látott bizonyítottnak, hogy az ültetés során egy fiatal olasz századost leszámítva az összes többi attasé mögé ültették. Ezt az esetet eddig nem tette szóvá csehszlovák hivatalos személy előtt és nem is tervezi, azonban a jövőben egy ideig erre válaszul, nem fogad el semmilyen meghívást hivatalos rendezvényekre.²⁷¹

1931. szeptember 3-án Lakatos Géza a jelentésében beszámol arról, hogy nemrég részt vett egy hadgyakorlaton és az ottani megjelenése helyet kapott a csehszlovák sajtóban is. Az est középpontjában, a korábbihoz hasonlóan, szintén egy protokolláris esemény állt. Eszerint augusztus végén, a hadgyakorlat második napján Bílý tábormok²⁷² a prágai katonai körzet parancsnoka Sedlčanyban hivatalos ebéden pohárköszöntőt mondott a katonai attasék előtt. Bílý tábormok, - Lakatos jelentésében leírtak értelmében-, a jelenlevő katonai attasék országainak hadseregeire ürítette a poharát. A magyar katonai attasé ezt a gesztust nem

²⁷⁰ *Belpolitikai helyzetkép*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15494 sz. irat.

²⁷¹ *Mellőzés hivatalos szereplésénél*, HL VKF 1931. 2. oszt., 12.486 sz. irat.

²⁷² Josef Bílý (1872–1941): cseh tábormok, 1928 és 1935 között volt prágai országos katonai parancsnok, 1941-ben a németek kivégezték.

viszonozta a csehszlovák hadsereg felé, ahogy Lakatos fogalmazott: „szavaim érthetőek voltak, felfogásomért felelek”. A pohárköszöntőről a *Lidové noviny* című újság számolt be.²⁷³

Október 28-án tartottak katonai szemlét az ország nemzeti ünnepe alkalmából. Erre az eseményre a magyar katonai attasét is meghívták. Prága belvárosában, a Hradzsín téren tartották a katonai ünnepséget. Az attasé leírja, hogy az ünnepség a „*Hódolat a köztársaság elnöke előtt*” címet viselte. Lakatos Géza egy évvel korábban nem volt jelen ezen az eseményen, most viszont eleget tett a meghívásnak. A jelentése alapján az esemény a prágai helyőrség díszmenetéből állt. Az ünnepségen jelen voltak: Masaryk elnök, Udržal miniszterelnök,²⁷⁴ Viškovský nemzetvédelmi miniszter, Malypetr házelnök,²⁷⁵ Podhajský tábornok, Syrový és Faucher tábornok, a francia katonai misszió vezetője. Nagy tömeg volt kíváncsi a helyőrségi szemlére. A magyar katonai attasé annyit fűz ehhez, hogy a rendőrség nem volt ura a helyzetnek, nehezen tudták a rendet fenntartani, azt nem részletezi, hogy ez alatt mit ért pontosan, milyen rendbontás történt. A katonai attasék, így Lakatos Géza is a köztársasági elnök közelében kaptak helyet, őket Masaryk egy kézfogással üdvözölte.²⁷⁶

A katonai attasék egymással való érintkezésének egyik fontos része az információcsere. Ezt jól láthattuk amikor különböző attaséktól szerezte be az adatokat a magyar fél. Fordítva is működött, amire jó példa Lakatos Géza május 29-én írt jelentése. Ebben arra hívja fel a figyelmet, hogy kollégája, Andrzej Czerwiński,²⁷⁷ a prágai lengyel katonai attasé adatokat kér tőle a csehszlovák vasútvonalak teljesítőképességeiről. Ezt a kérést az attasé továbbítja Budapestre, hozzátéve, hogy ha megadják, amit a lengyel kér, akkor a jó ürügy lenne arra, hogy cserébe ők is kérjenek valamit a lengyelektől.²⁷⁸

Az előbbiekhöz kell kapcsolnom azt a június 11-én írt jelentést, amely a magyar fél számára katonai szempontból figyelmet érdemlő csehszlovákiai vasúti építkezésekről szól. Az attasé által szerzett hírek szerint Sátoraljaújhely és Mezőlaborc között egy szakaszon elbontják a második vágányt, mert annak állítólag túl költséges a fenntartása. Lakatos Géza azonban kijelenti, hogy a valódi oka ennek katonai jellegű. A csehszlovákok ugyanis azért számolják fel

²⁷³ *Szereplésem a sajtóban a zárógyakrolatok alkalmából*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15215 sz. irat.

²⁷⁴ František Udržal (1856–1938): cseh politikus, 1921–1929 között nemzetvédelmi miniszter, 1929 és 1932 között pedig Csehszlovákia miniszterelnöke.

²⁷⁵ Jan Malypetr (1873–1947): csehszlovák politikus, 1925 és 1932 között belügyminiszter, majd 1932–1935 között Csehszlovákia miniszterelnöke volt.

²⁷⁶ *Katonai szemle a cseh nemzeti ünnepen*, HL VKF 1931. 2. oszt., 15.683 sz. irat.

²⁷⁷ Andrzej Czerwiński (1895. 02. 11–1953. 03. 22.) tüztiszt, 1930 februárja és 1934 novembere között prágai lengyel katonai attasé, a lengyel hírszerzés szervezője helyben. 1939-ben német fogságba esik.

²⁷⁸ *Felvidéki vasútvonalak teljesítőképességi adatai*, HL VKF 1931. 2. oszt., 120.933 sz. irat.

a második sínpárt, hogy ha a jövőben létrejönne egy magyar–lengyel katonai együttműködés Csehszlovákia ellen, akkor ezzel is nehezítsék a két ország seregeinek találkozását.²⁷⁹

Az attasé munkájának része volt különböző írott anyagok beszerzése és hazajuttatása. Lakatos egy november 16-én kelt jelentésében említi, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium 10 darab, szolgálati utasításokat tartalmazó kiadványát és a Katonai Térképészeti Intézet 1930. évi évkönyvét küldi el Budapestre. Ezeken felül az attasé vásárlással szert tett a *Rukověť pro poddůstojníky* című kiadvány (amely magyar fordításban *Segédlet altisztek számára*) harmadik kiadásának első és második kötetére. Megvett egy, a csehszlovák katonák számára készült magyar nyelvű segédletet három példányban, illetve beszerezte Morvaország és a Felvidék aktuális úthálózati térképét is.²⁸⁰

Az attasé hírszerzési tevékenysége azonban nem szorítkozott feltétlenül a csehszlovák határon belüli ügyekre. Láthattuk ezt jugoszláv vagy épp román kérdésben is. Egy jelentésében egészen Bulgáriáig elment, amikor 1931 májusában a csehek bulgáriai megjelenéséről ír, egyik bizalmasa, bizonyos „H egyén” helyszíni beszámolója alapján. A felderítés azért kezdődött, mert hírt kapott arról, hogy Várnában cseh kikötő létesülne, nyomozása során azonban negatív eredményre jutott. Elmondta, hogy ez az álhír még a cseh–bolgár barátsági és döntőbíróági szerződés megkötésének idejéből származhat, amely szerződés még nincs ratifikálva. Az egykori prágai bolgár követ lépte túl a hatáskörét és így akarta a két ország viszonyát javítani. Az attasé szerint tény, hogy Várnában jelentős a cseh szálloda-, étterem- és panziótulajdonosok számának növekedése. A hírforrása szerint legalább húsz ilyen személyről lehet tudni. Az ügy felderítésére és további információk szerzésének érdekében Lakatos az egyik megbízható emberét, a „H egyén” nevű kémét nyáron újra Várnába küldte, hogy az ottani csehek tevékenysége iránt érdeklődjön.²⁸¹

Az 1931-es év a katonai attaséi jelentések szempontjából a végéhez ért. A számukat tekintve a korábbi évekhez képest szinte ugrásszerű növekedés történt és a növekvő tendencia a későbbiekben csak folytatódni fog.

Ha azt vesszük alapul, hogy a katonai attasé elsődleges feladata az adott ország hadseregéről való bárminemű információ gyűjtése, akkor ezt az elvárást Lakatos Géza teljesítette. A beépített emberei, más katonai attasékkal, csehszlovák katonatisztekkel való beszélgetések ezeket a

²⁷⁹ *Kettősvágányú vasutvonal leépítése*, HL VKF 1931. 2. oszt., 121.176 sz. irat.

²⁸⁰ *Könyvek, nyomtatványok felterjesztése*, HL VKF 1931. 2. oszt., 16.117 sz. irat.

²⁸¹ *Csehek térfoglalása Bulgáriában*, HL VKF 1931. 2. oszt., 120.567 sz. irat.

célokat szolgálták. Ide tartoznak még a katonai hírekből összeállított sajtószemlék is. Eleget tett a kisantanttról szóló hírszerzési feladatának is, amihez alapvetően a kisantant-konferenciák szolgáltak forrásként. Innen lehetett a legtöbbet megtudni, illetve kiszivárgott információk, vagy bizalmas, beépített emberek nyomán. Elsősorban a csehszlovákok álltak Lakatos Géza érdeklődésének középpontjában, de bármely más kisantant országgal kapcsolatos hír is jelentős tárgya lehetett.

1931-ben Csehszlovákiát is érintette a gazdasági világválság. Érthető tehát, hogy az attasé is különös figyelmet szentelt ennek amellett, hogy beszámolt a különböző hadiipari megrendelésekről, jelentést készített a gazdasági válság és a hadiipar kapcsolatáról, ezáltal nyomon követve a válság hatásait is.

Ebben az évben nagy nemzetközi politikai események nem voltak jelentős hatással a csehszlovák bel- vagy külpolitikára. Az 1932 februárjában kezdődő genfi leszerelési konferenciához kapcsolódóan a leszerelés kérdése, a gazdasági válság, a Magyarországgal és kisantant államokkal való viszony volt fontos a közvélemény számára, az attasé jelentései szerint. A Németországgal való viszony, vagy bármilyen németekkel kapcsolatos katonai vagy politikai tevékenység nem szerepelt még a jelentésekben. Ez a következő évtől megváltozik és egyre nagyobb hangsúlyt fog kapni a német belpolitikai események előrehaladásával. A magyar revízió kérdése pedig, a jelentések alapján, foglalkoztatja a csehszlovákokat és továbbra is igyekeznek minden lehetséges eszközzel ezt akadályozni. Példa erre a kisantant államok szövetségei magyarokkal vívandó háború esetére, hogy a csehszlovákok hogyan próbálnák akadályozni az esetleges magyar támadásokat az országuk területén.

Az attasé feladatköre nem szorítkozik mindenáron a hírszerzési tevékenységre. Mint a diplomáciai testület tagja, hivatalos rendezvényeken való részvétel és találkozás, tárgyalás az adott ország hivatalos személyeivel, szintúgy a munkájának része. Ezért olvashattunk Lakatos jelentéseiben például a díszszemlékről. Az attaséi munka e részéről a későbbiekben, még részletesebb képet fogunk adni.

1931-ben a magyar katonai attasé kimerítően, sokszor rendkívüli részletességgel végezte a katonai célú hírszerzési munkáját. Néhány esetben láthattuk, nem mindig lehetett sikeres egy-egy ügy felderítése, vagy éppen utólagosan szorult korrigálásra az előzőleg elküldött, esetlegesen téves információ. Ezen kívül az is látható, hogy Lakatos Géza igyekezett minél jobb kapcsolatot ápolni a csehszlovák katonatisztekkel, erre utalnak a hivatkozott beszélgetések velük, vagy éppen hozzátartozóikkal.

Jelentések alátámasztják, hogy az attasék figyelemmel kísérték a gazdasági világválság hadseregére gyakorolt hatását, különös tekintettel a csehszlovák hadiipari fejlesztésekre és a költségvetési kiadások alakulására. A társadalmi hatások közvetve jelennek meg, például a hadsereg toborzási nehézségeivel összefüggésben. Jelentésekben hangsúlyos a csehszlovák politikai válaszok elemzése, különösen a kisantant országok közötti együttműködés kontextusában.

5.1.4. A gazdasági válságra és a német belpolitikai változásokra adott csehszlovák válaszokról 1932-ben

1932-ben továbbra is érezteti hatását az 1929 óta tartó gazdasági válság. Február 2-án kezdetét veszi Genfben a leszerelési konferencia, Németországban először elnökválasztást, majd később parlamenti választásokat is tartanak, Magyarországon pedig októbertől Gömbös Gyula lesz a miniszterelnök. Az év végétől meghatározó politikai tényezővé kezd válni a csehszlovák–német viszony, nem elhanyagolva a szudétánémetek helyzetét és az egyre erősödő német befolyást.

Lakatos Géza összesen hat, katonai újsághírekről készített összefoglalót küldött Magyarországra 1932-ben. A legkülönbözőbb, katonai, hadsereggel kapcsolatos témákban születettek újsághírek ebben az évben is. Ide tartozik a háborúellenesség és a leszerelési konferencia, az átszervezések és a gazdasági válságnak a hadseregére gyakorolt hatásai. Szóba kerülnek a hadsereg különböző fejlesztései, a Nemzetvédelmi Minisztérium intézkedései és továbbra is vita tárgya a szolgálati idő a sajtóban. Visszatérő hír a kisantant államokkal és más szövetségesekkel való kapcsolat, a hadiipari megrendelések és a magyarokkal való viszony is.

A *Právu Lidu* című újság Lakatos három jelentésében szerepel. Elsőként január 14-én, amikor fontosnak tartotta kiemelni, hogy az újság szerint a háborúellenes szólamok gyermekmesék, és a szerző nem bízik a leszerelési konferencia sikerességében. A lap egy másik újságírója úgy látja, hogy az I. világháború nem tanította meg eléggé az embereket a háború szörnyűségeire és már most újabb viharfelhők gyülekeznek az országok fölött.²⁸² A májusi jelentésében a *Národní listy* című újság a leszerelés kérdésében helyesli Beneš állásfoglalását, aki azt fogalmazta meg, hogy nincs szándékában a hadsereget gyengíteni, mert az az egyetlen biztosítéka a csehszlovák külpolitikának.²⁸³

²⁸² *Katonai újsághírek*, HL VKF 1931. 2. oszt., 12.162 sz. irat.

²⁸³ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.343 sz. irat.

A sajtóban, ebben az évben az egyik központi vitatéma az ifjúság katonai képzése, valamint a szolgálati idő megváltoztatása körüli elképzelések. Az ifjúság képzéshez tartozik a testnevelési törvény vitája is.

A szolgálati idő és a fiatalok képzésének vitája az attasénál először május 3-án kerül elő. A *Národní Politika* a németekkel példálózik, mert amíg a szomszédos országban az ifjúságot felkészítik a nemzetvédelemre, addig Csehszlovákiában a kommunisták szítják a gyűlöletet a hadsereg ellen. A *Pražský Večerník* a csehszlovák katonadalokat hiányolja, mert szerintük gondoskodni kellene arról, hogy a fiatalok hazafias énekeket tanuljanak. A *Právo lidu Večerník* a szociáldemokraták követelését ismerteti: azt akarják elérni, hogy a tartalékos képzés csak két hétig tartson, egy gyakorlat pedig az eddigi 14 hét helyett, csak 8 hét hosszúságú legyen. A szociáldemokraták további követelése, hogy kettő hónappal csökkentsék a kötelező katonai szolgálatot.²⁸⁴

Az ifjúság helyzetét illetően a *České slovo* beszámol arról, hogy április vagy május környékén diákok egy küldöttsége járt a nemzetvédelmi miniszternél azért, hogy a kötelező katonai szolgálat a közszolgálatba is beleszámítson. Viškovský, a miniszter állítólag megnyugtatta őket, hogy dolgoznak már egy törvényjavaslaton.²⁸⁵

A hadseregen belüli fegyelem, a katonák mindennapi élete is megjelenik a sajtóban. Az *A-Zet* című újság egyik számában a katonai öngyilkosságokról írnak.²⁸⁶ Az újság úgy tudja, ennek okai a túl goromba bánásmód, és „szekatúra”. Ismerteti a katonai hatóságok válaszát is, amely cáfolja ezeket a híreszteléseket és hozzáteszik, hogy teljesen más okok vezetnek az öngyilkosságokhoz. Szerintük ugyanis főként lopás, valamilyen gyógyíthatatlan betegség és a homoszexualitás is lehet az öngyilkosságok kiváltó oka.²⁸⁷ Az ügyet később a képviselőház is tárgyalta, ahol meghallgatták a hadsereg képviselőit és az illetékes bizottság tagjait, akiknek feladatuk volt az öngyilkosságok körülményeinek vizsgálata.²⁸⁸

²⁸⁴ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.343 sz. irat.

²⁸⁵ Uo.

²⁸⁶ A katonai öngyilkosságokról szóló írás 1932. január 27-én jelent meg az A-ZET-ben, amelyről másnap a Prágai Magyar Hírlap is beszámolt. Az A-Zet értesülései szerint évente átlagosan száz katona lesz öngyilkos a csehszlovák hadseregben. Itt leírják, hogy az öngyilkosságok nagy száma miatt a hadseregen belül külön bizottságot hoznak létre ennek kivizsgálására és arra, hogy keressék a lehetséges megoldásokat a probléma ellen.

²⁸⁷ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13558 sz. irat.

²⁸⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 1932. április 8. XI. évf., 81. sz., 2. oldal.

A katonákkal való bánásmódba enged bepillantást a *Večerní České Slovo* cikke is. Ebben arról van szó, hogy a vidéki helyőrségek legénysége állítólag a különböző vendéglőkben fennhangon szokta bírálni a feljebbvalók zsarnoki magatartását.²⁸⁹

A januári katonai hírekről szóló jelentésben hosszabban szerepel a *České Slovo* egy cikke, a csehszlovák hadseregben szolgáló őrmesterek elégedetlenségéről. Ennek oka, hogy nincs megfelelően biztosítva az egzisztenciájuk. Az őrmesterek problémája, hogy megkövetelik tőlük a rendezett életet és szolgálatot, azonban megtiltják a mellékfoglalkozásokat. Az újság úgy fogalmaz, hogy az új illetményeik a legkirívóbb irónia mintapéldái a hadseregben.²⁹⁰

Az előző évhez hasonlóan készültek újságcikkek a csehszlovák légierő helyzetéről, fejlesztéséről. Ide sorolható elsőként a májusi jelentésből a *Národní Listy*, amely arról ír, hogy a csehszlovák repülés nem elégséges, mert a gépek nehezek és elégtelen minőségű a személyzet kiképzése.²⁹¹ A május végén a *České slovo* hiányolja a katonai repülőket, mert számuk elmarad a túlzottan nagy létszámú nehéztüzérség mellett, valamint a polgári repüléssel nagyon rossz a hadvezetés kapcsolata, amelyen javítani kellene.²⁹² Az októberben a *Lidové listy* a cseh repülőipart kritizálta, mert az folyamatosan bocsátja el a munkásokat, ezért az újság az üzemi igazgatóságot teszi felelőssé.²⁹³

Magyarországról januárban, a *Národní Listy* hasábjain van szó, hogy Gömbös Gyula az olasz sajtóban tulajdonképpen egy, a Csehszlovákiával való megegyezésről lehetőségéről nyilatkozott.²⁹⁴

1932-től megnő a németekkel foglalkozó jelentések száma, és az újságok is egyre többet kezdenek el írni a szomszédos ország belügyeivel, illetve az ottani események hatásaival Csehszlovákiára és a nemzetközi viszonyokra nézve is.

A gazdasági válság és annak hatásai továbbra is vita tárgyát képezik a csehszlovák sajtóban. Ebből az attasé számára különös jelentőséggel bírnak a hadiipart érintő intézkedések.

Az első csehszlovák állam a létrejötte után kezdett bele az egész országot behálózó védelmi rendszerének kiépítésébe. Ennek legfontosabb eleme volt az erődrendszer, amely az ország határára, és stratégiaileg fontos helyeken, a belső területeken is tervebe volt véve erődvonalak

²⁸⁹ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12162 sz. irat.

²⁹⁰ Uo.

²⁹¹ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.343 sz. irat.

²⁹² *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.741 sz. irat.

²⁹³ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.203 sz. irat.

²⁹⁴ *Katonai újsághírek*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.162 sz. irat.

felállítása. Ezt az erődrendszert francia kezdeményezésre kezdték el építeni. Az építkezések igazán az 1930-as évektől vesznek nagy lendületet és egészen 1938-ig, az első bécsi döntésig tartanak.

Végig nézve az akkori Csehszlovákia térképét láthatjuk, hogy az ország esetében stratégiai mélység fogalma csak nyugat-keleti irányban értelmezhető azaz irány, ahol ellenséges támadás esetén a csehszlovák hadseregnek van területe visszavonulni és folytatni a harcot. Észak-déli irányban az ország rendkívül keskeny és bár természetes védővonalként szolgálhatnak a magas hegységek, sikeres ellenséges betörés esetén, különösen a Felvidék területén könnyen ketté lehet vágni az országot, amely felveti a bekerítés veszélyét is. A terv egy elsősorban határ menti erődrendszer kiépítése volt, főleg a magyar és a német határ irányába. Az ország területén belül pedig olyan csehországi területeken tervezték felépíteni, ahol fennállt a veszélye annak, hogy háború esetén az országot kettészakíthatják, továbbá az északnyugati, nyugati és délnyugati irányból érkező, félkörösen átkaroló német támadás esetén többszöri védelmi vonalként funkcionált volna, különös tekintettel a főváros, Prága védelmére.

A magyar hírszerzés is élénken érdeklődött az erődépítési munkálatok iránt, különös tekintettel a csehszlovák–magyar határ mentén épülő erődökre. Az erre vonatkozó katonai attaséi jelentések az 1930-as évek első feléből és közepéből származnak, így ezekből tudunk következtetni arra, hogy a magyar vezetés számára az erődrendszer mely részei voltak fontosak, hogyan szerezték be az információkat, valamint éppen milyen fázisában tartott az adott területen az erődépítés.

A magyar határon az erődrendszer a tervek szerint Pozsonytól egészen a csehszlovák–román határig húzódott volna, viszont a Duna vonalán csak Pozsony és Komárom lett volna erődítve, mert itt a Duna önmagában is természetes védővonalként szolgált. A Dunától keletre egy hosszú, erődökből álló lánc volt a terv. Különös jelentőséggel bírt a Dunától északkeleti irányban a Börzsöny védelme, hogy megakadályozza egy esetleges magyar betörést a Dunától északra elterülő síkságra, ahonnan egyenes út vezetne a fővárosig, Pozsonyig.

Az első attaséi jelentés egy, az írásban „idegen B. egyén” néven emlegetett személy, 1933. május 13-i pozsonyi megfigyeléseire hivatkozik, aki többek között erődítési, védelmi munkálatokról is beszél. A megfigyelése szerint Pozsonytól délre a Dunánál és a várostól nyugatra a Morva folyó mentén is az osztrák határ felé fedezékeket ásnak és állandó erődítések épülnének azokon a helyeken.²⁹⁵ Minden bizonnyal a zajló erődítési munkálatok egy részét

²⁹⁵ Pozsonyi megfigyelések ellenőrzése, HM HL VKF 1933., VKF 2. oszt., 121.315 sz. irat.

láthatta meg a pozsonyi hídfőnél.²⁹⁶ Felmerül a kérdés, hogy van-e külön jelentősége annak, hogy az információt szolgáltató személy a szövegben „idegen”. Elképzelhetőnek tartom, hogy Lakatos számára idegen lehetett, mert még nem ismerte, de az is lehetséges, hogy nem magyar, hanem valamelyik másik ország szolgálatában álló kém volt, akár német, vagy osztrák is.

A Pozsonytól északra levő Malacka településre vezető úton elképzelhető, hogy Pozsony mellett Lamacsnál (amely ma már Pozsony része) ütegállások lehetnek. Ezt a feltételezést erősíti meg az is, hogy az attasé bizalmi embere beszélt helyi lakosokkal, akik elmondták, hogy „*az ütegállások 1-1 hosszucsövü ágyuval vannak megszállva, április eleje óta*”.²⁹⁷ Ezeket azonban közelről látni nem lehet, mivel katonák őrzik őket. Más információk szerint pedig „*állítólag a magyar határ felé és nem az osztrák határ felé vannak irányítva*”.²⁹⁸ Ami azt jelentheti, hogy Magyarország felé kiépítendő, a főváros védelmét szolgáló erődrendszer részét képezik.

A központ a jelentést áttanulmányozta és kérdéseket fűzött hozzá, amelyekre válaszokat várnak. Az egyik ilyen kérdés, hogy már korábban jöttek jelentések a pozsonyi hídfőnél zajló erődítési munkálatokról, azonban ezek nem szóltak a Morva folyóról. Ezek nem attaséi jelentések voltak, hanem egy vegyesdandár-parancsnokság májusi összefoglaló jelentéséből származnak.²⁹⁹ Kérdés, hogy ezzel kapcsolatban akkor mi is a valós helyzet, mert eddig is ismert volt a magyar vezetés előtt, hogy Pozsonytól nyugati irányban időnként voltak elhelyezve ütegek, azonban a nevezett új ütegekről, utakról nincs tudomásuk. A jelentésben szereplő lövegek lehetnek akár légvédelmi is méretük alapján. Tekintettel arra, hogy az említett Lamacs település mellett volt nem olyan régen hadgyakorlat légvédelmi tüzérséggel, valamint arra, hogy „*a légvédelmi tüzérség lövegei igen hosszú csöviük*”.³⁰⁰ A jelentés szerint, az ügyben megfogalmazott kérdések tisztázásához szükséges felderítést a 2. vkf. osztály központi offenzív alosztálya veszi át és az eredménytől függően fogja értesíteni Lakatos Gézát. Ezt az eredményt nem ismerjük, ám bizonyosan több információt tudhattak meg, ugyanis 1933. augusztus 7-i keltezéssel annyit fűztek hozzá az eredeti jelentéshez, hogy a végzett felderítés eredményéről értesítették az attasét is.³⁰¹

Lakatos Géza 1933. szeptember 28-án a német–csehszlovák határ mentén építendő erődrendszer tervének egyes részleteit mutatja be. Elmondása szerint a tervek azóta kerültek

²⁹⁶ A pozsonyi hídfő, Pozsonynál a Duna jobb partján, Pozsonyligetújfalut magába foglaló terület.

²⁹⁷ Uo.

²⁹⁸ *Pozsonyi megfigyelések ellenőrzése*, HM HL VKF 1933., VKF 2. oszt., 121.315 sz. irat.

²⁹⁹ Uo.

³⁰⁰ Uo.

³⁰¹ *Pozsonyi megfigyelések ellenőrzése*, HM HL VKF 1933., VKF 2. oszt., 121.315 sz. irat.

újra a tervezőasztalra és lettek előtérbe helyezve, hogy Hitler hatalomra jutott Németországban és mindezek ellenére ez a határszakasz erősítési szempontból még mindig csak elméleti előkészületi szakaszban van. A legfőbb akadálya a nagy pénzösszegek megteremtése az építkezésekhez. Továbbá vannak bizalmas értesülések a francia katonai misszió környezetéből, hogy a franciák lehetővé akarják tenni néhány csehszlovák vezérkari tisztnek a franciák elzászi erősítéseinek személyes tanulmányozását. Az attasé hozzáteszi, hogy tennék ezt a csehszlovákok annak ellenére is, hogy ott más földrajzi viszonyok vannak.³⁰² A jelentésben részletesen le van írva, hogy mely területeken terveznek először erősíteni.

Lakatos Géza 972 km hosszú csehszlovák–német közös határszakasszal számol, amelyből 276 km esik Bajorországhoz, 406 km Szászországé és 290 km porosz területtel érintkezik. A legelőször kiépítendő erődvonalak közé ötöt nevez meg. Elsőként a Benešovtól, Dečinen át Lubouchecig terjedő szakaszt, amely a Cseh-medencét északnyugati irányból határoló Ércegségben található, Drezda irányába. További kiépítendő szakasz a Krupkától, Dubinon át tervezett erődrendszer, amely az előzőhöz hasonlóan szintén az Ércegség vonulatát követve a határ mentén biztosította volna az ország védelmét. A végpontnak az attasé itt Louka települést jelöli meg, ami egy tévedés lehet a részéről, ugyanis Louka Brnótól nem messze északra található. Az említett település minden bizonnyal a Dubintól nyugatra fekvő Louka u Litvínova lesz. Harmadikként a Kraslice és Kynšperk nad Ohří közötti szakaszt jelöli meg, amely az Ércegség nyugati végénél található kisebb sík terület lezárásáért felelt volna, ezáltal védve Prágát egy, a hegyeket megkerülő nyugatról jövő ellenséges támadástól. Szerepel az erődépítési listán még a Planától, Tachov érintésével Přimdáig tartó szakasz, amely a nyugati határ mentén szolgált volna védelmi vonalként. Végezetül pedig a Ronsperktől (mai nevén: Pobežovice), Trhanovon át (ezt a települést az attasé jelentésében tévesen Trahnovnak írja) Kdyně településig terjedő erődrendszer megépítéséről ír az attasé, amely délkeleti irányban épült védelmi vonalként Plzeň felé. A védelmi rendszer részét képeznék még a csendőrség megerősítése, valamint a légvédelem fokozott fejlesztése is.³⁰³

Visszatérve a hadiiparra; az év elején egy jelentés készült a csehszlovák vasúthálózat állapotáról, a Škoda anyagi helyzetéről és a céghez köthető fegyverszállításokról. Lakatos, „*jól informált helyről*” kapott tájékoztatást, hogy milyen a Škoda anyagi helyzete, ennek kapcsán beszél a vállalat részvényeiről is és különböző cseh és francia bankokról is. Az értesülések szerint a gazdasági világválság igen érzékenyen érintette a vállalatot és sok nehézségen ment

³⁰² *Cseh határerősítések terve*, HM HL VKF 1933., VKF 2. oszt., 122.867 sz. irat.

³⁰³ Uo.

keresztül. A Škoda a legkritikusabb időszakát éli, aminek okát Lakatos elsősorban nem a megrendelések számának csökkenésében látja. A csökkenés legfeljebb a belföldi megrendelésekben figyelhető meg, de külföldre a gyárnak továbbra is tekintélyes mértékű megrendelése voltak. Információk szerint a kisantant államok mellett Lengyelországnak is vannak fizetési nehézségei a Škoda irányába. A válság miatt a leépítések is elérték a Škodát, 1932 januárjában mintegy 1600 fővel csökkentették a dolgozók létszámát. Kiderül, hogy a Škoda vezetőségével az információkkal szolgáló személy igen szoros kapcsolatban van, aki beszámol arról is, hogy háború esetén milyen kapacitással tudna működni az üzem, azaz naponta, hetente, havonta melyik fegyverből, tüzérségi eszközből hány darabot tudnának legyártani. Lakatosnak egy közelebről meg nem nevezett dél-amerikai ország katonatisztjével sikerült beszélnie, aki Plzeňben tartózkodik, hogy tanulmányozza a lövegeket. Ő beszélt a magyar katonai attasénak arról, hogy a lengyel, jugoszláv, román hadseregnek milyen hadifelszereléseket szállítanak. Lakatos szerint bár az adatokat megbízhatónak kell tekinteni, azok nem teljesek, korántsem fedik le az ország összes megrendelését. Az adatok hitelességét támasztja alá, hogy az informátor több szállítmány átadásakor is személyesen jelen volt, valamint megerősítette azokat az értesüléseket is, amelyek a Škoda nehéz anyagi helyzetére vonatkoztak. Lakatos elmondása szerint az összegyűjtött adatokon kívül új információkra tud szert tenni a későbbiekben.³⁰⁴

Januárban egy terjedelmes összefoglaló készült, amely 1928-tól 1930-ig, három év adatai alapján mutatja be Csehszlovákia exportját és importját a hadianyagok terén.

A Škoda pénzügyi helyzetét februárban is figyelték. Ebben a jelentésben a Škoda részvényeiről volt szó, amelyből összesen 180 000 darab van. Lakatos újra a Škoda munkáslétszámáról beszél, és arról számol be, hogy a 13 000 munkásból kéthetente kb. 400 főt bocsátanak el és bizonytalan, hogy meddig tart még ez az állapot a vállalatnál.³⁰⁵

1932 januárjában az ifjúság katonai képzéséről szóló törvényjavaslat kerül a középpontba. A jelentéshez van csatolva egy újságcikk is, amely a fiatalok lő-kiképzéséről szól, prágai lövészegyletben, amely szakszerű képzést tud biztosítani a fiatalok számára. Lakatos a törvényjavaslat tervezetét bizalmas forrásból be tudta szerezni, és ennek magyar fordítását el is küldi, hozzátéve azt, hogy még további törvényjavaslatok fogják ezt követni, valamint ismerteti, hogy a hadvezetőség támogatásával fegyverhasználatra képezik ki a lövész

³⁰⁴ Škoda-gyár anyagi helyzete, fegyverszállítások, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.145 sz. irat.

³⁰⁵ Škodagyári tranzakció ügye, munkás viszonyok, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.377 sz. irat.

egyesületek a fiatalokat, amint azt fentebb említettem.³⁰⁶ Szintén januárban az attasé egy „*teljesen biztos forrástól*” tud információkat arra vonatkozóan, egészségügyi készleteket kell a csehszlovák hadseregnél felülvizsgálni. A hírt minden bizonnyal egy, a hadseregben szolgált, akár magyar származású katonától szerezhette, ezért tarthatja őt teljesen biztos forrásnak (lásd: 1. melléklet).³⁰⁷

A külpolitikai eseményekről 1932-ben először egy külügyminiszteri látogatásról számol be, amikor január végén érkezett Ghika³⁰⁸ román külügyminiszter Prágába. Lakatos nem tud arról, hogy bármilyen fontosabb tanácskozás lenne az oka ennek a találkozásnak. Állítása szerint a találkozó Benešnek volt fontosabb, és ő is élvezte jobban, ám egyéb említésre méltó nem történt. Ezt követően Lakatos rátér Beneš külpolitikai terveire és pozíciójának aktuális helyzetére, amelyeknek magyarországi vonatkozása is van. Beneš Magyarországgal való viszonya kétszínű. csehszlovák sajtó pedig jóval többet foglalkozik a magyar ügyekkel, mint fordítva. Bármilyen valós, vagy valótlan eseményt felnagyítanak és igyekeznek úgy tálalni, hogy azzal a magyaroknak ártsanak. Különösen igaz ez azokra az esetekre, amikor magyar politikus Prágába látogat, mert azokat használják fel a legtöbbször a magyarok ellen. Lakatos véleménye erről az, hogy a magyar politikusok felelőtlen prágai „*kirándulásai*” csak ártnak a magyar ügynek, ami alatt feltételezhetően a revíziót és a felvidéki magyarságot értheti és láthatóan Benešnek eltökélt szándéka, hogy Magyarországot gazdasági és politikai úton térdre kényszerítse, ezáltal egy Csehszlovákia számára előnyös megállapodás jöjjön létre a két ország között. Ez Lakatos szerint inkább indokolatlan elbizakodottságra utal. Felhívja a figyelmet Beneš Olaszország megnyerésére irányuló feltűnő diplomáciai manőverére, ami „*már udvarlás számba megy*”. Csupán az nem világos Lakatos számára, hogy ez a nagy váltás Beneš egyéni döntése volt-e, avagy francia nyomásra cselekszik. Ez a fajta közeledési kísérlet az olaszok felé a prágai olasz követ részéről megfontolás tárgyát képezi, ez olvasható ki Lakatos szavaiból, aki szerint Pedrazzi³⁰⁹ igen tapasztalt diplomata, jó kezekben van az ügy és erről személyes találkozásai során is meggyőződhetett. Jelentése legvégén az attasé összefoglalja, hogy mik lehetnek az antimilitarista hangulat okai az országban: a gazdasági válság, a leszerelési általános hangulat, valamint a baloldali sajtó, amely cikkeivel, hangvételével csak fokozta az antimilitarista hangok erősödését Csehszlovákiában.³¹⁰ A központ rövid, lényegre törő

³⁰⁶ *Ifjusági kat. kiképzés törvény tervezete*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.085 sz. irat.

³⁰⁷ *Mozgósítási készletek ellenőrzése*, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.229 sz. irat.

³⁰⁸ Dimitrie Ghika (1875–1967): román diplomata, az 1919-es párizsi békekonferencia román delegációjának tagja, 1931 áprilisa és 1932 júniusa között Románia külügyminisztere.

³⁰⁹ Orazio Pedrazzi (1889–1962): olasz politikus, 1928 és 1932 közötti időszakban volt prágai olasz követ.

³¹⁰ *Ghika román külügymin. prágai látogatása, Benes pozíciója és tervei*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12255 sz. irat.

összegzése szerint a román külügyminiszter látogatása része annak a francia tervnek, amelynek célja a kisantant által Németország keleti elszigetelése. Erről a külügyminiszteri látogatásról Lakatos Géza mellett a magyar követ, Masirevich is írt kiemelve, hogy milyen fogadtatásban volt része Ghikának, kikkel találkozott és mik hangzottak el a sajtó előtt nyilvánosan, illetve maga a csehszlovák sajtó hogyan reagált a látogatásra.³¹¹ Egy másik követi jelentésből kiderül, hogy nem csak az attasénak voltak titkos hírforrásai, hanem a magyar követ is bizalmas informátorára hivatkozva (elképzeltető, hogy ugyanarról az informátorról van szó mindkét esetben) számol be egy magyar érintettségű ügyről.³¹² A *Prágai Magyar Hírlap* is napról napra követi a román delegáció programját, tevékenységét és mindig beszámolnak arról. A sajtóban megjelent hírek szerint a csehszlovák–román tárgyalásokon teljes egyetértés uralkodott.³¹³

1932 elején egy jugoszláv politikusról Pribicsevity Svetozárról³¹⁴ van szó egy jelentésben, aki Csehszlovákiába érkezett és az ő könyvét sikerült az attasénak megszereznie. Azt is megtudta, hogy bár hivatalosan gyógykezelés miatt van itt, valójában a hatalmon lévő jugoszláv vezetés számára nem kedvelt személyről van szó, ezért várható, hogy a határozott idejű tartózkodása ellenére nem fog visszatérni Belgrádba. A könyv, amelyet Lakatos beszerzett, az aktuális jugoszláv viszonyokkal foglalkozik, ezért elképzeltető, hogy a magyarul *Sándor király diktatúrája* címet viselő, 1933-ban Párizsban, francia címmel kiadott könyvről lehet szó (*La dictature du roi Alexandre*). Az attasé röviden ismerteti a szerb politikus eddigi pályafutását és azokat az eseményeket, amelyek az emigrációjához vezettek.³¹⁵

Februárban készült el az 1931-ről szóló éves összefoglaló Csehszlovákiáról,³¹⁶ amelyet a hónap közepén egy kiegészítés is követett.³¹⁷ Ezekben a belpolitikáról, külpolitikáról és többek között a hadseregről is átfogó, összefoglaló elemzés készült. Itt érdemes megjegyezni, hogy 1932 júliusában az m. kir. miskolci 7. honvéd vegyesdandár-parancsnokság is készített egy jelentést a csehszlovák hadsereg fejlesztéséről, amelyben folyamatosan egy „70/33 számú H. egyénre” hivatkoznak, aki feltehetően egy nekik dolgozó kiküldött hírszerző lehetett.³¹⁸

³¹¹ Ghika román külügyminiszter prágai tartózkodása, HL VKF 1932. 2. oszt., 12260 sz. irat.

³¹² Friedrich prágai látogatása, HL VKF 1932. 2. oszt., 12257 sz. irat.

³¹³ *Prágai Magyar Hírlap*, 1932. január 22. XI. évf., 17. sz.

³¹⁴ Svetozar Pribičević (1875–1936): szerb származású jugoszláv politikus, a horvát és szerb pártokból álló koalíció elnöke is volt, a Független Demokrata Párt megalapítója, 1929-ben internálták, innen emigrált Prágába, ahol rákbetegségben halt meg.

³¹⁵ Pribisevics könyvének megküldése, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.378 sz. irat.

³¹⁶ Csehszlovák évi összefoglaló jelentés, 1931. évről, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.606 sz. irat.

³¹⁷ Megjegyzések az 1931. évi összefoglaló jelentésre, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.709 sz. irat.

³¹⁸ A csehszlovák hadsereg fejlesztésével kapcsolatos adatok, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.164 sz. irat.

Az attasé február elején közli, hogy a csehszlovák sajtóban szinte minden nap jelenik meg cikk Magyarország fegyverkezéséről, háborús előkészületeiről és a régi határok erőszakos visszaszerzésének terveiről. Van olyan írás, amely szerint a magyarok a „szegény védtelen szomszédokat és a világbékét” fenyegetik.³¹⁹ Ezt a kijelentést valószínűleg a támogató franciák nem értékelték pozitívan.

Februártól március elejéig Lakatos többször is leírja, hogy a csehszlovák hadsereg körében háborús készülődés zajlik. Az általa észlelt tevékenységekből azt a következtetést vonta le, hogy fokozott katonai tevékenység van folyamatban az ország területén, kezdve azzal, hogy Prágában a hadsereg anyagraktárát felülvizsgálják, és parancsot adnak a hiányzó készletek sürgős pótlására. A hírek szerint Syrový tábornok is meglátogatott egy fegyvergyárat. Emellett a hadvezetés nagymennyiségű hadianyag rendeléseket adott le. Egy másik hír szerint egy vidéki helyőrség dandártábornoka azt találta mondani, hogy „*Mi teljesen készen vagyunk, ha kell már holnap indulhatunk!*” Ez pedig Lakatos szerint, további bizonyítéka annak, hogy háborús készülődés zajlik. Elmondása szerint katonatiszti körökben állandó téma egy közeli konfliktus, ennek alapjául pedig azok a rendeletek szolgálnak, amelyek általános hadianyag-ellenőrzésre szólítják fel a hadsereg alakulatait. Továbbá ekkor készülnek el új vonatok is a hadsereg számára, amelyek akár sebesültek szállítására is alkalmasak. Lakatos úgy vélekedik, hogy a hírek ellenére elképzelhető, itt valójában a franciák állnak a háttérben, és egy francia nyomásra történő akció van készülőben. Az is lehetséges, hogy ezek az események csak véletlen egybeesések és semmi közük egymáshoz, azaz nincs háborús készülődés. Ezeken kívül Lakatos Géza beszélgetést folytatott François Charles-Roux³²⁰ prágai francia követtel. A fő téma a genfi leszerelési konferencia volt, amelynek kapcsán a francia követ kijelentette, hogy bizakodó egy mindenki által elfogadható megegyezés létrejöttében.³²¹

A háborús készülődés fejleményeiről Lakatos Géza február végén újra beszámol. Folytatta ugyan a felderítést, de nem sikerült új adatokhoz jutnia. Azt állítja, hogy nincs nyoma olyan rendszabályoknak, amelyek egy készülő katonai akcióra utalnának. Leírja, hogy terjed egy olyan szóbeszéd, meggyőződés a tisztek között, miszerint ebben az évben elkerülhetetlen egy háborús konfliktus. A magyar attasé szerint ennek semmi alapja nincsen, noha kikerültek a sajtóba hírek a legutóbbi kisantant vezérkari konferenciáról, amelyek csak fokozták a

³¹⁹ *Katonai tüntetés híre jóvátétel és leszerelés ügyében, sajtópropaganda*, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.605 sz. irat.

³²⁰ François Charles-Roux (1879–1961): francia üzletemből lett diplomata, akit 1932-ben neveztek ki Prágába francia követnek, előtte Rómában, Londonban és Szentpéterváron is szolgált diplomataként.

³²¹ *Katonai készülődések híre*, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.773 sz. irat.

háborúshisztériát, mert ezek a hírek németellenesek voltak, és Csehszlovákiáról is szóltak. Az egyértelműen látszik Lakatos szerint, hogy a figyelem középpontjába Németország került. Állítólag sok gondot okoz a francia katonai misszió számára a határ menti németek által lakott területen az, hogy ott egyre nagyobb népszerűségnek örvend Hitler, ezért felmerültek olyan hírek, miszerint fejleszteni kellene a rendőrséget és a csendőrséget is.³²²

A háborús készülődésről szóló különböző hírek végül március elején érnek véget, amikor Lakatos közli, semmilyen jele nincs a csehszlovák hadseregen belül annak, hogy fegyveres konfliktusra készülne a közeljövőben. Ezen kívül a Nemzetvédelmi Minisztériumban zajlanak munkálatok arra, hogy a katonai szolgáltról szóló törvényt szigorítsák, illetve, a hírek szerint, vasutakat akarnak felvásárolni és ehhez az állam segítségét kérik.³²³

Márciusban egy napon négy jelentés is íródott, ezek közül az egyik a kommunistákkal, egy másik a nemzetiszocialistákkal foglalkozik. A kommunisták a gazdasági válság miatt egyre erősödnek, ennek jeleként az attasé három különböző okot sorol fel. Elsőként azt, hogy 1931 januárjában Csehszlovákiában 3955 fő lépett be a kommunista szakszervezetbe, ez a belépési átlag pedig 1931 májusa óta havi 3212 fő. Második okként azt hozza fel, hogy a prágai villanyvasutak nyugdíjintézetében százszázalékos kommunista többség van. Végezetül arra hivatkozik, hogy a vasutasok körében a legnagyobb az elégedetlenség. Ehhez bizonyítékként csatolja azt az esetet, amely szerint 1931. december 20-án lett volna a Nyitrabánya és Felsőstubnya közötti vasútvonal átadása, az illetékes miniszter viszont nem vett részt rajta, mert bizalmas információk szerint az attasé úgy tudja, hogy olyan leveleket kapott, amelyekben felrobbantásával fenyegették meg. A jelentésben nem, de a sajtóban lehetett róla olvasni, hogy a mindössze 18,6 km hosszú átadott vasúti szakasz összesen 150 millió koronába került és három éven át dolgoztak rajta.³²⁴ A kommunistákról az attasé további információkat ígér, amelyeket a hadseregen belüli hangulatról szóló jelentéssel együtt tervez majd elküldeni. A központ nem tartja ennyire jelentősnek a kommunisták erősödését, szerintük a magyarok lakta területeken sem fognak előre törni, a magyar kommunisták nem fogják támogatni a csehszlovák elvtársaik nacionalista törekvéseit.³²⁵

A második jelentésnél a nemzetközi politika alakulására adott csehszlovák válasz, de főleg a németországi politikai átalakulások csehszlovákiai hatásai miatt tett intézkedések állnak a

³²² *Katonai készülődések híre*, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.948 sz. irat.

³²³ HK VKF 1932. 2. oszt., 119.055 sz. irat.

³²⁴ *Prágai Magyar Hírlap*, 1931. december 22., X. évf., 291. sz., 2. oldal.

³²⁵ *Kommunista mozgalom erősödése*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.676 sz. irat.

középpontban. Az attasé szerint a „*Hitler mozgalom erősödése*” miatt egyre növekvő nyugtalanságot, amely a közvéleményben jelen volt, valahogy kezelni kellett. Ezért történhettek letartóztatások, házkutatások a rendőrség részéről, elsősorban a határ menti, németek által lakott területeken. Lakatos megemlíti Hans Krebs³²⁶ és Rudolf Kasper³²⁷ nevét, akik német nemzetiségi politikusok voltak a csehszlovák parlamentben, hogy ők ennek a mozgalomnak az itteni vezérei, akik decemberben Hitlerrel is találkoztak Münchenben, és céljuk a csehszlovákiai német pártok egyesítése, azonban az attasé szerint a végső céljuk a német területek autonómiájának kivívása. Végezetül Lakatos megjegyzi, hogy további rendőri intézkedések várhatóak, de ezek attól is függenek, hogy miként alakul a németországi belpolitika, hogyan változik a nemzetiszocialisták helyzete. Lakatos úgy értékeli a kialakult helyzetet, hogy a német kisebbség megmozdulásaival kapcsolatban „*semmi kétség aziránt, hogy azt hosszú időre sikerülni fog elhallgattatni*”.³²⁸ A letartóztatások, amelyeket főleg a német Volkssport szervezet tagjait érintettek, az így elfogott személyek ügyében végül októberben született döntés. Az október 3-i attaséi jelentés szerint június 24-én Brnóban szigorú ítéletet hoztak, amelynek egyik fő célja az volt, hogy a szövetséges országok felé megmutassa az ország presztízsét, erejét, szükség volt egy radikális döntésre, hogy rend legyen, azonban ez csak a kezdet volt, még további 200 eset vár ítéletre.³²⁹

Egy jelentés a Montreux-ben tartott külügyminiszteri találkozóról számol be, ahol a kisantant államok külügyminiszterei gyűltek össze. Egyik fontos hír volt, hogy Csehszlovákia *de iure* nem ismeri el a Szovjetuniót, amíg le nem mondanak Besszarábiáról. Lakatos Géza, ismerve a csehszlovák külpolitika óvatosságát, kevésbé tartja valószínűnek, hogy szűk körben, zárt ajtók mögött is ezt mondanák, inkább a franciáktól fogják függővé tenni, hogy mi is legyen az álláspontjuk a kérdésben, amellyel kapcsolatban az említett kijelentés valószínűleg inkább a szövetséges Románinak tett politikai gesztus.³³⁰

Március végén, a morvaországi határterületeken és a Felvidéken lezajlott útépítésekről az információkat Lakatos, egy általa igen jól értesültnek tartott bizalmas hírforrásától szerezte be. Informátora elmondja, hogy továbbra is zajlik a Felvidék és Morvaország összekötése közutakkal, hat további építkezés van tervbe véve. Lakatos Géza azt a következtetést vonja le,

³²⁶ Hans Krebs (1888–1947): német nemzetiségű csehszlovákiai politikus. 1933-ban mentelmi jogát felfüggesztik, börtönbe kerül, onnan szabadulva Németországba megy.

³²⁷ Rudolf Kasper (1896–1947): német nemzetiségű politikus, 1929 és 1933 között a csehszlovák képviselőház tagja.

³²⁸ *Német nemzetiségű nemzeti szoc. ifjúság elleni rendszab.*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.677 sz. irat.

³²⁹ *Brünni ítélet a Volkssport perben*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.070 sz. irat.

³³⁰ *Szovjet-országra vonatkozó cseh-román megegyezés*, HL VKF 1932. 2. oszt., 119.349 sz. irat.

hogy ismerve a gyér autóforgalmat, szinte biztosan Magyarországot érintő hadműveleti célokat szolgálnak ezek az építkezések, fejlesztések. Idézi még a *Prager Presse* február 18-i számának egy cikkét, amely szerint a Felvidéken jelentős útfejlesztési program fog elindulni és főleg nyugat–kelet irányú lesz, ez pedig tovább erősíti az attasé feltételezését az építkezések katonai jellegéről.³³¹

Áprilisból egyetlen jelentés maradt fent, az pedig folytatja azt a sort, amely év elején kezdődött a Škoda helyzetének bemutatásával, a jelentés tartalma már sajnos nem található meg a levéltárban, így nem tudjuk, hogy pontosan mi állhat a jelentésben.³³²

Két hónapnyi szünet után, májusban újra előkerül egy esetleges közelgő háború híre. Lakatos Gézát bizalmas úton tájékoztatták arról, a csehszlovák tisztek között újra terjedni kezdett egy olyan meggyőződés, hogy az európai külpolitikai helyzet rövidesen háborúhoz fog vezetni. Ehhez tartozik még egy olyan – az attasé szerint komolytalan, de megbízható informátorától származó – információ, miszerint ezt az emlegetett háborút május végére, vagy június elejére várják. Ennek a lehetséges közelgő konfliktusnak a középpontjában Németország áll. A magyar attasé szerint az elképzelés, hogy itt hamarosan háború lesz, a félelemtől van, valamint a sajtónak a leszerelés ellenes megnyilvánulásaitól. Az is figyelemreméltó az attasé tájékoztatása értelmében, hogy az elmúlt időszakban egyre gyakoribbá váltak a kémkedési ügyek, letartóztatások, a tisztikar megfigyelése főleg kávéházakban, bárókban.³³³

Májusban a hadseregen belül uralkodó viszonyokra terelődött a jelentések hangsúlya. Ennek oka, hogy Lakatos Géza találkozott Klecanda tábornokkal, valamint a Nemzetvédelmi Minisztériumnak megjelent egy új rendelete a hadsereg állapotával van összefüggésben. A tábornokot Lakatos Géza fogadta, ahol Klecanda elmondta, hogy szerinte a csehszlovák hadseregben sokkal ideálisabb viszonyok uralkodnak, mint a Monarchia hadseregében egykor. A tábornok ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy „*egyénekhez mért bánásmódot sikerült meghonosítani*” a katonai alakulatoknál. Ez pedig valójában az a módszer, hogy megpróbálják megnyerni maguknak (Lakatos szerint magukhoz édesgetik) a nemzetiségeket, például a magyarok esetében cigányzenekart szerveztek nekik. A beszélgetés során szóba kerültek még az öngyilkosságok okai a hadseregben, valamint a sajtóvisszhangok a francia katonai misszió távozásáról, azonban a franciák távozásáról szóló hírek nem feleltek meg a valóságnak.³³⁴

³³¹ *Morvahatármenti és felvidéki úthálózat kiépítése*, HL VKF 1932. 2. oszt., 12.880 sz. irat.

³³² *Škoda – művek helyzete*, HL VKF 1932. 2. oszt., 119.437 sz. irat.

³³³ *Háborús hangulatkeltés Csehszlovákiában*, HL VKF 1932. 2. oszt., 119.940 sz. irat.

³³⁴ *Hadseregviszonyok – Klecanda tbk. szerint*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.540 sz. irat.

A másik jelentésben egy olyan rendelet szerepel, amely megtiltja a katonáknak, hogy a hadseregről, katonai kérdésekről, a hadseregben uralkodó viszonyokról, akár csak a családtagoknak is beszéljenek. A rendelet megszegése árulásnak minősül és csak a hadseregből történő kilépés ötödik éve után évül el. A rendelet meghozatalának célja az attasé értelmezésében az, hogy fokozzák a kémelhárítás hatékonyságát és meggátolják egyre több nemkívánatos információ kiszivárgását a nyilvánosság elé a hadsereg állapotáról.³³⁵

A hadsereg belső viszonyai mellett készült összefoglaló a légierő és a polgári repülés aktuális helyzetéről is. Az attasé a különböző bizalmas hírforrásaitól kapott adatok alapján írta meg négy nagy fejezetben, ahol bemutatja a légierő szervezetét, a repülőket és az ezzel kapcsolatos ipari tevékenységet, a pilótákat, valamint negyedik pontban külön a polgári repülést. A felhasznált adatok többségét egyetlen hírforrásától szerezte, valamint sikerült beszélnie az olasz légügyi attaséval, akinek köszönhetően számos adat valóságát tudta ellenőrizni.³³⁶

A hadseregen belüli állapotokra nagyobb rálátást biztosít két júliusi jelentés, amelyek statisztikai adatok alapján mutatják be az öngyilkosságokat és dezertálásokat. Elszaporodtak az öngyilkosságok a hadseregen belül a jelentést megelőző években, amelyekre a legfőbb magyarázatok a katonák körében az elkeseredés és a goromba, embertelen bánásmód, amelyek kivizsgálására már hoztak intézkedéseket. Az öngyilkosságokat az attasé két táblázatban mutatja be, az egyikben évekre lebontva 1925-től 1931-ig, a másik táblázat pedig fegyvernemenként mutatja az öngyilkosságok számát. Az 1925-ös 116 öngyilkossági kísérlet 1931-re 523 kísérletre nőtt.³³⁷ A másik esetben a katonai szökések száma van táblázatba rendezve és a számadatokból a katonai attasé azt a következtetést vonja le, hogy „nem népszerű” túlságosan a hadseregen belül uralkodó morál.³³⁸

1932 augusztusában nem készült, vagy nem maradt fenn jelentés, elképzelhető, hogy Lakatos Géza ekkor szabadságon volt. Szeptemberből pedig már egy katonai jellegű kísérletről számol be. Olyan infravörös sugarakkal hajtottak végre kísérleteket, amelyekkel lehetőség van ködös időben és sötétben is fényképeket készíteni. Az attasé úgy tudja, hogy a nyár folyamán zajlottak ezek a kísérletek és most folytatják, mert a légierő számára fontos, ezért további fejlesztésekre van szükség.³³⁹

³³⁵ *Hadseregítők fokozott megőrzésére rendelkezés*, HL VKF 1932. 2. oszt., 13.428 sz. irat.

³³⁶ *Összefoglaló repülésiügyi adatok*, HL VKF 1932. 2. oszt., 120.474 sz. irat.

³³⁷ *Katonai öngyilkosságok statisztikája Csehszlovákiában*, HL VKF 1932. 2. oszt., 14.404 sz. irat.

³³⁸ *Katonai szökések statisztikája Csehszlovákiában*, HL VKF 1932. 2. oszt., 14.405 sz. irat.

³³⁹ *Infravörös sugarakkal fényképezés*, HL VKF 1932. 2. oszt., 122.174 sz. irat.

Beszámol az attasé a szeptember 25-én Prágában tartott nemzetközi vegyipari kongresszusról. Az esemény azért volt figyelemreméltó, mert jelen volt Painlevé³⁴⁰ francia légügyi miniszter, aki Masarykkal is találkozott, azonban a látogatásnak Lakatos szerint nincs komolyabb jelentősége, de nem tartja kizártnak, hogy a francia befolyás erősítése lehet a célja a miniszter érkezésének.³⁴¹ A *Prágai Magyar Hírlap* pedig úgy tudta, hogy a kongresszus munkájában vesz részt a francia miniszter és egészen szeptember 29-ig Prágában tartózkodik.³⁴²

Októberben átfogó jelentés készül a csehszlovák belpolitikáról,³⁴³ ami azért is lesz érdekes, mert a jelentést követő 10 napban lemond a miniszterelnök és kormányválság alakul ki az országban, amelynek a hadügyet érintő részéről az attasé is tudósít. Információi szerint a Malypetr által vezetett új kormányban a hadügyeket Bohumír Bradáč³⁴⁴ fogja kapni.³⁴⁵ Október végén meg is történik az új kormány kinevezése, az erről készült jelentés beszámol arról, hogy milyen nehézségek megoldásai várnak az új kormányra, különösen a költségvetés terén és lesznek-e új belpolitikai bonyodalmak.³⁴⁶

Az új kormány kinevezése előtti napon tartottak egy katonai szemlét a prágai várban, ahova a katonai attasékat is meghívták. Lakatos számára nem szolgált kiemelendő újdonsággal a rendezvény, a helyőrség könnyű ruházatban, puskával a kezében tartotta meg a díszszemlét. Elmondása szerint Udržal az attasék közül csak vele fogott kezét, valamint nem volt jelen dr. Koch³⁴⁷ a német követ.³⁴⁸

Novemberben egy Németország elleni háborúra készülés jelei figyelhetők meg. Lakatos véleménye az, hogy három tényező igazolja a háborús készülődést: az első a „*legénység oktatása háború bekövetkezésére*”, a második a vasúti ki- és berakodási gyakorlatok folytatása, valamint átvizsgálják a mozgósítási készleteket is. A német vonatkozást meg onnan tudja, hogy egy bizalmas hírforrása közölte vele, hogy jelenleg Németország irányába zajlik mozgósítás és a felvonulási tervek átdolgozása.³⁴⁹ Ezzel összefüggésben érdemes megemlíteni azt a

³⁴⁰ Paul Painlevé (1863–1933): francia politikus, volt miniszterelnök és hadügyminiszter is, 1931 és 1932 között légügyi miniszter.

³⁴¹ *Painlevé prágai látogatása*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.071 sz. irat.

³⁴² *Prágai Magyar Hírlap*, 1935. szeptember 21. XI. évf., 216. sz., 6. oldal.

³⁴³ *Belpolitikai helyzetkép*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.204 sz. irat.

³⁴⁴ Bohumír Bradáč (1881–1935): csehszlovákiai politikus, volt mezőgazdasági miniszter és házelnök is, 1932–1935 között nemzetvédelmi miniszter.

³⁴⁵ *Kormányválság, hadügyi tárca*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.310 sz. irat.

³⁴⁶ *Kormány kinevezése*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.429 sz. irat.

³⁴⁷ Walter Franz Koch (1870–1947): német jogász, diplomata, politikus. 1921 és 1935 között volt a német követ Prágában.

³⁴⁸ *Katonai szemle október 28-án*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.427 sz. irat.

³⁴⁹ *Hadikészülődés jelei Németország ellen*, HL VKF 1932. 2. oszt., 123.097 sz. irat.

novemberi jelentést, amely bemutatja, hogyan nézne ki a csehszlovák hadsereg felépítése háború esetén. Ezt Budapesten állították össze, viszont a különböző átszervezésekről szóló adatok, amelyek beérkeztek, Lakatos Gézához is köthetőek; és mivel sok ilyen érkezhett be, ezért a bevezetőjében is olvasható, hogy a tervezethez képest később tudtak csak vele elkészülni.³⁵⁰

A hadsereghez köthető a Nemzeti Gárda (Národná garda), amelyről november kétszer is készült jelentés. Az első általánosságban foglalkozik a Gárdával, az ott zajló kiképzésről ír az attasé; arról, hogy mi mindent kapnak az kiképzésen átesettek. Az is kiderül, hogy 1932-ben tartottak először hadgyakorlatot közösen a hadsereggel. Pénzügyileg a Nemzetvédelmi Minisztérium támogatja őket, például 1932-ben 37 millió koronával. Számos olyan részlet van még a Nemzeti Gárdáról, amelyek nem világosak az attasé számára, ezért megjelöli azokat a területeket, ahol még szükséges felderítés. További hírszerzői munkát igényelt a kiképzés időtartama, a szervezeti felépítés, és a vezetők feltérképezése.³⁵¹ A hadsereggel közös hadgyakorlatról a *Prágai Magyar Hírlap* is tudósít a *Večerní České Slovo* hírei alapján, amely szerint a Nemzeti Gárdának mintegy 900 tagja vett részt ezen a gyakorlaton.³⁵²

Azért, hogy még több információval rendelkezzen a Nemzeti Gárdáról, Lakatos Géza kérdéseket intézett a Nemzetvédelmi Minisztériumhoz. Sikerült kiderítenie, hogy a Gárda parancsnoka egy ezredes, és háború esetén, az ország területén lennének alkalmazva rendfenntartóként. A felépítése a hadsereghez hasonló.³⁵³

Hasonlóan az öngyilkosságok és szökések adataihoz, a tisztikar létszámáról is rendelkezik az attasé statisztikai adatokkal, amelyeket jelentés formájában el is küld Budapestre. Az adatok azt mutatják meg, hogy a tisztek egyes csoportjaiban hány százalékuk az, akik még a Monarchia hadseregében szolgáltak és onnan kerültek át a csehszlovák haderőhöz. Ebből kiderül, hogy míg 1927-ben 25 százalékuk volt monarchiabeli tiszt, addig ez az arány 1932-re 21 százalékra csökkent. Az is kiderül, hogy a tisztek 35 százalékának nincs középiskolai végzettsége és csak 5 százalékuk rendelkezik magasabb katonai végzettséggel. Emellett megjegyzi az attasé, a tisztek életkora igencsak magas, többségük idősebb, hogy ez pontosan életkorban mit jelent, azt nem fejt ki bővebben.³⁵⁴

³⁵⁰ *Csehszlovákia és hadserege háború idején – 1932.*, HL VKF 1932. 2. oszt., 123.183 sz. irat.

³⁵¹ *Nemzeti Gárda, csehszlovák fegyveres polgári egyesület*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.739 sz. irat.

³⁵² *Prágai Magyar Hírlap*, 1932. szeptember 11., XI. évf., 208. sz., 3. oldal.

³⁵³ *Nemzeti Gárdáról*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.739/B sz. irat.

³⁵⁴ *Statisztikai adatok a csehszlovák tisztikarról*, HL VKF 1932. 2. oszt., 15.878 sz. irat.

Az attasé nem csak a csehszlovák katonatisztek utazásait figyelte és jelentette, de más katonai attasék tevékenységéről is beszámolt. Így tett 1932 novemberének végén is, amikor az olasz katonai attasé, Cadorna utazott el a Felvidékre egy rövid körutazás keretében. Lakatos úgy értesül utazásának részleteiről, hogy Cadorna átadott neki egy példányt az utazása során szerzett tapasztalatairól. Ebből Lakatos azt a következtetést vonja le, hogy magyar részről sokkal jobban van őrizet alatt a határ, mint csehszlovák részről, valamint azt állapítja meg az olasz katonai attasé jelentéséből, hogy Csehszlovákia átadná Kárpátalját Romániának, hogy ezáltal ők védjék meg, ha Magyarországgal a csehszlovákok háborúba keverednének. Cadorna Pozsonyban is járt, ahol beszélgetést folytatott a magyar konzullal, akinek a véleménye merőben más róla, mint Lakatosnak. Az azonban nem derül ki, hogy pontosan miben is gondolnak mást az olasz katonai attaséról.³⁵⁵

1932 decemberében a jelentések a hadseregben bekövetkezett személyi változásokról, kiképzésekről, illetve egy haditanács létrehozásáról szólnak. Ez utóbbi összefüggésbe hozható a hadsereg szervezetével és a kiképzéssel is. Állítólag nem új dologról van szó, hanem egy, már meglévő bizottság megreformálásáról a köztársasági elnök által, aminek okai közé tartozik a miniszterváltás és a 14 hónapos katonai szolgálatra való áttérés előkészületei. Lakatos a felderítése során kinyomozza, hogy ki lesz ennek a tanácsnak az elnöke, ki lesz rendes, illetve rendkívüli tag. A hivatalos indok csehszlovák részről, hogy ezt a tanácsot a hadsereg békehadrendjét érintő szervezeti kérdések megoldására hozták létre. Az attasé megjegyzi, még a közvélemény szerint is ennek a valódi indoka a megváltozott külpolitikai helyzet és a csehszlovákok ezt a tanácsot nem is önszántukból, hanem francia nyomásra hozták létre. Lakatos hiányolja a tanácsból Faucher tábornokot, a francia katonai misszió vezetőjét. Állítása szerint ott kell lennie a tanácsban, csak hivatalosan nem tüntetik fel a nevét, hogy adjanak a látszatnak, hogy az egész valójában a csehszlovákoké, ők hozták létre és ők irányítják.³⁵⁶ A személyi változásokról szóló jelentésben az attasé a pozsonyi és a kassai katonai kerületi parancsnokok személye körüli cserékről ír.³⁵⁷ A kiképzések esetén pedig a Szokol egyesületekben³⁵⁸ zajló fegyveres gyakorlatokról van szó. Állítólag, az attasé tudomása szerint, történt egy tárgyalás, ahol elhatározták, hogy fejlesztik az egyesület tagjainak fegyveres felkészültségét és egy két részből álló kiképzési formát vezetnének be.³⁵⁹

³⁵⁵ *Gróf Cadorna olasz katonai attaché felvidéki utazása*, HL VKF 1932. 2. oszt., 123.293 sz. irat.

³⁵⁶ *Cseh haditanács megalakulása*, HL VKF 1932. 2. oszt., 16.012 sz. irat.

³⁵⁷ *Magasabb parsági személyi változások*, HL VKF 1932. 2. oszt., 16.131 sz. irat.

³⁵⁸ A Szokol 1862-ben jött létre, ezek a szlávokat tömörítő sportegyesületek voltak. A mozgalomnak erős katonai karaktere és ideológiai nevelésű célzata is volt.

³⁵⁹ *Szokolok fegyveres kiképzése*, HL VKF 1932. 2. oszt., 16.130 sz. irat.

1932 decemberének végén az utolsó katonai attaséi jelentésben a kisantant államok vezérkari főnökeinek prágai találkozásáról, öt oldal hosszan ismerteti Lakatos Géza a konferencia előzményeit, megnevezi a résztvevőket, közli a fontosabb részleteket a megbeszélésekről, amelyek elsősorban csehszlovák, de akár magyar részről is érdekesek lehetnek. A főbb témák közé tartoztak, amelyeket Lakatos kiemel, például a leszerelés ügye, a közös kisantant-főparancsnokság kérdése, a fegyverszállítások, a német nemzetiszocialisták, valamint Hitler helyzete és politikája. A központnak nem volt elegendő az attasé által közölt információk mennyisége, ezért további adatok begyűjtése miatt értesítették a belgrádi és római magyar katonai attasét is, illetve egy bizonyos Andreát, akiről többet nem tudunk meg, mindössze annyit, hogy egy kérdésben sürgősen kell a válasza, amiért levelet küldenek el neki. Elképzelhető, hogy minisztériumi vagy követségi alkalmazottról van szó, a feltételezések sorába bevonható az is, hogy esetleg fedőneve egy ügynöknek, de a szövegkörnyezet alapján, miszerint azonnali válasz kell egy személyesen átadott levélre, ez a véleményem szerint nem valószínű.³⁶⁰

Ezzel a jelentéssel zárul Lakatos Géza katonai attaséi tevékenysége Prágában 1932-ben. Az ezt követő év lesz az utolsó teljes év, amit katonai attaséként Prágában töltött. Ekkor még tart, de már végéhez közeledik a gazdasági világválság; Hitler hatalomra kerül Németországban, ami jelentősen meg fogja változtatni a csehszlovák-német viszonyt. Számos esetben kerül majd elő a csehszlovák hadiipar, a hadsereg fejlesztése, átszervezése és sok más olyan téma is, amelyek valamilyen módon összefüggésbe hozhatóak a hadsereggel.

Fontos azonban itt megjegyezni, hogy 1932-ben Ruszkay Jenő vezérkari ezredes a HM VI-2. osztály vezetője Berlinben "hírszerzési és hírcsere megállapodást" írt alá. Az Abwehr-Abteilung³⁶¹ és a T—3³⁶² vezetőivel részletesen megállapodott a híryananyagok cseréjében, módszereiben, azok tartalmában. Már a megállapodás aláírásakor a németektől 10 bizalmas jelentést kapott (Jugoszlávia, Szovjetunió és más országok vonatkozásában), amelyeket rövid időn belül értékelni lehetett. A németek Csehszlovákiáról is részletes híryananyagot adtak át Ruszkaynak és ez még a cseh hírszerző szolgálat felépítését is tartalmazta. Az információ cserék ezután szinte minden naposak lettek³⁶³ a magyarok és a németek között, amelyekre példák szép számmal akadnak Csehszlovákia esetében is, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk.

³⁶⁰ *Kis-entente vkf-jeinek prágai találkozója*, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.047 sz. irat.

³⁶¹ A német hadsereg hírszerző szolgálatának elnevezése.

³⁶² A német vezérkar főnökség hírszerző osztálya.

³⁶³ *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919-1938*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1968. 310-312. oldal.

Ebben az évben jelentős szerepet kaptak a nemzetközi események, különösen a német belpolitika és annak hatásai, amelyek megmutatkoztak a csehszlovákok reakcióiban. Ezek pedig nem kerültek el az attasé figyelmét, aki követte és jelentette is őket. A szudétanémetek kérdése egyszerre nemzetközi és az országon belüli társadalom folyamatok megfigyelésével is összefüggésbe hozható, amely így hírszerzési szempontból is meghatározóvá vált. Az attasé tehát alapvető hírszerzési feladatain túl is további értékes információkkal látta el jelentéseit, amelyek hasznosak lehettek a csehszlovákiai politikai, katonai környezet magyar kormányzati megítélése számára.

5.1.5. Jelentések a hadsereget érintő ügyekről, katonai célú intézkedésekről 1933-ban

Az 1933-as jelentéseket olvasva elsőre feltűnő lehet, – de főleg inkább a hiánya miatt – hogy az előző évekkel ellentétben egyáltalán nem készült (vagy nem maradt fent, mert nem tartották kellően hitelesnek az értesüléseket) olyan, amely összefoglalóan beszámolna a csehszlovák sajtóban megjelent katonai jellegű hírekről. Vannak, amelyek címében szerepel, hogy ezek valamilyen katonai, vagy hadiiparról szóló hírek, viszont ezek nem a sajtóból, hanem hírszerzőktől, katonai attaséktól vagy másoktól származó információk.

Az év első jelentése a Vág folyó völgyében zajló katonai célú építkezésekről szól, amelyekről később többször is ír az attasé, sőt annyira fontosnak tartja, hogy személyesen utazik el és veszi szemügyre.

Az első csehszlovák állam a fennállása alatt folyamatosan védelmi rendszerének tökéletesítésével volt elfoglalva. Ez elsősorban az erődépítéseket, és a hadsereg fejlesztését jelentette. A védelmi rendszer részét képezik továbbá a hadiipar létesítményei és bizonyos szempontból a közlekedési infrastruktúra is. Nem meglepő tehát, hogy ha egy olyan ország, mint a két világháború közötti Csehszlovákia, védelmi és stratégiai szempontokat figyelembe véve kezd a hadiipar és a közlekedés fejlesztésébe. Különösen figyelemre méltó, esetünkben Magyarország számára, ha mindezeket a tevékenységeket egy földrajzi szempontból is figyelmet érdemlő térségben, a Vág folyó völgyében zajlanak.

A Vág folyó a 375 km-es hosszával a Felvidék leghosszabb folyójának számít. A Fekete-Vág és Fehér-Vág találkozásával jön létre és a Duna bal parti mellékfolyója. A folyó a mai Szlovákia középső területének északi részétől egy nagy ívet leírva nyugat-északnyugati, délnyugati, dél-délnyugati, majd az alsó szakasza dél-délkeleti irányban szeli keresztül az országot, hogy

Komáromnál a Dunába torkolljon.³⁶⁴ Északnyugati irányban a Fehér-Kárpátok hegyvonulata határolja. Ennek a folyónak meghatározó szakasza, nem csak hosszát tekintve, az a rész, ahol a folyó a hegyek közül kilépve éri el az ország déli részén elterülő síkságot. A hegyek által határolt, Ruttkától Pöstyénig terjedő szakaszt is magába foglaló részt, szokás nevezni a Vág völgyének.

Ez a hosszú, magas hegyek által határolt folyóvölgy megközelíti a mai Csehország határát. Földrajzi adottságainak köszönhetően stratégiai szempontból is meghatározó volt, hiszen az ország közepén, magas hegyekkel határolt területen terült el. A térségben rejlő lehetőségeket a csehszlovák vezetés is felismerte, ennek következtében a Vág völgyében jelentős fejlesztéseket hajtottak végre. Ezek az építkezések, tervek nem kerültek el a magyar katonai attasé figyelmét sem. Az iratok tanúsága szerint a csehszlovákok az 1930-as évek elején kezdték felismerni és kezdték el kihasználni katonai szempontból a Vág völgyében rejlő lehetőségeket. Az 1933-as attaséi jelentések alapján megfigyelhető, hogy a csehszlovákok mi mindent terveztek és valósítottak, amelyek a magyar hírszerzés szerint hadműveleti célt szolgáló fejlesztések voltak.

Az attasé 1932 márciusában bizalmas forrásból értesült arról, hogy Morvaország és a Felvidék összekötésére úthálózat kiépítését tervezik. Hozzátette, hogy ismerve ezeknek az útvonalaknak a gyér polgári forgalmát, minden bizonnyal Magyarországot érintő hadműveleti célokat érint a fejlesztés.³⁶⁵ Nem kizárható, hogy a Vág völgyében zajló ipari fejlesztésekhez kapcsolódó infrastruktúrák bővítése, elérhetőségük könnyebbé tétele is célja volt ennek az úthálózat-építésnek.

Lakatos Géza 1933-as első jelentésében már a Vág völgyében zajló csehszlovák hadműveleti célú fejlesztésekről számolt be. Véleménye szerint a folyó e szakaszának igen jelentős szerep juthat egy Magyarország elleni felvonulás esetén. (S egy Ausztria vagy Lengyelország elleni felvonulás esetén is.) Leírta, hogy a térségben négy, általa katonai célúnak vélt fejlesztés zajlik. Északi irányból haladva elsőként a vágbesztercei építkezést említette, itt a Brnói Fegyvergyár (Zbrojovka Brno) új telepének építése folyik.³⁶⁶ A sajtóban megjelent hírek szerint a terület már öt éve – 1928 augusztusa óta – a fegyvergyár tulajdonában volt, amikor is megvásárolták és a tervek szerint 5000–6000 munkást alkalmazó üzemet akartak itt létrehozni.³⁶⁷ A terület fejlesztése egy évvel a megvásárlása után, 1929. július 7-én kezdődött, amikor a fegyvergyár

³⁶⁴ Vág, http://www.kislexikon.hu/vag_a.html (Letöltés: 2021. október 10.)

³⁶⁵ *Morvahatármenti és felvidéki úthálózat kiépítése*, VKF. 1932., 2. oszt., 12.880 sz. irat.

³⁶⁶ *Vágvölgy fejlesztése hadműveleti szempontból*, VKF. 1933., 2. oszt., 118.177 sz. irat.

³⁶⁷ *Prágai Magyar Hírlap*, 1928. augusztus 18. VII. évf., 187. sz. 11. oldal.

egy másik csehszlovák hadianyag- és fémmegmunkáló üzemmel (amelynek pontos neve nem szerepel a szövegben) közösen kezdett itt építkezésbe, majd azt 1931-ben felvásárolta, de még nem olvasztotta magába. Végül 1935-től lesz végleg a Brnói Fegyvergyár része és ez a társaság fogja üzemeltetni a vágbesztercei gyárat.³⁶⁸ Ezután Máriatölgyesen egy még az építkezés kezdeti szakaszában járó Škoda telephelyről volt szó. Ez az üzem csak négy évvel később, 1937-ben kezdi meg a termelést.³⁶⁹ Harmadikként említette a trencsényi lőszerraktárakat. Utolsóként pedig a Pöstyénben létesített benzinraktárakat, ahol átépítették a település Vág folyót átszelő hídját is. Az attasénak voltak információi arról is, hogy 1933-ban milyen további tervek léteztek a térségre nézve, ezek nem konkrétan katonai létesítmények, de kapcsolódhatnak azokhoz, mivel a hadiipari létesítmények közelébe voltak tervezve. Vágbesztercén 5 millió koronából építenének új hidat, amelyet állítólag a csehszlovák vezérkar sürgetett, hogy legkésőbb tavasszal el kell kezdeni. Zsolnán és Ruttkán pedig a városi pályaudvar kibővítését, fejlesztését tervezték. A tervek szerint először a zsolnai vasútállomás újulna meg 60 millió koronából, mégpedig 1937 végéig. Ezt követően látnának hozzá a ruttkai állomás átépítésének.³⁷⁰

A Vág völgyének katonai szempontú fejlesztéséről Lakatos Géza 1933. június 15-én elsőként olyan építkezések tekintetében számolt be, amelyek a legutóbbi jelentés elkészülte óta terveztek be. Eszerint két településen, Lédecnél és Trencsénytelepcnél is új hidat akartak építeni a Vágon át.³⁷¹ Az attasé felsorolása értelmében, abban az időben összesen hét híd szelte át a folyót a Zsolna és Pöstyén közötti szakaszon. Ebből négy közúti közlekedésre alkalmas: Zsolnán, Trencsényenél, Pöstyénben és Galgócnál. Három vasúti híd található a folyón: Zsolna, Trencsény és Tarnóc (más néven Liptótarnóc) településeknél. Vágbesztercén pedig továbbra is építés alatt állt az a híd, amelyet a csehszlovák vezérkar már márciusban el akart kezdeni építeni. A katonai attasé végezetül nyomatékosan megjegyezte, hogy szerinte ezek az építkezések katonai célokat szolgálnak.³⁷²

A felvázolt számos, helyenként nagyszabásúnak és valóban katonainak mondható építkezés felkelthette a hírszerzés vezetőinek is figyelmét. Ugyanis a magyar katonai attasénak el kellett

³⁶⁸ *History of Považská Bystrica - Zbrojovka Brno Factory 2*, <https://www.gunboards.com/threads/history-of-pova%C5%BESk%C3%A11-bystrica-zbrojovka-brno-factory-2.948914/> (Letöltés:2021. október 10.).

³⁶⁹ *Munition factory - Dubnica nad Váhom*, <https://www.filmcommission.sk/453-en/munition-factory-dubnica-nad-vahom> (Letöltés: 2021. október 10.).

³⁷⁰ *Vágvölgy fejlesztése hadműveleti szempontból*, VKF. 1933., 2. oszt., 118.177 sz. irat.

³⁷¹ Ebben az esetben azonban tárgyi tévedés szerepel az attasé jelentésében, ugyanis Trencsénytelepc nem a Vág partjánál van, így ott nem építhettek a Vágon át új hidat. Elképzelhető, hogy a valóban a Vág mellett fekvő Hólakra gondolt az attasé, amelynek szlovák neve Trenčianska Teplá.

³⁷² *Vágvölgy további fejlesztése hadműveleti szempontból*, VKF. 1933., 2. oszt., 121.173 sz. irat.

utaznia a Vág völgyébe, hogy egy tanulmányút keretében saját maga is tájékozódhasson. Az attasék csak a legszükségesebb esetekben utaztak személyesen felderíteni. A magyar kémhálózat, különösen Csehszlovákiában igen kiterjedt volt. Ujszászy István visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy magyar katonák, üzletemberek, követségi alkalmazottak és sokan mások álltak a magyar hírszerzés szolgálatában ekkor.³⁷³ Lakatos Géza tehát személyesen utazott el a Vág völgyébe, és július 17-én számolt be erről az útjáról. Utazásának célja az volt, hogy személyes benyomást szerezzen, valamint ellenőrizze a híreket, amelyek a Vág völgyében zajló katonai fejlesztésekről szólnak.

Elsőként a zsolnai pályaudvart tekintette meg, ahol a korábban beharangozott fejlesztésekből még semmi sem kezdődött el, pedig már tavasszal hozzá kellett volna látniuk a munkálatokhoz. Az attasé szerint ezt pénzügyi okokból halasztották el. Csúszott a Zsolna és Ruttká közötti vasútvonal kétvágányúvá tétele is. Lakatos azt mondta, hogy erre azért lenne szükség, mert 1920 óta az itteni népesség megkétszereződött. Információi szerint a magyar kisebbség létszáma érdemben nem változott. Ezzel szemben utazása során a személyes tapasztalata más mutatott, főleg nyelvi szinten. Zsolna és Trenčín között a vasútvonalon munkálatokat látott az attasé. Vágbesztercére érve észrevette, hogy épülőben volt a korábban is a jelentésekben szereplő híd, a hozzá kapcsolódó utaknak viszont még nincs nyoma. Továbbá építés alatt állt a Brnói Fegyvergyár telephelye is, amely a leírtak alapján igen tekintélyes méretű lehet. Az attasé 16 épületről ír, ebből 4 nagy gyárépület lesz. A ma már Vágbeszterce városrészének számító Milohón is hídépítést látott, ahol a meglévő hidat újították fel.

Lakatos Géza ezután Puhóra utazott, ahol a vasúti építkezésekről tájékozódott. Tapasztalata szerint a cseh területek felé vezető, összekötő vasútvonal építésének még semmi nyoma. Bellusnál átutazóban nem látott ipari vagy infrastrukturális építkezést, egyedül az volt feltűnő neki, hogy rengeteg újépítésű ház volt a településen. A következő állomás Máriatölgyes, ahol épülőfélben lévő új Škoda gyárat nézte meg. Elmondása szerint az építkezést félbehagyták. Ezután a két másik településre, Hőlakra és Nemsóra ment, mindkét esetben a Vágon átívelő hidak miatt. Hőlaknál nem látta még nyomát a tervezett új híd építésének, Nemsónál pedig már egy felújított, kiszélesített híddal találkozott.

³⁷³ HARASZTI György (szerk.): *Vallomások a holtak házából - Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 503. oldal.

A következő úti cél Trencsén volt. Az oda vezető út a folyó mentén a korábbi állapotához képest, az attasé szerint felújításra és kiszélesítésre került. Trencsénben a Drétona (helyesen Drétoma) felé vezető utat találta kibővítettnek, hogy nagyobb forgalmat bírjon el. Lakatos Géza útjának név szerint említett utolsó állomása Pöstyén volt, ahol a Vágon épített hidakat szemlélte meg. A település fürdőszigetének régi fahídját betonból felújították, és egy másik, 8 méter széles betonhíd is épült a városban. Ezzel zárul a tanulmányútról szóló beszámoló, amelynek végén röviden említést tesz a felkeresett települések magyarságáról, azonban részletekbe nem tud bocsátkozni, mert ez alatt a rövid idő alatt nem volt lehetősége mérvadó információkat szerezni (lásd: 2. melléklet) Azt azonban megállapítja, hogy „*a magyar szó az utolsó 2 év alatt nem veszített intenzitásából. A revízió tekintetében egyesek bizakodóak, az összesség inkább apatikus.*”³⁷⁴ A helyi magyarság létszáma tehát nem mutatott számára számottevő csökkenést 2 év alatt, viszont azt a következtetést vonta le, hogy a területi visszacsatolások jövőbeli sikeres megvalósulásában a lakosság többsége nem hisz igazán. Megfigyelései alapján megállapította, hogy a Szokol mozgalomnak igen nagy térhódítása jellemző a Vág völgyének térségére. Azt nem tudjuk meg, hogy pontosan hány napig is tartott az utazása.³⁷⁵ Érdekes, hogy két évvel később már Ujszászy István prágai katonai attasé egy 6 napos felvidéki hadgyakorlat után több mint két oldalt írt arról, hogy milyennek látta a magyar lakosság helyzetét és hangulatát a Bártfafürdő és Kassa közötti területen.³⁷⁶

Az attasé benyomása az, hogy a Vág völgye nagy fejlődés képét mutatta. Ezt a fejlődést viszont egy gazdasági világválság idején, igen nehéz katonai szempontok nélkül magyarázni. Sok a még el nem kezdett vagy szünetelő építkezés. Az attasé figyelmeztet, hogy a még el nem kezdett építkezések elmaradása csak ideiglenes, ezek folytatásával számolni kell a későbbiekben.³⁷⁷

Megállapítható, számottevő építkezések kezdődtek, folytatódtak vagy épp csak a tervezőasztalra kerültek az 1930-as évek első felében a Vág völgyének Ruttka és Pöstyén közötti szakaszára vonatkozóan. A Morvaországhoz közel eső, földrajzi adottságai miatt jól elzárt és stratégiaileg kiemelt helyzetben lévő területen a hadiipartól az infrastruktúráig terjedő fejlesztésről lehet olvasni az attaséi jelentésekben.

³⁷⁴ *Úti jelentés a prágai kat. att. részéről 1933. évben megtett vágvölgyi tanulmányutrol*, VKF. 1933., 2. oszt., 121.753 sz. irat.

³⁷⁵ Uo.

³⁷⁶ KELLER-DEÁK Kristóf: *Jelentés a felvidéki magyarság hangulatáról 1935-ben*, Napi történelmi forrás, 2020. november 29., <https://ntf.hu/index.php/2020/11/29/jelentes-a-felvideki-magyarsag-hangulatarol-1935-ben/> (Letöltve: 2021. október. 05.).

³⁷⁷ *Úti jelentés a prágai kat. att. részéről 1933. évben megtett vágvölgyi tanulmányutrol*, VKF. 1933., 2. oszt., 121.753 sz. irat.

Egy évvel később 1934 októberében Ujszászy István arról számolt be, hogy a csehszlovákok jelentős összegeket fordítottak az úthálózat fejlesztésére,³⁷⁸ elképzelhető, hogy ebben kiemelkedő szerepet kapott a Vág völgyének úthálózata is. Decemberben arról értekezik, hogy Puhót és Horní Lideč-et összekötő, ezáltal a Felvidéket és Morvaországot ezen a ponton is összekapcsoló kétvágányú vasútvonalat akartak építeni.³⁷⁹ Ez a vonal, újonnan azonnal kétvágányúként, 1935–1937 között meg is épült.³⁸⁰

A Vág völgyének katonai célokat is magában foglaló használata nem légből kapott feltételezés volt. A csehszlovák stratégiai elgondolások az 1938-as Anschluss után ugyanis azzal számoltak, hogy egy nyugati irányú német támadás esetén ki kell üríteniük a Cseh-medencét és új védelmi vonalként a Beszkidek vagy inkább a mögötte húzódó, a Vág völgyét északnyugati irányból határoló Fehér-Kárpátok vonalában vennének fel új harcállást a németekkel szemben. Ez azt jelentené, hogy a Vág völgye lenne a csehszlovákok védelmi vonala az azt övező hegyekkel, mögötte pedig még az építkezéseknek köszönhetően lenne hadiipari háttér és nem veszne el az utánpótlás a cseh területek feladásával.³⁸¹

A Vág völgyének feltérképezése csak egy kis szelete annak a munkának, amelyet a katonai attaséknak el kellett végezniük. Jól mutatja, hogy mit jelent az, hogy a katonai attaséknak az adott ország bármilyen katonai, a hadsereggel kapcsolatos információkat kell gyűjtenie. Látható, hogy milyen fontos, különösen egy ilyen stratégiaileg is meghatározó területen a naprakész információk begyűjtése. Olvasva a jelentéseket megállapítható, hogy a katonai attasék a kapott utasításoknak megfelelően, a feladatkörükben leírtak alapján jártak el és végezték hírszerző munkájukat.

Az 1933-as levéltári iratok között számos olyan jelentést találni, amelyek egy évvel korábban, 1932-ben készültek. 1932 májusáig három alkalommal is küldött Lakatos Géza térképeket a központnak. Bár már a térképek nincsenek meg, a jelentés leírása szerint 14 darab térkép volt csatolva, amelyeket mind egy Weber-Ostwalden nevű, Brnóban élő német nemzetiségű mérnök készített, rajtuk megjelenítve a teljes csehszlovák gyáriparat. Az attasé pontosan kifejti, hogy az egyes térképek mely területeket, mely városokat mutatják, továbbá tájékoztatást kér a központtól, hogy folytassa-e a későbbiekben is az ilyen térképek beszerzését, mivel továbbiak vannak készülőben. Hozzáteszi, hogy a térképek készítője, bár cenzúrázzák, de el tudja juttatni

³⁷⁸ HL VKF. 1934., 2. oszt., 13977 sz. irat.

³⁷⁹ *Vegyes cseh katonai hírek*, VKF. 1934., 2. oszt., 417/305 sz. irat.

³⁸⁰ *Őszi jégverem jég nélkül*, <http://hmssoft.fw.hu/20061007/20061007.html> (Letöltve: 2021. október 10.).

³⁸¹ SUBA János: Csehszlovákia „katonapolitikai” helyzete és az országgerődítés 1918–1938. In: *Közép-Európai Közlemények*, VII. évf., 2014/3–4., 113–114. oldal.

az attasénak a cenzúrázatlan változatokat is. A jelentéshez fűzött megjegyzésekből kiderül, hogy Budapest számára a legfontosabbak azok az adatok, amiket a cenzúra nem enged át és erre fel kell hívni az attasé figyelmét, hogy ezeket kell beszereznie és erre vonatkozóan majd legközelebbi Budapesti tartózkodásakor utasításokkal fogják ellátni.³⁸² 1932 májusának elején különböző szolgálati utasításokat küldött el az attasé Budapestre. Van köztük olyan, amelyet hivatalos úton szerzett meg és van, amit megvásárolt és ezek között térképek is találhatóak.³⁸³ Az emlegetett gyáripari térképet Budapesten nagyon hasznosnak találták és szóban utasították is az attasét, hogy mindegyikből két példányt szerezzen be, ehhez pedig pénzösszeget is bocsátottak a rendelkezésére, hogy abból vásárolja meg őket. Összesen 625 korona értékben juttattak pénzt Lakatosnak.³⁸⁴ Az összeg megérkezésére azonban még hónapokat kellett várni, ugyanis október közepén jött csak egy levél a Nemzeti Banktól a minisztériumba, hogy a kért összeg átvehető, így csak ezután volt lehetőségük a térképek megvásárlására.³⁸⁵

Különböző szolgálati utasítások, könyvek, térképek Budapestre küldésére 1933-ban is volt példa. Januárban Lakatos újra elküld egy példányt a korábban bemutatott gyáripari térképekből már a kiutalt 625 koronából finanszírozva, azonban az végösszeg ennél nagyobb volt. Egy héttel később különböző szolgálati könyveket juttat el Budapestre, amelyeket a Nemzetvédelmi Minisztériumtól kapott. Ezek a nyomtatványok traktorokról, repülőgépekről, fényszórókról, katonai felszerelésekről szólnak.³⁸⁶

A térképek, szolgálati könyvek mellett az attasé katonai szabadalmak leírásait is be tudta szerezni, ez azonban nem hivatalos úton vagy vásárlással történt, hanem a hírszerzés eszközeivel, feltehetően beépített ember segítségével. A leírás szerint sikerült egy kémjének bejutnia a Szabadalmi Hivatal raktárába és lemásolt tartalomjegyzékeket, amelyekből kiolvasható az 1931. év végéig bejelentett minden katonai jellegű szabadalom, ezek közül a jelentésében részletesebben is bemutat párat. Budapesten azonban nem mutatják jelét annak, hogy igény lenne ezekre az adatokra, szerintük nem szükségesek, viszont sokkal fontosabb lenne lövedékekről készült rajzokat eljuttatni.³⁸⁷

³⁸² *Gyáripari térkép beszerzése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.352 sz. irat.

³⁸³ *Csehszlovák szolg. könyvek segédletek stb.*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.943 sz. irat.

³⁸⁴ *Külföldi térképek igénylésére valuta beszerzés*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.309 sz. irat.

³⁸⁵ *MNB 625 cseh koronát kiutal, cseh ipari térképek beszerzésére*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.647 sz. irat.

³⁸⁶ *Csehszlovák szolgálati könyvek*, HL VKF 1933. 2. oszt., 118.348 sz. irat.

³⁸⁷ *Katonai tárgy szabadalmak megszerzése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.627 sz. irat.

Májusban az attasé 2 darab új, autóutakat ábrázoló térképet és egy részletesebben nem bemutatott szolgálati utasítást szerzett meg, valamint egy 1931-ben elkészült könyvet, amelynek német címe az *Orientungslexikon der Tsch. Republik* volt, tartalmáról többet nem tudunk meg.³⁸⁸ Júniusban a csendőrségről szóló nyomtatványokat, anyagokat küldött Budapestre és ezeken kívül sikerült beszereznie az 1933-as *Csendőrségi Naptárt*, amely véleménye szerint teljes mértékben helyettesíteni tudja a *Csendőrségi Névkönyvet*, és amennyiben Budapesten szükség lenne rá, szűkös határidőn belül még további 5 példányhoz tudna hozzájutni a Naptárból. Ez a Naptár azért is lehet értékes, mert tartalmazza szolgálatuk közben elhunyt és kitüntetett csendőrök adatait, pontos leírást ad a Belügyminisztérium csendőrségi osztályának személyi állományáról, a köztársasági elnök irodáiról, feltüntetve a katonai és polgári személyi beosztásokat is. Ezeken felül a csendőrség névsora és elhelyezésük, de még pénzügyi jelentés is olvasható a Naptárban.³⁸⁹

A különböző katonai témájú könyvek Budapestre továbbításának folytatásaként októberben két nyomtatványt küldött az attasé. Az egyik a csehszlovák katonai egészségügyi szolgálatról szól; a másik pedig hét darab, különböző szolgálati utasításokhoz köthető iratot tartalmaz, amelyeket részletesebben nem fejtett ki, pontosan miről is szólnak.³⁹⁰ Ezt követően 1933-ban már nem készült, vagy nem található fennmaradt irat könyvek, szolgálati utasítások vagy térképek Budapestre küldéséről. Egyetlen jelentés van az év végéről, amely esetében csak a fedőlapról tudhatjuk meg, hogy tartalmaznia kellene egy iratot, amelyben a központ (a vezérkari főnökség) fogalmazott meg észrevételeket egy csehszlovák szolgálati utasítással kapcsolatban.³⁹¹

Az 1933-as katonai attaséi jelentések meghatározó témája a csehszlovák légierő állapota, fejlesztése, valamint a légvédelem. Ez fordítva is igaz volt, a magyar légierőt a csehszlovákok is szemmel tartották. Lakatos beszámol arról, hogy a magyarok repülőgép-vásárlásait követően, több csehszlovák katonai parancsnokság is kapott az újonnan vásárolt olasz gépek vázlaiból.³⁹² Lakatos Géza az olaszoktól kapja meg legfrissebb információit a csehszlovák légierőről, márciusban Brenta,³⁹³ az olasz légügyi attasétól és Cadorna katonai attasétól. Rajtuk kívül még egy bizalmas hírforrásától is szerzett információkat (lásd: 3. melléklet). A hivatkozott

³⁸⁸ *Könyvek, térképek felterjesztése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.804 sz. irat.

³⁸⁹ *Csendőrségi névkönyv felterjesztése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 121.172 sz. irat.

³⁹⁰ *Könyvek stb. felterjesztése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.991 sz. irat.

³⁹¹ *Észrevételek az „N-5a.” jelzésű szolgálati könyvre (csehszlovák viszonylatban)*, HL VKF 1933. 2. oszt., 124.285 sz. irat.

³⁹² *Magyar repülőgépekről vázlatok a csehszlovák csapatoknál*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.494 sz. irat.

³⁹³ Giacomo Brenta: olasz alezredes, 1934-ben Budapestre helyezték át Belgrádból és 1936 őszéig Budapest központtal Bécsbe és Prágába is akkreditálva volt, mint légügyi attasé.

jelentésben megfigyelhető Lakatos tárgyilagos tájékoztatási stílusa, amelyben érzelemmentesen közli a tudomására jutott tényeket, vagy éppen azok hiányát. A központnak hasznos volt a jelentés, mert sok hasonlóságot mutatott más forrásokból származó adataikkal.³⁹⁴ A légierő alakulatairól legközelebb októberben volt szó, mivel március óta az attasé folytatta az alakulatok felderítését, és különböző hírszerzési forrásaitól kapott adatok alapján állította össze az új jelentését.³⁹⁵

Hasonló figyelem kísérte a magyar katonai attasé részéről a légvédelemmel összefüggésbe hozható eseményeket. A légvédelemről júniusban érkezett Budapestről egy utasítás 12 külképviselet katonai attaséja részére, hogy az adott országban milyen törvények, rendeletek szabályozzák a polgári lakosság légtalmát. Az utasított attasék az ankarai magyar követség katonai attaséjának kivételével mind európai országokban állomásoztak.³⁹⁶ Erre az utasításra Lakatos Géza szeptember 21-én válaszában leírja, hogy a légtalomban terén nincs törvényi szabályozás jelenleg, de van egy készülő törvényjavaslat, amelyet a közvélemény egyre jobban sürget, és központilag a Nemzetvédelmi Minisztérium irányítása alá tartozik.³⁹⁷ Novemberben Brenta alezredestől az olasz légügyi attasétól kapott információi alapján készít beszámolót a csehszlovák légierőnél zajló fejlesztésekről Lakatos Géza, amelyben új repülőgépes alakulatok felállításáról és új katonai reptér létesítéséről esik szó.³⁹⁸

A légtalomban mellett a gáztámadások elleni védelem megszervezése is felderítendő kérdés volt. Novemberben mutatja be az attasé a gáztámadások elleni védelemre vonatkozó eddig megszerzett adatait. Az informátor, elmondása szerint megbízható, de a híreit katonai vezetőktől is meg kellene erősítenie. A hírszerzési forrásról többet nem tudunk meg, amennyiben hinni lehet Ujszászy István későbbi prágai katonai attasé visszaemlékezéseinek, akkor elképzelhető, hogy Lakatos embere a jelentésben megnevezett Horak gázálcgyárban dolgozó Traxler Herbert nevű magyar műszakvezető, aki hamis információkkal látta el a csehszlovákokat a magyar vegyivédelemről, és a bécsi magyar hírszerző irodának dolgozott.³⁹⁹ Mivel Lakatos Géza a Horak gyár pénzügyi helyzetéről ír, elképzelhető, hogy az Ujszászy által megnevezett személy lehet az adatok szolgáltatója, azonban Lakatos szerint a hírszerzője

³⁹⁴ *Csehszlovák repülő századok áttekintése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.807 sz. irat.

³⁹⁵ *Repülőszázadok legújabb áttekintése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.383 sz. irat.

³⁹⁶ *Polgári légi- és gázvédelemre vonatkozó törvénycikkek és kormányrendeletek beszerzése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.996 sz. irat.

³⁹⁷ *Polgári légvédelem további szorgalmazása Csehszlovákiában*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.870 sz. irat.

³⁹⁸ *Katonai repülés fejlesztése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.511 sz. irat.

³⁹⁹ HARASZTI György (szerk.): *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 550. oldal.

„gyűlöli a rendszert ezért elragadtathatja magát”, ami eltorzíthatja az adatok hitelességét. A feltételezhetően Traxler által küldött adatokból kiderül, hogy a gyár pénzügyi problémákkal küzd, mert voltak ugyan megrendelések, de azokat visszavonták, illetve a válság is negatív hatással volt rá. A jelentésben Lakatos ír gázálcok gyártásáról a csehszlovák hadsereg számára; azok mennyiségéről és minőségéről is (lásd: 4. melléklet). Emellett pedig a polgári lakosság gáztámadás elleni védelméről is szó esik, amihez az attasé a *Prager Presse* újságcikkeit is felhasználja. Kiderül, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium rendelt gázálcokat a gyártól, de aztán visszavonta a megrendelést.⁴⁰⁰ Ezt a – később visszavont – megrendelést hagyhatták jóvá november 14-én, amelyet a *Bars* című hetilap december 17-én ír meg, kiemelve azt is, hogy gázálcok közül a Horak gyár által legyártandó típus 650 koronába fog kerülni.⁴⁰¹ A hír megjelenésének dátumából pedig arra lehet következtetni, hogy a megrendelést egy hónappal a bejelentés után még nem vonták vissza, arra később került sor.

Decemberben pedig központi kérésre érkezett egy jelentés a csehszlovákiai vegyi anyagokat gyártó üzemekről, gyárakról. Ez sajnos már nem található meg, de több üzem név szerint fel van sorolva, köztük az előző jelentésben központi szerepet kapó Václav Horák gázálcgyár is.⁴⁰²

A légierő, a légvédelem és gáztámadások elleni védelem mellett külön jelentések készültek a páncélgépjárműves alakulatokról, és a lovasság átszervezéséről. Lakatos Géza március végén készített egy összefoglalót arról, hogyan néznek ki szervezetileg a csehszlovák hadsereg harckocsizó és más páncélgépkocsis alakulatai. Az attasé elmondása szerint szigorúan titkos bármilyen adat az ilyen alakulatokról, így a hírek, amik kiszivárognak, bizonytalanok, nem feltétlenül megbízhatóak, ennek ellenére vannak adatai arról, hogy milyen alakulatok létezhetnek, és hol állomásozhatnak. Azt nem tudni, pontosan honnan, kiktől származhatnak a hírek, de a jelentés végén említi, hogy vannak magyar forrásai és még a svájci katonai sajtóról is beszél, mint ahonnan az alakulatokról tájékozódni lehetett.⁴⁰³ Kapcsolódó érdekesség, hogy az 1933-as iratok között található olyan attaséi jelentés 1931-ből, amelyből kiderül, hogy Lakatos Géza már akkor módszeres felderítést folytatott az újonnan megalakítandó harckocsizó alakulatokról.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ *Gázvédelmi adatok*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.760 sz. irat.

⁴⁰¹ *Bars*, 1933. december 17. LIII. évf., 51. sz., 4. oldal.

⁴⁰² *Csehszlovákiai vegyi üzemekről adatok*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.609 sz. irat

⁴⁰³ *Páncélgépjárműves alakulatok Csehszlovákiában*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.805 sz. irat

⁴⁰⁴ *Tankzászlóalj felállításának híre*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.256 sz. irat.

1933 áprilisában a csehszlovák harcokocsikról érkezett egy jelentés Budapestre egy kiküldött hírszerzőtől, akire bizalmas forrásként hivatkoznak. Ez a szöveg sajnos már nem található meg, de a borítója alapján rekonstruálható a tartalma. E szerint a Škodánál és más vállalatoknál tervezett és építés alatt álló katonai járművek adatairól szól. A jelentést készítővel megszünt időközben a központ összeköttetése, ezért utasítják a prágai katonai attasét, hogy folytassa a páncélgépkocsik ügyében a részletes felderítést.⁴⁰⁵ Ezt a feladatát Lakatos teljesítette is azzal, hogy októberben egy bizonyos P.A.D. néven emlegetett páncélozott járműről ír röviden, megállapítva, hogy ilyen jelzésű jármű nem létezik, nincs tudomása gyártásáról, feltételezése szerint egy prototípus lehet. A jelentés második pontjában arra tér ki, hogy létezik viszont egy másik jármű, a PA–III jelzésű páncélgépkocsi,⁴⁰⁶ és inkább arról lehet szó egy közelebről meg nem nevezett iratban, valamint ebből több is áll a csehszlovák hadsereg rendelkezésére, de az attasé szerint a megnevezett mennyiség túlzó lehet a valódi létszámhoz képest. A jelentés kitér még arra, hogy a hadseregnek vannak a Tatra vállalat által gyártott katonai járművei is.⁴⁰⁷

1933-ban egyre nagyobb szerepet kap a csehszlovák hadsereg átszervezése és először március végén ír erről Lakatos Géza kiszivárgott hírekre hivatkozva, miszerint még mindig nincsen végleges döntés az átszervezést érintő részletkérdésekben és az ütemezésben sem.⁴⁰⁸ Az átszervezés érinti a lovasságot is, amelyet külön jelentés mutat be, itt takarékosági okokból végrehajtott feloszlásokról esik szó.⁴⁰⁹ Az átszervezési hírek attaséi jelentése szeptemberben folytatódik, amikor részletesen leírja, hogy név szerint melyek azok az alakulatok, (tüzérezredek és más alakulatok), amelyeket újonnan állítottak fel. Az attasé elmondja, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium a katonai attasék számára tájékoztatást fog kiadni az egész átszervezéssel kapcsolatban.⁴¹⁰ Egy hónappal később, október közepén meg is kapták ezt a tájékoztatást, amelynek szó szerinti magyar nyelvű fordítását az attasé Budapestre is elküldte. Lakatos szerint a minisztérium által közöltek megfelelnek a korábban szerzett híreknek, és tervezi, hogy kérni fog néhány kiegészítő tájékoztatást, mert csak novemberben lesz lehetősége arra, hogy beépített emberétől kapjon az átszervezés ügyében további részletes információkat.⁴¹¹ Novemberben válaszolt is a Nemzetvédelmi Minisztérium, azonban nem Lakatosnak, hanem Cadornának, az olasz katonai attasénak, de neki is a leírtak alapján, csak

⁴⁰⁵ *Csehszlovák páncélgépkocsik adatainak felderítése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.162 sz. irat.

⁴⁰⁶ PA–III páncélozott katonai jármű, más néven OA vz. 27, a Škoda által gyártott PA jelzésű páncélgépkocsik harmadik szériája, amelyet 1927-ben kezdtek el gyártani.

⁴⁰⁷ *P.A.D. jelzésű páncélgépkocsi adatai*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.271 sz. irat.

⁴⁰⁸ *Átszervezési hírek*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.806 sz. irat.

⁴⁰⁹ *Lovasság átszervezése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.671 sz. irat.

⁴¹⁰ *Hadsereg átszervezése – új alakulatok felállítása*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.535 sz. irat.

⁴¹¹ *NVM. tájékoztatása a hadsereg átszervezéséről*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.141 sz. irat.

hosszas vitákat követően, és a válaszban közölt adatok, a magyar katonai attasé szerint, a hivatalos tényeket erősítik meg.⁴¹²

Az átszervezések nem csak a hadsereget érintették, hanem a csehszlovák hírszerzést is. Sikerült megszerezni egy csehszlovák kémelhárítási utasításról készült fénykép másolatát, amely már nem található meg. A Budapesten hozzá fűzött megjegyzések szerint már elavult volt, mert 1923-ban készült.⁴¹³ Az attaséi jelentések között található egy olyan irat, amelyet nem Lakatos Géza írt, de beszámol arról, hogy sikerült megszerezni a csehszlovák hírszerzés egy utasítását és azt magyarra fordítva Budapestre küldték, amiből kiderül, hogy a csehszlovákoknak szükségük van megbízható emberekre, akik „*tapasztalatból ismerik a magyar katonai, különösen a központi katonai hivatalok rendelkezéseit*”. Őket kellene a csehszlovák katonai parancsnokságoknak megtalálniuk, és beszervezniük kémnek.⁴¹⁴ Lakatos a csehszlovák hírszerzés átszervezését egy szeptemberi jelentésben foglalja össze (lásd: 5. melléklet). Elmondása szerint a teljes átszervezés fő oka Hitler hatalomra kerülése Németországban, mert a régebb óta szolgáló, baloldali ügynökök elvesztették kapcsolataikat a németországi embereikkel, ezért újra kell szervezni a hálózatot, amit Lakatos szerint a franciák szorgalmazására fognak végrehajtani. Emellett személyi változások is lesznek a vezetői pozíciókban, ezáltal a hírszerzés hatékonyabbá tétele a cél.⁴¹⁵

1933-ban számos alkalommal is írt az attasé hadgyakorlatokról, amelyek mozgósítások gyakorlásával is összefüggésbe hozhatók, hogy miként zajlana a hadsereg be- és kirakodása a vasútra.⁴¹⁶ Lehet olvasni még a hadseregben zajló tanfolyamok, kiképzések számáról és eloszlásáról haderőnemenként és fegyvernemenként, és az itt lezajlott változásokról.⁴¹⁷ A tartalékos tisztek szigorúan titkos behívóparancsát is megszerzi az attasé egy beépített embere által.⁴¹⁸ Emellett több olyan jelentés is fennmaradt, amelynek tudjuk a címét, de maga a jelentés már nem található meg. A címekből tudjuk, hogy az attasé jelentett rádiós alakulatok felállításáról,⁴¹⁹ tartalékos tisztek továbbképzéséről,⁴²⁰ a csehszlovák hadsereg békehadrendjének átszervezéséről,⁴²¹ egy századparancsról, amelyet feltételezhetően magyar

⁴¹² *Hadsereg átszervezési áttekintés*, HL VKF 1933. 2. oszt., 124.011 sz. irat

⁴¹³ *Csehszlovák kémvédelmi utasítás*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.602 sz. irat.

⁴¹⁴ *Csehszlovák hírszerző szolgálat részére katonai személyek toborzása*, HL VKF 1933. 2. oszt., 120.630 sz. irat.

⁴¹⁵ *Cseh hírszerző szolgálat átszervezése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.866 sz. irat.

⁴¹⁶ *Be- és kirakodási gyakorlatok Csehszlovákiában*, HL VKF 1933. 2. oszt., 118.375 és 119.814 sz. irat

⁴¹⁷ *Cseh hadseregtanfolyamok a folyó kiképzési évről*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.535 sz. irat

⁴¹⁸ *Tartalékos tisztek behívója*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.384 sz. irat.

⁴¹⁹ *Rádióalakulatok felállítása Csehszlovákiában*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.802 sz. irat

⁴²⁰ *A csehszlovák hadsereg tartalékos tiszti továbbképzése*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.855 sz. irat

⁴²¹ *Az átszervezett csehszlovák hadsereg békében*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.856 sz. irat.

fordításban küldött el,⁴²² és még fényképeket is jutatott el Budapestre gyalogezredek hadgyakorlatáról.⁴²³

Január végén küldte haza az attasé az 1932-es évre vonatkozó, Csehszlovákiáról szóló összefoglaló jelentését,⁴²⁴ majd ezt követte két másik, szintén összefoglaló jellegű írása, amiből az egyik a csehszlovák katonapolitikai helyzetről szólt.⁴²⁵ Készült olyan is, amelyet eredetileg nem Budapestre, hanem Bécsbe küldtek, mert az ottani magyar katonai attasé, Hochenburger Antal ezredes⁴²⁶ azt a javasolta, hogy az osztrákokkal való minél jobb hírszerzési együttműködés érdekében célszerű lenne átadni nekik egy összefoglaló jelentést a csehszlovákiai eseményekről.⁴²⁷ Lakatos Géza nem készített ilyet, hanem Budapestről küldtek el, feltehetően több attaséi jelentésből összeállított anyagokat.

A kommunisták hadseregen belüli tevékenysége is megfigyelés alatt állt. Szeptemberben Lakatos arról ír, hogy Hitler hatalomra jutása óta terjed a nemzetiszocialista ideológia, főleg a határ menti német területeken, ezáltal ott folyamatosan gyengülnek a kommunisták. Ezzel együtt a hadseregnél is megfigyelhető, hogy csökken a kommunisták térnyerése és csak a nagyvárosi munkásokból álló alakulatoknál népszerű, viszont előre törőben van a nemzetiszocializmus és a fasizmus is, ez utóbbi főleg a cseh alakulatoknál. A politikai ideológia terjedésének megfékezése érdekében a Nemzetvédelmi Minisztérium pedig rendeletet adott ki, hogy megtiltják, és ellenőrzés alá vonják a hadseregen belüli politizálást.⁴²⁸

A katonai attasé a hírszerzési tevékenység mellett természetesen végezte hivatalos pozíciójából fakadó reprezentatív munkáját is. Októberben meghívták a csehszlovákok, hogy vegyen részt október 28-án az ország fennállásának 15. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen. Az attasé utasítást kér a központtól, hogy részt vehet-e rajta,⁴²⁹ amely rendkívül fontos lehetett számára, mert 3 nappal az esemény előtt újabb jelentésben kér tájékoztatást, miután újabb meghívót kapott a Nemzetvédelmi Minisztériumtól. Lakatos bár tudja, hogy a külügy szerint tilos lenne rajta részt vennie, de jelen lenne az ünnepségen, viszont a díszszemlén már nem vonulna fel lovon. Azért, hogy ezt a döntést meghozhassa, tájékoztatást kér újra Budapestről,

⁴²² *Egy csehszlovák századparancs melléklete*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.857 sz. irat

⁴²³ *Fényképek egy csehszlovák gyalogezred ezredgyakorlatáról*, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.856 sz. irat

⁴²⁴ *Évi összefoglaló jelentés az 1932. évről*, HL VKF 1933. 2. oszt., 118.551 sz. irat.

⁴²⁵ *Általános katonapolitikai helyzet, irányelvek megtartása*, HL VKF 1933. 2. oszt., 118.995 sz. irat.

⁴²⁶ Hochenburger Antal (1889–1937): vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes, 1930–1935 között Bécsben magyar katonai attaséként szolgált.

⁴²⁷ *Helyzetjelentések Csehszlovákiáról az osztrák Hüm 1. oszt. számára*, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.823 sz. irat.

⁴²⁸ *Kommunizmus a hadseregben*, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.754 sz. irat.

⁴²⁹ 258. számú távirat, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.290 sz. irat.

hogy mit válaszoljon a meghívóra, amelynek szövegét csatolta a leveléhez.⁴³⁰ Az attaséi jelentésekből nem derül ki, hogy Lakatos végül részt vett-e az eseményen.

Lakatos Géza december végén hivatalos látogatást tett a vezérkari főnöknél, Ludvík Krejčí tábornoknál,⁴³¹ akit újonnan neveztek ki a hadsereg élére. Az attasé a tábornokkal egy közös villásreggelin vett részt, amelyet a katonai attaséknak szerveztek és közben beszélgetést folytatott az új vezérkari főnökkel és számos, a csehszlovák hadsereget érintő kérdéskörrel ejtettek szót (lásd: 6. melléklet). Lakatos Géza az összes attasé nevében franciául mondott beszédet a fogadás elején. Az esemény során érintették a személyi változásokat, beszéltek a kötelező szolgálati idő megváltoztatását célzó törekvésekről és arról, hogy a hadseregnek még több pénzre van szüksége. Lakatos leírása szerint a csehszlovák tábornok, amikor a háborúról és fegyverkezésről beszéltek, olyan kijelentést tett, miszerint „*nincs egy olyan ország Európában, amelyik annyira őszintén kívánja a békét mint Csehszlovákia*”⁴³² és erősen fenyegetve érzik magukat. A magyar attasé erre azt válaszolta, hogy csehszlovák részről eltúlozva látják a magyar fegyverkezést. Erre Krejčí azt felelte, hogy tisztában vannak a magyar lépésekkel és elképzelésekkel és igenis fenyegetve vannak.⁴³³ Ezzel utalhatott arra is, hogy a magyar honvédségnél 1932-ben bevezették az általános védkötelezettséget.⁴³⁴ Lakatos úgy reagált, hogy ha valóban ennyire fenyegető lenne a magyar fegyverkezés, akkor háborút akarnának, és nem kívánnák ennyire a békés határrevíziót, valamint hozzátette, hogy a jelenlegi Németország nem jelent valós fenyegetést, ezt azonban Krejčí kétségbe vonta és kijelentette, hogy előbb-utóbb sor fog kerülni Németország és Ausztria egyesülésére, az Anschlussra és a német fenyegetés ellen a határerődítések további építése részükről csupán pénz kérdése. Megállapításának alapjául szolgálhat az, hogy a beszélgetés időpontját megelőzően 1933-ban Hitler hatalomra jutását követően megkezdődik a nemzetiszocialisták hatalmának megszilárdítása, majd október 14-én Németország kilépett a Népszövetségből. Krejčí szavaiból kitűnik, hogy a csehszlovák politika folyamatosan napirenden tartotta a magyarok területi revízióra vonatkozó elképzeléseit, ezért mondhatta azt, hogy fenyegetve érzik magukat. Lakatos Géza véleménye az, hogy elfogultság nélkül is nagyon nehéz tiszta képet alkotnia

⁴³⁰ Október 28-i katonai szemlén való részvétel, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.361 sz. irat.

⁴³¹ Ludvík Krejčí (1890–1972): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1933 decemberétől 1939 márciusáig vezérkari főnök.

⁴³² Bemutatkozás a vezérkari főnöknél – személyes eszmecsere, HL VKF 1933. 2. oszt., 124.433 sz. irat.

⁴³³ 1932–1933-ban Gömbös Gyula miniszterelnök tárgyalásokat folytatott Mussolinivel és Hitlerrel is a honvédség fegyverzettel való ellátásáról.

⁴³⁴ A két háború közötti Magyar Királyság hadtörténete <https://m.militaria.hu/digitalis-hadtortenelem-hadtorteneti-oktatasi-csomagok-iskolak-szamarara/a-horthy-korszak-hadereje/a-horthy-korszak-hadereje-hadszervezet/a-ket-haboru-kozotti-magyar-kiralysag-hadtortenete> (letöltve: 2025. január 3.)

Krejčí személyéről. Azt állapította meg, hogy nem rendelkezik túl nagy intelligenciával, és ha csehszlovák részről kényes téma merül fel, akkor nem tudja jól feltalálni magát és nem tud kikerülni a szorult helyzetből. Lakatos szerint ugyanis tudva azt, hogy a magyar–csehszlovák viszony nem éppen baráti, Krejčí jobban tette volna, ha bizonyos kérdések elől kitér, ahelyett, hogy válaszolt volna. Ezeket a meglátásait egy belső informátora is megerősítette, aki szerint Krejčít csak azért választották vezérkari főnöknek, mert ezzel fenn akarták tartani a francia befolyást a csehszlovák hadsereg felett. Ez utóbbi megjegyzést erősíti a központ véleménye, miszerint a jelentés csak megerősíti azt a feltételezést, hogy „*nem a tehetsége volt a mérvadó*” az új vezérkari főnök kiválasztásánál.⁴³⁵

Az 1933-as jelentésekben a csehszlovák védelmi infrastruktúra, azon belül is a Vág folyó völgyében zajló katonai építkezések részletes leírása dominál. Ezek az információk megerősítik, hogy az attasék a csehszlovák hadsereggel összefüggésben mindenféle katonai jellegű információt kiemelten gyűjtöttek. A hadiipari témájú adatok mennyisége mellett elmarad a németországi nemzetiszocialista hatalomátvételnek, Hitler hatalomra kerülésének a híre, amely meglepő módon nem szerepel kiemelt helyen a hírszerzési iratokban, ebben az évben. A helyi magyar lakosság információforrásként történő bevonására esetében, a jelentésekből az derül ki, hogy az attasé ebben az időszakban, kiemelten meglévő hírszerző kapcsolataira támaszkodott az információgyűjtés területén.

5.1.6. Felderítési adatok a csehszlovák hadsereg 1934-es szervezeti felépítéséről és beosztási, személyi ügyeiről

1934. január 4-én Lakatos Géza hosszasan beszámol a Nemzetvédelmi Minisztérium Kolumbiába készülő katonai küldöttségéről, mert a dél-amerikai ország a hadseregének átszervezését és korszerűsítését szeretné, és ehhez kér segítséget. Az információk szerint a január 20-án induló küldöttséget Klecanda tábornok fogja vezetni és vele tart még néhány vezérkari tiszt, de nevüket nem közli az attasé. Nem tudja biztosan, ezért csak feltételezi a kiküldetés időtartamára vonatkozóan, hogy Klecanda rövid időn belül vissza fog térni. Azonban a kiutazás dátumát illetően Lakatos Géza vagy tárgyi tévedést követett el, vagy téves információk alapján jelentett róla. Klecanda ugyanis 1934. március 1-től kezdi meg kolumbiai kiküldetését.⁴³⁶ Ez azonban nem kizáró ok arra nézve, hogy az út előkészületei már januárban

⁴³⁵ Bemutatkozás a vezérkari főnöknél – személyes eszmecsere, HL VKF 1933. 2. oszt., 124.433 sz. irat.

⁴³⁶ Vojtěch Klecanda <https://www.fronta.cz/foto/vojtech-vladimir-klecanda> (letöltve. 2025. 02. 09.)

javában folyhattak. Az attasé Klecandának a kolumbiai utazásban játszott szerepéről a tábornok feleségével is beszélgetett, aki azt mondta, hogy szerinte férje – aki Lakatos szerint is a legintelligensebb katonatisztek közé tartozik – egyszer a hadsereg élére fog kerülni és célja elérésének érdekében felhasználja magánéleti és katonai kapcsolatait, azonban rossz viszonyban áll Faucher tábornokkal, a francia katonai misszió vezetőjével. Erre utal az attasé szerint az is, hogy miután Weygand tábornok⁴³⁷ látogatást tett Csehszlovákiában, azt követően Klecanda már szóba is került, mint lehetséges későbbi jelölt a vezérkari főnöki posztra. Bár Lakatos úgy véli, hogy Klecanda hiúság és sértettség miatt utazik Kolumbiába, a katonai vezetés is szívesen távolítja el, mert sok kellemetlenséget tudna okozni. Az attasé azt gondolja, hogy Klecanda távolléte a katonai vezetők esetében csak egyéni céljaik elérésében jelenthet előnyt, mert véleménye szerint amúgy az egyik legértékesebb tábornokok egyike.⁴³⁸

Klecanda kolumbiai küldetéséről két héttel később újra ír az attasé, a František Bláha tábornokkal⁴³⁹ folytatott beszélgetést követően, aki ekkor a köztársasági elnök katonai irodájának főnöke volt. A beszélgetésből kiderült, hogy a hadvezetőség és Klecanda tábornok között súlyos ellentétek vannak, amelyek következtében el akarják távolítani. S minthogy rengeteg adósságot is felhalmozott, ezért az attasé véleménye szerint Klecanda szinte biztosan elvállalja a katonai küldöttség vezetését. Lakatos azt is kiderítette, hogy az utazás kiváltó oka valójában a Kolumbia által a Škodától beszerezni kívánt hadianyagok rendelésének lebonyolítása.⁴⁴⁰

Január elején készült egy utasítás Budapesten a katonai attasék számára, hogy fokozzák a felderítést az adott ország közlekedésének megfigyelése terén, azon belül is pontokba szedve említik, melyek a legfontosabb területek, úgymint a vasút, utak, gépjárművek gyártása, hajózás, légi forgalom. Össze kell gyűjteniük a közlekedéssel kapcsolatos törvényeket, költségvetési adatokat, sajtóban megjelent híreket is. Az utasítás határozottan megszabja a katonai attasék számára, hogy *„illetékes államaik közlekedési ügyét az eddigi mérvet meghaladóan figyeljék”*.⁴⁴¹

1934-ben Lakatos jelentéseinek egy nagyobb csoportja a csehszlovák hadsereg szervezeti felépítéséről, az alakulatok elhelyezéséről, felállításáról, átszervezéséről szólt. Január közepén,

⁴³⁷ Maxime Weygand (1867–1965): francia tábornok, 1931–1935 között a francia szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke, nyugdíjba vonult, majd 1939-ben visszahívták és 1940 májusában lett a francia hadsereg főparancsnoka.

⁴³⁸ *Klecanda tábornok délamerikai kiküldetése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 118.143 sz. irat.

⁴³⁹ František Bláha (1886–1945): a csehszlovák hadsereg tábornoka, a Csehszlovák Légión katonája, a két világháború között több gyalogos alakulat parancsnoka, 1944-ben a Gestapo letartóztatta.

⁴⁴⁰ *Klecanda tábornok kiküldetése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 118.362 sz. irat.

⁴⁴¹ *Kat. attachék utasítása közlekedési adatok beszerzésére*, HL VKF 1934. 2. oszt., 118.171 sz. irat.

a kolumbiai útról szóló jelentések után egy hosszabb írásában számol be arról, hogy a hadsereg szervezetére vonatkozó adatokat újra felderített és az új információkból állított össze jelentést. A hírek, egyrészt a Nemzetvédelmi Minisztérium hivatalos adataiból, másrészt nem hivatalos forrásokból származnak. A jelentésben többségében tüzérségi és lovas alakulatok elhelyezéséről van szó. Budapesten megjegyzésben hozzáfűzik, hogy Lakatos hírei igazolják a nyilvántartásban is ismert adatokat.⁴⁴² Ugyanezt két héttel később, január 31-én javításokkal és kiegészítésekkel látja el három alakulat esetében, új minisztériumi adatok, valamint Cadorna olasz katonai attasétól származó hírek alapján.⁴⁴³ A csehszlovák légierőről egyszerre több bizalmas hírforrásától is értesült az attasé, akiket nem nevezett meg pontosan. Az áprilisi, légierőről szóló két jelentés közül az elsőben egy új ezred felállítása van a középpontban.⁴⁴⁴ Erről az új, 7. repülőezredről ír a második jelentésben is április 25-én és a *Prager Presse* április 18-án megjelent számára hivatkozik, amely már kész tényként állítja be az új alakulat létrejöttét. Viszont egy meg nem nevezett baráti állam katonai attaséja megkérdezte a Nemzetvédelmi Minisztériumot, ahonnan az a válasz jött, hogy az újságot helyesbítésre kötelezték, nincs szó arról, hogy fel lenne állítva egy új ezred a légierőnél. Lakatos Géza is úgy véli, hogy még csak folyamatban van a 7. repülőezred felállítása és ősszel lesz végleges, az elképzelését Budapesten is megerősítették. A központban a jelentéshez fűzött megjegyzés szerint a magyar katonai attasé véleménye állhat közelebb a valósághoz.⁴⁴⁵

Áprilisban Karl Peyerl⁴⁴⁶ osztrák katonai attasén keresztül tudott információkat gyűjteni tüzérségi lőszerokról, mozgósítási rendelkezésekről is.⁴⁴⁷ Peyerltől kapott különböző nyomtatványokat is, amelyek kiegészítő parancsnokságok jegyzékei voltak, ezeket az anyagokat küldte el Budapestre. A Bécsből származó iratok Lakatos szerint egyes katonai kerületek nemzetiségi arányaira vonatkozóan tartalmazhattak hasznos adatokat.⁴⁴⁸ Egy másik áprilisi jelentés, amely Varsóból érkezett nem hivatalos katonai forrásra hivatkozva jelent a csehszlovák hadseregben végbemenő változásokról, átszervezésekről. Részletesen ezredekre, osztályokra lebontva tárgyalja több alakulat szervezeti változásait. A Lengyelországból küldött

⁴⁴² *Hdsg. szervezési adatok helyesbítése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 118.363 sz. irat.

⁴⁴³ *Kiegészítő szervezési adatok*, HL VKF 1934. 2. oszt., 118.616 sz. irat.

⁴⁴⁴ *Repülő egységek szaporítása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 111/74 sz. irat.

⁴⁴⁵ *7. repülőezred felállítása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.332 sz. irat.

⁴⁴⁶ Karl Peyerl (1895–1961): osztrák katonatiszt, 1933-ban nevezték ki Prágába és Belgrádba katonai attasénak.

⁴⁴⁷ *Cseh hadsereg-hírek – bécsi forrásból*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.063 sz. irat.

⁴⁴⁸ *Kiegészítő parságok összeállítása nemzetiségi szempontból*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.492 sz. irat.

jelentés a varsói magyar katonai attasétól érkezett, Ujszászy Istvántól, aki alig pár hónappal később már Prágában váltja Lakatos Gézát a katonai attaséi poszton.⁴⁴⁹

Ebben az évben nem készült a katonai jellegű híreket összefoglaló jelentés, azonban a napilapokból, az attasé számára releváns információt tartalmazó hírek fel lettek dolgozva. Március 22-én például a prágai lapokban olvasható, hogy az angol hadvezetés géppuskákat rendelne Csehszlovákiától. Ezen bizonytalan eredetű hír alapján Lakatos beszélt az angol katonai attaséval, Daly ezredessel,⁴⁵⁰ akinek megemlítette a géppuskák vásárlásának hírét. Azt a választ kapta, hogy nincs szó vásárlásról, csak kipróbálásról, mert kísérleteznek külföldi gyártmányúakkal is. Egészen pontosan három ilyen külföldi típust említ meg Lakatos, az egyik egy amerikai, amelynek pontos neve nem ismert, a második a dán gyártmányú Madsen,⁴⁵¹ illetve harmadikként a csehszlovák gyártmányú ZB vz. 26 könnyűgéppuska, valószínűleg ez utóbbit említhették a sajtóban.⁴⁵² Daly angol katonai attasé elmondta Lakatosnak, hogy körülbelül 200 darabra becsüli a csehszlovák fegyverből vásárolt mennyiséget. Azt is a magyar kollégája tudomására hozza, hogy a kapott tájékoztatás szerint nem lesz rendszeresítve, mert az amerikai típus jobbnak ígérkezik.⁴⁵³ Egy másik esetben katonai vonatkozása miatt küldte el Budapestre az attasé a *Naše vojsko* című, elmondása szerint „népszerű katonai folyóirat” több számát is, és csatol hozzá magyar és német nyelvű mellékleteket.⁴⁵⁴

Lakatos Géza május elején elküldte éves összefoglalóját Csehszlovákia hadseregének állapotáról 1933-ra és 1934 első harmadára vonatkozóan. Ebben a katonapolitikai helyzetre is kitér. Budapesten leírják, hogy bár új adatot nem tartalmaz Lakatos írása, de az összefoglalók jók lehetnek későbbi felhasználásra.⁴⁵⁵

Utolsó naptári évében az attasé részletes jelentéseket készített a csehszlovák hadsereg átszervezéseiről, különös tekintettel az új szervezeti struktúrákra és a mozgósítási tervekre. Az adatok megerősítik továbbá, hogy az attasé a katonai fejlesztésekkel összefüggésbe hozható nemzetközi eseményeket is kiemelten figyelte.

⁴⁴⁹ *Változások a csehszlovák hds.-ben*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.083 sz. irat.

⁴⁵⁰ Thomas Denis Daly (1890–1956): brit katonatiszt, 1932 és 1936 között Belgrádban, Bukarestben és Prágában szolgálat katonai attaséként.

⁴⁵¹ A Madsen könnyűgéppuskát a dán Julius A. Rasmussen és Theodor Schouboe tervezte, majd 1902-től kezdték meg sorozatgyártását.

⁴⁵² Az 1930-as években a brit hadsereg tesztelt több géppuskát is, végül a csehszlovák ZB vz. 26 egyik későbbi módosított változata, a ZBG-33 licence alapján tervezték meg és rendszeresítették a brit hadseregben a Bren géppuskát.

⁴⁵³ *Géppuska-rendelés Anglia számára*, HL VKF 1934. 2. oszt., 119.703 sz. irat.

⁴⁵⁴ „*Naše vojsko*” *felterjesztése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.335 sz. irat.

⁴⁵⁵ *A Prága-i kat. attaché évi összefoglaló jelentése az 1933/34. évről*, HL VKF 1934. 2. oszt., 120.491 sz. irat.

Véget ért Lakatos Géza 1928 óta tartó külszolgálat, ő volt a leghosszabb idejű Prágában szolgáló magyar katonai attasé. A Prágában töltött hat éve alatt számos jelentést írt, sok hivatalos programon vett részt, kapcsolatokat épített ki más katonai attasékkal, a csehszlovák hadsereg tisztjeivel, vagy más, a hírszerzés szempontjából is fontos emberekkel. Nagymértékben felhasználta kapcsolatait információk gyűjtéséhez, különösen a baráti országok katonai attaséival való viszonyát, amelynek következtében tőlük több fontos adatot is megkapott az évek során. Jól látható a felsorolt jelentésekből, hogy a több, hadsereggel szoros kapcsolatban álló, ahhoz kötődő területet is megfigyelt, és bárhol bármilyen katonai jellegű hírt jelentett. Megfigyelhető ez a szolgálati éveinek elején küldött évi több sajtójelentésben is. Lakatos prágai tartózkodásának idejére esett a nagy gazdasági világválság, Hitler hatalomra kerülése és más, fontos, nemzetközi politikai, gazdasági esemény is. A katonai attasé a feladataihoz hűen, figyelte a csehszlovák reakciókat és jelentette, ha bármilyen fontos tevékenység történt, ami kapcsolatba hozható a nemzetközi viszonyok alakulásával. Ezekon kívül számos egyezmény, tárgyalás vagy másfajta politikai esemény is szerepel a jelentések tárgyai között.

Lakatosnak jó kapcsolatai voltak a katonai attasékkal, csehszlovák katonatisztekkel, emellett pedig voltak beépített emberei, ügynökei, akik tájékoztatták őt a hadsereggel összefüggésbe hozható minden ügyről. A Prágában élő és dolgozó magyarok mellett a felvidéki magyar lakosság is fontos volt számára. Ezeket a kapcsolatokat, ügynököket örökölte meg Ujszászy István 1934-ben, amikor átvette a katonai attaséi pozíciót.

5.2. AZ EGYRE FESZÜLTEBB NEMZETKÖZI KÖRNYEZET UJSZÁSZY ISTVÁN ALATT

Ujszászy István⁴⁵⁶ 1894. augusztus 30-án, Nagykőrösön született. Apja, Ujszászy Imre Nagykőrösön városi adóhivatalnok volt, édesanyja nemes Molnár Terézia volt. Sopronban, majd azt követően az ausztriai Mödlingben tanult. A katonai pályafutása 1914. október 15-én vette kezdetét, ami a tényleges szolgálatot illeti. Ekkor avatták hadnaggyá. Harcolt az I. világháborúban, a háború évei alatt nyolc hadikitüntetést is kapott.⁴⁵⁷ A világháború végét és az összeomlást követő időszakról, ami az életútját, pályáját illeti, a kutatások jelenlegi állása szerint nem rendelkezünk adatokkal. Azt tudjuk, hogy következő állomás az életében Szombathely volt, ahol többek között a körzetparancsnokság vezérkari osztályában is

5. kép: Ujszászy István, prágai katonai attasé.

teljesített szolgálatot. Az itt eltöltött idő alatt állítólag személye összefüggésbe hozható IV. Károly visszatérési kísérleteivel is, azonban ilyen szerepvállalása a történészek előtt nem ismert. A két világháború közötti magyar katonai hírszerzéssel először 1921-ben került ismeretségbe. Ezen év őszén ugyanis Bécsbe küldték, hogy vegye át Vajna Gábortól (későbbi nyilas belügyminisztertől) az ő beosztását a katonai hírszerzés bécsi kirendeltségén. Itt referensként a Románia felé irányuló felderítői tevékenység volt a feladata. Nem található konkrét magyarázat arra, hogy milyen alapon kapta ezt a megbízatást, de feltételezhetően közrejátszhatott megbízhatósága és nyelvtudása is. A bécsi tartózkodása alatt a Konzuli Akadémia kétéves tanfolyamán tanult és 1923-ban eredményesen el is végezte.⁴⁵⁸

Majdnem egy évtizedig tartó katonai attaséi pályafutása 1930-ban kezdődött. Ekkor pár hónapig báró Villani Frigyes által vezetett párizsi magyar követségen volt a katonai attasé munkatársa, segédje. Hivatalosan ekkor „nyelvi tanulmányút” címén tartózkodott a nyugat-európai országban. A valóság az, hogy hírszerzőtisztként volt jelen és Homlok Sándor vkszt. (vezérkari szolgálatot teljesítő) őrnagy, akkori párizsi magyar katonai attaséhoz volt beosztva

⁴⁵⁶ Kép forrása: Újságmúzeum.hu

⁴⁵⁷ A háború alatt (egészen pontosan 1915. november. 1. napján) főhadnaggyá nevezték ki, 1918-ban pedig százados lett.

⁴⁵⁸ 1923-ban őrnaggyá léptették elő. Ugyanezen év novemberétől dolgozott a Hadtörténelmi Levéltárban, elvégezte a Hadiakadémiát 1924-ben. Az 1920-as években többször is teljesített csapatszolgálatot a 4. honvéd gyalogezrednél vagy más tüzérsztyályoknál.

szolgálattételre. A franciaországi időszak után, 1931. április 8-tól hivatalosan is átvették a katonai attasék állományába. Nem sokkal később, április 15-én már ki is nevezték Varsóba, az ottani rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter mellé, katonai attasénak. Varsói szolgálata alatt, 1932. május 8-án vkszt. alezredessé lépett elő. Ez volt az első, személye által vezetett attaséi állomáshely, amelyet Fleischhacker (Andorka) Rezsőtől vett át, aki korábban Prágában is teljesített szolgálatot.

Ujszászy Istvánt 1934. május 1-jén visszarendelték Varsóból Budapestre. Két hónap se telt el visszaérkezését követően, máris újabb megbízatást kapott. Ugyanis június 16-tól újra katonai attaséi szolgálatra nevezték ki, ezúttal Csehszlovákiába, Prágába, az akkor éppen Wettstein János rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter⁴⁵⁹ vezette magyar prágai követséghez.

Ujszászy István 1934-ben került Prágába katonai attasénak. Ő a csehszlovák fővárosba hivatalosan kinevezett második magyar katonai attasé, ahol 1938-ig teljesített szolgálatot.

5.2.1. A Csehszlovák hadsereget érintő fő kérdések felderítése 1934-ben

Ujszászy István az első attaséi jelentésében 1934. június 24-én beszámol arról, hogy sikeresen megérkezett Prágába és átvette a katonai attaséi feladatokat Lakatos Gézától, és befejezte bemutatkozó-körútját a csehszlovák hivatalos személyeknél és szerveknél. Úgy fogalmaz, hogy a találkozók korrektek voltak, bár úgy érezte, hogy ez a korrektség nem tükrözte a valóságot, és valójában alattomos rosszindulat volt jelen a csehszlovák tárgyalópartnerek részéről. Bohumír Bradáč nemzetvédelmi miniszter volt az első, akinél hivatalos látogatást tett. Őt követte Drgáč,⁴⁶⁰ aki a párizsi csehszlovák katonai attasé volt és azt állapítja meg, hogy erélyes, jól képzett, szorgalmas, aki nem riad vissza semmitől. Látogatást tett Benešnél és Syrovýnál is. Mindkét esetben kiemelték beszélgetésükkor, hogy a két hadsereg (a csehszlovák és a magyar) között kifogástalan a viszony. Neumann tábornokkal is találkozott, aki villásreggelit adott Lakatos Géza búcsúztatása alkalmából és pohárköszöntőjében a magyar honvédségre emelte poharát. Ujszászy természetesen más prágai katonai attasékkal is felvette a kapcsolatot. Innen kiemeli Raffaele Cadorna olasz katonai attasét, Nikolaus von Falkenhorst⁴⁶¹ német katonai

⁴⁵⁹ Wettstein János (1887–1972): diplomata, 1933 és 1939 között prágai magyar követ.

⁴⁶⁰ Šimon Drgáč (1892–1980): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1929 és 1931 között Franciaországban, Belgiumban és Svájcban látott el katonai attaséi feladatokat.

⁴⁶¹ Nikolaus von Falkenhorst (1885–1968): német tábornok, 1933 és 1935 között Prágában, Bukarestben és Belgrádban katonai attasé. A II. világháborúban a Dánia és Norvégia elleni hadjárat során a német csapatok parancsnoka.

attasét, valamint Karl Peyerl osztrák katonai attasét. A velük való összeköttetést már Lakatos Géza megteremtette, így könnyű helyzetben volt Ujszászy. Nem maradt el a találkozás a lengyel katonai attaséval, Czerwiński alezredessel, aki Ujszászy szerint „*csehbarát, nem lehet vele együtt dolgozni*”. A magyar követségi munkatársak részéről a szolgálat iránti megértést és támogatást tapasztalt. Bemutakozásai során (lásd: 7. melléklet), főleg a csehszlovák személyekkel való beszélgetések eredményeként, arra a megállapításra jutott, hogy a csehszlovák hadvezetés Magyarország háborús felkészültségét és katonapolitikai súlyát igen kedvezően ítéli meg.⁴⁶² Az nem derül ki pontosan, hogy mit ért az attasé „kedvező” alatt, miért vannak ilyen véleménnyel a csehszlovákok Magyarországról. Az én értelmezésem szerint arról lehet szó, hogy a csehszlovákok nem tartják a magyar katonai erőt és katonapolitikát tényezőnek a régióban ezért nem kell azzal számolniuk, hogy Magyarország katonai úton lépne fel ellenük és akarná akaratát érvényesíteni.

Ujszászy az első jelentésének végén röviden összefoglalja, hogy milyenek látja érkezésekor a magyar hírszerzést Prágában. Elődjétől csak egy „4029-asszony” fedőnevű személyt vett át, aki kisebb megbízások elvégzésére alkalmas. Lakatos Gézától pedig kiváló társadalmi és csehszlovák kapcsolati hálót örökölt, amely igen kedvező alap lehet attaséi tevékenységének folytatására.⁴⁶³

A következő pár nap jelentései közül kettő arra a hadifelszerelési hitelre vonatkozik, amelyről vita volt korábban a csehszlovák törvényhozásban. A törvényjavaslat három részből áll, egyrészt egy törvényileg jóváhagyott évi 315 millió cseh korona hitelből 1937-ig, amelyet 10 évre meghosszabbítanak és 1934-től vehetnék igénybe, amit a nemzetközi helyzet alakulásával indokolnak. A törvényjavaslat azért is érdemel figyelmet, mert az attasé információi szerint a csehszlovákok nem önmaguktól készítették el a javaslatot, hanem francia nyomásra jött létre. Ennek oka pedig Weygand francia tábornok 1933-as prágai látogatása, amikor állítólag bírálta a csehszlovák hadsereg felszerelésének állapotát, különösen a légierőt és a páncélos alakulatokat, és a helyzet sürgős javítására ösztönözte a csehszlovákokat. Bár ezt követően a franciák megtagadták kölcsön nyújtását, sőt a csehszlovákok visszautasították Faucher tábornok ajánlatát is. Az nem derül ki, hogy pontosan mit is tartalmazott ez az ajánlat. Annyit tudunk meg a szövegből, hogy ez egy „*hk. anyag szállítására vonatkozó*” javaslat volt, amelyet nem fogadtak el Prágában. A jelentésből kitűnik, hogy az említett hadifelszerelési hitel célja, hogy a csehszlovákok 1935 és 1937 között 100 vadászgépet és 50 könnyű harckocsit

⁴⁶² Tájékoztató, bemutatkozás, benyomások, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.509 sz. irat.

⁴⁶³ Uo.

szerezzenek be. Ujszászy megállapítja, hogy szerinte a hitelről szóló törvényjavaslatnak a két legfőbb oka: a magyar revíziós politika és a lengyel–csehszlovák viszony romlása és az általános európai fegyverkezés.⁴⁶⁴

Ujszászy a hadifelszerelési hitel kérdésében, a többi katonai attasénál is kérdezősködött, hogy minél több információhoz juthasson. A beszélgetésekből kiderítette, hogy az 1934 és 1936 közötti időszakra vonatkozó hitel mellé további 200–300 millió cseh koronát is elköltöttek már, és az 1947-ig esedékes hitel teljes keretéből még 2 milliárd korona marad felhasználatlanul. Az osztrák katonai attasétól további részletes adatokat tudott meg a hitel felhasználásáról. Így jutott Ujszászy a birtokába annak, hogy a hitelből eddig megrendeltek 120 repülőt, 15 darab KH–70-es típusú könnyű harcokocsit,⁴⁶⁵ valamint további 50 darab, az információk szerint feltehetően a brit Vickers gyártású Carden-Loyd⁴⁶⁶ kisharcokocsit.⁴⁶⁷

Egy júliusi jelentés az olasz katonai attasétól származó információk alapján ír a csehszlovák hadiiparról. A forrás Ringhoffer cseh iparost említi, aki szerint az előzőleg felsorolt KH–70-es harcokocsiknál szerkesztési hibák léptek fel, ezért a gyártást beszüntették és a csehszlovák hadvezetés is felfüggesztette a korábban már említett megrendelését. A hibákat a brit Vickers cég harcokocsijai alapján próbálják majd kijavítani.

Július végén Ujszászy az országos csehszlovák gépjármű-állománnyal kapcsolatosan arról számol be, hogy 1934 júniusában 1230 gépkocsival és 524 motorral nőtt ez az állomány. Ezen belül is 1178 személygépkocsival, 47 tehergépkocsival és 5 busszal, amelyeknek a 93,2 százaléka csehszlovákiai gyártású. A benzinkutak száma is nőtt az elmúlt időszakban, elsősorban a Felvidék nyugati részén és a magyarlakta területeken. Jelenleg 2000 benzinkútról van tudomása az attasénak. A számítások szerint jelenleg 75 autóra jut egy kút és a cél, hogy ez a szám 50 legyen. Ami a felhalmozott üzemanyagot illeti, az attasé leszögezi, hogy egy benzinkút készlete hadiállapot esetén fél, maximum egy hónapra elegendő.⁴⁶⁸

Az 1934 nyarán a különböző csehszlovák hadgyakorlatokat igen élénk figyelemmel kísérte az attasé és igyekezett minél részletesebben beszámolni róluk. 1934 júliusának elején Ujszászy

⁴⁶⁴ *Cseh különleges hadügyi hitel*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.570 sz. irat.

⁴⁶⁵ KH–70 könnyűharcokocsi: A Škoda, Csehszlovák Kolben–Danek és a Tatra gyárak által gyártott, két Schwarzlose géppuskával felszerelt könnyűharcokocsi. Joseph Vollmer német mérnök tervezte meg 1923-ban.

⁴⁶⁶ Carden-Loyd kisharcokocsi: a brit Vickers cég gyártotta 1928 és 1930 között. A csehszlovákok is megvásárolták a licencét. Az eredeti alapján lemásolt, P-I névre hallgató kisharcokocsi nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért a csehszlovákok, némi módosításokat és fejlesztéseket követően elkészítették a saját változatukat, Tančík vz.33 néven.

⁴⁶⁷ *Hadi felszerelési hitel. Kiegészítő jelentés*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.734 sz. irat.

⁴⁶⁸ *Gépjárműszaporulat és benzinkutak kiépítése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.061 sz. irat.

arról tájékoztat, hogy a csehszlovák vezérkar szeptember végén 4-5 napos hadgyakorlatot fog tartani, amelynek indokául a feszült külpolitikai helyzetet, az új katonai felső vezetők képzését és a hadsereg szervezésében beállott változások kipróbálását jelölték meg. Ujszászy meghívták, ennek elfogadására döntést vár a központtól.⁴⁶⁹

Alig egy héttel később osztrák kollégájától megtudta Ujszászy, hogy a csehszlovákok 1933 ősze óta átdolgozták felvonulási terveiket. Ennek oka a nemzetközi politikai környezet megváltozása, ezért főleg német és magyar vonatkozásban hajtottak végre jelentősebb módosításokat. Ennek értelmében a hadsereg meghatározó része Németország ellen vonulna fel, míg egy egyidejű magyar támadás esetén Románia szövetségében bíznak, hogy segíteni fognak nekik a magyarok ellen. Ez azonban még nem nevezhető véglegesnek, ugyanis még nem történt meg erről a megállapodás a román vezérkarral. A németek irányába a franciák sietnének a csehszlovákok segítségére, mert a cél Németország északi és déli részének szétválasztása a franciák által. A német katonai attasé cáfolja az osztrák attasét, aki azt jelentette ki, hogy a csehszlovákok jelentős erőket csoportosítanak a német határra háború esetén, ennek ellenére azon a határszakaszon létesítendő erődöket teljesen elhanyagolja a csehszlovák vezetés. Magyar részről érdekes lehet, hogy a németek szerint jelen állapotban a pozsonyi hídfőre, Kassa déli területeire, a déli morvaországi határra és Moravská Ostrava megerősítésére koncentrálnak.⁴⁷⁰ Ebből látható, hogy két igen jelentős felvidéki város védelmének megerősítésén is dolgoztak. Ennek oka az, hogy a Dunát természetes védvonalnak tekintették, amely megakadályozza a támadót abban, hogy annak vonalán támadást indíthasson az ország ellen, így csak a két legfontosabb város megerősítése volt a cél.

A hadgyakorlattal és a felvonulási tervekkel kapcsolatban Ujszászy 1934 júniusának végén azt írja a német attaséra hivatkozva, hogy Kassa környékén és Kárpátalján a közhangulat a háború kitörésétől tart, okaként a magyar és a lengyel revíziós propagandát, valamint a csehszlovák katonai és állami szervek helybeli magatartását nevezte meg. Ezen kívül információk jutottak Ujszászy birtokába egy esetleges csehszlovák–magyar háború forgatókönyvéről. A csehszlovák terv az lenne, hogy Kassa felől rohannák meg Miskolcot, ezzel szeretnék magukhoz ragadni a kezdeményezést és birtokba venni a Hernád melletti területet, hogy megakadályozzák Kárpátalja elszakítását egy esetleges délről érkező magyar és északról jövő lengyel összehangolt támadás esetén. A terv része az is, hogy a Kassától délre eső határterületet erődítik. Itt nem található a Dunához hasonló védelmi vonal így ezen a területen szükséges volt

⁴⁶⁹ *Cseh hadgyakorlatok 1934. őszén*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.739 sz. irat.

⁴⁷⁰ *Cseh felvonulás Németország ellen*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.876 sz. irat.

az egész határszakaszon az erődök építése. A német katonai attasé arról is tájékoztatja magyar kollégáját, hogy állítólag a csehszlovákoknak már konkrét terveik vannak arra, hogy mozgósítás esetén hogyan távolítanák el a határ mellől a magyar lakosságot. A megfigyelések szerint a kassai katonai parancsnokság tavasz óta megkezdte a raktárak feltöltését, út- és vasútjavító munkálatok zajlanak a térségben. Ujszászy azt is hozzáteszi, hogy Kárpátalján ezek mellett még „*kommunista izgatás is folyik*”, amelyet a csehszlovákok különösképpen nem is akadályoznak, mert ettől a magyar lakosság destruálását várják, hogy így még könnyebb a magyarokról kialakított képet lerombolni, az ő hitelüket aláásni, ez pedig elősegítené a magyarokkal szembeni ellenérzések további növekedését. Ezeket a német katonai attasé közölte Ujszászyval állítólagos bizalmas forrására hivatkozva, amihez a magyar attasé hozzáteszi, a hírek valódiságát egyelőre nem tudja leellenőrizni, de ismerve a nemzetközi környezetet, a kisantant külügyminiszterei a magyar revíziós politikát háborús fenyegetésnek érzékelik, a németek által felvázolt közhangulat valószínű, hogy reális. Szerinte a csehszlovákok nem mérik fel jól a magyar–lengyel viszonyt, feltéve, ha igaz, amit a németek mondanak. Túlzó a feltételezett együttműködés a magyarok és lengyelek között, amit a csehszlovákok képzelhetnek. Véleménye az, hogy az északi szomszéd intézkedései inkább védekező jellegűek, mint háborúra készülők. Ellentmondásos a korábban ismertetett jelentésekben leírtakkal, hogy itt Ujszászy arról ír tényként, a német határról a magyar határra tolódott a csehszlovák katonai intézkedések súlypontja. Végezetül azt javasolja, ha valóban igaz az említett közhangulat, akkor azt akár a magyar–lengyel propagandában is fel lehetne használni.⁴⁷¹

A csehszlovákoknak a magyarokhoz és a lengyelekhez fűződő viszonyáról sokat elárul egy másik, szintén német forrásból származó júniusi jelentés a csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium bizalmas rendeltéről. Ha igaz a németek értesülése, akkor a csehszlovák hadsereg műszaki, gépkocsis, híradós, páncél-gépjárműves alakulataiból a magyarokat és a lengyeleket 1934 augusztusának végéig el kell távolítani, ezekhez az alakulatokhoz később ilyen nemzetiségűeket nem is vonultathatnának be. Az előző német értesüléshez hasonlóan Ujszászy ezt a hírt is fenntartásokkal kezeli és igyekszik valódiságát ellenőrizni. Ha valósnak bizonyulnak, akkor a csehszlovákok túlzóan számolnak a lengyelek jelentette veszéllyel és rámutat arra, hogy a németek által említett rendelet nem beszél a német nemzetiségű katonák sorsáról.⁴⁷² Az ügyben további jelentés nem készült, vagy nem került eddig elő. Feltételezhető

⁴⁷¹ *Helyzetkép Kassa vidékéről*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.514 sz. irat.

⁴⁷² *Magyar és lengyel nemzetiségű legénység eltávolítása a cseh műszaki csapatokból*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.513 sz. irat.

az is, hogy a németek vagy rossz információkkal rendelkeztek, vagy direkt adtak át hamis adatokat, hogy az értékelhető legyen a magyarok számára.

A csehszlovák hadseregről az osztrákoktól is származnak Ujszászynak értesülései. Június végén az osztrák katonai attasé tájékoztatása szerint állítólag csehszlovák fegyverszállítmányok mennek Ausztriába a Dunán uszályokon keresztül, amit Novák százados, a bécsi csehszlovák követség katonai attaséjának segédtisztje irányít. Ezek a szállítmányok puskákat, golyószórókat, géppuskákat, gránátokat és lőszert tartalmaznak. Bővebb indoklás nincs ezekről a szállításokról, az osztrákok pusztán annyit mondanak, hogy a csehszlovákok a szociáldemokratákat akarják ezzel felszerelni.⁴⁷³

A lengyelekkel kapcsolatosan Ujszászy július 4-én arról számol be, hogy Debeney francia tábornok⁴⁷⁴ varsói és krakkói látogatását követően Prágába érkezett. Június 30. és július 3. között tárgyalt Krejčí tábornokkal és Faucher francia tábornokkal is. Részletek a megbeszélésekről még nem szivárogtak ki, így azokról nem tud jelteni. A lengyelországi út során az olasz katonai attasé tájékoztatása szerint Debeney a lengyeleknél nem járt sikerrel, nem tudta elérni, hogy létrejöjjön egy csehszlovák–lengyel együttműködés németek elleni háború esetén.⁴⁷⁵ Ujszászy további információk megszerzése érdekében folytatta a felderítést.⁴⁷⁶

A lengyelek is adtak át adatokat Ujszászynak, jó példa egy július 12-i attaséi jelentés, amely lengyel forrás alapján közli a csehszlovák hírszerzés szervezetén belüli változásokat. A hírek szerint a csehszlovák hírszerzést és elhárítást átszervezték, kibővítették, a kémelhárító osztály eddigi vezetőjét, Mojmír Soukup ezredest⁴⁷⁷ áthelyezték, aki alá egy felderítő- és elhárítócsoporthoz, valamint egy lehallgató- és vegyi alosztály is tartozott. A hírszerzés állományát 8 tiszttel bővítették és kaptak 6 új helyiséget a Nemzetvédelmi Minisztérium épületében.⁴⁷⁸ Az, hogy Soukupnak a helyén ki lett az utódja, arról nincs adat a katonai attasé írásában. Ez a bővítés, létszámnövelés is jelzi a hírszerzés és elhárítás tevékenységének felértékelődését.

⁴⁷³ *Cseh fegyverszállítmányok Ausztriába*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.511 sz. irat.

⁴⁷⁴ Marie-Eugène Debeney (1864–1943): francia tábornok, az I. világháborúban harcolt a Somme folyónál és Amiens városánál, a háború alatt rövid ideig Pétain főparancsnokságán vezérkari főnök. A két világháború között, 1923–1930-ig a francia hadsereg vezérkari főnöke. Ezt követően pedig 1934 májusáig a Legfelsőbb Haditanács tagja.

⁴⁷⁵ Elképzelhető tárgyi tévedés Lakatos részéről, a sajtóban ugyanis nem krakkói, hanem varsói látogatásról írnak Debeney kapcsán. (*Prágai Magyar Hírlap*, 1934. június 8., XIII. évf., 129. sz., 2. oldal.)

⁴⁷⁶ *DEBENEY francia tbk. prágai látogatása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.740 sz. irat.

⁴⁷⁷ Mojmír Soukup (1887–1956): a csehszlovák hadsereg tábornoka. A csehszlovák kémelhárítás vezetője, akit leváltását követően 1934-ben František Moravec követte a poszton.

⁴⁷⁸ *Csehszlovák hírszerző oszt. átszervezése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.873 sz. irat.

A németek hozzák Ujszászy tudomására, hogy a Nemzetvédelmi Minisztériumban a 4. csoporton belül a csehszlovákok létrehozta egy vegyi alcsoportot is 1934 júliusában. A német forrás szerint ennek célja egy vegyi háború tanulmányozása, előkészítése és a gázvédelem megszervezése. Két alosztálya van, egy vegyi háborús és egy gázvédelmi. Az eddigiekhez hasonlóan ez a német hír sincs még az attasé számára más forrásból megerősítve, hogy valóban igaz-e.⁴⁷⁹

A Nemzetvédelmi Minisztérium júliusban a hadsereggel összefüggésbe hozható törvényjavaslatot készített elő, amelynek témája a katonai szolgálati idő meghosszabbítása, amit az attasé szerint már 1934 ősztől 24 hónapra növelhetnek. Indoklásul azt hozzák fel, hogy az 1933 óta érvényben lévő 14 hónap már nem elég, látva az európai politikai helyzet megváltozását. A katonai attasék köréből Ujszászy azt hallotta, hogy a csehszlovák hadvezetőség a 18 hónapos tényleges katonai szolgálati idővel is meg tudna elégedni a 24 hónap helyett, de csak abban az esetben egyeznének bele, ha a „kötelező katonai előképzés”-t három évre emelik. A magyar attasé szerint erre a változtatásra már régóta készülnek (1933 decemberében már Lakatos Géza is leírja, hogy beszélgetett erről a vezérkari főnökkel egy ebéd során), azonban előtte a korábban már emelgetett hadifelszerelési hitel ügyét rendeznék. Ez a friss javaslat a szolgálati időről nem új, az attasé szerint Beneš egy korábbi beszédében már igyekezett támogatólag szólni egy ilyen változtatásról.⁴⁸⁰

A szolgálati idővel kapcsolatban az attasé folytatta a felderítést és egy František Bláha tábormokkal folytatott egyeztetést követően kiderítette, hogy a 24 hónapos szolgálati idő nem fog mindenkire vonatkozni, ez egyfajta felső határ lesz, a hadvezetőségnek szabad kezet adnak majd ez ügyben. Az új javaslat évente 100 millió korona többletet jelentene. Bláha elmondta Ujszászynak, hogy a 14 hónapos idővel sok rossz tapasztalatuk van, ezért is változtatnának. Mindemellett a magyar katonai attasé részletesen közli, hogy az egyes csehszlovákiai politikai pártok hogyan viszonyulnak a szolgálati idő növelését célzó javaslatához. A cseh pártok kivétel nélkül támogatják az új törvényjavaslatot, aminek főbb oka például az, hogy tartanak a németektől és az oroszoktól, és Csehszlovákia jövőjét a kisantanton belül képzelik el. A felsorolásban szereplő szlovák, német és magyar pártok többsége pedig ellenzi ezt a fajta módosítást. Összefoglalóan az attasé azt állapítja meg, számolni kell azzal, hogy ebből a javaslatból elfogadott törvény lesz, és ha elfogadják, az ősztől bevonulókra már érvényes

⁴⁷⁹ Vegyi alcsoport a cseh nemzetvédelmi minisztériumban, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.877 sz. irat.

⁴⁸⁰ Törvényjavaslat a tényleges szolgálati idő meghosszabbításáról tárgyában, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.741 sz. irat.

lehet.⁴⁸¹ Ahogy az attasé is leírja, a nemzetközi környezet alakulása hatással volt arra, hogy hány hónap katonai szolgálati időről döntsenek Prágában. Minden bizonnyal a németországi események, Hitler hatalomra jutását követően változtathatták meg a csehszlovák politika hozzáállását a kérdéshez. Megjegyzendő, hogy míg Lakatos Géza katonai attaséi szolgálata alatt eleinte a katonai szolgálati idő csökkentéséről lehetett hallani, addigra 1934 második felében már ellenkezőleg, annak növelése lett vita tárgya.

A hadsereg személyi állományával összefüggésben az attasénak sikerült megszereznie a csehszlovák hadsereg legújabb tiszti és altiszti névkönyvét. A könyvben meg van adva a tartalékos, nyugállományú, szolgálaton kívüli altisztek és tisztek névsora és tartalmazza még különböző csapattestek leírását is.⁴⁸²

1934 augusztusában az előző hónaphoz képest jóval kevesebb, mindössze három jelentés készült. Egyik fő oka feltételezhetően, hogy szabadságra ment az attasé ebben a hónapban. Kettőben az attasé német hírforrások alapján közöl információkat. Az egyik a csehszlovák 1. utászezredről ad tájékoztatást, hogy kettővel tervezik emelni a műszaki zászlóaljok számát. Az attasé úgy ítéli meg, hogy ez már a hadsereg átszervezésének előszele lehet, azonban, ahogy a korábbi német források esetében is, ezt sem tudja biztosan megerősíteni, mert más helyről még nem kapott információt a jelentésben közöltekről.⁴⁸³ A másik egy hosszabb jelentés, amely szintén német forrásból származó adatokra támaszkodik. A csehszlovák hadseregnek szeptemberben az osztrák határ menti Znojmo városnál és Brno környékén tartandó hadgyakorlatokról számol be. Az időpontját már augusztusban lehet tudni a sajtóban, amikor a *Prágai Magyar Hírlap* rövidhírben említi meg, hogy szeptember 7-én fog kezdődni az a hadgyakorlat „*amilyenekhez foghatóak már évek óta nem voltak*”.⁴⁸⁴ A gyakorlat vezetője Vojtechovsky Sergej tábornok lesz. A németek szerint 5 gyaloghadosztály és 2 lovasdandár fog részt venni, valamint páncél-gépjárműves, műszaki és híradós alakulatok és a hadgyakorlatra meg lesznek hívva a katonai attasék is, de majd csak a gyakorlat vége fele. A németektől értesülnek a magyarok a csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium egy titkos rendeletéről, hogy pontosan milyen céljai is lesznek majd a szeptemberi hadgyakorlatnak. Alapvető célkitűzés, hogy a szervezés és felszerelés terén tapasztalatokat gyűjtsenek; és megnézzék, hogy az átalakított, friss szervezet miként egyeztethető össze az új harcászati követelményekkel, mennyire felelnek meg a lovasdandárok támadó vagy védelmi harcban.

⁴⁸¹ *Szolgálati idő felemelése a csehszlovák hds.-ben*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.878 sz. irat.

⁴⁸² *1934. évi kiadása tiszti és altiszti névkönyv felterjesztése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.000 sz. irat.

⁴⁸³ *Műszaki zlj-ak a csehszlovák hds.-ben*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.181 sz. irat.

⁴⁸⁴ *Prágai Magyar Hírlap*, 1934. augusztus 10., XIII. évf., 181. sz., 6. oldal.

Külön hangsúlyt fektetnek a gépkocsik által szállított gyalogságra és a páncél-gépjárműves alakulatokra a felderítésben és biztosításban. Az egész hadgyakorlatra 50 millió koronát különítettek el. Az attasé megítélése szerint elsősorban tapasztalatszerzés és a katonai vezetők képzése a hadgyakorlat két fő célja.⁴⁸⁵ A jelentésben nem ír róla, de a *Prágai Magyar Hírlap* tudni véli, ezen az őszi hadgyakorlaton először fog előfordulni, hogy a műszaki alakulatoknál újoncok is részt vesznek.⁴⁸⁶ A jelentés nem hagyja figyelmen kívül a csehszlovák hírszerzésben beállott változásokat sem, ugyanis a németektől kapott hírek szerint a csehszlovák hírszerzés nagy hangsúlyt fektet a vezeték nélküli hírközlő eszközök kipróbálására.

Az utolsó augusztusi jelentésben az attasé utasította K fedőnevű ügynökét, aki július 28-án elutazott Milovicébe és utánajárt, hogy milyen intézkedések vannak érvényben az ott állomásozó ezrednél. K ügynök „*szerinte megbízható forrás útján*” szerezte be a tudnivalókat és fényképeket is küldött, amelyeket az attasé a jelentéshez csatolt, ezek azonban már nem voltak megtalálhatóak, amikor a kutatást végeztem. Azt nem tudjuk, hogy ezek a fényképek mit tartalmazhattak, de valószínűleg nem használták fel őket, mert az attasé is úgy kommentálta őket, hogy igen csekély jelentőséggel bírnak. Az ügynök közlése szerint a megfigyelt alakulat nyári kihelyezésen van, és a Vág völgyében, Érsekújvárnál és Kassánál tart hadgyakorlatokat egészen szeptember végéig.⁴⁸⁷ Az attasé ebből azt a következtetést vonja le, hogy mivel az ezred a Felvidéken van és támadó járműveket a csehszlovákok háború esetén többségében Magyarország ellen vetnének be, ezért azt feltételezi, hogy „*kihelyezésök -többnyire - jövő felhasználásuk helyére történik*”. Azaz szerinte ez az alakulat azért tartózkodik ebben a két térségben, mert egy esetleges csehszlovák–magyar háborúban innen vetnék be, tehát számolni kell a jelenlétével a későbbiekben is.⁴⁸⁸

Ezt követően egy hónapig nincs tudomásunk jelentésekről. A következő, 1934. szeptember 6-i jelentésében felvidéki határ menti települések csendőrőrsreire állítólag bevonult legionistákról van szó. Ezeket az attasé a pozsonyi konzulátus bizalmas közlése alapján tudta meg, minden bizonnyal helyiek, vagy kiküldött ügynökök által. Az attasé feltételezi, hogy Magyarország elleni mozgósítás esetén lenne szerepük az oda szolgálatra kirendelt legionistáknak. A

⁴⁸⁵ *Csehszlovák őszi hadgyakorlatok. Cél, feladatok.*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.334 sz. irat.

⁴⁸⁶ *Prágai Magyar Hírlap*, 1934. július 25., XIII. évf., 167. sz., 2. oldal.

⁴⁸⁷ A *Prágai Magyar Hírlap* közlése szerint szeptember 16–18 körül tartottak hadgyakorlatot a Varannó és Nagymihály közötti területen; Varannó északkeletre, Nagymihály keletre fekszik Kassától. Elképzelhető, hogy erről a hadgyakorlatról van szó a jelentésben, de az is lehet, ez a jelentésben leírtaktól teljesen különbözik. (*Prágai Magyar Hírlap*, XIII. évf., 209. sz., 5. oldal)

⁴⁸⁸ *Támadó járművek ezredének tótföldi kihelyezése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.182 sz. irat.

központnak már lehetett tudomása erről, mert egyetlen mondattal kommentálták a jelentést, hogy „*a telepések katonai kiképzése ismeretes*”.⁴⁸⁹

Ujszászy visszaemlékezéseiből tudjuk, 1934 nyarán, Dolfuss⁴⁹⁰ osztrák kancellár meggyilkolása miatt, az olasz katonai attaséval, de valójában a helyettesével tervbe vette, hogy leutazik a csehszlovák–osztrák határra megtekinteni, hogy a gyilkosság következtében nincsenek-e katonai mozgások a határon. Az utazásról minden bizonnyal jelentés is készült volna, azonban erre nem került sor, mivel nem tudtak Ujszászy autójával eljutni a határra. Az attasé elmondása szerint ugyanis valaki erőszakos, szándékos módon kárt tett a jármű hűtőcsövének tömítésében, ezért kifolyt az összes hűtővíz és a gépkocsi hosszantartó javításra szorult.⁴⁹¹

Természetesen a csehszlovákok is szemmel tartották a magyar katonai attasét és igyekeztek megtudni szándékait. Erről tanúskodik az, amikor szeptember 18-án Ujszászy a magánlakásán elhelyezett, feltételezett lehallgató készüléket talál (lásd: 8. melléklet). Az attasé lakásán villanyszerelő járt, hogy a világítást megnézzék és a szerelés során egy ismeretlen eredetű vezetékre lett figyelmes, ezt az attasé ott helyben el is vágta. Feltételezése szerint lehallgató céljából kerülhetett oda, ezért Ujszászy kibontotta a falat, ahol a vezeték volt, azonban lehallgató készüléknek nem volt nyoma. Az alábbi esetet jelentette a követnek is, akivel együtt indítványozták, hogy küldjenek ki hozzájuk egy olyan szakembert, aki képes a lehallgató-készülékeket felderíteni és hatástalanítani, mert a követ szerint az ő lakásán és a követségen is lehetnek elhelyezve ilyen eszközök.⁴⁹²

Ujszászy 1934 szeptemberének második felében és október elején más országok katonai attaséktól szerez információkat a csehszlovák hadseregről, elsősorban a hadsereg felépítéséről, szervezetéről, állományáról, alakulatok elhelyezéséről. A német katonai attasé ráadásul a csehszlovák mellett a román hadsereg nehézfegyverzetéről is közöl Ujszászyval adatokat: aknavetőkről, orosz gyártmányú hegyi ágyúkról és más lövegekről.⁴⁹³

A csehszlovák légierőről az attasé már nem német, hanem olasz forrásból értesül. Az értesülések szerint a légierőben 1934 nyarán történt egy átszervezés, amelynek következtében

⁴⁸⁹ *Tótföldi határmenti telepések katonai szolgálata*, HL VKF 1934. 2. oszt., 122.774 sz. irat.

⁴⁹⁰ Engelbert Dollfuss (1892–1934): korábban az osztrák szövetségi vasutak elnöke, mezőgazdasági miniszter, 1932–1934 között osztrák kancellár, 1934. július 25-én az osztrák náci puccskísérlete során lelőtték.

⁴⁹¹ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 192. oldal.

⁴⁹² *Lehallgatás ellenőrzése Prágában*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.023 sz. irat.

⁴⁹³ *Román gyalogság nehéz fegyverei*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.165 sz. irat.

egynemű fegyverzettel bíró ezredkötelékeket állítottak fel. Ezáltal az adatok alapján 7 repülőezrede van Csehszlovákiának, amelyek közül négy felderítő és összekötő feladattal ellátott ezred, amelyek Prágában, Hradec Královéban, Olomoucban és egy pedig a Felvidéken, Pöstyénben van. Létezik egy éjszakai bombázóezred, ez Brnóban állomásozik, a nappali bombázók Prágában. Az újonnan felállított vadászrepülő-ezred pedig szintén Prágában van. Ujszászy ennél több részletet nem tudott, ezért jelentését azzal zárta, hogy folytatja a felderítést az ügyben. A magyar hírszerzés megjegyzése szerint már tudtak arról, hogy létezik a csehszlovákoknak egy terve a légierjük átszervezésére, azonban kétségbe vonják azt, hogy ez valóban, az attasé által közölt módon már megvalósult-e. Ezért a jelentést, mielőtt jóváhagynák, továbbítják a Központi Offenzív Alosztálynak, hogy ellenőrzésképp végezzenek további felderítéseket.⁴⁹⁴ Valóban, már Lakatos Géza katonai attaséi tevékenysége idején tudott a hírszerzés arról, hogy tervbe van véve egy hetedik ezred felállítása a légierőnél, erről Lakatos Géza is írt jelentéseket, volt ahol sajtóhír alapján, amelyet akkor a hivatalos szervek cáfoltak.

Ujszászy a német és az olasz katonai attasé mellett más katonai attasékkal is tartotta a kapcsolatot információszerzés érdekében is. Erre bizonyíték az az 1934. októberi jelentése, amelyben vélhetően nem csak német és olasz forrásokra támaszkodik. Ír a csehszlovák hadseregnek lévő harckocsik és páncélgépkocsik számáról, miszerint 150-180 páncélgépkocsival és 20 kisharckocsival rendelkeznek, amelyek Csehszlovákiában legyártott Carden-Loyd harckocsik, valamint 100-120 darab egyéb típusú harckocsi áll még rendelkezésükre. Szó van a katonai szolgálati idő hosszabbításáról, amely az attasé tudomására jutott új hírek szerint 20 hónap lesz majd. A csehszlovák légierőről is ír, hogy a hetedik, új ezred - az olaszoktól kapott hír szerint - Prágában lesz elhelyezve, azonban új hírek szerint Hluboká lesz az állomáshelyük, amely település Prága és Brno között félúton, kissé északabbra található. Magyar szempontból kiemelten fontos a jelentés utolsó bekezdése, ahol azt írja Ujszászy, hogy a csehszlovákok erődítési munkálatokat folytatnak Kassánál déli és délnyugati irányban a határ mentén.⁴⁹⁵

A magyar katonai attasé élénk figyelemmel kísérte a francia hadsereg csehszlovákiai jelenlétét. Ujszászy esetében ennek első jele volt, hogy 1934. október 10-én Maurice Gamelin⁴⁹⁶ francia vezérkari főnök látogatásáról számol be. Gamelinnel együtt érkezett még egy bizonyos Dame vezetéknevű francia vezérkari ezredes, hadműveleti osztályvezető, valamint Emile-Pierre-

⁴⁹⁴ *Cseh légierők átszervezése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.166 sz. irat.

⁴⁹⁵ *Vegyes katonai hírek*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.340 sz. irat.

⁴⁹⁶ Maurice Gamelin (1872–1958): francia tábornok. Az I. világháborúban vezérkari tiszt. 1931–1935 és 1938–1940 között vezérkari főnök. 1939 szeptemberétől a francia szárazföldi haderő főparancsnoka.

Edouard Ricard vezérkari alezredes, a francia vezérkari főnök szárnysegédje.⁴⁹⁷ A látogatás során a franciák számos cseh hadiipari üzemet megtekintettek, többek között a repülőgépgyárat Letňanyban és a Škoda gyárat Plzeň-ben. Egy hadgyakorlaton való részvétel után meglátogattak egy helyőrséget České Budějovicében. A Felvidéken egy alkalommal jártak, amikor Pozsonyban a katonai parancsnokságot nézték meg. Ujszászy véleménye szerint Gamelin látogatásának több célja is van. Egyrészt a csehszlovák–francia katonai szövetség és a csehszlovák katonai propaganda erősítése, a legfontosabb pedig az, hogy személyével hatást gyakoroljon a csehszlovák vezetőkre a hadseregük átszervezése és felszerelése terén, ahol a motorizálás és a fegyverzet korszerűsítése lenne a legfontosabb. A magyar katonai attasé számára a látogatás eredményei még nem ismertek. A forrásaitól tudta meg, hogy a csehszlovákok megtartanák a hadsereg jelenlegi szervezetét, és a fegyverzet korszerűsítésére költenének, mert az átszervezés csak akkor vihető végbe, ha megfelelő tűzérési és műszaki felszereléssel rendelkeznek, ez pedig az attasé szerint, 1935 tavaszáig nem lesz megoldva. Az ügy kiemelt fontosságát jelzi, hogy az attasé ígéretet tett a felderítés folytatására a francia látogatásra vonatkozóan.⁴⁹⁸

Októberben nem csak a franciák küldtek katonákból álló bizottságot látogatásra Csehszlovákiába. A jugoszlávoktól is érkezett egy küldöttség, főleg a légierőtől. A bizottságot a jugoszláv légierők főparancsnoka, Milutin Nedić tábornok⁴⁹⁹ vezette, elkísérte még Hajek vezérkari alezredes, belgrádi csehszlovák katonai attasé is. A franciákhoz hasonlóan ők is gyárlátogatásokon vettek részt, valamint megtekintették a Prágában és környékén állomásozó repülőgépes alakulatokat. A jugoszláv küldöttség a csehszlovák fél meghívására érkezett, amelynek egyik fő célja a politikai kapcsolatok erősítése, illetve a repülőgépek műszaki tanulmányozása volt pontosabban, hogy elérjék, a jugoszlávok náluk rendeljenek repülőgépeket. Ezt bizonyíthatja a magyar attasé szerint a belgrádi csehszlovák katonai attasé jelenléte is. Ujszászynak azt is sikerült kiderítenie, hogy a jugoszlávok valóban repülőgépek miatt érkezhettek, ugyanis a prágai bolgár katonai attasé adta tudtára neki, hogy szerintük hárommotoros nehézbombázók iránt érdeklődnek igazán élénken a jugoszlávok; és a bizottságnak az a feladata, hogy tanulmányozza a csehszlovák típusokat. Azt még az attasé hozzáteszi, hogy megrendelés aligha várható a közeljövőben. Az ügy kapcsán az olasz katonai

⁴⁹⁷ Emile-Pierre-Edouard Ricard <https://www.generals.dk/general/Ricard/Emile-Pierre-Edouard/France.html> (letöltve: 2022. 08. 18.)

⁴⁹⁸ *Gamelin tbk. csehországi tartózkodása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.476 sz. irat.

⁴⁹⁹ Milutin Nedić (1882–1945): jugoszláv hadsereg tábornoka, katonai attasé volt Szófiában, Rómában, Párizsban a két világháború között. 1936-ig volt a jugoszláv légierő főparancsnoka, utána 1938-ig a hadsereg vezérkari főnöke. 1941-től a németbarát, tényleges államisággal nem rendelkező Szerbia vezetője.

attasé azt akarta megtudni magyar kollégájától, van-e információja arról, hogy Jugoszlávia cseh repülőgépekkel való ellátása is a terv része esetleg, egy közös mozgósítás esetén. A magyar attasé úgy tudja, hogy ebben az esetben valóban a franciák helyett a csehszlovákok feladata lenne a jugoszlávok támogatása.⁵⁰⁰

A bolgár és olasz katonai attaséval az együttműködés októberben tovább folytatódott. Feltételezhető, hogy a két katonai attasétól az információk az előző jelentés híryanagát is adó beszélgetésből származnak, csak eltérő témájuk miatt Ujszászy másik jelentésben írta le. Az sem kizárt, újfent találkoztak, hogy híreket cseréljenek. A bolgár katonai attasé közlései elsősorban Jugoszláviáról, Romániáról és a francia–kisantant együttműködéséről szólnak. Egyik fontos pontja, hogy egy újabb európai háború esetén, hogyan nézne ki a francia–kisantant közös főparancsnokság. Elmondása szerint a Magyarország elleni hadműveleteket román vezetéssel hajtana végre a kisantant, míg Bulgária ellenében jugoszláv, s Olaszországgal szemben francia vezetéssel valósulna meg. Hadiipari kérdésben arról tájékoztatja bolgár kollégája Ujszászyt, hogy a jugoszlávok, ha repülőket nem is vettek, de 800 darab csehszlovák Schwarzlose géppuska megvételére kötelezték magukat, azonban ez az üzlet nem fog megvalósulni, mivel a lengyelek 350 darabot harmadannyi áron ajánlottak fel nekik, így nem fog megvalósulni az üzlet. A románok szintén fegyvereket vásároltak a csehszlovákoktól, méghozzá 1500 darab ZB vz. 26 típusú golyószórót,⁵⁰¹ amelyeket a Brnói Fegyvergyárban gyártottak. Az olasz katonai attasé a csehszlovák légierőről adott Ujszászynak tájékoztatást, így az új információk birtokában a magyar attasénak helyesbítene kell korábbi jelentését, amely a légierő szervezeti felépítéséről szólt.⁵⁰²

A csehszlovák légierőről felderített újabb adatokról októberben Ujszászy jelentést küldött Budapestre a repülőgépgyárakban dolgozó munkások létszámáról, illetve a gyárak teljesítményéről is. A jelentés levéltári kartonja megvan, innen tudható, hogy létezett, azonban a jelentés már nem található meg benne. Minden bizonnyal sok érdekes számadattal szolgálhatott.⁵⁰³

Egy részletes, mintegy 28 oldalas, kézzel rajzolt ábrákkal és térképekkel ellátott jelentés készült az 1934 nyarán és őszén megtartott hadgyakorlatokról, amelyek fontosságát jelzi, hogy

⁵⁰⁰ *Jugoszláv katonai rep. bizottság Csehszlovákiában*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.477 sz. irat.

⁵⁰¹ ZB. vz. 26 golyószórót Valsec Holek tervezte 1923-ban. 1926-ban kezdték meg gyártást és 1928-tól rendszeresítették a csehszlovák hadseregben. (forrás: http://dunkirk1940.org/index.php?&p=1_57 letöltve: 2022. 08. 21.)

⁵⁰² *Vegyes katonai jellegű hírek*, HL VKF 1934. 2. oszt., 56.446/el. sz. irat.

⁵⁰³ *Cseh repülőgépgyárak munkáslétszáma és teljesítményei*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.673 sz. irat.

Ujszászy még egy kiegészítő jelentést is küldött pár nappal később. Az írásokból kiemelendő a hadgyakorlatok célja, illetve az attasé és a hírszerzés által levont tapasztalatok, következmények. A hadgyakorlat kitűzött célja közül a „*kifelé katonai erő mutatása*” elnevezésű pont érdemel említést. Ez magyar vonatkozásban úgy értelmezhető, hogy megmutatják, mekkora és milyen minőségű katonai erővel rendelkezik Csehszlovákia. A központ szerint, a náluk akkor rendelkezésre álló adatok alapján, pontos, hiteles információik még nem voltak, azokra támaszkodhattak még csak, amiket az attasé közölt. A gyakorlat alatt a vezeték nélküli rádiós összeköttetés rosszul működött, az utánpótlás sokszor nehézkes volt. Most készülnek a hivatalos összefoglalók a Nemzetvédelmi Minisztérium számára, ezt az összefoglalót mindenképp meg akarják szerezni, folyamatban van ennek a beszerzése az attasé által. Ujszászy szerint a gyakorlat két személyi változást is eredményezhet. Votruba tábornok kinevezését prágai katonai körzet parancsnokává, és valószínű nyugdíjazást Kadlec tábornok⁵⁰⁴ esetében, akinek a teljesítménye ingadozó volt a gyakorlat során. Ezek nem megerősített hírek, hanem az attasé elképzelései a tapasztalatok alapján.⁵⁰⁵ A november 7-i kiegészítő jelentés a német katonai attasétól kapott új adatokkal néhány résztvevő alakulat nevét pontosította, és megkapta a *Venkov* című újság hadgyakorlatról szóló cikk német nyelvű fordítását a német katonai attasétól⁵⁰⁶ és azt a jelentéssel együtt küldte Budapestre.⁵⁰⁷ Ujszászy úgy látja, hogy a hadgyakorlat katonai és propagandisztikus célja egyenlő mértékű volt, és a levont tapasztalatok lényegesen befolyásolni fogják a hadsereg átszervezését is. A hadgyakorlat menetét bemutató térképek mellett az attasé olyan, rajzolt táblázatokkal látta el még jelentését, mint az egyik gyakorlatozó fél teljes hadrendjének vázlatos bemutatása, vagy éppen pontos létszámadatok közzlése a gyakorlaton résztvevő alakulatokról.⁵⁰⁸

A hadgyakorlat eredménytől függő, az attasé által elképzelt személyi változások mellett a gyakorlattól függetlenül is zajlottak le személycserék. November elején Ujszászy beszámol arról, hogy Ondřej Moravec⁵⁰⁹ dandártábornokot a 10. gyalogdandár parancsnokának nevezték ki. A másik személy láthatóan nagyobb jelentőséggel bírt. Az ő nevét az attasé magyarosítva Dastich Ferencként említi, aki ekkor vezérkari alezredes volt.⁵¹⁰ Azért is lehet fontos, mert ő

⁵⁰⁴ Eduard Kadlec (1880–1961): a csehszlovák hadsereg tábornoka, a Csehszlovák Légiónak katonája, 1937-ben nyugdíjazták.

⁵⁰⁵ *A csehszlovák hadsereg őszi gyakorlatai*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.957 sz. irat.

⁵⁰⁶ *Cseh hadgyakorlatok; jelentés kiegészítése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 16.196 sz. irat.

⁵⁰⁷ Kutatásomkor már nem volt a jelentéssel együtt az említett cikk.

⁵⁰⁸ *A csehszlovák hadsereg őszi gyakorlatai*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.957 sz. irat.

⁵⁰⁹ Ondřej Moravec (1887–?): a csehszlovák hadsereg tábornoka, a szövegben említett parancsnoki kinevezését megelőzően 5 éven át a Védelmi Tanács tagja és a főtitkár helyettese.

⁵¹⁰ František Dastich (1895–1964): csehszlovák legionista, a Monarchia hadseregében szolgált, orosz fogságba esett. Tagja a csehszlovák hírszerzésnek, a kémelhárításánál František Moravec elődje volt.

lesz a csehszlovák katonai attasé segédtsíztje Moszkvában, és korábban már töltött be hasonló pozíciót Párizsban még az 1920-as évek elején. Ezek a személyi változások nem voltak ismeretlenek a hírszerzés előtt, volt tudomásuk róla, ellenben Dastich személyi adatai⁵¹¹ újdonságként szolgáltak.⁵¹²

Az osztrákokkal való együttműködés a prágai osztrák katonai attasén keresztül is gyümölcsöző volt a magyar hírszerzés számára, különösen a csehszlovák erődítési munkálatokat illetően. Az osztrák hírszerzés ugyanis részletes adatokkal rendelkezett a pozsonyi hídfőnél zajló katonai jellegű építkezésekről, és erről tájékoztatta osztrák kollégája Ujszászyt is, akinek elmondta, amennyiben a magyarokat érdeklik ezek az adatok, úgy Bécsben az ottani magyar katonai attasénak átadják megtekintésre és lemásolásra is.⁵¹³

A csehszlovák erődítések kérdése, Lakatos Géza után Ujszászy alatt is napirenden volt 1934–1935-ben. Egy héttel később, 1934. november 15-én az osztrákok után a németek is az erődítésekről adnak át adatokat. A német forrásból szerzett információk főleg a német–morva határ mentén épülő védelmi rendszerről szólnak. A német katonai attasé arról tájékoztatja Ujszászyt, hogy tudomása szerint a csehszlovákok a bajor határ mentén tervezik útzáró erődítések építését, egészen pontosan a Furth im Wald és Česká Kubice települések közötti határszakasz mentén, ahol zajlik a terepszemle az építkezésekhez. A két település közötti terület egy, Bajorország felől nézve egyre szűkülő völgy, amelynek erődítményekkel való lezárása megakadályozna egy lehetséges ellenséges betörést a hegyek között. A németek szerint 1935 tavaszán várható a munkálatok megkezdése. Egy másik említett terület a Plzeň és Cham városát összekötő utak és vasutak lezárását célzó védelmi jellegű építkezések. A két várost közötti területen található a Cseh-erdő és Bajor-erdő közötti völgy, amely így potenciális támadási irányként szolgálna a német területek felől. Ezért ennek a szűk, hegyek által határolt területnek a lezárása és erődökkel való biztosítása katonai, védelmi szempontból érthető lépés. További hír, hogy Maurice Gamelin meglátogatta Liberec⁵¹⁴ környékét, hogy megismerhesse az erődítése munkálatokat. Arról nem esik szó pontosan, hogy a város környéki erődítések pontosan milyen irányt zárnak le. Liberec az ország északi részén, a Szudéták hegyvonulatának lábánál, a Nyugat-Neisse folyó partján fekszik, hegyek által határolt völgyben. Északról és keletről a Szudéták magas hegyei szolgálnak természetes védvonalként és egyben kiváló

⁵¹¹ Dastich mint a kémelhárítás vezetője, aligha lehetett ismeretlen a magyar hírszerzés előtt, ezért a jelentésnél leírtak fenntartással kezelendők.

⁵¹² *Cseh katonai személyi változások*, HL VKF 1934 2. oszt., 124.000 sz. irat.

⁵¹³ *Pozsonyi hídfő részletei*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.999 sz. irat.

⁵¹⁴ Ujszászy a jelentésében a várost a német néven Reichenbergként említi.

helyként arra, hogy jól védhető erődöket lehessen építeni. Nyugati irányból viszont nyitottabb a folyó és a völgy miatt, így a város és az ország védelme érdekében annak a területnek is erődök általi ellenőrzése szükséges lehet. Az Ujszászy által közölt információk újdonságként hatottak a hírszerzés számára, eddig nem volt ismeretes a felsorolt építkezések egyike sem.⁵¹⁵

Az adott hónapon belüli következő attaséi jelentésben egy mondat erejéig találunk rövid megjegyzést a csehszlovák erődítésre vonatkozóan. Ezt az 1934. november 20-án írt attaséi jelentést Ujszászy lengyel forrásra hivatkozva közli. Középpontjában Maurice Gamelin francia tábornok csehszlovákiai látogatása, a francia katonatiszt a csehszlovák hadsereget szemlélte meg. Az attasé lengyel hírforrásból tudta meg a francia véleményét, miszerint Gamelin úgy találta, hogy az erődítések hiányoznak, amik megvannak, azok pedig nagyon kezdetlegesek.⁵¹⁶

Az 1935-ös szolgálati évből két olyan jelentést ismerünk, amelyben Ujszászy István az erődítési munkálatokat taglalja. Az első jelentést a katonai attasé 1935. április 4-én írja meg *Pozsonyi hídfő ismert részletei* címmel. Az általa begyűjtött hírek azt mutatják, hogy a Pozsonynál zajló erődítési munkálatok során eddig beton útzárak, géppuskafészek, aknavetőállások és légvédelmi géppuskafészek készültek el. A betonból épült útzárak álcázottak, kívülről egyszerű házaknak tűnnek. Az egyes géppuskafészekbe 2–6 géppuskát lehet egyszerre elhelyezni, annak méretétől függően. A légvédelmi célú fedezékekben pedig 4 darab, erre a feladatra használt géppuskának van hely. Az aknavetőállásokban 2 közepes vagy egy nagy aknavetőt lehet elhelyezni, szintén annak méretétől függően. Azt nem részletezi az attasé, hogy mit ért pontosan közepes vagy nagy aknavető alatt. Az egyes állások, fedezékek méretbeli adatairól sem közöl több információt. További hír, hogy Maurice Gamelin, francia tábornok legújabb látogatása óta újabb erődítési munkálatok kezdődtek. A jelentés végén Ujszászy a pozsonyi hídfővel kapcsolatban személyes megjegyzésként fűzi hozzá, hogy az ismertett erődítési munkálatok kezdetlegesek és szerinte hevenyészettnek tekinthetők.⁵¹⁷

Az erődítések kérdése az attaséi jelentéseket nézve több mint fél évvel később, 1935 novemberében kerül elő újra. Ujszászy István ekkor német hírforrásától származó adatokat jelent a csehszlovák erődítések állásáról az osztrák, magyar és német határon, kiemelve a pozsonyi hídfőt.

⁵¹⁵ *Cseh erődítési tervek*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.175 sz. irat.

⁵¹⁶ *Gamelin tbk. ítélete a cseh hds.-ről*, HL VKF 1934. 2. oszt. 124.316 sz. irat.

⁵¹⁷ *Pozsonyi hídfő ismert részletei*, HL VKF 1935. 2. oszt. 119.953 sz. irat.

Az osztrák határra vonatkozóan az előző jelentésében megfogalmazott hevenyészett jellegű állások már egy előrehaladottabb építési fázisban vannak. Ausztria irányába a Brnótól délre lévő határszakaszon indultak meg kezdetleges erődítési munkálatok.⁵¹⁸

Az attasé korábbi hírként említi a magyar határ mentén Komáromnál, az Ipolyság és Balassagyarmat közötti szakaszon, valamint a Rimaszombattól és Kassától is délre eső területeken zajló erődítéseket. Megjegyzi, hogy az Ipoly folyó mentén épülő erődök további felderítést igényelnek. A folyó mentén, különösen az Ipolyságnál található erődöket, amelyekből tíz darab is volt, az első bécsi döntés utáni területi visszacsatoláskor a bevonuló magyar csapatok birtokba vették és részletesen tanulmányozták. Így részletes leírást kaphatunk a magyar határ mentén jellemző erődökről, azok méreteiről, felépítéséről, fegyverzetéről is. Ujszászy visszaül egyik korábbi jelentésének tartalmára is, amikor a bajor határtól Plzeňbe tartó út mentén épülő útzáratokat említi.⁵¹⁹ Ezek terveiről már korábban is beszámolt. Igazoltnak látom azt a felvetésem, hogy a korábban említett völgy és az azon keresztül futó utak könnyű felvonulási területként szolgálhatnának a támadó (ez esetben Németország) számára, így ennek védelem kiemelten fontos.

Az újabb erődítési hírek közül elsőként említi az attasé, hogy Moravská Ostrava település és Landskron (a szövegben németül szerepel Lanškroun cseh település)⁵²⁰ között egy csehszlovák vezérkari műszaki-tisztekből álló bizottság 1934 őszén erődítési célból tanulmányozta a környéket. 1934 végén és 1935 elején megalakult egy új hivatalos szerv is, amelyet az attasé „*erődítő munkálatok igazgatósága*” néven ír le. Ez a szervezet állítólag Prága székhellyel dolgozott ki erődítési terveket, hatásköre pedig a vezérkar által kidolgozott erődítő munkálatok végrehajtására terjed ki.⁵²¹

A jelentésben az attasé ír egy új törvényről, amelyet ő kisajátító törvénynek nevez és 1935 elején fogadták el. Ez hivatott biztosítani az erődítésre szánt területek állam általi felvásárlását.

Erődítések zajlottak a Sziléziával határos területeken, Németország és Lengyelország irányba is. Az attasé itt egy bizonyos glatzi horpadáson át Brno felé irányuló ellenséges támadás feltartóztatása miatti okot említi. A nevezett glatzi horpadás először hágónak, hasadéknak, völgynek tűnhet, ahol benyomulhat az országba az ellenség, azonban a Glatz itt a Kłodzko nevű lengyel város német elnevezése. Horpadás pedig azért, mert ez a város áll annak a területnek a

⁵¹⁸ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935. 2. oszt. 124.673 sz. irat.

⁵¹⁹ Uo.

⁵²⁰ Landskron Ostravától 120 kilométerre nyugatra található, nem messze a lengyel–cseh határtól.

⁵²¹ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935. 2. oszt. 124.673 sz. irat.

központi helyén, amely mintegy ékként benyúlik a cseh területekbe, ezáltal könnyű kiindulópontja lehet a cseh nagyvárosok elleni támadásoknak. Az építendő erődrendszer a térségben az innen esetlegesen induló lengyel és német támadások ellen, valamint az Ostrava környékén lévő bányák és iparvidék védelme céljából épülne.⁵²² Az attasé két területet jelöl meg, ahol erődítések zajlanak. Az egyik az általa glatzi horpadás néven emlegetett területtől nyugatra lévő határ Petříkovice (a szövegben Petersdorf néven szerepel) és Česká Lípa (a szövegben Böhmisch néven szerepel) települések közötti szakasza, amelynek vége a mai cseh–német–lengyel hármasság határ. A másik, a jelentésben szereplő erődítési szakasz jóval kisebb, mint az előbb bemutatott. Ez, az attasé által horpadásnak nevezett terület határának közelében, keleti és délkeleti irányban található. Két települést nevez meg Ujszászy végpontként, az egyik Malá Morava (a jelentésben Klein Mohrau néven szerepel) a másik pedig Lipová-lázně (a jelentésben Nieder Lindewiese néven szerepel).⁵²³

Ezt követően Ujszászy igen részletesen mutatja be az Ostrava környékére tervezett, vagy már elkezdett erődítési munkálatokat, ahol több vonalban épülnének erődök. Egy részük az attasé szerint „hevenyészett, táborszerű módon” épülne, a második erődvonalat pedig „félállandó” jelleggel használnák. Az Ostrava környékén épülő erődrendszert az attasé két részre osztja attól függően, hogy azok az Opava folyótól északra vagy délre⁵²⁴ találhatóak. Az Opavától északra létesítendő erődvonal egyik központi településeként az attasé egy Benešchov nevű várost ad meg, ez csehül Benešovnak írandó, azonban ilyen nevű település a vizsgált régiótól jóval messzebb, Prágától délre található csak. Az attasé által jelen esetben említeni akart település Dolní Benešov, amely Ostravától északnyugati irányba helyezkedik el. Tőle keleti irányban, egyre közelebb a határhoz van Darkovice, majd elérve az Oderát, annak túlsó partján terül el Bohumín, mint a harmadikként kiemelt települése az Opavától északra létesíteni kívánt erődrendszernek.⁵²⁵

Az Opava folyótól délre tervezett erődvonal szinte majdnem teljesen az előzőekben említett északi védvonal mögött helyezkedne el. Az itteni erődrendszer Hrabyně településtől északkeleti irányban kezdődne el és a folyó mellett keleti irányban haladva, az attasé által tévesen Chubicov-nak írt település déli részénél érne el (helyesen Chabíčov, amely ma Háj ve Slezsku

⁵²² Az attasé jelentéséből nem derül ki pontosan, hogy mit ért lengyel és német támadás alatt. A feltételezésem az, hogy itt akár egy egyszerre történő lengyel–német támadásról, vagy külön egy német és egy ettől függetlenül bekövetkező lengyel támadásról lehet szó.

⁵²³ *Cseh erődítő munkálatok*, HM HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat.

⁵²⁴ Az Opava folyó ezen a területen északnyugati irányból folyik délkeleti irányba, így a felosztás úgy értelmezendő, miszerint a folyó bal partja az északi oldal, a jobb partja pedig a déli oldal.

⁵²⁵ *Cseh erődítő munkálatok*, HM HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat.

része).⁵²⁶ Az erődvonala keleti végpontjaként az attasé Děhylovot adja meg, amely már alig pár kilométerre van Ostravától és az Opava–Odera találkozásától.⁵²⁷

Az attasé még két tervbe vett erődvonallal szól a jelentésében. Az egyiket, tévesen Odisov településhez köti, azonban ilyen település nincs, hanem helyesen Oldřišovnak írják. Erre a jelentést olvasók is felfigyelhetek, ugyanis ceruzával a gépelt szöveg fölé írták a helyes elnevezést. Az erődvonalba tartozna még Kobeřice és Chuchelná, innen keleti irányban haladva az erődök Vřesinától északra helyezkednének el. A végpontjuk az attasé számára nem ismert, így azt kérdőjellel jelölte. Lehetséges, hogy kapcsolódni akartak a már korábban emlegetett Opavától északra tervezett erődvonallal, amely nem sokkal ennek a védvonalként az attasé által utoljára ismert települése alatt ment volna.⁵²⁸

Az utolsó, az attasé által feltüntetett tervbe vett erődvonala egyfajta második védvonalként működött volna. Ezek az erődök az eddigiekhez képest jóval messzebb a határtól, már az Opava folyón túl, Ostrava városa mögött helyezkedtek el, Příbor és Fulnek közötti szakaszra tervezték azokat.⁵²⁹ Ez jól mutatja azt, hogy ezeknek a feladata lett volna az ellenség feltartóztatása, ha az áttöri és elfoglalja a korábbi felsorolt erődvonalakat, illetve, ha Ostravát elfoglalnák, és onnan akarnának támadást indítani Brno irányába, de magának a városnak a déli védelmét is ellátta volna.

Az előző bekezdésekben ismertetett és részletezett több vonalban tervezett erődrendszerek az ország egy olyan határvidékét lettek volna hivatottak védeni, amely a Szudéták és a Beszkidek hegyei között elterülő, természetes védvonallal szabdalva (például Opava és Odera folyók), sík területekkel és dombokkal teli vidék, amely északról betörő ellenség számára könnyen elérhetővé tenné az ország belsejét valamint az Ostrava és Brno közötti, a hadiipar és az ország gazdasága szempontjából is meghatározó területeket.

A felsorolt létesítendő erődvonalak közül az attasé eddig egyedül a korábban „glatzi horpadás” elnevezéssel emlegetett terület keleti határán a Szudéták hegyvonulatában található Malá Morava és Lipová-lázně közötti területre tervezett erődvonala építését tudja biztosan megerősíteni, valamint az Opava folyótól északra tervezett erődvonala. A többi felsorolt terv valódisága, az építkezések létezésének bizonyítása még ellenőrzésre szorult. További

⁵²⁶ A két település közötti dombon valóban megépült 1936-ra a több bunkerből álló Szmolkov-erőd, amely elsősorban tüzérséggel volt felszerelve. (<http://www.smolkov.web2001.cz/opevneni.html> letöltve: 2024. augusztus 7.)

⁵²⁷ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat.

⁵²⁸ Uo.

⁵²⁹ Uo.

információja az attasénak, hogy a bajor határ mentén újabb védelmi munkálatok kezdődtek az ottani közlekedési vonalak ellenőrzésének biztosítása érdekében.⁵³⁰

Ujszászy István beszámol arról, hogy megkereste őt a német katonai attasé és kéri a segítségét, hogy térképezzék fel közösen a csehszlovák erődrendszert. A német kollégája elképzelése, hogy az adott területet gépkocsival járnák be, tanulmányútnak, utazásnak álcázva. A területi felosztás szerint Ujszászyra „a Prágához közelebb fekvő részek esnének”.⁵³¹ A magyar katonai attasé a központ állásfoglalását kéri az ügyben, hogy elfogadja-e a német ajánlatot vagy visszautasítsa. Hozzáteszi, hogy amennyiben azt az utasítást kapja, hogy fogadja el a német ajánlatot, akkor számításai szerint 2-3 alkalommal lesz 1 napot távol Prágától, a költségek terén pedig 300-400 koronával számol. Ujszászy a felkérés elfogadását szorgalmazta, mondván, hogy ezáltal „német kollégámmal való összműködés gyakorlatilag is bensőségebbé válna”.⁵³² Ez a valóságban pedig azt jelentette volna, hogy akár további hírszerzési információk megosztása is lehetséges a felek között, nem csak az erődítések terén, hanem más ügyekben is szorosabb lenne a német–magyar együttműködés.

Ujszászy a jelentés összefoglalójában kijelenti, hogy a csehszlovák nemzetvédelmi miniszter, František Machník⁵³³ által bejelentett erődépítések elkezdődtek, az építkezések egyelőre főként a német és lengyel határon tartanak, súlypontjuk Moravská Ostrava környéke, illetve az attasé által glatzi horpadásnak nevezett terület határvidéke, azaz Kłodzko városát körülvevő ékszerű határvidék csehszlovák oldala. Ezek az építkezések alátámasztják azt az elképzelést, hogy ezekkel a cél egy Brno felé, valamint az ország közepén található nagy kiterjedésű sík terep, a Cseh-medence ellen irányuló ellenséges támadás elhárítása. Egy ilyen támadás esetén az ország belseje kerülne az ellenség kezébe és szabad lenne az út Prága és más, hadiipari szempontból is fontos városok irányába. További építkezések még a bajor határon vannak. Az attasé azzal zárja jelentését, hogy az osztrák és a magyar határon eddig az időpontig újabb erődítő munkálatokról nem kapott hírt.⁵³⁴ Nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a jelentés megírásának idejében nem történtek volna erődítési munkálatok a magyar határon, amennyiben mégis volt, akkor lehetséges, hogy alacsony intenzitású, lassú folyamatról van szó, amelyet sem a helyi lakosok, sem az attasé nem érzékeltek.

⁵³⁰ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat

⁵³¹ Uo.

⁵³² Uo.

⁵³³ František Machník (1886–1967): csehszlovákiai politikus, parlamenti képviselő, nemzetvédelmi miniszter 1935 és 1938 között.

⁵³⁴ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat.

A jelentést november 12-én küldte el az attasé és egy héttel később már az alábbi rövid megállapítás olvasható rajta: „*az államerődítés kérdését minden vonatkozásban, de mindig különös tekintettel annak magyar vonatkozásaira kísérje állandó figyelemmel*”.⁵³⁵ A magyar vezetés számára tehát minden információ fontos volt az erődítési munkálatokról, azonban értelemszerűen a magyar határ mentén zajló építkezések kiemelt figyelmet érdemeltek. Az adatok begyűjtésében pedig kulcsszerepe volt a prágai magyar katonai attasénak is.

A csehszlovákok erődítési munkálatai az 1930-as években kaptak nagy lendületet és az ország számos pontján német, lengyel és magyar irányba is épültek erődvonalak. Ez a fokozott, védelmi képességek javítását célzó intézkedés felkeltette a magyar hadvezetés figyelmét is. Rendkívül fontos volt ezeknek a védműveknek pontos ismerete, ezért látható, a hírszerzés igyekezett mindent megtenni, hogy minél részletesebb képet tudjon róluk szolgáltatni. Lakatos Géza idejéből származnak ezekkel kapcsolatban az első jelentések, 1935 után eddig nem került elő olyan irat, amelyet magyar katonai attasé írt volna a csehszlovák erődítésekről.

Az ország védelmére érdekében, mélységében több vonalban kiépített erődrendszer funkcióját tekintve sosem került alkalmazásra. Az 1938-as első bécsi döntés értelmében azok a határ menti területek kerültek német, illetve magyar kézre, amelyeken többségében a legtöbb és legjobban kiépített erődvonalak álltak, majd 1939-ben Csehszlovákia megszállásakor szintén puskalövés nélkül esett el a felépített erődrendszer. A németek az erődök egy részét eleinte arra használták, hogy nehézfegyverzetük tüzerejét teszteljék rajtuk.

Visszatérve 1934 novemberére, az attasé figyelmének középpontjában a csehszlovák hadiipar került, különösen a Škoda gyár. Általánosságban arról ad tájékoztatást, hogy a csehszlovákok a lőszergyártást elkezdték széttelepíteni az országban több kisebb üzembe. Ennek egyrészt légvédelmi funkciója is van, hogy ne lehessen néhány, vagy akár egy légicsapással súlyos veszteséget mérni a lőszergyártásra háború esetén, valamint ellenséges hadsereg betörése se veszélyeztesse a teljes hadiipar leállítását, hanem visszavonulás esetén is legyenek üzemek, amelyek kiszolgálják a védekező hadsereget. Példaként említ egy bizonyos Pantoflicek nevű üzemet (pontosan nem tudni, ez az üzem neve, vagy a tulajdonosé), amely Prága Smichov nevű városrészében volt. Ez az üzem többek között műszaki felszerelések, készülékek gyártásával foglalkozik, 24 munkást foglalkoztat 2 fős váltásokban. Az nem derül ki pontosan, hogy a munkások óránként, vagy milyen időközönként váltják egymást. Két fő tevékenységük van

⁵³⁵ *Cseh erődítő munkálatok*, HL VKF 1935., VKF 2. oszt., 124.673 sz. irat.

megnevezve, egyrészt „lövedékhüvelyek”⁵³⁶ finomítása és csiszolása, valamint repülőgépbomba akasztókészülékének előállítására. A jelentés megírásának pillanatában az üzemi napi 500 darab 7,65 cm-es hüvelyt szállít le, amely a Škoda 1932 M. típusú légvédelmi ágyújához kell. Mindezt a Nemzetvédelmi Minisztérium megrendelése által. A bombaalkatrészről szóló rész miatt a jelentést végül a Légügyi Hivatalnak is továbbították.⁵³⁷

Ujszászy és Falkenhorst német katonai attasé között a kezdetektől fogva igen szoros együttműködés alakult ki. 1934 novemberében például a németek számos hasznos adatot adtak át csehszlovák katonai alakulatokról, átszervezésekről, szervezeti felépítésről. Az egyik ilyen hír magyar szempontból azért is kiemelt, mert Pozsonyról van szó, ahol a tervek szerint egy műszaki ezredet állítanának fel és Pozsony egy utászkiképző központ és műszaki hadianyagok tárolásának központi helye lenne a későbbiekben. A németek, és Ujszászy szerint is ennek köze lehet a most zajló átszervezéshez. A hírek szerint, bár abban az évben már nem fog történni érdemi változás, az átszervezés során először új seregtestek hadrendjét alakítják ki és látják el azokat a megfelelő felszereléssel, ezt követően kezdik majd kiépíteni a hadosztályok és hadtestek kereteit is. A németek úgy vélik, hogy 1935 márciusától két új hadosztállyal és hadtestparancsnoksággal kell számolni. Ezek a hírek a korábbi német információkhoz hasonlóan ellenőrzésre szorultak.⁵³⁸

A csehszlovák tüzérség sem kerülhette el sem a magyar, de főleg nem a német hírszerzés figyelmét. A középpontban a csehszlovák nehéztüzérség áll, név szerint említve a 301. nehéztüzér ezredet. Ez az az ezred, amely kettő, korábban csak a Monarchia hadseregében rendszeresített 1916 M. 24 cm-es vasúti löveggel⁵³⁹ rendelkezik. Mindezt, az előzőhöz hasonlóan német forrásból tudja meg Ujszászy. A felsorolt és részletezett különböző tüzérségi lövegek adatait a németek szolgáltatták a magyaroknak. Továbbá közölték, hogy a felvidéki malackai lőtérén, milyen gyakorlatokat hajtanak végre különböző ágyúkkal. A hírek valódiságának igazolásában a németek a magyarok segítségét kérik. Jelentését Ujszászy is ezzel zárja.⁵⁴⁰

⁵³⁶ Ujszászy a jelentésében szakszerűtlenül fogalmaz, amikor lövedékhüvelyekről ír. A helyes megfogalmazás ebben az esetben a hüvely vagy lőszerhüvely lenne.

⁵³⁷ *Cseh hadiipari adatok*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.001 sz. irat.

⁵³⁸ *6. cseh műszaki ezred felállítása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.179 sz. irat.

⁵³⁹ Összesen hat darab készült belőlük. Ebből négy az I. világháború végén még gyártás alatt volt a Škoda gyárában. Azokat, 1921-es elkészültük után Csehszlovákia megvásárolta a hadserege számára.

⁵⁴⁰ *Cseh tüzérségi hírek*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.132 sz. irat.

A hadsereg részletes adatai mellett a magyar katonai attasé a csehszlovák vasutakról is igen átfogó képpel rendelkezett, ezt bizonyítja az a novemberi keltezésű irat, amelyben a vagonok és mozdonyok számáról írt összefoglalót.⁵⁴¹

1934 novemberében két hosszabb terjedelmű írásban mutatja be Ujszászy az aktuális eseményeken keresztül a csehszlovákoknak a franciákkal és a németekkel való viszonyát. A szükséges információk többségét a prágai lengyel katonai attasétól szerezte, de feltűnik az információk forrása között megnevezve a pozsonyi olasz konzul is. Az attasé elsőként Maurice Gamelin francia tábornok véleményét közli a csehszlovák hadseregről. A francia szerint a csehszlovák hadsereg fiatal és kevés történelmi múlttal rendelkezik, az erkölcsi értéke azonban megfelelő, a felszerelését pedig korszerűnek találta, amely további fejlesztésre szorul, de 10 éven belül ezeket a hiányosságokat pótolni lehet. Gamelin szerint a csehszlovák hadsereg hiányt szenved a motorizáltságban, páncélos járművekben és repülőkből. Az ország hadiipara megfelelő, de a vegyi üzemek kezdetlegesek. Egyetlen mondat erejéig az erődítésekről is szó esik. A franciák ezeket keveselték, ami pedig megépült, az szerintük kezdetleges. Gamelin elmondja, hogy a katonai közép- és felsővezetők nem elég jók és célszerű lenne a felváltásuk rövid időn belül olyan fiatalokkal, akik alapos vezérkari kiképzést kaptak. Ez utóbbi kijelentését erősíti meg Ujszászynál a pozsonyi olasz konzul. A konzul beszélgetést folytatott Josef Šnejdárék tábornokkal,⁵⁴² aki arról panaszkodott, hogy haragszik a francia és a csehszlovák vezérkarra, mert szerinte nyugdíjazni akarják, ezért küldhették el Poincaré temetésére, hogy amíg nincs itthon, addig alááshassák a pozícióját. Ujszászynak egyéb, máshonnan származó értesülései alátámasztják azt, hogy valóban le akarják váltani, mert elégedetlenek vele, de politikai okok miatt tartózkodnak ettől a lépéstől.⁵⁴³

Egy héttel később az aktuális csehszlovák–német viszonyról ír Ujszászy, mert az elmúlt hónapokban a csehszlovákok igyekeztek javítani a németekkel való kapcsolataikon. Beneš kijelentéseit veszi alapul, aki azt mondta, hogy kifogástalan a két ország kapcsolata. Ezt a közeledést a magyar katonai attasé három indokkal támasztotta alá. Az egyik Prága egyre romló viszonya a lengyelekkel, a második a feszült magyar–kisantant viszony. A harmadik indokot úgy fogalmazza meg, hogy az Csehszlovákia „*tervezett keleti kollektív paktumból való kimaradása*”. Ujszászy elmondása értelmében a csehszlovákok azért most közelednek a németek felé, mert szerintük a magyar–német kapcsolatok épp elhidegülőben vannak a

⁵⁴¹ *Csehszlovák gördülőanyagkészlet 1933. végén*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.310 sz. irat.

⁵⁴² Josef Šnejdárék (1875–1945): a csehszlovák hadsereg tábornoka, harcolt a Francia Idegenlégióban is. Hivatalosan 1927-től tagja a csehszlovák hadseregnek, 1935-ben nyugdíjazták.

⁵⁴³ *Gamelin tbk. ítélete a cseh hads.-ről*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.316 sz. irat.

legutóbbi Rómában tartott olasz–magyar tárgyalások miatt. A sajtóban ezt azzal igyekeznek alátámasztani, hogy azt híresztelik, a magyarok, cserébe az olaszok genfi támogatásáért, Anschluss-ellenes lett. Az attasé szerint árulkodó jel lehet még az is, hogy a csehszlovákiai lapok németellenes kirohanásai látványosan lecsökkentek és egy korábban betiltott német pártot is engedélyeznek újra a csehszlovákok. Azt még maga Ujszászy sem tudja, hogy ezekkel az intézkedésekkel a csehszlovák kormány milyen eredményt akar elérni a németeknél. Az sem tudható, vajon a franciákat tájékoztatták-e arról a szándékukról, hogy jobb kapcsolatot akarnak a németekkel. Ujszászy szerint gondolatban már igen közel áll egy csehszlovák–német megneemtámadási szerződés. Azért, hogy további, minél pontosabb információkhoz juthasson, Ujszászy felkereste a prágai német katonai attasét és a követet is, ők azonban kitérő választ adtak a kérdésekre. Annyival kommentálták, hogy mivel a két ország között nincsenek területi ellentétek, ezért felesleges lenne egy ilyen szerződés megkötése. A német álláspont a csehszlovák közeledésről a magyar katonai attasé előtt nem ismert, de nem zárja ki, mert ezzel akár Franciaország egy keleti szövetségesét tudnák a németek meggyengíteni. Ami az ügyből, magyar szempontból fontos az attasé szerint, az az, hogy esély nyílik arra, hogy a csehszlovákok és a németek akár szerződésig is jutva közeledjenek egymáshoz. Ez azonban „különös tekintettel a kis-entente-hoz való pillanatnyilag feszült” helyzetre, nem volt kívánatos magyar részről.⁵⁴⁴

A németek és a franciák mellett a jugoszlávok sem kerültek ki a magyar katonai attasé látóköréből. Ez köszönhető a már korábban is emlegetett pozsonyi olasz konzul híreinek is, aki szerint Ljubljánában közös csehszlovák–jugoszláv katonai hírszerző kirendeltség működik, aminek feladata, a horvát emigránsok kapcsolatainak felderítése. Elsősorban osztrák és olasz irányba végeznek katonai hírszerzést. A lakás, ahol ez a kirendeltség működik, egy cseh őrnagy nevében van, akinek nevét magyarosítva az attasé Rihák Mihályként írja le. Vele működik ott helyben két jugoszláv tiszt is, Stanković és Fanković százados. Az olaszok két további emberről tudnak ott még, akik futárként szolgálnak, az egyik egy Franz Krauz nevű osztrák, a másik egy Božiner vezetéknévű szlovén személy.⁵⁴⁵ Mivel a jelentés szerint az olaszok a pontos házszámot tudták, ahol ez a kirendeltség működött, így minden bizonnyal az összes mozgást szemmel tudták ott tartani. A magyar fél számára pedig szintén hasznos információ lehetett, hogy a csehszlovákok kikkel, hol és hogyan működnek együtt a hírszerzés terén.

⁵⁴⁴ Cseh közeledés kísérlete a Német Birodalomhoz, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.493 sz. irat.

⁵⁴⁵ Laibach-i cseh-jugoszláv hírszerző kirendeltség, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.317 sz. irat.

Az attasé természetesen a hadseregen belüli kisebb botrányokat is hírül adta, különösen, ha azt a sajtó is megírta. Az előző jelentéssel egy napon született egy másik, amely a *Prager Tageblatt* két korábbi cikkére hivatkozik, az egyik november 27-én, a másik november 28-án jelent meg. A lap egy cikkében a csehszlovák katonatisztek megvesztegethetőségéről ír. Az attasé leírja, hogy az általa tapasztaltak és a mások által neki elmondottak szerint a csehszlovák hadseregen belül a visszaélések és megvesztegetések meglehetősen gyakoriak. Az ügyek állítólag igen magas körökig, Benešig és Bradáč-ig érnek. Beneš állítólag a korrupciós vádakról úgy vélekedett, az egész vagyona ráment arra, hogy létrehozza a köztársaságot, így joga van azt visszaszerezni. Bradáč-ról az attasé német forrásból értesült, mi szerint a nagyobb hadianyagszállítmányok ügyében egyedül szokott tárgyalni és elképzelhető, hogy ezekből húz hasznot. Ezért lehet az, hogy annyira propagálja a fegyverkezést és az erődítést. Egy harmadik személy, aki szóba hoznak még a pénzügyi visszaélések kapcsán, az Löwenstein, aki a Škoda igazgatója volt akkor; valódi nevén Karel Loevenstein.⁵⁴⁶ Róla az hírlett, hogy meggyőződése szerint bárkit képes megvásárolni. Amikor egy másik cseh gyártulajdonos, Ringhoffer feljelentette őt állami gépkocsik szállítása körül kialakult vesztegetés vádjával, az ebből kialakult pereskedést pedig megnyerte. Loevenstein túl befolyásos személy az attasé szerint, ezért támadás érte Ringhoffer személyét is. A magyar katonai attasé megjegyzi, a korrupció mögött meghúzódik egy fontos ok, méghozzá az, hogy az állami hivatalnokok és a katonaság nincsenek jól megfizetve. A hírek szerint ezt célozná javítani Bradáč törvényjavaslata a katonatisztek fizetésének emeléséről. Az adósságok kifizetése és cserébe szívességek kérése pedig nem új keletű, erre mutatja be példaként az attasé Klecanda tábornok esetét, akinek az adósságát a Škoda kifizette, cserébe a Škoda hadianyagát kellett propagálnia az említett kolumbiai körútja során. Az attasé végezetül hozzáteszi, hogy a megvesztegetések mértékét és számát csak növelik a hadiüzemek különböző jutalékai is.⁵⁴⁷

November utolsó napján újra a katonai szolgálati idő meghosszabbításának kérdése kerül elő. Egy olyan törvényjavaslat jut az attasé elé, amely kétéves tényleges katonai szolgálatra kötelez minden évfolyamot 1933 őszéig visszamenőleg. A póttartalékosok kiképzése, a szerzett információk és a törvényjavaslat értelmében, 5 hónapig tartana. Az attasé azt is megtudta, hogy a csehszlovák kormányzat mintegy 118 millió korona kiadással számol a törvényjavaslat elfogadását követően. A törvényt decemberben fogja megtárgyalni a törvényhozás, és a magyar katonai attasé szerint a kommunisták kivételével mindenki meg fogja szavazni. Ujszászy

⁵⁴⁶ Karel Loevenstein (1885–1938): cseh iparos, a Škoda vezérigazgatója 1934-től haláláig.

⁵⁴⁷ *Cseh tiszték anyagi visszaélései*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.494 sz. irat.

elmondása szerint figyelemreméltó, hogy már 1 éve halasztják ennek az elfogadását, de csak most fog sor kerülni rá, így a törvény értelmében két évfolyam is fegyverben lesz. Az attasé szerint a póttartalékosok kiképzési idejének növelése is azért történt meg, mert ezzel még több embert tudnak egyidejűleg fegyverben tartani. A központ úgy értékeli, hogy valóban számolni kell a javaslat törvénybe iktatásával, azonban optimista számításnak ítélik az attasé által közölt összeget, szerintük jóval többre fog ez a csehszlovákoknak kerülni.⁵⁴⁸

December 6-án egy igen részletes beszámoló érkezik a központba Ujszászytól, amely az osztrák katonai attasétól származó híreket tartalmaz, elsősorban erődítésekről és a vasúti infrastruktúráról. Elsőként a Moldva folyó mentén kialakítandó völgyzáról van szó, amely az Alsó-Moldva menti területek határvédelmét látná el. Itt a védelmi vonal egyik végpontja a német nevén Salnau elnevezésű település (csehül Želnavá a település neve). A völgyzár pedig egészen egy Schwarzkreuz nevű településig tartana, azonban ilyen helyet nem találtam. Minden bizonnyal Ujszászy a Černá v Pošumaví elnevezésű településre gondolt, amelynek német neve Schwarzbach és délkeleti irányban található Želnavától. A második, osztrákok által közölt építkezés egy kettős vágányú vasútvonal építése Horní Lideč és a felvidéki Puhó között (amely Puchov néven szerepel a szövegben). Az osztrákok azt is kiderítették, hogy mely két fontosabb településen keresztül futna ez az útvonal a két város között. Egy másik vasúti építkezés, amelynek részleteit az osztrákok közölték, a csehszlovák–osztrák–bajor hármashatár közelébe tervezték, ahol a vasútvonal teljesítőképességét tervezik növelni a csehszlovákok Strakonice (a jelentésben a német neve, Strakonitz szerepel) és Vimperk (a szövegben a német neve, Winterberg szerepel) között, illetve onnan Volaryba is (ez a település a német nevén, Wallernként szerepel). Feltehetően mozgósítás esetén a hadsereg alakulatainak a határra való szállítását akarják itt gyorsabbá tenni. Végezetül egy Resicza⁵⁴⁹ nevű település is felkerül a listára, ahol állítólag Škoda érdekeltség található, és az ottani üzem tábori lövegek előállítására van berendezve.⁵⁵⁰

November végén Ujszászy a csehszlovákiai választásokról írt. Magyar részről azért fontos, mert az attasé felhívja a figyelmet arra, hogy esetleg magyar pártot is feloszlathatnak a választások

⁵⁴⁸ *Cseh kétéves tényleges katonai szolgálatra vonatkozó törvénytervezet*, HL VKF 1934. 2. osztt., 124.497 sz. irat.

⁵⁴⁹ Resicza meghatározása nehezebb. Egyrészt az az egyik német neve az erdélyi Resicabányának. Szlovákul Rešica a neve a felvidéki Reste településnek is, amely Kassa környékén található. Mivel a szövegkörnyezet nem utal arra, hogy az ország határán kívül lenne, ezért feltételezésem szerint itt a felvidéki Reste településről lehet szó.

⁵⁵⁰ *Vegyes cseh katonai hírek*, HL VKF 1934. 2. osztt., 417/305 sz. irat

előtti időszakban. Emellett hosszasan beszél Henlein⁵⁵¹ mozgalmáról és arról, hogy a csehszlovák vezetés hogyan viszonyul ahhoz. Még azt is el tudja képzelni az attasé, hogy a csehszlovák kormány a német nemzeti pártot is hajlandó ujjászervezni, csak azért, hogy legyen Henlein mozgalmának ellenfele a németység körében. A másik személy, akiről még szó esik az Hlinka,⁵⁵² aki a szlovák autonómia törekvései miatt vált kegyvesztetté.⁵⁵³

Egy héttel később a lengyelek egy igen részletes adatsort tudtak átadni arról, hogy mely évfolyamokat hívják be a tartalékosok és póttartalékosok közül 1935-ben majd gyakorlatozni. Többségében az 1921 és 1932 közötti évfolyamok⁵⁵⁴ szerepelnek megnevezve a jelentésben, amelyeket 3-4 hét gyakorlatra hívnának be. Ujszászynak az a megfigyelése, hogy az előző évekhez képest harmadával emelkedett a behívottak száma, ezt a központ megcáfolja, ugyanis azt a megjegyzést írják hozzá, hogy valójában nem lépi túl az előző éveket.⁵⁵⁵

Az év vége felé sem szűnik meg a csehszlovák hadiipar iránti érdeklődés, ezúttal a jugoszlávok jártak a Škodánál, hogy löszert vásároljanak. A jelentés végig veszi az elmúlt hónapok meghatározó jugoszláv megrendeléseit, amelyeket a Škodával kötöttek, amelyből kiderül, hogy a Škodával már hosszú idő óta elhúzódó tárgyalások zajlanak jugoszláv részről, főleg pénzügyi okokból. Az attasé tudomása szerint a tárgyalásokat az tudta előre vinni, kimozdítani a holtpontról, hogy a bukaresti kisantant-konferencián megkötötték a csehszlovák–jugoszláv áruforgalmi egyezményt. Ennek az lett a következménye, hogy 1934 nyarán partvédő lövegeket és más használt ágyúkat szállítottak Jugoszláviába. Ennek az elszállított fegyverzetnek az értéke, az attasé adatai szerint a három hónap alatt, májustól júliusig, meghaladta a 8 millió cseh koronát. A jelentés hivatkozik egy olyan fegyvervásárlásra, amelynek körülményeit már egy korábban kifejtette Ujszászy, amikor a jugoszlávok visszaléptek a nehézgéppuskák vásárlásától, mert a lengyelektől jobb ajánlatot kaptak. A jugoszlávok legújabb megrendelésének leszállítása 1935-ben várható. Ez 100 darab új lövegre és különböző típusú löszerekre vonatkozik. Kiderül az is, hogy a lövegek között vannak partvédelemre használtak, tábori ágyúk, tábori tarackok és közepes tarackok is, valamint légvédelmi lövegek is. A magyar katonai attasé, hogy leellenőrizze híreit, felkereste német és lengyel hírforrásait, azonban azok

⁵⁵¹ Konrad Henlein (1898–1945): szudétánémet politikus Csehszlovákiában, a Szudétánémet párt megalapítója, 1938-tól az NSDAP tagja. 1939-től a Szudétavidék körzetvezetője (Gauleiter für das Sudetengebiet).

⁵⁵² Andrej Hlinka (1864–1938): szlovák származású római katolikus pap, majd politikus, a Szlovák Néppárt megalapítója és a Hlinka Gárda náci mintára szervezett paramilitáris szervezet névadója.

⁵⁵³ *Cseh belpolitikai hírek*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.491 sz. irat

⁵⁵⁴ Az évfolyamokat általában a születési év szerint nevezték meg, ám fizikai képtelenségnek tűnik, hogy 14 és 3 éveseket hívjanak be gyakorlatozni. Itt bizonyára a besorozás évről van szó.

⁵⁵⁵ *Tartalékosok és póttartalékosok behívása 1935-ben*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.632 sz. irat

mind azt mondták, hogy szerintük a feltüntetett darabszám túl nagy, ennél kevesebbet rendeltek a jugoszlávok, ráadásul az említettek közül kétfajta löveget a Škoda nem is gyárt. A kérdéses beszerzés tehát még nincs teljesen tisztázva, ezért az attasé, folytatja az ügyben a felderítést.⁵⁵⁶

Egyedülálló, hogy december 12-én az információk forrása az amerikai katonai attasé volt. A magyar hírszerzés amerikai forrásból tájékozódhatott a szovjet légierő állapotáról, helyzetéről. Megtudják, hogy az éppen zajló öt éves terv 1937-ben zárul, amikor a tervek szerint a szovjet légierő mintegy 100 000 főnyi személyzettel fog rendelkezni. Az amerikaiak információi szerint a szovjetek a jelentés megírásának pillanatában 2200 katonai repülőgéppel és hozzájuk 5400 kiképzett pilótával rendelkeztek.⁵⁵⁷

1934 utolsó hónapjában a magyar katonai attasé háromszor szerzett be híreket a német attasétól és további négy esetben pedig az olasztól. Van olyan eset is, hogy egyszerre két különböző országból és két különböző városba akkreditált katonai attasé a forrása. Ez utóbbi esetben a bécsi jugoszláv katonai attasé és a prágai osztrák katonai attasé voltak azok, akik Ujszászynak adatokkal szolgáltak. Elgondolkodtató, hogy vajon az ellenséges országnak számító Jugoszlávia katonai attaséja milyen okból teremtett kapcsolatot és adott át információkat a magyar katonai attasénak? A kérdést élesebb megvilágításba helyező adalékok azonban nem találhatóak a jelentésben.

Ezek mellett természetesen a magyar katonai attasé nem csak a hírszerzőkön keresztül, hanem személyesen folytatott hírszerzői tevékenységet. Így például több, a csehszlovák hadsereggel kapcsolatos könyvet, nyomtatványt sikerült beszereznie, amelyek tanulmányozása hasznosnak bizonyult. Ilyen megszerzett iratok voltak például különböző ügyviteli és irodai szabályzatok, raktári jegyzék nyomtatványokról, illetve olyan nyomtatványok, amelyek tartalmáról nem tudunk meg többet, azonban sejthető, hogy az egyiknek a légierőhöz volt köze, mivel a központ megjegyzése szerint az továbbítani kellett a Légügyi Hivatalnak.⁵⁵⁸ Ujszászy, a küldött nyomtatványokhoz csatolt jelentésében azt írja, hogy különös értékkel bírhatnak a Központi Offenzív Alcsoport (Koffa) számára azok, amelyek nyilvántartásokról, behívásokról és szolgálati utazásokról szólnak. A magyar hírszerzés valamilyen formában egy esetleges csehszlovák mozgósítás megzavarására is felhasználhatná azokat.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ *Jugoszláv löveganyagrendelés Skodánál*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.742 sz. irat.

⁵⁵⁷ *Szovjet katonai repülésügy*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.744 sz. irat.

⁵⁵⁸ *Cseh katonai szolgálati könyvek és nyomtatványok*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.763 sz. irat.

⁵⁵⁹ *Cseh katonai szolgálati könyvek és nyomtatványok*, HL VKF 1934. 2. oszt., 16.729 sz. irat.

A decemberben a németektől kapott hírek közül az egyiknek nincs is csehszlovák vonatkozása. Ujszászy német forrása romániai löveg- és lőszergyárról beszél, amely Resicabányán található és 7,5 cm-es és 7,62 cm-es lövegekről és hozzájuk tartozó lőszerről van szó, amelyeket most gyártanak le. Az attasé jelentése a központ számára új adatokat tartalmazott, mivel megjegyzésük szerint eddig ilyen hír nem érkezett be hozzájuk.⁵⁶⁰

A másik, németek által közölt hír egy hadgyakorlatról szól a Drezdához közeli német határ mentén. A hadgyakorlat három napon át tartott, területileg pedig egy három település által határolt, észak–dél irányú határ menti területen zajlott. Az attasé az érintett településeket a német nevükön írta le, így kikövetkeztethető, hogy a hadgyakorlat Teplice (a szövegben Teplitz-schönau), Mikulov (Niklasberg) és Bilina (Bilin) települések környékén folyt le. A németek elmondása szerint a hadgyakorlat célja az volt, hogyan tudnának feltartóztatni egy Drezda felől érkező német támadást a Biela folyó mentén. Nincs tudomásunk arról, hogy pontosan hány alakulat is vett részt a gyakorlaton. A német katonai attasé azt is elmondja Ujszászynak, hogy elég szokatlannak tartja a gyakorlat helyét és idejét, két okból, egyrészt mert épp javában zajlik az újoncok kiképzése, másrészt bár tél van, de a hegységben hó nincs, hogy ez pontosan miért szokatlan a német katonai attasénak a gyakorlat szempontjából, az nem derül ki a jelentésből. Ujszászy megítélése szerint a december végétől február 4-ig szabadságot katonák számára tartottak gyakorlatot.⁵⁶¹

Decemberben a lengyel katonai attaséval találkozott Ujszászy, amelynek köszönhetően egy korábbi jelentéséhez tud újonnan megszerzett információkat csatolni. Korábban már jelentett egy műszaki ezredről, most azzal kapcsolatban tudott meg többet lengyel kollégájától. Beszámol arról, hogy a műszaki ezred milyen századokból, szakaszokból, alakulatokból áll.⁵⁶²

Mielőtt rátérnénk az olasz forrásból származó hírszerzési jelentésekre, érdemes látni, hogy decemberben, ahogy korábban említettem, számos más forrás is rendelkezésre állt az attasénak, a hírek összegyűjtésére. Ilyen például az osztrák katonai attasé, aki az újonnan Bécsbe kinevezett jugoszláv katonai attaséról osztt meg részleteket Ujszászyval. A nevezett személyt Ujszászy Stojanović K. Milán vezérkari alezredesként írja le, aki 1896-ban született, Belgrádban és Párizsban tanult és az osztrák attasé szerint 1935-ben érkezik majd Bécsbe. A központban a Jugoszláviával foglalkozó alosztály számára továbbították.⁵⁶³

⁵⁶⁰ *Resiczai vasművek foglalkoztatása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.874 sz. irat.

⁵⁶¹ *Zlj. gyakorlat a német határon*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.872 sz. irat.

⁵⁶² *6. cseh műszaki ezred tagozódása*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.873 sz. irat.

⁵⁶³ *Új bécsi jugoszláv katonai attasé*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.876 sz. irat.

Déli szomszédunkkal kapcsolatosan Ujszászy beszámol arról, hogy jugoszláv katonai küldöttség járt a prágai kisantant-konferencián. Jelen volt többek között Božidar Jovanović ezredes⁵⁶⁴ is, továbbá számos más jugoszláv katonatiszt, akik csehszlovák hadiipari létesítményeket, gyakorlatokat, alakulatokat is meglátogattak. A jugoszláv küldöttség a Marseilles-i merénylet miatt megszakadt munkáját folytatta. Az olaszok szerint hárommotoros nehézbombázó repülőket iránt érdeklődnek, amely megerősíti az attasénak korábban bolgár forrásból származó hasonló értesülését. Egy másik jugoszláv küldöttség pedig Milan Radenković tábornok⁵⁶⁵ vezetésével a műszaki alakulatok megtekintése mellett erődítési munkálatokat is meglátogattak.⁵⁶⁶

Ujszászy, az év végén egy alkalmi hírforrásától tud meg új információkat a csehszlovák katonai vezetésről. Ezek szerint a magyar hírszerzésnek birtokába jutott, hogy Syrový tábornok és Krejčí tábornok november végén és december elején felvidéki szolgálati úton voltak, amely során Pozsonyt, Kassát, majd Ungvárt is érintették. Az útjuk hivatalos célja adatgyűjtés volt, azonban az attasé tudomása szerint ez az utazás összefüggésbe hozható a prágai kisantant-konferenciával. A látogatások középpontjában állhatott továbbá a Felvidék keleti részén tervezett erődítési munkálatok és alakulatok új állomáshelyeinek megtekintése is. A közelebbről meg nem nevezett alkalmi hírforrás azt is jelentette, hogy Zsolnán csehszlovák katonatisztek egy csoportja feltehetően egy új reptér és laktanyák felépítésére kijelölt területeket tekintett meg. Budapesten, a központban nem osztották a megfigyeléseket, szerintük ilyen fajta építkezésekről nincs szó, nem merült fel igény erre.⁵⁶⁷ Nem tudni, ki lehetett az alkalmi hírforrás, de feltételezhető, hogy a helyi magyarságból valaki, aki kapcsolatban állt Ujszászyval, vagy esetleg olyan magyar, aki a csehszlovák hadseregben szolgált és onnan jutott hozzá a hírekhez.

A prágai magyar hírszerzésnél 1934 karácsonyán sem mutatkoztak az ünnepi készülődés jelei. Ezt bizonyítja az, hogy az olaszoktól egyszerre olyan sok információ érkezhettek be, december 22. és december 28. között, hogy négy attaséi jelentés is készült ezekben a napokban.

Elsőként azt állapítja meg az attasé, hogy a csehszlovák páncélgépkocsis alakulatoknál változások történtek. Pontosan részletezi, hogy mely alakulatokról van szó, hogy néz ki a tiszti állományuk és milyen alegységekből állnak össze. A jelentés lényege, hogy új alakulatok jöttek

⁵⁶⁴ Božidar Jovanović (1886–1960). a jugoszláv hadsereg tábornoka.

⁵⁶⁵ Milan Radenković (1883–1972): a jugoszláv hadsereg szerb származású tábornoka.

⁵⁶⁶ *Jugoszláv katonai bizottságok Csehországban*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.878 sz. irat.

⁵⁶⁷ *Cseh hds. felügyelő és vezérkari főnök felvidéki szemleutja*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.877 sz. irat.

létre, másokat átszerveztek, azonban még folytatja a felderítést a kérdésben. A központ ugyanakkor már rendelkezett olyan megbízható hírekkel, amelyek szerint a csehszlovákok növelni akarják a páncélos alakulataik számát.

Ujszászy még december 24-én is küldött haza jelentést. A szintén olaszoktól származó adatok azt mutatják, hogy a csehszlovákok, főleg francia nyomásra három motorizált hadosztályt állítanak fel és ilyen hadosztály részletes leírása is megtalálható a szövegben. Eszerint egy ilyen motorizált hadosztály részét képezné a gépkocsin szállított utász- és híradószázad, négy gyalogzászlóalj, géppuskás század, valamint gépvontatású⁵⁶⁸ könnyűtarack és ágyú is szerepel a tervezetben. Nem derül ki a tervezetből, hogy a gyalogzászlóaljak és a géppuskás század is gépkocsin van-e szállítva. Az sem ismert a magyar attasé előtt, hogy ezeknek a hadosztályoknak pontosan hol is lenne az állomáshelyük, és más forrásból még nem kapott megerősítést.⁵⁶⁹

A másik két, olaszoktól származó hírekkel teli jelentés mindegyike december 28-án készült el. Az egyik egy új gyalogzászlóalj megszervezésének körülményeiről számol be. A további felderítést igénylő kérdés a magyar attasé szerint azt a célt szolgálja, hogy Milovicében épp kipróbálják, hogyan tudnának gyalogos alakulatot légvédelmi és nehézfegyverekkel felszerelni. A központ számára a Milovicében zajló kísérletezések nem számítanak újnak.⁵⁷⁰ A másik jelentésben pedig az áll, hogy a csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium megbízta a Škodát, tervezzenek meg és gyártsanak le egy új könnyű harcokost. Részletesen közli a könnyű harcokosi eddig ismert adatait, de az olaszokon kívül eddig semmilyen más forrás nem tudta ezeket Ujszászynak megerősíteni.⁵⁷¹

Ez volt Ujszászy István utolsó ismert jelentése 1934-ből. Abból az évből, amelynek első felében még Lakatos Géza volt a prágai katonai attasé, majd júniustól Ujszászy István vette át pozícióját.

Az 1934-es év jelentései a csehszlovák hadsereg szervezeti átalakítására, a hadiiparra, az erődítésekre és a hadgyakorlatokra fókuszáltak. Az átszervezések, a lőszergyártás decentralizálása, valamint a katonai képzések és főként az erődítési munkálatok részletes elemzése azt mutatja, hogy a katonai célú fejlesztések, mint alapfeladat, kiemelt figyelmet kaptak hírszerzési szempontból. A jelentésekben említett kapcsolattartók és információforrások tevékenysége lehetővé tette, hogy rajtuk keresztül megvalósulhatott a helyi magyar lakosság

⁵⁶⁸ Az eredeti szövegben gépkocsi-vontatásúnak van írva.

⁵⁶⁹ *Cseh motoros ho.-ok szervezése*, HL VKF 1934. 2. oszt. 124.917 sz. irat.

⁵⁷⁰ *Kísérlet alatt álló új szervezetű cseh gyal. zlj.*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.918 sz. irat.

⁵⁷¹ *Új Škoda k. hk. szerkesztése*, HL VKF 1934. 2. oszt., 124.915 sz. irat.

bevonása a hírszerzésbe. A jelentések figyelembe vették a külpolitikai eseményeket és az arra adott reakciókat, például a francia befolyás szerepét a csehszlovák katonai gondolkodásban, valamint az egyre feszültebbé váló viszonyt Németországgal.

5.2.2. Fokozódó nemzetközi feszültség és a csehszlovák reakciók 1935-ben

Az 1935-ből az első ismert prágai magyar katonai attaséi jelentés január 15-én készült, a csehszlovák hadiiparról, a német katonai attasé és a csehszlovákiai sajtó közlései alapján. A fő témája a csehszlovák vegyipar helyzete, de említésre kerülnek a Škoda és a románok közötti tárgyalások, valamint más pénzügyi kérdések is. A vegyipar esetében három vállalatot is egységes pénzügyi irányítás alá kívánnak helyezni. Ujszászy külön részletezi is ezeket a vállalatokat, hogy melyiknek mekkora vagyonnal rendelkezik, mit gyárt, és az ország mely területén vannak még érdekeltségei. A Škoda és Románia közötti tárgyalások esetében arról tud az attasé, hogy Loevenstein Romániába utazott tárgyalni, de további részletek nem derültek ki.⁵⁷²

A csehszlovák hadiiparról következő alkalommal január 25-én számol be az attasé, hogy milyen intézkedések vannak annak érdekében, hogy egyes részeit háború esetére áthelyezzék. Ennek oka, hogy a csehszlovákok német támadás esetén elsődlegesen a hadiiparuk lerohanásával számolnak, különösen azokon a helyeken, amelyek a határhoz közelebb vannak. 1930 óta ugyanis a nagyobb üzemek közül többnek is terveznek leányvállalatot a Vág folyó völgyében, ez azonban nagyon költséges és sok állami támogatás kell hozzá. A tervezett munkálatok a nagy gazdasági világválság miatt 1931 óta szünetelnek, de most úgy érzékelik, hogy kedvező számukra a katonapolitikai környezet, ezért újra időszerűvé váltak ezek az áthelyezések, amihez az állam 50 millió koronával járul hozzá. A kisebb üzemeket úgy próbálják rávenni a gyártás áthelyezésére, hogy nekik nagyobb megrendeléseket kínálnak. A Vág völgye egy igen kedvező hely számukra ebből a szempontból (ahogy azt korábban, Lakatos Géának a térségről jelentéseiben olvashattuk), ahova még meg akarják építeni az ország legnagyobb vízerőművét is. Ujszászy szerint az áthelyezések védekezési célt szolgálnak és bár az ilyen irányú munkálatok még kezdeti stádiumban vannak, a jövőben ezek folytatásával kell számolni.⁵⁷³

Januárban nyilvánosságra kerül egy csehszlovákoknak nyújtandó francia kölcsön terve, amelynek értelmében 600-800 millió frank hosszúlejáratú hitelt szeretnének a költségvetés

⁵⁷² *Cseh hadiipari hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.417 sz. irat.

⁵⁷³ *Cseh hadiipar áthelyezésének előkészítése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.547 sz. irat.

pótlására, katonai szempontból pedig az erődítések építésére, motorizációra, a folyami erők fejlesztésére. Egyes híreket az attasé a katonai propaganda címszó alatt közöl, mint például, a Nemzetvédelmi Minisztériumon belül külön osztály foglalkozik a véderő-propagandával. Négy tiszt és három altiszt az osztály létszáma, a feladata pedig, hogy katonai biztosok útján kapcsolatot tartsanak a fegyveres erők és a polgárság között, szerepet vállaljanak az ifjúság katonai előképzésében, közreműködjenek mozgósítás előkészítésében. 600 fős katonai mozikat építenének 12 helyőrségben. Egy hadiipari hír szerint a Brnói és Pozsonyi Lőszergyár egyesülése, amelyben az állam 70, a Škoda 20 százalékban tulajdonos, is tervbe van véve. A tizenkét tagú intézőbizottságban hat fő a Nemzetvédelmi Minisztérium tisztje, így igen jelentős a hadvezetés befolyása is. Szintén hadiipar szempontjából figyelemreméltó adat, a Škoda Művekben dolgozó munkások létszáma, ami azért is lényeges, mert megfigyelhető a válság okozta hatás is. Ugyanis a hírek szerint 1929-ben 36 ezer fő dolgozott a Škodánál, addig 1934 decemberének végén ez a létszám 28 500 fő körül volt.⁵⁷⁴

A januári jelentésekben nemzetközi politikai események szerepelnek, például a csehszlovákok viszonyulása a francia–német kapcsolatokhoz. Ujszászy megtudta a prágai magyar követtől, hogy a Saar-vidéki események⁵⁷⁵ óta a csehszlovákok aggodalommal kísérik a német–francia viszony alakulását. Ha a két ország viszonya javulást mutatna, az a kisantantnak, így Csehszlovákiának is a nemzetközi politikai jelentőségét csökkentené. Ujszászy idézi az egyik csehszlovák külügyminisztériumi államtitkárt, aki azt mondta, hogy ha a két ország kibékülne, egyiknek se kellene majd Csehszlovákia, ezért a csehszlovák külpolitika, Ujszászy megfigyelése alapján, akadályozni igyekszik a francia–német megegyezést. Az attasé elmondása szerint ez abban is tetten érhető, hogy Beneš utasítására a sajtó számos olyan pontot, ahol a két ország között feszültség szítható, kiszínezi, felnagyít. Túlzottan aggódnak például a Saar-vidék menekültjeiért, vagy éppen a német terjeszkedési törekvéseket túlozzák el, sokkal veszélyesebbnek ítélik, különösen Ausztria és a Kelet-Poroszországgal határos Memel-vidék esetében. Továbbá a csehszlovák külügy megszólalt a magyar revíziós törekvések kérdésében is. Ujszászy úgy vélekedik, hogy a francia–német viszony javulása valóban Csehszlovákia külpolitikai súlyát csökkentené, azonban ennek a megegyezésnek a megvalósulása nem valószínű a közeljövőben.⁵⁷⁶ Az a jelentésből is látható, a csehszlovákok aggodalommal figyelték, hogy a szövetségesük, Franciaország engedett a Saar-vidék kérdésben és az

⁵⁷⁴ *Vegyes cseh katonai hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.843 sz. irat.

⁵⁷⁵ 1935. január 13-án népszavazást tartottak a Saar-vidéken, annak hovatartozásáról. A többség a Németországhoz való csatlakozás mellett voksolt.

⁵⁷⁶ *Csehország és a német-francia viszony*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.544 sz. irat.

népszavazással a nem éppen baráti Németországhoz került. S mivel Csehszlovákia is jelentős német kisebbséggel rendelkezett, tarthattak attól, hogy ez precedensként szolgálhat számukra, hogy elszakadjanak az országtól.

Január végén még két jelentést írt Ujszászy a csehszlovák hadsereg átszervezéséről. Az egyik, a december végén felállítandó három motorizált hadosztályról szól, amiről német forrásból kapott tájékoztatást. A német katonai attaséval való beszélgetés során kiderült, hogy ez csak egy terv, és a közeljövőben nem kell számolni ennek megvalósulásával. Rajta kívül Ujszászy tudott beszélni még csehszlovák katonatisztekkel is, és így kiderítette, hogy tervezik motorizált hadosztályok felállítását és folyamatos a vita arról, hogy a hadosztályon belül legyen egy lovas egység vagy sem, mert egyes csehszlovák tisztak szerint hasznukat vennék például a magyar hadszíntéren. A beszélgetések alapján Ujszászy arra következtet, hogy foglalkoznak az említett seregtestek felállításának kérdésével, mozgósítás esetén minden bizonnyal lesznek ilyen hadosztályok.⁵⁷⁷ A másik jelentésben is a hadsereg szervezetéről és mozgósításáról németektől szerezte be a híreket. Ebben gyalogos és lovas alakulatok, tüzérség, a légielő, páncélgépkocsis egységek elhelyezésének, átszervezésének adatai találhatóak meg. A magyar attasé az összegző jelentésében hivatkozik egy korábbi, olaszoktól kapott hírek alapján összeállított anyagra is, amelyet a nála rendelkezésre álló adatok alapján helytállóan minősített, ezt azért is állítja, mert tartalmaz az anyag olyan adatokat, amelyek egy másik forrásból is meg lettek erősítve, hogy valódiak.⁵⁷⁸

Februárban egy lovasezredről az információk az ezredhez 1934 őszén bevonult, magyar nemzetiségű katonától származnak. A magyar férfinak köszönhetően Ujszászy pontos képet kaphatott arról, hogy milyen az ezred felépítése, hogyan néznek ki a századok és szakaszok, megtudta azt is, hogy számos csallóközi magyar szolgál benne. Az elmondottak szerint az ezred 2. lovasszázadában 8 német és 18 szlovák mellett 42 magyar nemzetiségű katona teljesít szolgálatot. Magyar részről elhangzik az is, hogy az élelmezés jó, a bánásmód megfelelő, viszont azok a magyarok, akik gyorsan tanulják a cseh nyelvet, közelebbről meg nem nevezett kedvezményekben részesülhetnek. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg azt Ujszászy, hogy egyes alakulatokban a magyarok részaránya akár 50 százalék fölötti is lehet. Végezetül annyit ír az információkat szolgáltató magyar nemzetiségű katonáról, hogy jóhiszeműségéhez, segítőkészségéhez kétség nem fér, azaz ő elfogadja az általa elmondottakat. A központ szöges

⁵⁷⁷ *Cseh motoros seregtestek szervezése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.670 sz. irat.

⁵⁷⁸ *Cseh hds. szervezése és mozgósítási hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.671 sz. irat.

ellentétét látja ennek, mert szerintük nem megbízható, részben téves adatokat közölt az attaséval beszélő katona.⁵⁷⁹

A lovasság mellett a légvédelem viszonyait is igyekezett felmérni ezúttal az olaszoktól származó adatok segítségével. A löszerek biztonságos elhelyezéséről ír, és részletesen felsorol számos, különböző hatótávolságú légvédelmi löszert. Vannak olyanok, amelyekről az attasé részletesen be tud számolni, de voltak, amelyek még fejlesztés alatt álltak és ezért nem ismertek az adataik. A jelentéshez csatolva több anyag a különböző légvédelmi lövegek ismertetőjét tartalmazta. Ujszászy következtetése az, hogy a csehszlovák hadsereg háborús céljainak elérése érdekében nem rendelkezik elegendő légvédelmi löveggel és vannak korszerűtlen légvédelmi löszereik. A Škodára hárul az a feladat, hogy mozgósítás esetén a megfelelő löszermennyiséget pótolja. A központ szerint az említett löszermennyiség kevés, ennél biztosan többel rendelkeznek a csehszlovákok.⁵⁸⁰

Ezzel a jelentéssel egy napon készült egy másik is a hadianyagokról és kísérletekről, amihez szintén az olaszok adtak át információkat. Feltételezhető, hogy az előző jelentésben foglaltakkal együtt kapta meg Ujszászy az adatokat, csak jobbnak látta ezt több részletben elküldeni. Ír a már korábban is emlegetett, Škoda-lövegek megvásárlásáról folytatott jugoszláv tárgyalásokról. A megszerzett információk elsősorban ennek a nagy mennyiségű hadianyagnak a szállítására vonatkoznak, mert az eddigi tapasztalatok alapján az ilyen szállítmányokat Pozsonyig vonattal vitték, majd ott hajóra rakták és a Dunán juttatták el Belgrádba. Ahhoz, hogy ezt az útvonalat a magyar hírszerzés szemmel tudja tartani, az attasének hírforrásra lenne szüksége Pozsonyban. Ezért felkérte a pozsonyi konzulátust, hogy a kikötőben szerezzenek valakit, aki információkkal tudná ellátni őket. Ujszászy felveti, bár nincs tisztában azzal, milyen nemzetközi szabályok vonatkoznak a folyami áruszállítás ellenőrzésére, de ha van ilyen, akkor Magyarország élhetne vele, hogy tudja, milyen hadianyagokat szállíthatnak a Dunán akár Belgrádba is.⁵⁸¹ Az attasé beszámol még különböző kísérletekről is, például a Brnói Fegyvergyárban hang- és fénytompítóval ellátott légvédelmi gépfegyveren kísérleteznek, elmondása szerint. Szó esik még egyfajta gyújtóbomba körüli kísérletekről is.

Február elején az 1934 őszi hadgyakorlatokról esik szó. Az egyik az 1934. októberi jelentés kiegészítése, ahol több oldalon keresztül sorolja az attasé, hogy a gyakorlaton pontosan melyik

⁵⁷⁹ *Cseh 1. lov. e.-ről adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.831 sz. irat.

⁵⁸⁰ *Cseh lgv. tü. anyag*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.832 sz. irat.

⁵⁸¹ *Hadianyagrendelések, kísérletek Csehszlovákiában*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.834 sz. irat.

alakulatok is vettek részt.⁵⁸² A másik jelentés adatai egy Prágában tartózkodó lengyel vezérkari tisztól származnak, akitől megtudja Ujszászy, hogy a hadgyakorlatok egy nagy tanulsága a csehszlovák hadvezetés számára az volt, hogy a hadsereg műszaki téren és motorizáltság tekintetében még mindig elmaradott, hiányos és további fejlesztésekre szorul. A csehszlovákok által tervezett változtatásokat az attasé négy pontban foglalta össze. Ennek lényege elsősorban az átszervezés, valamint új alakulatok felállítása, ezek között szó esik motorizált alakulatokról, harcokocsik zászlóaljakra szervezéséről, lovasdandárok átszervezéséről is. Ujszászy a lengyel katonatisztet megbízható forrásnak tartja, de több részlet esetében is kétségbe vonja a tájékozottságát. Ezt a központ is megerősíti, ugyanis már kellően tájékozottak a kérdésben és túlzónak tartják a lengyel tiszt által elmondottakat.⁵⁸³

Az említett lengyel tiszt a csehszlovák hadsereghez volt vezényelve (vagyis nem a lengyel katonai attaséről van szó). Hozzá hasonlóan több román tiszt is a tartózkodott a csehszlovák hadseregnél. Az osztrák katonai attasétól Ujszászynak átadott lista szerint 1934 novembere óta összesen 6 román katonatiszt tartózkodik Csehszlovákiában, azonban a nevük nem volt ismert; vagy tudta, de nem írta le ezeket.⁵⁸⁴

A más országok katonai attaséi főleg, ha magyar szempontból fontos országról volt szó, kiemelt figyelmet érdemeltek. Erre láttunk már példát újonnan kinevezett katonai attasék esetében. 1935 elején számos katonai attasé kicserélődött Prágában. Magyar szempontból három említésre méltó változás történt. Az egyik a román katonai attasé személye, a leköszönő nevét magyar fordításban Nasta Andrásként⁵⁸⁵ írja, akit most több mint 4 évnyi szolgálat után vált fel egy Eftimiu Jánosként⁵⁸⁶ emlegetett román vezérkari alezredes, aki Ujszászy elmondása szerint jó megjelenésű és túlságosan előzékeny, akivel a viszonya kifogástalan, de elődjéhez képest kevésbé tűnik őszintének. A másik, a leköszönő lengyel katonai attasé Andrzej Czerwiński vezérkari alezredes, aki négy és fél év után távozik. Órónál azt állapította meg Ujszászy, hogy nagy barátja a csehszlovákoknak és könnyen alkalmazkodik a környezetéhez. A helyére Kwieciński Bogdán⁵⁸⁷ vezérkari alezredes érkezik, akit Ujszászy még a Varsóban töltött

⁵⁸² *Cseh őszi hadgyakorlaton részt vett gyal. keretalakulatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.833 sz. irat.

⁵⁸³ *1934. cseh őszi gyakorlatok tapasztalatainak értékesítése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.835 sz. irat.

⁵⁸⁴ *Cseh hds.-be vezényelt román tisztek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.836 sz. irat.

⁵⁸⁵ Mihail Andrei Nasta (1892. 09. 20.–1941. 08. 31.) 1930 és 1935 között román katonai attasé Prágában. 1941-ben elesett a keleti fronton.

⁵⁸⁶ Ioan Eftimiu (1894. 01. 16.–1976. 06. 10.) 1935 és 1939 között prágai román katonai attasé. A II. világháború alatt volt többek között a lovasság vezérkari főnöke is. A háború végén főtábornok a román hadügyminisztériumban.

⁵⁸⁷ Bogdan József Kwieciński (1895. 04. 12.–1981. 03. 22.) I. világháborúban német hadseregben szolgált, Törökországban esik angol fogságba. 1935 és 1937 között prágai lengyel katonai attasé. Londoni katonai attaséként jelentős szerepe volt 1939 után lengyel alakulatok megszervezésében Nagy-Britanniában.

szolgálati évei alatt ismert meg. Ujszászy terve az, hogy mindenben segíteni fogja őt kezdetben, hogy ezáltal lekötelezze, illetve minél bensőségebb viszony alakuljon ki kettejük között. Szerinte ez működni fog, mert az aktuális lengyel–csehszlovák viszony nem felhőtlen. A harmadik pedig a német katonai attaséi pozíció, ahol Falkenhorst helyére egy Schunke vezetéknévű⁵⁸⁸ alezredes kerül. Falkenhorst volt az első német katonai attasé Prágában, két évig szolgált itt, és vele Ujszászy jó viszonyt ápolt, csak Jugoszláviát érintő kérdésekben nem értettek egyet. Egy jó ítélőképességű tisztnek tartotta, akinek az utódja korábban Bukarestben és Belgrádban is volt már katonai attasé.⁵⁸⁹

Az egyes országok a katonai attasékon kívül katonai bizottságokat is küldtek az országba, különböző célokkal. 1935 februárjában négy országnak volt valamilyen katonai bizottsága a Škoda Műveknél. A magyar katonai attasé beszámolója szerint a jugoszlávok egy hadianyag átvételét ellenőrző bizottságot küldtek oda, a románok rendelkeztek ott egy katonai bizottsággal, a franciáknak kereskedelmi bizottsága működött a Škodánál és a kolumbiaiak pedig szintén egy katonai bizottsággal voltak jelen. Ezeknek a bizottságoknak a létszáma 2 és 4 fő között mozgott.⁵⁹⁰

Február elején számos nyomtatványt, fényképet, térképet szerzett meg az attasé, amelyeket továbbküldött a központnak. Ezek közül nem található már meg mindegyik. Különböző csehszlovákiai városokról készült légi felvételek például már nincsenek meg, csak a leírtakból lehet tudni, hogy Brnóról készültek. Katonai vonatkozása is lehetett ezeknek a képeknek, mert továbbították tanulmányozás céljából a Légügyi Hivatalba.⁵⁹¹ Egy másik jelentésben leírja Ujszászy, hogy elküldte Plzeň térképét egyenesen a Központi Offenzív Alosztálynak. Pilóták kiképzéséről szóló könyv is része a küldeménynek; valamint egy bizonyos Cernoch mérnök találmányáról szóló leírás, repülőgépek motorjáról.⁵⁹²

Februárban Ujszászy hosszasan részletezi a csehszlovák külpolitikával kapcsolatos híreket. Két fő pontja van, az angol–francia tárgyalások és a csehszlovák–lengyel viszony alakulása, amely kiemelt figyelmet élvezett magyar részről. Ami az angol–francia tárgyalásokat illeti, az attasé megjegyzi, ha esetleg létrejönne egy német–antant közeledés, vagy akár megegyezés, az hatással lehet a magyar revíziós törekvésekre és azok nyugati megítélésére is. A cseh sajtó

⁵⁸⁸ Az új német katonai attasé vezetéknéve helyesen írva Erich Tschunke (1889–1936). 1935 tavaszán nevezték ki katonai attasénak. Ezt a pozíciót egyszerre töltötte be Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Romániában.

⁵⁸⁹ *Változások a prágai katonai attasék körében*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.837 sz. irat.

⁵⁹⁰ *Csehszlovákia vezényelt idegen tisztjei és bizottságok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.087 sz. irat.

⁵⁹¹ *Cseh városok légi felvételei*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.851 sz. irat.

⁵⁹² *Segédletek felterjesztése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.998 sz. irat.

szerint pedig a magyar kormány Genfben próbálkozott a békeszerződés miatti katonai korlátozások eltörlése érdekében. A csehszlovák–lengyel viszony már jóval nagyobb jelentőséggel bír magyar részről, erre láthatóak voltak példák korábban is. A két ország kapcsolatában az attasé nem érzékelt javulást, csak szóbeli közeledést. Az egyetlen lengyel lapot betiltották, és lengyel iskolákat zártak be, tanárokat küldtek el. Lengyel részről is megfigyelhetők ellenséges fellépések. Ujszászy véleménye szerint Beneš azzal számol, hogy Ausztria és Magyarország is tárgyalásokra fog kényszerülni a kisantanttal, az pontosan nem derül ki, hogy milyen kérdésben. Végezetül megjegyzi, hogy ha Magyarország fegyverkezési egyenjogúságot szeretne, azért Prága biztosan a revízió feladását fogja feltételül szabni. A központ hosszabb megjegyzést fűzött a jelentéshez, amelynek lényege, hogy a felsorolt információk egy részéről már tudtak, egy részéről még nem volt tudomásuk, és van olyan adat, amiben egyetértenek az attaséval.⁵⁹³

1935. február 28-án Ujszászy három jelentést is írt, amelyek a csehszlovák hadsereg alakulataival, átszervezésével foglalkoznak. Az egyik esetében az olasz katonai attasének lehetősége volt megtekinteni személyesen egy gyalogezredet és egy tüzérségi alakulatot, majd az ott szerzett tapasztalatokat továbbadta. Ebben főleg az alakulatok létszáma, kiképzési és mozgósítási adatok szerepelnek.⁵⁹⁴ A második jelentés a csehszlovák hadsereg átszervezéséről szól, többek között gépesített alakulatokról, új lovasdandárról és lovasezredről.⁵⁹⁵

A harmadik, egyben utolsó februári jelentése Ujszászynak bizonyos csehszlovák katonai biztosokról szól. Az osztrák katonai attasétól megtudta, hogy Kalhous Rudolf⁵⁹⁶ egykori vezérkari alezredes megjelentetett egy tanulmányt *Katonai biztosok* címmel. Az írás arra tér ki, hogy 24 hónapos katonai szolgálat nem jelenti Csehszlovákia teljes biztonságát, fontos az állam és a hadsereg együttműködése és ennek előmozdítása érdekében javasolná, hogy legyenek katonai biztosok. Az ő feladatuk lenne, hogy segítsék a polgári lakosság gáz- és légoltalmi felkészülését, szerepet vállaljanak a hadiipar nyilvántartásában. Továbbá részt vennének a mozgósítás előkészítésében, ellenőrzésében is. Az osztrák attasé szerint a tanulmányban felvázolt biztos szerepkör komolyan foglalkoztatja a csehszlovák vezetést, és még feladatukul tűznék ki belföldön a hadsereg propagandájának irányítását is. Ujszászy szerint az osztrák hírforrása megbízható, információi megegyeznek a valósággal. A központ számára nem sok

⁵⁹³ *Cseh külpolitika hírei*, HL VKF 1935. 2. oszt., 118.997 sz. irat.

⁵⁹⁴ *Cseh hds. békeállományok, kiképzés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.240 sz. irat.

⁵⁹⁵ *Cseh hadsereg átszervezése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.281 sz. irat.

⁵⁹⁶ Rudolf Kalhous (1878–1939): a csehszlovák hadsereg vezérkari alezredese volt. 1921-ben a francia katonai misszió képviselőivel szembeni nézeteltérései miatt otthagyta a vezérkart.

újdomsággal bírt, mivel a leírtak szerint az ismertetett tanulmány már köztudott volt, ezáltal nyilvánosan bárki számára hozzáférhető.⁵⁹⁷

1935. március 10–17. között Ujszászy a Magas-Tátrában tartózkodott sí tanfolyamon. Ezt a sielést a Nemzetvédelmi Minisztérium szervezte a Prágában szolgáló katonai attasék számára. A döntés, hogy a magyar attasé részt vesz-e rajta, nem Ujszászyn múltott. Március 1-jén soron kívül kér utasítást arra nézve, hogy engedélyezik-e számára a részvételt. A leveléből megtudhatjuk, hogy március 1. előtt Ujszászy kilenc napig 40 fokos lázzal feküdt a lakásán, 7 kg-t fogyott és az orvos szerint még 1-2 hét kell, mire teljesen felgyógyul.⁵⁹⁸ Végül engedélyezték a sí tanfolyamon való részvételét, amelyről március második felében külön is beszámolt. Azt állítja, hogy a sí tanfolyamnak kettős célja volt, a propaganda és lekötelezés. Propaganda, mert a csehszlovákok azt hangoztatták, minden fejlődés, ami a Magas-Tátrában és környékén található, az csakis a csehszlovákok érdeme, és hogy a magyar uralom idején itt minden parlagon hevert. Ujszászy nem hagyta ezt szó nélkül, és ennek ellenkezőjéről próbálta meggyőzni tényekkel az angol és az olasz katonai attasét is, akik a csehszlovákok beszédeit hallva kérdezték őt. A szállásuk a csorbatói szállodában volt, Ujszászy szerint kiváló ellátással. A síoktatás már nem volt ennyire kitűnő, komolytalannak és szervezetlennek találta. A sielésen kívül meglátogattak egy hegyi dandárt és annak a síoktatását figyelték meg. Ezt követően pedig részletes beszámolót ad a sí kiképzés és oktatás menetéről. Érdekesség, hogy a kiképzésen angol tisztek is részt vettek. Ami a helyi magyarságot illeti, Ujszászy elég negatív tapasztalatokat gyűjtött. Csorbatón gyakorlatilag nem találkozott magyarral, a szállodában is a kiszolgáló személyzet csehül beszélt. A sí tanfolyam tanúsága Ujszászy szerint az, hogy a Tátrában nagy erővel zajlik a magyarság kiszorítása, a csehek és szlovákok betelepítése, továbbá élénk propaganda folyik abba az irányba, hogy elhitessék, a magyaroknak semmi közük sem volt ehhez a területhez.⁵⁹⁹

A sielésről szóló jelentés kapcsolódik az 1935-ben a havi rendszerességgel küldött, a hírszerzésen kívüli, hivatalos pozíciójából adódó reprezentációs tevékenységeket bemutató írásokhoz.

Februárban az attasé a csehszlovák hatóságokkal való hivatalos érintkezésekről jelentett Budapestnek. A hónap elején a hadsereg vezetésében beállt változásokról folytatott beszélgetést csehszlovák katonatisztekkel. Ez ugyan kevésbé hivatalos tevékenység, az így megszerzett

⁵⁹⁷ *Cseh katonai biztosok intézménye*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.282 sz. irat.

⁵⁹⁸ *Prágai kat. részvétele skítanfolyamon a Magas Tátrában*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.292 sz. irat.

⁵⁹⁹ *Cseh skítanfolyamon részvétel*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.666 sz. irat.

adatok a hírszerzés számára mégis értékkel bírnak. Február 20-án betegszik meg, amiről értesíti Budapestet. Ebben a hónapban megismerkedik Kumpošt Prokop vezérkari alezredessel,⁶⁰⁰ aki a csehszlovákok bukaresti katonai attaséja.⁶⁰¹

A sí tanfolyamról való visszatérése után nem sokkal, március 22-én a csehszlovák vezérkar által a prágai katonai attasék számára rendeztek ünnepi fogadást, díszebédet. Szintén márciusban a csehszlovákok az attasé bevonásával kívántak lovakat vásárolni Magyarországról. Az attasé kilátásba helyezi, hogy meg tudja szerezni a Honvédelmi Minisztérium támogatását. A hónap végén újabb meghívást kap Ujszászy egy áprilisi lóversenyre, hogy legyen a díszbizottság tagja, valamint a csehszlovákok szolgálati lovat ajánlanak fel számára. Március 30-án a csehszlovák lovas szövetség elnökének továbbítja a „6. budapesti nemzetközi lovas mérkőzésre” szóló meghívót. Végezetül az attasé megjegyzéseket fűz a márciusi eseményekhez. Egyrészt feljebbvalói döntést kér, hogy elfogadja-e a csehszlovákok által felajánlott szolgálati lovat. Szerinte aggályos lenne az ajánlat elfogadása, mert ebben az esetben ez precedenst teremtene és a budapesti csehszlovák attasé is kérhetne lovat és ezzel akár, Ujszászy szerint, alkalma lenne budapesti laktanyákba is bemenni, ez pedig nem feltétlenül lenne kívánatos. Hozzáteszi, hogy ezt több kollégájának is felajánlották, de csupán a román attasé fogadta el.

1935. április 30-án Ujszászy István az áprilisi hivatalos tevékenységét sorolja fel. A hónap elején meghívásra részt vett a Szokol tornaegylet rendezvényén. Április 5-én és 6-án, elfogadva egy márciusi meghívást, csehszlovák lóversenyen van jelen tiszteletbeli bizottsági tagként. Ezen az eseményen személyesen is továbbítja a márciusban már említett meghívást a budapesti nemzetközi versenyre. Április 10-én a csehszlovák vezérkar rendezett a katonai attaséknak hivatalos fogadást, amelyet Ujszászy teázásként mutat be. Egy héttel később udvariassági látogatást tesz a hírszerzést is magába foglaló csehszlovák vk. 2. osztályon. Másnap a csehszlovákok keresik meg Ujszászyt és tudomására hozzák, milyen tervezett lóvásárlásokat szeretnének Magyarországon, amelyhez korábban az attasé segítségét felajánlotta. Április 24-én írásbeli üzenet érkezik a csehszlovákoktól, hogy a már korábban sokat emlegetett nemzetközi lovasversenyen a csehszlovák hadsereg nem kívánja képviseltetni magát. A hónap utolsó, feljegyzett eseménye pedig egy üzenetváltás a magyar attasé és a csehszlovák

⁶⁰⁰ Kumpošt Prokop (1894–1959): a csehszlovák hadsereg tábornoka, 1937 és 1939 között Lengyelországban katonai attasé. A jelentésben említett bukaresti katonai attaséi pozíciót 1920 és 1922 között töltötte be.

⁶⁰¹ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés február hóban*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.411 sz. irat.

Nemzetvédelmi Minisztérium 4. osztálya között (amelyhez a műszaki, híradó és vasúti alakulatok tartoztak),⁶⁰² de a levél tartalmáról nem esik említés.⁶⁰³

A májusban történt hivatalos eseményekről nem lelhető fel jelentés a levéltárban. Ujszászy június 27-én írta meg a júniusi hónapról szóló összefoglalóját. Június 3-án egy megkeresés érkezik az attaséhoz a csehszlovák lovas szövetség elnökétől, aki szeretne részt venni a már sokat emlegetett budapesti nemzetközi lóversenyen és ehhez kér jegyet. Pár nappal később azért keresik meg, hogy beutazást kérjenek Magyarországra egy százados számára, aki az osztrák pütkösi körrepülésen vesz részt. Június 9-én már fordított a helyzet, ekkor a magyar katonai attasé fordul a csehszlovák hatóságokhoz, mert egy bizonyos Dréhr Endre százados számára kér igazolást arról, hogy az I. világháborúban szerzett sérülése miatt Karlsbadban (Karlovy Vary német neve) ápolták. Június 9-én újfent egy beutazási kérelem ügyében fordulnak a magyar attaséhoz. Ujszászy egy bizonyos Kessler Jánost említ, aki csapatával egy szegedi labdarúgó mérkőzésre kért beutazást. Ugyanezen a napon a csehszlovák lovas szövetség titkára közli Ujszászyval a budapesti lóversenyre érkezők nevét, azt azonban nem tudja megmondani, mikorra érkeznek, pedig az attasé szerint megígérte neki, hogy tájékoztatja erről. Június 19-én többi prágai katonai attaséval együtt Ujszászy is megjelenik egy hivatalos bemutatkozáson František Machník újonnan hivatalba lépő nemzetvédelmi miniszternél. A hónap végén Ujszászy tudatja a magyar 2. vkf. osztállyal, hogy júliustól szabadságon van. A hónapban utolsó eseményként pedig egy bizonyos Havel alezredes és Bürger őrnagy számára kér beutazási engedélyt Magyarországra. Megjegyzést fűz az új nemzetvédelmi miniszterrel lezajlott találkozásához. Ujszászy véleménye szerint az új miniszter agrárpolitikus, aki igen csekély katonai szaktudással rendelkezik, franciául nem beszél, de németül igen.⁶⁰⁴

Ezt követően július 1-től Ujszászy nyári szabadságra ment. Augusztus 21-én közli a visszatérését, de ezalatt a majdnem két hónap alatt sem hagyta figyelmen kívül a munkát, mert júliusban először meghívják, majd el is fogadja az invitálást egy csehszlovák gyakorlatra a Felvidék keleti részén. A június 19-én történt bemutatkozásáról a nemzetvédelmi miniszternél, két hónappal később, augusztus 22-én megkapja az ott készült fotót is. Másnap megküldik neki a kelet-felvidéki hadgyakorlat terveit, amelyen augusztus 24–29. között vesz részt. Egy másik hadgyakorlat miatt a Felvidék nyugati részét abban az évben már bejárta, arról viszont nem írt jelentést. Ilyen utazásokat az attasé két okból tehetett, vagy azért, mert tanulmányútra ment,

⁶⁰² *Ministry of Defence in 1918–1989*, <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=6081> (letöltve: 2023. 03. 18.)

⁶⁰³ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés április hóban*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 120.562 sz. irat.

⁶⁰⁴ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés 1935. júniusban*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 121.751 sz. irat.

hogy beutazza az ország egy részét, vagy, ahogy jelen esetben is, hadgyakorlat megtekintése céljából. Utazásokat tett továbbá a beépített embereitől származó információk még jobb megismerése miatt is.⁶⁰⁵ A havi összefoglalójában leírt hadgyakorlaton tapasztaltak alapján Ujszászy megjegyzi, hogy az ültetéseknel a csehszlovákoknak nem mindig sikerült a protokoll szerinti rangsort megtartaniuk. Többnyire a saját szövetségi viszonyaik alapján ültették le a különböző országok katonai attaséit. A gyakorlaton az elmondása szerint, a tájékoztatás hiányos és felületes volt, amelyet ő a vezetés tehetetlenségének tulajdonít. Ettől függetlenül Ujszászy a szállást és az ellátást kifogástalannak ítélte.⁶⁰⁶ Teljes jelentést szentelt az attasé a Felvidéken, a hadgyakorlat ideje alatt a magyar lakosság megtapasztalt hangulatáról. Ebben az iratban több olyan esetet is leír, amikor magyar katonai egyenruhája miatt kitüntetett figyelemben részesült a helyi magyar lakosság részéről. Bártfafürdőtől Eperjesen át Kassáig nem egy esetben fordult elő, hogy jókívánásokkal, virággal halmozták el, illetve biztosították arról többen, hogy továbbra is magyarok, magyarnak érzik magukat és összetartanak.

Egy ilyen utazás az attasé számára a magyarlakta területen a ritka alkalmak egyike volt. Ezt jól tudta Ujszászy is, mondván: „*mivel ilyen alkalom ritkán adódik, szükségesnek tartottam, hogy a nép szaváról és hangulatáról külön jelentést tegyek*”. Zárásként megjegyzi, hogy az itteni magyarok hűségére biztosan lehet számítani a későbbiekben. Továbbá felhívja a magyar katonai vezetés figyelmét, hogy a csehek törekvései „*sokszor visszatetszést szülnek*”, a szlovákság körében is, akik másodrendűnek érzik magukat. Ezt a jelentést Budapesten az elolvasását követően azzal a megjegyzéssel zárták, hogy egyetértésüket fejezték ki az attasé által leírtakkal.⁶⁰⁷ Erre a későbbiekben még bővebben ki fogok térni, mivel témája egyedi és terjedelme miatt érdemes bővebben szólni róla, mert sok érdekességgel szolgál a helyi magyarság korabeli állapotáról.

A szeptemberi hivatalos munkáról a hónap végén számol be az attasé. A hónap elején beutazási kérelmek miatt keresték meg, hogy három csehszlovák tiszt egy nemzetközi repülőversenyre mehessen. Szeptember 5-én egy érdekes kéréssel fordul a magyar katonai attasé a csehszlovák hivatalos szervekhez. Elmondása szerint „*támogatást kért a lakásában tapasztalható kommunista kellemetlenkedések ellen*”. Példaként említi a sértő telefonhívásokat, csengetéseket és kutyamérgezést is. Egy héttel később információt kap arról, hogy csehszlovák lóvásárlási

⁶⁰⁵ KELLER-DEÁK Kristóf: *Jelentés a felvidéki magyarság hangulatáról 1935-ben*, Napi történelmi forrás, 2020. november 29. <https://ntf.hu/index.php/2020/11/29/jelentes-a-felvideki-magyarsag-hangulatarol-1935-ben/> (Letöltve: 2021. október. 05.)

⁶⁰⁶ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés 1935. július és augusztus havában*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.998 sz. irat.

⁶⁰⁷ *Hangulatjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

bizottság érkezik Magyarországra. Szeptember 12-én kap választ a csehszlovák hatóságoktól a kommunista zaklatásokkal kapcsolatos kérésére. Ebben tájékoztatják, hogy panasza ügyében rendőrségi közbelépést kértek. Végezetül szeptember 13-án meghívást kap egy csehszlovák repülőversenyre.⁶⁰⁸

Október elején részvétét tolmácsolta Václav Kopal tábornok⁶⁰⁹ halála miatt, majd október 12-én részt is vett a temetésén. Másnap lóversenyen volt Pardubicében. Október közepén a nemzetvédelmi miniszter köszönetét fejezi ki Ujszászynak, amiért részvétet nyilvánított Kopal tábornok halálakor, továbbá megköszöni a koszorúküldést és a temetésen való jelenlétet. Október 17-én a magyar attasé, több másik attaséval együtt, a csehszlovák illetékes szervektől tájékoztatást kér a csehszlovák hadsereg átszervezéséről. Továbbra sincs válasz Dréhr ügyében, akiről korábban már volt szó, hogy igazolást kérne sebesülésének kezeléséről. Az igazolás továbbra sem érkezett meg, és az attasé igyekezett megsürgetni. Ebben a hónapban másodszor is részt vesz egy lovas rendezvényen. Október 26-án a csehszlovák nemzeti ünnep alkalmából, a többi katonai attaséval együtt, jókívánásait tolmácsolja. Október végén pedig összefoglalót ír és küld a Kelet-Felvidéken megtekintett hadgyakorlaton tapasztaltakról.⁶¹⁰

1935-ben az utolsó, egy hónapot összefoglaló hivatalos tevékenységét bemutató jelentést november 30-án írja Ujszászy, amelyben a novemberi eseményekről számol be. Három fontosabb dátumot említ meg. Elsőként november 4-ét, amikor megkapja a korábban megtekintett kelet-felvidéki hadgyakorlatokon róla készült képeket. November 6-án közli a csehszlovák hatóságokkal, hogy alezredessé léptették elő. A hónap végén pedig tájékoztatást kap a nemzetvédelmi minisztertől az 1936-os csehszlovák költségvetésről és szolgálati könyveket is kap. Ujszászy megjegyzi, hogy mindezek ellenére korábban, több attaséval együtt kért tájékoztatást a hadsereg átszervezéséről, de arról semmilyen válasz nem érkezett.⁶¹¹

Az attasé decemberi hivatalos tevékenységéről összefoglaló nem készült, sem 1935-ben, sem 1936-ban nem található ilyen irat. Így elmondható, hogy Ujszászy hivatalos, katonai attaséi minőségében ellátott feladatainak csupán 10 hónapját ismerjük 1935-ből.

Jól látható, hogy egy katonai attasé szerepe nem csak a titkos hírszerzési tevékenységre szorítkozott, hanem hétköznapi, hivatalos, diplomáciai, reprezentációs funkciókat is el kellett

⁶⁰⁸ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés szeptember hóban*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 123.534 sz. irat.

⁶⁰⁹ Václav Kopal (1882–1935): a csehszlovák hadsereg tábornoka, a Csehszlovák Légio tagja, 1933–1935 között a vezérkari főnök helyettese.

⁶¹⁰ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés 1935. október hóban*, HL VKF 1935., 2. oszt., 124.346 sz. irat.

⁶¹¹ *Cseh hivatalos hatóságokkal érintkezés november hóban*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 125.007 sz. irat.

látnia. 1935-ben kifejezetten a különböző eseményeken való részvétel van túlsúlyban, köszönhetően a meghívásoknak, legyen az egy egyszerű lóverseny, egy protokollárisabb állami ünnepség, vagy hivatalos szerv által rendezett fogadás. A különböző lóversenyek minden bizonnyal fontos találkozási helynek számítottak. Ujszászy esetében hivatali pozíciójából adód feladata még a különböző katonatiszteknek adandó beutazási engedélyek, valamint katonai vonatkozású hivatalos ügyintézkések, például igazolás kérése. Az attasé hétköznapjai tehát főként hivatalos látogatásokkal, eseményeken való részvétellel és esetenként ügyintézéssel is teltek. Fontos volt a kapcsolattartás a csehszlovák katonatisztekkel, így jelentőséggel bírtak a velük való találkozások, beszélgetések, amelyek nem utolsó sorban fontos információszerzési alkalmat kínáltak az attasé számára.

A hivatalos tevékenységek után, visszatérve 1935 márciusához megállapítható, hogy a hírszerzési tevékenység sem szünetelt. A hónap első hetében hosszabban számol be különböző katonai vonatkozású hírekről. A német katonai attasé hozta tudomására, hogy a csehszlovákok egy új géppuskás zászlóaljat terveznek felállítani. Az olasz katonai attasé pedig a légierővel összefüggő hírekkel szolgált. A légierő tekintetében a repülőgépek számáról és az alakulatokról érkeztek hírek. További érdekes téma, hogy a csehszlovákok kölcsönt vennének fel, hogy folytatni tudják az erődítési munkálatokat. Az olasz katonai attasé mondja el Ujszászynak, hogy ez a kölcsön 1 milliárd korona lesz. A hadiiparral kapcsolatban egy Románia és Škoda közötti szerződés légvédelmi lövegek szállítására vonatkozik. Továbbá Carden-Loyd kisharckocsik csehszlovákiai gyártásával összefügg az, hogy a Škoda helyett a Kolben–Danek vette meg a jogokat és elsőre 40 darabot fognak legyártani a csehszlovák hadvezetésnek.⁶¹² Ezt az osztrák katonai attasé útján tudta meg Ujszászy. Beszámol egy új, a szovjetek által küldött katonai attaséről, aki Emilianov Surik⁶¹³ néven szerepel és a megbízatása Ujszászy szerint, azért jöhetett létre, mert következménye ez a francia–csehszlovák–orosz katonapolitikai szövetségnek.⁶¹⁴

A gáztámadás elleni védekezés, illetve légmentesítés már előkerült korábban és még későbbiekben is szerepelni fog. Ezekkel kapcsolatos, a „*repülőátadások elleni védekezést illusztráló*” kiállításon is részt vett az attasé, amely 1935. február 4-én nyílt be Poděbradyban.⁶¹⁵ Szerinte egy ilyen kiállítás célja egyrészt propagandisztikus, másrészt oktatási jellegű. Az 1935. február

⁶¹² A ČKD által vállalt 40 darabból végül mindössze 4 darab készült, amelyek a Carden-Lyd kisharckocsik lincsz alapján készült másolatai voltak és P-I típusként szerepeltek. A módosításoknak és fejlesztéseknek köszönhetően ezt a kisharckocsit alapul véve a csehszlovákok kifejlesztették a saját típusukat Tančik vz.33 néven, amelyből összesen 74 darab készült.

⁶¹³ A. V. Emilianov-Surik szovjet katonatiszt volt az 1930-as években szovjet katonai attasé Prágában.

⁶¹⁴ *Vegyes cseh katonai hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.404 sz. irat.

⁶¹⁵ *Prágai Magyar hírlap*, 135. február 5., XIV. évf., 30. sz., 7. oldal.

9-én Poděbradyban megtekintett vándorkiállítását Ujszászy kezdetlegesnek találta. A kiállított bombák típusait és a különböző repülőgépek modelljeit tartja említésre méltónak. A kiállításra az attasé szerint kötelezően el kellett jönniük a környék iskoláinak, majd itt további oktató előadásokon vettek részt. Ezek a vándorkiállításokat polgári egyesületek szervezték, állami támogatásból. Az attasé szerint az itt zajló oktatás, bár eligazító egy gáztámadás esetére, a kiképzést nem pótolja. Csatolt egy felhívást, amely arra ad tanácsot, hogyan érdemes megelőzni a légitámadás esetén keletkező tüzet, mivel érdemes védekezni ellene.⁶¹⁶

Márciusban egy új törvényjavaslat kerül elő, amely egyszerre szabályozná a kötelező testnevelést és a katonai előkészítő kiképzést is. Viszont a különböző testnevelő egyesületek ellenállnak a javaslatnak. A tervezetet csak a szervezetekkel való megegyezést követően lehet a törvényhozó testület elé terjeszteni. Az attasé szerint ezt a törvényt a csehszlovákok még az országos választások előtt szeretnék elfogadni. Ujszászy számára a téma nem volt új, 1934-ben kétszer is foglalkozott már ezzel.⁶¹⁷

Az attasé a belpolitikai összefoglalóban leírja, hogy még nincs döntés a választások időpontjáról, s hogy lényeges belpolitikai kérdéssé kezd válni a németiség helyezte. Ujszászy arról számol be, hogy a német követ Benešnek kijelentette, nem kívánnak belefolyni a csehszlovák belpolitikába, azonban Henlein pártjának beszüntetése rontana a két ország kapcsolatán.⁶¹⁸

A csehszlovák–német viszony alakulása 1933 óta nagyobb figyelmet kapott magyar részről. Hitler hatalomra kerülése óta nem csak az előző jelentésben látott belpolitika szintjén, de külpolitikai, fegyverkezési szinten is egyre többször kerül elő a két ország kapcsolata. A szerzett hírek szerint a Hitler által 1935. március 16-án bejelentett, a sorozás visszaállítását célzó döntés, amellyel Németország megsértette a békeszerződésben foglaltakat és a fegyverkezés útjára lépett, meglepetést okozott Csehszlovákiában. A csehszlovákok, az attasé szerint abban a hitben éltek, hogy a németekre kötelező érvénnyel fog hatni a békeszerződés, amelyet nem szeghetnek meg. Ez a németek részéről egyoldalú kijelentés aggodalmakra ad okot Csehszlovákiában. Ennek ellenére bármilyen németellenes állásfoglalástól a hivatalos körök és a sajtó is tartózkodott, csupán a külföldi sajtóban megjelenteket idézik. Egyedül a német nyelvű kormányzati lap, a *Prager Presse* szolgál lélektani magyarázattal az eset kapcsán. Beneš állítólag a magyar követ előtt azt jelentette ki, hogy a bejelentés ellenére a csehszlovák–német

⁶¹⁶ Gáz és lgv. kiállítás Pdebrady fürdőn, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.408 sz. irat.

⁶¹⁷ Testnevelő törvény, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.409 sz. irat.

⁶¹⁸ Cseh belpolitika hírei, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.664 sz. irat.

viszonyban nem történt változás és szükségtelennek tartják a Népszövetség összehívását is a kérdésben. A német fegyverkezés hírére az angol katonai attasé felkereste Krejčí tábornokot és kifejtette neki, hogy itt lenne az ideje a hadsereg-átszervezés végrehajtásának. A csehszlovák vezérkari főnök ezt azzal hárította el, hogy míg Hitler egymaga könnyen parancsol, addig náluk ez sokkal nehezebb, mert a kormány mozgásterét nehezíti a parlamentarizmus. A magyar attasénak egy meg nem nevezett csehszlovák vezérkari ezredes azt is elmondta, hogy a német fegyverkezés csak a nagyhatalmak ügye. Ujszászy megállapítja, hogy az elmúlt időszakban a csehszlovákok nagyon tartózkodnak attól, hogy bármiben is szembe menjenek a németekkel, ez lehet az oka a fegyverkezés kérdésében Beneš álláspontjának is. A prágai jugoszláv katonai attasé elmondja Ujszászynak, hogy tudomása van arról, miszerint egy Pilsudski–Göring találkozón⁶¹⁹ Lengyelország hallgatólagosan hozzájárulhatott a német fegyverkezéshez. Az attasé arról is beszámol, hogy a csehszlovák sajtóban, a német fegyverkezéssel egy időben, felvetődött a magyar, bolgár és osztrák fegyverkezési egyenjogúság kérdése. Ezek a hangok egyelőre mérsékeltek és bár megjegyzik, hogy Magyarországnak is vannak hasonló céljai, mint Németországnak, például területek visszaszerzése, azonban Magyarország csendben fegyverkezik. Egyes újságok szerint a magyar fegyverkezés majd csak később lehet veszélyes a békére nézve. Ujszászy úgy látja, hogy a német fegyverkezés híre egész Európát meglepetésként érte. Ezt pedig a nagyhatalmak nem állítják meg, nem lesznek szankciók. A csehszlovák magatartás a kérdésben igazodik ahhoz, ahogy a franciák viszonyulnak a német kijelentéshez. Véleménye szerint ezzel a leszerelési kísérletek csődbe mentek, és fegyverkezési verseny kezdődik. A franciák célja ezután egy Prága–Moszkva irányú politikai együttműködés elmélyítése lesz. A jelentés magyar vonatkozású részéhez annyit fűz hozzá, hogy a német fegyverkezés kedvező alapja lehet a magyar fegyverkezési egyenjogúságnak. Ez csak akkor lenne lehetséges, ha a német kijelentés körüli felháborodás és aggodalom elcsendesedne, mert addig, amíg ez téma marad a nemzetközi politikában, addig a kisantant jelentős akadályozó tényezője lesz a magyar törekvéseknek.⁶²⁰

1935 márciusának végén a német fegyverkezés mellett a cseh Nemzeti Gárda körüli hírek keltették fel a magyar katonai attasé figyelmét. Arról számol be, hogy az 1932 óta katonai jelleggel bíró fegyveres testület épp átszervezés, kiépítés alatt állt. Feladatai közé tartozott a zavargások esetén a rend fegyveres fenntartása, valamint mozgósítás esetén a határvédelem

⁶¹⁹ A szövegben Ujszászy nem nevesíti, hogy pontosan mikori találkozóról is van szó. Elképzelhető, hogy itt Göring és Pilsudski 1934. februári találkozására utal, amely a német–lengyel megnemtámadási szerződés 1934. január 26-i megkötését követően zajlott le, mellyel a németek célja a kapcsolatok erősítése és a lengyelekkel egy szovjetellenes terv kidolgozása volt.

⁶²⁰ *Német fegyverkezés nyílt bevallásának visszahatása Csehországban*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.665 sz. irat.

segítése. Az akkori tagsága 6000 fő volt, amely zömmel 17–24 év közötti csehekből állt. Az attasé szerint szinte kizárólag erős nemzeti érzelmű cseheket vettek fel, mert volt rá példa, hogy elutasították szudétanémetek jelentkezését. A tagság számára heti két délután tartanak kötelező kiképzést, aki egy gyakorlatot elmulaszt, azt kizárják a szervezetből. A Nemzeti Gárda jelenleg még csak a német kisebbség ellen irányul, amennyiben azok háború esetén az országgal szembe fordulnának. Békeidőben a Gárda propagandacélokat szolgál, véli az attasé. A központ megjegyzése értelmében a jelentésben felsorolt legfontosabb adatok már korábban ismertek voltak, azonban számos olyan részletet is leír, amelyek a későbbiekben akár jól felhasználhatóak.⁶²¹

A cseh Nemzeti Gárda feltérképezése folytatódott 1935 júniusában. A gárda egy tagjától kapott adatok alapján pontos beszámolót tudott az attasé készíteni a Nemzeti Gárda parancsnoki törzsének felépítéséről, a különböző szervezeti egységeinek feladatairól, tevékenységeiről. A márciusi jelentés óta számos új alakulatot is létrehozta a Gárdán belül, amelyeket minél nagyobb részletességgel igyekszik az attasé is bemutatni. Összefoglalásul megállapítja, hogy március óta nagy arányban és gyorsan folyik a Nemzeti Gárda fejlesztése.⁶²²

Az 1935 márciusának végén Ujszászy tudomására jutott, hogy a Škoda tüzérségi lövegeket szállított Bolíviának, mintegy 100 darabot. Továbbá Abesszínia (a mai Etiópia) szerződést kíván kötni a Brnói Fegyvergyárral golyószórók és géppuskák szállítására. Itt elképzelhető, hogy az attasénak nem volt tudomása róla, vagy lehet egy újabb szerződésre gondolt, de a Brnói Fegyvergyár és Abesszínia már az előző évben, 1934. szeptember 26-án megkötötte a fegyverszállításra vonatkozó egyezményt, amelynek eredményeként 1935. január 28-án a vásárolt fegyverek⁶²³ útnak is indultak az afrikai országba.⁶²⁴ Ezenkívül a csehszlovák hadsereg hadgyakorlatot tartott a lengyel határ közelében. Szó esik még a hírekben különböző alakulatok létszámáról, szervezéséről, áthelyezéséről is. A csehszlovák–lengyel viszonyt illetően az attasé úgy tudja, hogy a lengyelek csökkenteni akarják a Škoda érdekeltségeit az országukban, ezért tárgyalásokat kezdtek, hogy a lengyel állam megvenné a lengyelországi Škoda üzemeket. Továbbá néhány, a hadsereget érintő személyi változást is leír az attasé.⁶²⁵

⁶²¹ *Cseh nemzeti gárda*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.817 sz. irat.

⁶²² *Nemzeti Gárda új adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 14444 sz. irat.

⁶²³ A szeptemberi szállítmány részét képezték könnyű géppuskák és lőszer. Egy másik fegyverszállítmányt az olaszok feltartóztattak és nem engedtek tovább. A csehszlovák kormány végül 1935 nyarán leállította a fegyverszállításokat az olasz–etióp háború kitérője miatt.

⁶²⁴ *The 20th Century Revisited: Relations between the former Czechoslovakia and Ethiopia*. <https://kbs.zcu.cz/export/sites/ffkbs/files/2015/The-20th-Century-Revisited.pdf> (letöltve: 2024. július 23.)

⁶²⁵ *Vegyes cseh katonai jellegű hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.818 sz. irat.

A csehszlovákok számára a hadiiparuk védelme kiemelt fontossággal bírt. Látható, hogy a magyar hírszerzés is minél több adatot igyekezett megtudni annak működéséről, aktuális helyzetéről. Akár ez is közrejátszhatott abban, hogy a csehszlovák vezetés úgy döntött, egy ipari kémelhárító törvénytervezetet nyújt be. Ujszászy szerint ennek fő oka az egyre inkább ismétlődő ipari kémkedések, főleg a Škoda esetében. A törvény meghatározza az ipari titok fogalmát. Eszerint itt olyan berendezésekről, gyártmányokról van szó, amelyekről bármilyen adat közlése kívülállókkal, hatással lehet a közérdekre, az alkalmazottak foglalkoztatására és a kivitelre, azaz az exportra, megrendelésekre. Aki elárul egy ipari titkot és ez kiderül, azt a törvény 1-től 5 évig terjedő börtönbüntetéssel sújtaná. Ki lehet szabni még 500 000 koronaig terjedő pénzbírságot is. Büntetnék továbbá a kellő óvintézkedéseket elmulasztó üzemtulajdonosokat is, maximum 1 hónapig tartó elzárással, vagy 50 000 korona pénzbírsággal. A magyar attasé elsősorban nemzetvédelmi szempontból tartja fontosnak a törvényt. Elmondja, az ipari titok fogalma nagyon tág, így értelmezése is széles körben megengedett.⁶²⁶

Április elején Ujszászy információi szerint a csehszlovák hadseregben körülbelül 3000 magyar szolgált. Valamint a sajtóban, a legutóbbi hasonló témájú jelentés óta láttak napvilágot hírek új csehszlovák katonai bázis építéséről, a hadsereg gépesítésének folyamatáról is például.⁶²⁷

Egy sorozott hadsereg esetében az ország nemzetiségei százalékos számarányukban vannak jelen. Az én meglátásom szerint, ez ott és akkor, sokkal több magyart kellett jelentsen 3000-nél. Ebben az esetben a jelentés téved, aminek számos oka lehet. Egyrészt azok, akik adatokat szolgáltatottak Ujszászynak, nem tudtak mindenkiről. Felmerülhet az is, hogy sokan nem vallották magukat magyarnak a hadseregben, annak ellenére, hogy ahhoz a nemzetiséghez tartoztak. Továbbá lehetséges, hogy a magyarok nagyobb részét nem sorozták be.

Még egy alkalommal készült áprilisban jelentés *Vegyes jellegű katonai hírek* címmel. Három fontosabb hírcsoport található benne. Az egyik Václav Kopal kinevezése, aztán a helyőrségi változások, valamint katonai építkezések. A Václav Kopal személyévvvel kapcsolatos hírek a többi katonai attasétól származnak, míg a katonai jellegű építkezésekről szólnak a sajtóból.⁶²⁸

A lengyel katonai attasé keresi meg Ujszászyt április elején és ad át értesüléseket a csehszlovák légvédelemről. Ujszászy igen részletes adatokat küld haza különböző alakulatok szervezeti

⁶²⁶ *Cseh ipari kémelhárító törvénytervezet*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.820 sz. irat.

⁶²⁷ *Vegyes cseh katonai jellegű hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.951 sz. irat.

⁶²⁸ *Vegyes cseh katonai jellegű hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.092 sz. irat.

felépítéséről, eszközállományáról. Mindez a magyar attasé előtt sem volt ismeretlen, mert több információ megegyezik azzal, amit eddig ő is tudott.⁶²⁹

Áprilisban Ujszászy a csehszlovákok nemzetközi kapcsolatainak megfigyelését is kiemelten kezelte. Ennek köszönhetően szemmel tartotta a franciákkal és az oroszokkal fenntartott viszonyokat. A cseh katonai körökhöz igen közel álló nagyiparostól szerez tudomást egy bizonyos csehszlovák–szovjet egyezményről. Ujszászy a kapott információk alapján tudta meg, hogy ez egy francia kezdeményezésre meginduló közeledés a két ország között, amelynek része, hogy kölcsönösen katonai attasékat küldenek egymás országába. Ennek elsősorban német- és lengyelelles éle van. Így csehszlovák katonai attasé érkezett Moszkvába 1934 novemberében, majd szovjet katonai attasé Prágába 1935 márciusában. Az attasé hozzáteszi, hogy már 1934 végén a szovjetek egy hadianyag-szerződést kötöttek a Škodával. A franciák a háttérben mozgatták a szálakat, ennek eredményeként további megállapodásokra került sor. Egy ilyen megállapodás Ujszászy szerint arról szólt például, a csehszlovákok gyakorlatilag megengedték a szovjet légierőnek, hogy háború esetén, bizonyos helyeken állomásozhasson az ország területén. Ezt támasztja alá az is, hogy egy 5 főből álló szovjet bizottság érkezett az országba a további részletek pontosítása érdekében. Ez a bizottság repülőgépgyárakat is megtekintett. Ujszászynak ezzel együtt tudomására jutott az, hogy a két fél légügyi attasékat is tervez delegálni egymás országába. Az ügy további részletei nem ismertek ekkor a magyar attasé előtt, ezért folytatja a kutatást, valamint a német katonai attasét is tájékoztatni fogja.⁶³⁰

Ujszászy valóban folytatta a hírszerzést az előbb említett témában és a szovjet katonai bizottságra vonatkozóan. Öt nappal később leírja, hogy a bizottság tagjainak neve hivatalosan nem került nyilvánosságra. Neki viszont sikerült megszereznie a neveket, méghozzá annak a szállodának egy alkalmazottjától, ahol a bizottság tagjai megszálltak. Ezek a nevek nem sokáig maradhattak titokban a nyilvánosság előtt. A jelentéshez csatolt rövid kiegészítés szerint a bizottság tagjainak névsorát a Walter motorgyár műszaki igazgatója, nem tudni mikor és hogyan, de felelőtlenül elmondta, így az gyorsan elterjedt a sajtóban is. Ezen kívül a lengyel katonai attasé arról tájékoztatta Ujszászyt, hogy a szovjet katonai bizottság cseh vadászgépek iránt érdeklődik. Különösen az Avia B–534 és a Letov S–231 típusú gépek iránt. Az is kiderült az attasé számára, hogy a szovjetek azért itt próbálkoznak most repülőgépek vásárlásával, mert korábban a lengyelek visszautasították őket. A jelentésben felbukkan egy japán hírforrás is. Feltételezésem szerint ez esetben a japán katonai attasé személyéről van szó. Ujszászyt a japán

⁶²⁹ *Cseh katonai lgv. hírei*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.949 sz. irat.

⁶³⁰ *Cseh-szovjet katonai egyezmény*, HL VKF 1935. 2. oszt., 119.952 sz. irat.

hírforrása arról tájékoztatja, hogy egy francia–csehszlovák–szovjet katonai jellegű megbeszélés készülődik Prágában, valamikor április végén vagy május elején. Ennek állítólag németek ellen irányuló célja van és elképzelhető, hogy még Romániát is bevennék, de ez még nincs megerősítve. Ujszászy szerint az eddig általa ismert adatok alapján számolni kell azzal, hogy létre fog jönni egy csehszlovák–szovjet szerződés.⁶³¹

A harmadik jelentés a szovjet katonai bizottsággal összefüggésben, április 5-én készült el. Ekkor a bizottság már elhagyta Csehszlovákiát, ahol 14 napig tartózkodtak. A látogatásuk azonban nem lehetett eredménytelen, mert a magyar attasé kiderítette, hogy április végén egy csehszlovák katonai bizottság fog utazni Moszkvába. Hivatalos céljuk a szovjet látogatás viszonzása és egy csehszlovák–szovjet légiforgalmi egyezmény megkötése. Ujszászy tudomása szerint a valós indoka ennek a látogatásnak egy németellenes katonai megállapodás megkötése. Olasz katonai attasé kollégája megerősíti a csehszlovákok és szovjetek közötti németellenes együttműködést azzal, hogy elmondja, Csehszlovákia hajlandó hadianyagokat vásárolni a franciáktól és a szovjetektől is. Ujszászy japán hírforrása a korábban is emlegetett román részvételről szól, ami szerint Nicolae Samsonovici román vezérkari főnök⁶³² párizsi útjától függ, hogy a franciák beveszik-e a románokat egy ilyen készülő egyezménybe. A központnak a jelentéshez fűzött megjegyzéséből kiderül, nem csak a szovjet delegáció tagjainak neve, hanem sok más részlet is a sajtó tudomására juthatott, ha azzal kommentálták, hogy a látogatás a napi sajtóból ismeretes.⁶³³

A szovjet bizottság után a csehszlovák légierő került a magyar attasé figyelmének középpontjába. Elsőként arról ad tájékoztatást, hogy az olasz légügyi attasé által adott információk értelmében a csehszlovák légierő korszerűsítése véget ér áprilisban. Erre 700 millió koronás hitel áll rendelkezésre a hadvezetőségénél. Ez alól kivétel az éjszakai bombázók, ahol még mindig nem tudták eldönteni, hogy pontosan milyen típust is állítsanak hadrendbe. A különböző repülő alakulatok által használt repülőgép-típusok is nevesítve vannak, a többségük Aero gyártmányú (A–32, A–100, A–101), de akad Letov (S–328) repülőgép is, sőt még Fokker (F–IX.)⁶³⁴ típusról is ír. Illetve kísérletek folynak új Avia és Letov repülőgépekkel is; ezek főleg bombázók voltak, bombázási és felderítési feladatokat ellátó gépek. A vadászgépek terén két

⁶³¹ *Francia-cseh-orsz katonai együttműködés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.091 sz. irat.

⁶³² Nicolae Samsonovici (1877–1950): román tábornok, vezérkari főnök 1928–1932 és 1934–1937 között. Egy évig védelmi miniszter Iulus Maniu kormányában 1932 és 1933 között.

⁶³³ *Francia cseh-orsz katonai együttműködés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.189 sz. irat.

⁶³⁴ Az Avia repülőgépgyár a hollandoktól vette meg az F-IX. lincszét, majd azt átalakítva épített a csehszlovák légierő számára bombázókat. Az így elkészült F-39-es bombázókból összesen 12 darab állt szolgálatba 1932-től. (https://military-history.fandom.com/wiki/Fokker_F.IX letöltve: 2024. július 8.)

típust említ, az egyik a Letov S-328-as gépei, a másik pedig, és ebben az esetben Ujszászy vagy tévedett, vagy eleve pontatlan információkat kapott, mert ő Aero gyártmányú A-534-es gépekként hivatkozik olyan repülőkre, amelyek jelzése valójában B-534 volt és az Avia gyártotta őket. Ujszászy véleménye az, hogy a leírt 700 millió koronás összeg a légierő fejlesztésére egy valós szám, azonban kétli, hogy április végéig befejeznék, ő inkább az év végével számolt. A központ szerint az Ujszászy által közölt adatok egy része általánosságban már ismert, azonban sok, eddig ismert adatot is megerősítenek ezek a számok.⁶³⁵

A légierőre vonatkozó másik jelentésben az áll, hogy a repülőgépeket gyártó üzemek helyzetéről az olasz légügyi attasé tájékoztatta Ujszászyt, miután meglátogatott néhány gyárat. Az Avia, Aero és Letov gyárak szerepelnek ezen a listán, bár ez utóbbihoz megjegyzésként oda van írva, hogy azt végül az olasz légügyi attasé nem tekintette meg, így csak két gyárat láthatott. A gyárakra lebontott összefoglalóban megtalálható, hogy egyes üzemekben milyen típusú repülőgépek és azokból hány darab van épp gyártás alatt, illetve hányat javítanak. Ujszászy leszögezi, hogy rendkívül sok munkálat folyik a gyárakban, nagy a foglalkoztatottságuk, főleg a csehszlovák hadvezetés megrendelési miatt.⁶³⁶

A légierő fejlesztése esetében érdemes megvizsgálni az áprilisi jelentéseket a csehszlovák hadiiparról. Ujszászy tudomására jutott, hogy a szovjetek után kínai katonai bizottság is járt a Škodánál. A négy főből álló bizottság a Škoda mellett Brnóban is járt és golyószórókról, valamint géppuskákról tárgyalt, azonban megrendelésre nem került sor. A fizetés terén közelebbről meg nem nevezett nehézségek léptek fel, ahogy az attasé írja. Beszámol arról, hogy a jugoszlávok a Škodánál megrendelést adtak le, még hozzá 24 darab csehszlovák gyártmányú Škoda PA-II és Škoda PA-III elnevezésű páncélgépkocsira. A csehszlovák hadvezetőség pedig ekkor három különböző gyárnál is rendelt többféle méretű, gépvontatásra alkalmas járművet a műszaki alakulatok számára. A jugoszlávok esetében szó van még arról is, hogy különféle kaliberű lövegeket is rendelnének a Škodától, azonban ez a hír az attasé számára még ellenőrzésre szorul, nincs megerősítve.⁶³⁷

A hadiiparról további adatokat áprilisban a német katonai attasétól tud meg Ujszászy. Ebben szó esik a Pozsonyi Lőszergyár áthelyezéséről, miszerint Adamovban új telepet létesítenek. A Brnói Fegyvergyár esetében arról van szó, hogy Medlankyban és Vyoskovban 6 földalatti betonépítményt húznak fel a gyár számára. Emellett pedig az attasé hírt ad a ZB-53 elnevezésű

⁶³⁵ *Cseh légi erők*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.191 sz. irat.

⁶³⁶ *Cseh repülőgép üzemek foglalkoztatása*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.192 sz. irat.

⁶³⁷ *Cseh hadiipar hírei*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.193 sz. irat.

új csehszlovák géppuskáról. A jelentés megírásáig az attasénak 120 darabról volt tudomása, és elmondása szerint májusig 400 darabot terveznek legyártani.⁶³⁸ A központnak több fenntartása is van az attasé által közölt hírekkel kapcsolatban. Egyrészt az Adamovba való áthelyezés nincs más forrásból megerősítve. A Pozsonyi Lőszergyárat pedig más hírek szerint Vágbesztercére vagy Besztercebányára akarják helyezni, ami még szintén kérdéses, így felderítésre szorul az attasé részéről.⁶³⁹

1935 áprilisában készült még néhány olyan jelentés, amelyek csak címükben maradtak fent és tartalmuk már nem található meg a levéltárban. Innen tudhatjuk, hogy Ujszászy írt jelentést csehszlovák aknaszállító hajóról és annak műszaki adatairól,⁶⁴⁰ valamint különböző légi felvételeket és repülőgépek műszaki adatait tartalmazó jelentést is állított össze.⁶⁴¹ A magyar attasé még csehszlovák harci gázokról,⁶⁴² és csehszlovák gépvontatású tüzérségről is közölt fotókat.⁶⁴³

1935 májusában hét jelentés is készült. Ezek közül az egyik május közepén a leghosszabb, amely egy összefoglaló Csehszlovákiáról az 1934. május 15. és 1935. május 10. közötti időszakra vonatkozóan. Ez tulajdonképpen nem más, mint az attasénak az elmúlt 1 évben írt jelentései összefoglalva, kiértékelve. A központ értékelése szerint a csehszlovák hadsereget tárgyilagosan mutatja be, és a rengeteg részletes adat bizonyítja, hogy mennyire jól értesült az attasé, azaz jól végzi munkáját. Ráadásul ezek az adatok más oldalról is ismeretesek, tehát nem hamis hírekről van szó, hanem valódi információkról. Az összefoglalóban szereplő új adatok, amiket eddig a központ nem ismert, szintén értékesek lehetnek, ezeket fel fogják használni a későbbiekben. Maga az összefoglaló összesen 60 oldalas, 12 melléklet tartozik hozzá, amely 16 oldalnyi szöveget és 3 oldalnyi rajzot, ábrát, táblázatot foglal magába. Az államszervezet bemutatása után a belpolitikai eseményekre tér rá, majd azt követően a különböző nemzetiségek helyzetét részletezi. Ezt követi az ország gazdasági helyzetének bemutatása. A következő nagyobb fejezet Csehszlovákia külpolitikája országokra lebontva, köztük szerepel Magyarország is. Ezután jön az úgynevezett katonai rész, amelynek fontosabb alfejezetei például a felső vezetés személyi összetétele, a kiképzésről, fegyverzetről, az erődítésekről, a

⁶³⁸ A ZB-53-as géppuskát az 1930-as évek közepén tervezték azzal a céllal, hogy felváltsa a Schwarzlose géppuskát. A csehszlovák hadsereg tesztelés céljából rendelt belőle 500 darabot, majd végül 1937-ben Vz.37 néven rendszeresítették a hadseregben. (<https://modernfirearms.net/en/machineguns/czech-republic-machineguns/zb-53-vz-37-eng/> letöltve: 2024. július 8.)

⁶³⁹ *Cseh hadi iparral kapcsolatos hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120. 330 sz. irat.

⁶⁴⁰ *Cseh aknaszállító és lerakó hajó mű. adatai*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.306 sz. irat.

⁶⁴¹ *Cseh légi felvételek és rep. mű. adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120. 307 sz. irat.

⁶⁴² *Cseh harcigáz és kgr. adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.305 sz. irat.

⁶⁴³ *Fényképfelvételek a cseh gépvontatású tü.-ről*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.090 sz. irat.

hadsereg költségvetéséről, mozgósítási- és hadműveleti tervekről, különböző egyéb fegyveres testületekről szóló részek. Tovább szó esik még a gáz- és légvédelemről, és egy rövid bekezdés erejéig a kémelhárításról is, valamint a közlekedésről és a hadiiparról. Az összegzéséből érdemes kiemelni, hogy Ujszászy Csehszlovákiát illetően arra a következtetésre jut, hogy „*az ország számára egy kedvezőtlenül induló európai fegyveres küzdelem végső erőpróbát jelent*”.⁶⁴⁴ Az nem derül ki a jelentésből, hogy pontosan mit értett a kedvezőtlen feltételek alatt. Figyelembe véve az adott időszak nemzetközi politikai viszonyait és a csehszlovák külpolitika irányvonalát, következtethetünk arra, hogy ebben az esetben egy Németországgal szembeni konfliktusra utalhat Ujszászy.

Májusban újra napirendre kerül az áprilisban sokat emlegetett csehszlovák–szovjet viszony. A hírek szerint Beneš és a prágai szovjet követ írta alá az egyezményt május 16-án, amely kölcsönös segítségnyújtásról szól, elsőként 5 éves időtartamra. A megállapodás értelmében, ha a két fél valamelyikét nem provokált támadás érné, akkor azonnal támogatást fognak nyújtani egymásnak, azzal a feltétellel, hogy a franciáknak is kell katonai támogatást adniuk.⁶⁴⁵ A magyar attasé szerint ezt a szerződést, ahogy sok minden mást, francia kezdeményezésre kötötték meg a csehszlovákok, amely elsősorban a németek ellen irányul, de ha szükséges, akkor lengyelelles vonala is lehet. Ujszászy véleménye az, hogy a csehszlovák külpolitika a francia külpolitika irányát kívánja követni, valamint biztosítani akarják az ország semlegességét egy esetleges jövőbeli háborúban. A magyar attasé az az elképzelése, hogy ezt a segítségnyújtási egyezményt nemsokára egy katonai szerződés is követni fogja a két ország között. Ujszászy beszámol az eddig megkötött csehszlovák–szovjet egyezményekről, a többségükről már volt szó korábban. Ami új és eddig nem került elő, az egy kereskedelmi egyezmény, amely hivatalosan nem említ hadiipari megrendeléseket, de tudvalevő, hogy a szovjetek adtak le rendeléseket a Škodánál 1934 decemberében. Ujszászy úgy véli, hogy a szovjetekkel kötött szerződések a csehszlovákok számára, papíron legalábbis, növelik az ország biztonságát németekkel és lengyelekkel szemben egyaránt. Ugyanakkor az egyezmények akár a kommunisták erősödéséhez is vezethetnek az országban. A megkötött szerződés az attasé szerint nem lehet pozitív hatással a kisantant egységére.⁶⁴⁶

Bár szerződésnek lengyelelles ele is volt, május elején a lengyel hírszerzés egy vezető beosztású tisztje érkezett Prágába látogatásra. Az esetről Ujszászy az osztrák katonai attasétól

⁶⁴⁴ *Csehszlovák összefoglaló jelentés 1934/35 évről*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.797 sz. irat.

⁶⁴⁵ BENCsik Péter: *A csehszlovák–szovjet kapcsolatok a rövid huszadik században*, <https://ujkor.hu/content/a-csehszlovak-szovjet-kapcsolatok> (letöltve: 2023. 01. 08.)

⁶⁴⁶ *Cseh-orsz kölcsönös segélynyújtási szerződés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.986 sz. irat.

értesült. Mint kiderült, a lengyel tiszt két napig tartózkodott Prágában magánemberként és számos csehszlovák vezető beosztású személlyel találkozott. Beszért a nemzetvédelmi miniszterrel, a vezérkari főnökkel és a hadsereg főfelügyelőjével, valamint a csehszlovák hírszerzés vezetőjével is. Az osztrák katonai attasé tájékoztatása szerint elképzelhető, hogy a lengyelek és a csehszlovákok között hírszerzési együttműködés zajlik a németek ellen. Az ügyben Ujszászy kérdőre vonta lengyel kollégáját, a katonai attasét, aki bár elismerte a lengyel katonatiszt prágai látogatását, azonban úgy értékelte azt, hogy csupán a Bécsbe történő magánjellegű utazásának egy megállója volt, és pusztán udvariasságból találkozott csehszlovák katonatisztekkel. Ujszászy ebből azt a következtetést vonja le, hogy létezhet egy csehszlovák–lengyel kémelhárítási együttműködés.⁶⁴⁷

A szovjetek mellett a csehszlovákok az osztrákokkal is folytattak tárgyalásokat májusban. Ezekről a megbeszélésekről kiszivárgott híreket a német katonai attasé mondta el Ujszászynak. Beneš és az osztrák külügyminiszter találkozásjáról a magyar attasé szerint csak lényegtelen, általános információkat közöltek hivatalosan, azonban német kollégája egy lehetséges új osztrák véderőtörvényről informálta Ujszászyt. A találkozó részleteiről osztrák forrásból is értesült a magyar attasé, ahonnan megtudta, hogy Beneš célzást tett arra, hogy hajlandó lenne egy kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötni Ausztriával. Ujszászy meglátása szerint az osztrákok célja az, hogy megnyerjék Beneš, támogassa politikai és fegyverkezési terveiket, míg a csehszlovákok ezekkel a tárgyalásokkal és a két ország kapcsolatának javításával a magyar–osztrák viszonyt szeretnék gyengíteni.⁶⁴⁸

Májusban még egy külpolitikailag jelentős eseményről, a kisantant-konferenciáról számol be az attasé. Ez egy kiegészítő jelentés, ugyanis a konferencia még előző év novemberében volt, de mivel új információk jutottak az attasé birtokába, ezért az akkor megírt jelentését egészíti ki. A prágai bolgár katonai attasé ad át híreket erről a konferenciáról. Elmondása szerint a csehszlovák vezérkar közös hadműveleti terv kidolgozását javasolta Lengyelország ellen, amelyet azonban Románia a lengyelekkel való szövetségre hivatkozva elutasított.⁶⁴⁹ Szó esik egy állítólagos francia javaslatról is, hogy Csehszlovákiában németellenes célokat szolgáló légügyi alapot hozzanak létre. Állítólag Prága központtal tervezik. A jugoszláv küldöttség először nem akarta elfogadni a javaslatot, és Belgrádból kellett jóváhagyást kérniük. A jelentésben nincs pontosítva, hogy milyen alapról van itt szó, hogy ez esetleg egy pénzügyi

⁶⁴⁷ *Lengyel vk. 2. oszt. vezető prágai látogatása*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.665 sz. irat.

⁶⁴⁸ *Beneš és az osztrák külügyminiszter megbeszélései*, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.983 sz. irat.

⁶⁴⁹ Lengyelország és Románia 1921-ben kötött védelmi egyezményt, amelyet aztán 1926-ban megújítottak.

finanszírozási együttműködést jelent, vagy ténylegesen közös légi hadsereg, vagy parancsnokság felállításának tervét. Ujszászy szerint helytálló az a feltételezés, miszerint egy csehszlovák–lengyel háborúban a csehszlovákok számíthatnának román és jugoszláv segítségre is. A légügyi megállapodás szerinte a franciák nyomására azért jött létre, hogy egy francia–német háború esetén lehessen bevetni a Kisantant-repülőket, azonban a jelenlegi helyzetben ez többségében csak csehszlovák repülőket jelentene. A bolgár attasétól származó híreket Ujszászy más forrásból még nem tudta megerősíteni.⁶⁵⁰ Ellentmondás figyelhető meg abban, a románok, annak ellenére, hogy védelmi szerződést kötöttek a lengyelekkel, mégis támogatják a csehszlovákokat, ha azok háborút viselnének a lengyelek ellen. Nem lehet kizárni, hogy ez utóbbi esetében az attasé feltételezése téves információkon alapul, vagy az egyes országok különböző hatalmi érdekei és politikai viszonyaik okozzák a szövegben fellelhető ellentmondásokat. Azt is látni kell, hogy a lengyelek 1934-ben kötöttek barátsági és meg nem támadási egyezményt Németországgal, és a franciák is nagy erőfeszítéseket tettek a kisantant megerősítésére többszöri tárgyalással, ami okozhatta azt, hogy a románok elkötelezték magukat a csehszlovákok megsegítése mellett.

Az 1935. júniusi jelentések közül az első, amelyet június 5-én írt az attasé, folytatta a kisantant-ról szóló beszámolót. Ezúttal a kisantant országainak katonatisztjei, köztük csehszlovákok is, látogattak el francia hadgyakorlatra. A csehszlovák delegációt Syrový tábornok vezette, de jelen volt Milan Nedić⁶⁵¹ jugoszláv vezérkari főnök és a prágai jugoszláv katonai attasé, valamint a román vezérkari főnök és az ő párizsi katonai attaséjuk is. Állítólag ennek a közös meghívásnak egyik célja az volt, hogy próbálja meg elegyengetni a kisantanton belüli nézeteltéréseket. A jugoszlávokról azt sikerült kideríteni, hogy nem németellenesek, de nem is szovjetbarátok, nem követik ebben a csehszlovákokat, ezért vonakodnak a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok felvételétől. A románok szerződtek a németekkel a gazdasági kapcsolatok javítása érdekében. A csehszlovákok azok, akik nagyon hangoztatják a kisantant egységét, azonban ők is meg vannak arról győződve, hogy ez az együttműködés csak Magyarország ellen működik, véli az attasé. Szerinte a hadgyakorlatra történt meghívás célja a katonai szövetség hangsúlyozása volt. A központ az újságokból is értesült a gyakorlatról, tudható meg a jelentés végére írt megjegyzésből.⁶⁵²

⁶⁵⁰ 1934. nov-i kis-entente értekezlet kiegészítő jelentés, HL VKF 1935. 2. oszt., 120.987 sz. irat.

⁶⁵¹ Milan Nedić (1877–1946): 1934 és 1935 között a jugoszláv hadsereg vezérkari főnöke.

⁶⁵² Kis-entente felső vezetők a francia hadgyakorlaton, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.215 sz. irat.

Az előző hónapban már szó volt róla, hogy a csehszlovákok - hivatalos indoklással, viszonzásul a látogatásra - egy katonai bizottságot küldenek a Szovjetunióba. Kiderül, hogy a témában május 30-án is írt Ujszászy a központnak, azonban ez a jelentés eltűnt, a levéltárban nem található meg. A júniusi a sajtóban megjelent hírek és a lengyel katonai attasétól származó újdonságok alapján készült el. A csehszlovák katonai küldöttség május 29. és június 7. között tartózkodott a Szovjetunióban. Az ottlétük alatt találkoztak a szovjet légierő vezető beosztású tisztjeivel, meglátogattak repülőgépgyárat, megtekintettek repülőgép-típusokat is. A látogatás utolsó 3 napját Kijevben töltötték, itt egy környékbeli erőművet látogattak meg. A magyar katonai attasé kiderítette, hogy a küldöttség egy Bloch MB.200-as típusú francia géppel érkezett a Szovjetunióba. Számos tárgyalás zajlott itt repülőgépek beszerzéséről. A csehszlovákok Tupoljev nehézbombázók iránt érdeklődtek, azt is pontosan megtudta az attasé, hogy konkrétan annak a típusnak is azon gépei iránt, amelyek Mikulin AM-34-es motorral voltak felszerelve. Ebben a korszakban három ilyen Tupoljev gép volt, amely nehézbombázóként rendelkezett ezzel a fajta motorral: a TB-3, a TB-4 és az ANT-20. Nem rendeltek végül ilyen repülőgépeket, mert az attasé szerint csak akkor jött volna létre az üzlet, ha a szovjetek a Letov gyár S-331-es vadászgépeiből rendeltek volna. Ujszászy megítélése szerint a csehszlovák látogatás a két ország közötti németellenes katonai szövetség kiépítését szolgálta. Az is nagyon feltűnő volt, hogy kifejezetten csak nehézbombázók iránt érdeklődtek. Ehhez kapcsolódhat az is, hogy az általuk használt Bloch MB.200-as francia gép is alapvetően nehézbombázó, így az azzal való repülés is egyfajta teszt lehetett. Ezt támaszthatja alá az is, hogy a német katonai attasé közlése értelmében a csehszlovákok már 5 ilyen Bloch MB.200-as gépre vásárolták meg a szabadalmat, hogy saját maguk megépíthessék. Ez olyan információ az attasé számára, amely német forrásból származik, azonban máshonnan még nem kapott megerősítést, miszerint ez valóban megtörtént volna. Ujszászynak arról is tudomása van, hogy a Letov repülőgépgyár 1935-ben az alkalmazottainak számát majdnem háromszorosára növelte, 450 főről 1300 főre. Elsősorban S-231 és S-331 típusú vadászgépeket⁶⁵³ gyártanak most, ez utóbbiból Bulgária rendelt. Ujszászynak a Letov gyárba bejáratos emberei, hírforrásai arról is beszámoltak, hogy bár jelenleg nincsenek megállapodások, de a jövőben számolni kell jugoszláv és szovjet megrendelésekkel is a gyárnál. A központ számára is fontos lehetett a kérdés, mivel írásban rögzítették, hogy a fejleményeket követni fogják.⁶⁵⁴

⁶⁵³ Az S-331-es típusból mindössze 1 prototípus készült, amelyet 22 darab S-231-es géppel együtt a spanyol köztársaságpártiaknak adtak a polgárháború idején.

⁶⁵⁴ *Cseh katonai repülőbizottság oroszországi látogatása*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.461 sz. irat.

Az előző jelentéssel egy időben készült egy másik is, amely szintén a szovjetekkel kapcsolatos. Ujszászy arról számol be, hogy a márciusban megkötött csehszlovák–szovjet kereskedelmi egyezmény értelmében a csehszlovákok 250 millió cseh korona értékben nyújtanak kölcsönt a szovjeteknek. Ebből 155 millió koronát csehszlovák vállalatok adnak, amiből 34 millió korona a Škoda része, maradék 95 milliót pénzüzetek biztosítják. Mint kiderül, az ebből a pénzből finanszírozandó szovjet megrendelések többsége a Škodára esik.⁶⁵⁵

A szovjetekről szóló hírszerzési jelentések júniusban még tovább bővültek. Június 20-án Ujszászy szovjet katonai körletekben elhelyezett alakulatokról ad részletes beszámolót. A hírek forrása is egyediek az eddigiekhez képest. A jelentésben leírtak szerint alkalmi észt forrás tudatta vele a részleteket a szovjet hadseregről. Kilenc oldalon keresztül taglalja a különböző körletekben elhelyezett alakulatok pontos nevét. Ujszászy úgy ítéli meg, hogy a hírforrása rendkívül jóhiszemű volt, azonban az adatok ellenőrzése akkor nem állt módjában. A központ szerint a jelentés általánosságban véve elfogadható, viszont több információ is megerősítésre szorulna.⁶⁵⁶

A szovjetek szóba kerültek egy sajtótájékoztató alkalmával is, miszerint Beneš moszkvai látogatása a csehszlovák–szovjet barátság egy megnyilvánulási formája. Ujszászy ezt úgy értékeli, a csehszlovákok szükségesnek érzik, hogy mindenáron megmagyarázzák, miért barátok a szovjetekkel. Azt is elmondták a sajtótájékoztatón, hogy nem tartanak a kommunizmus terjedésétől az országban. Az összefoglalóban az attasé beszél még a jugoszlávok németbarátságáról, valamint a közép-európai helyzetről, hogy a kisantant csak kölcsönös segítségnyújtási egyezmények fejében lenne hajlandó elnézni más országok fegyverkezési egyenjogúságát. Meg vannak róla győződve az attasé szerint, hogy Magyarország azt nem fogja elfogadni, így továbbra is akadályozhatják magyar fegyverkezés egyenjogúságát.⁶⁵⁷

Júniusban egyik utolsó jelentés, mielőtt Ujszászy nyári szabadságára ment volna, egy bizonyos K ügynöktől származó információk alapján készült. Ez az ügynök vagy kém a Szokol szervezet egy tagjával folytatott beszélgetést és onnan tudott meg értékes részleteket a szervezetről. Azt taglalja, hogy hány évesek léphetnek be a szervezetbe, kapnak-e katonai kiképzést.⁶⁵⁸ Ezt

⁶⁵⁵ *Cseh árukölcsön Szovjet-oroszországnak. Részletek.*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.462 sz. irat.

⁶⁵⁶ *Szovjet katonai adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.575 sz. irat.

⁶⁵⁷ *Krofta követ tájékoztatója külföldi sajtóképviselők számára.* HL VKF 1935. 2. oszt., 121.577 sz. irat.

⁶⁵⁸ *Szokol katonai kiképző tervzet*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.753 sz. irat.

követően majdnem 2 hónapig nem készül katonai attaséi jelentést, feltehetően azért, mert az attasé szabadságra ment.

Júniusban az olasz katonai attaséval is találkozik Ujszászy, ezáltal új katonai jellegű információkat tud megszerezni tőle. Kiderült, hogy az olasz katonai attasé körutat tett az országban, és az itt megszerzett tapasztalatait akarta megosztani. A jelentés fő része a Milovicében található katonai kiképzőtábor, de szó esik más városokban elhelyezett alakulatokról is. Az összegzésben leírja az attasé, hogy 1935 augusztusában főleg a Felvidék és Morvaország határán lesznek majd hadgyakorlatok, ahova őt is mint magyar katonai attasét meghívták; ezen felül pedig, bár pontos részleteket nem tud, de a csehszlovák hadvezetés nagy mennyiségű harci gázt rendelt.⁶⁵⁹

Ezekről az említett augusztusi hadgyakorlatokról az attasé az olasz kollégája mellett bizalmas forrásokból is értesült. Ujszászy hírforrásai tudni vélik a hadgyakorlat pontos helyszínét, és azt is, hogy többek között lovasdandárok, gépkocsizó-századok és a tüzérség is részt fog venni. A sajtóban, a jelentés megírásáig, csak annyi jelent meg, hogy a hadgyakorlat főleg a Felvidéken lesz, kisebb részben cseh területen. Az ügyben a központ további részletes felderítést kezdeményezett.⁶⁶⁰

Ezekkel a nyári hadgyakorlatokkal összefüggésben két jelentés készült még 1935 augusztusában. Az egyik a központ intézkedéséről szól, miszerint minél részletesebben derítsék fel a hadgyakorlatokra vonatkozó adatokat. Az nem derül ki, pontosan milyen módon is sikerült ezeket az információkat megszerezni, hogy az attasé által, vagy Magyarországról küldtek ki kémeket. Az viszont kiderül, hogy bárki is a hírforrás, nem egyszerre küldött el mindent, amit megtudott, hanem több alkalommal, mert több beérkezett anyagról esik szó. Az is lehet még egy opció, nem csak egy hírszerző munkája volt ez, hanem többen dolgoztak azon, hogy részleteiben tájékozódjanak a hadgyakorlatokról. Kiderítették, három csoportban zajlanak a gyakorlatok, meg azt is, kik vezetik, milyen alakulatok vesznek részt benne, de további részletekre nem derült fény. Érkezett egy második jelentés is, azonban az eltűnt, viszont tartalmával a központ nem volt elégedett, mert véleményük szerint számos helytelen adatot tartalmazott.⁶⁶¹ Ujszászy egy előzetes jelentést küldött a hadgyakorlatokról. Felsorolja, hogy milyen más országok katonai küldöttségei vesznek majd még részt rajta; szovjet, román, jugoszláv és francia katonai küldöttségeket említ meg. A szovjetek a hadgyakorlatok mellett a

⁶⁵⁹ *Olasz katonai attasé értesülései*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.463 sz. irat.

⁶⁶⁰ *Hadgyakorlatok Csehszlovákiában 1935-ben*, HL VKF 1935. 2. oszt., 121.760 sz. irat.

⁶⁶¹ *Cseh hadgyakorlatok 1935-ben*, HL VKF 1935. 2. oszt., 122.502 sz. irat.

csehszlovák hadiipar néhány gyárába is ellátogattak, valamint meghívták a csehszlovákokat az ő hadgyakorlatukra. Ujszászy a végén közli, hogy a felvidéki gyakorlatra a központtól kapott engedély alapján elfogadta a meghívást és augusztus végén részt is vesz rajta.⁶⁶²

A hírszerzésnek nem csak katonai célja volt. Egy hadgyakorlat alkalmával nem csak a katonai részét nézte az eseményeknek, hanem figyelemmel kellett kísérnie a határokon túlra került magyar kisebbségek helyzetét. Különösen nagy lehetőség volt erre, ha a hadgyakorlat a Felvidéken volt. Egy jelentés olyan ritka alkalomról számol be, amikor a magyar katonai attasé a Felvidéken személyesen is megtapasztalhatta a magyar lakosság hangulatát. Bepillantást nyerhetünk abba, hogy nyolcvannyolc évvel ezelőtt milyennek látta a magyar hírszerzés a felvidéki magyarok helyzetét.

A jelentés akkor készült, amikor Ujszászy 1935 nyarán a fenti hadgyakorlat megtekintése céljából bejárta a Felvidék keleti részét. Ugyanúgy hadgyakorlat miatt a Felvidék nyugati részét abban az évben már korábban bejárta, arról viszont jelentés nem született. Ilyen utazásokat az attasé azért tett, hogy meglátogassa, feltérképezze az ország egy részét, vagy, ahogy jelen esetben is, hadgyakorlat megtekintése közben utazott. Emellett utazott még a beépített embereitől származó információk megismerése miatt is. Volt olyan is, hogy az idő szűkössége miatt nem tudott ilyen tapasztalatokra szert tenni. A magyarság helyzetéről sok információhoz juthatott továbbá a csehszlovák hadseregben szolgáló magyaroktól is. Ritka alkalom tehát, hogy személyesen tájékozódhatott a felvidéki magyarság hangulatáról. Egy ilyen ritka alkalomból az itt szerzett tapasztalatait írta meg, egy teljes jelentést szentelve az ügynek (lásd: 9. melléklet).

Az 1935. augusztus 24–29. között megtartott csehszlovák hadgyakorlaton vett részt Ujszászy István, amely a leírása szerint az Ondava folyó közelében volt. Ebben az időben a felvidéki magyar lakosság nemigen találkozott magyarországi katonatiszttel és – nem egyszer írja le jelentéseiben – így egyenruhájának látványa miatt élénk érdeklődés fogadta, és sokszor került a középpontba. Ezt ő maga is megjegyzi, hogy *„a lakosság jóindulatu érdeklődésének középpontjában állottam, mely több helyen tüntető jelleggel birt”*.⁶⁶³

Utazása első állomására a csehszlovák kémelhárítás hat detektívje is követte elmondása szerint, a bártfafürdői Astoria Szállóba. Itt a figyelmüket kijátszva sikerült beszélni a szálloda magyar tulajdonosával, a fürdő gondnokával és a polgármesterrel, akik *„töretlen magyar érzésükről*

⁶⁶² *Cseh hadgyakorlatok előzetes jelentés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 122.861 sz. irat.

⁶⁶³ *Hangulatjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

személyesen” biztosították az attasét. Már ekkor, a személyét érintő kitüntetett figyelem miatt, Bártfafürdőről való elutazásakor virágcsokrokkal halmozták el helyi magyar gyerekek.⁶⁶⁴

A következő helyszín Eperjes volt, ahol a város főterén a magyar lakosság lelkes és csendes ünneplése volt a reakció megjelenésére. Továbbá egy olyan élményben is része volt Ujszászynak, hogy egy idős szlovák férfi lépett oda gépkocsijához és szólt be az ablakán neki, hogy *„még mindig magyarnak érzem magam”*.⁶⁶⁵ Az, hogy az illető szlovák származású volt elképzelhető, az attasé a nevéből, vagy más, a jelentésben nem szereplő információból tudhatta meg.

Varannó településen egy izraelita kocsmáros több társával együtt biztosította az attasét saját és családja töretlen magyarsága felől. Elmondása szerint: *„elsősorban magyarok vagyunk, azután zsidók, gyermekeink mind beszélnek magyarul.”*⁶⁶⁶

Utazásának utolsó állomása Kassa volt: az olasz és német katonai attaséval együtt másfél órát töltöttek el egy kávéházban. Amikor kassai jelenléte kiderült a lakosság előtt, nagy tömeg verődött össze, *„melyet csupán egyenruhám érdekelt”* – írja Ujszászy. Innen indult a másik két attaséval a vasútállomásra. Útközben a kísérő tömeg éljenzésektől és felkiáltásoktól volt hangos. Ujszászy kettőt említ meg, az egyik úgy hangzott, hogy *„csak egy magyar és egy német, ha ezer-ezer volna itt, nem lennének csehek a Felvidéken”*. Továbbá *„Éljen Magyarország, éljen a magyar hadsereg!”* üdvkiáltásokat is lehetett hallani. Egy munkás pedig négy szemközt biztosította menet közben az attasét, hogy ez az ünneplés csak neki szól. A vasútállomásra vezető úton a gépkocsivezetők mindegyike határozottan nyilatkozott az attasénak magyarságuk iránti hűségükről és arról, hogy összetartanak egymással. Az állomáson, mielőtt vonatra szállt, *„öt nagy csokrot nyujtottak át, sok ember névalírást kért”*. A csehszlovákoknak szúrta a szemét a magyar katonatiszt körül kialakult spontán ünneplés, így kivezényelték a rendőrséget, hogy oszlassa fel a tömeget. Ez nem járt sikerrel, Ujszászyt egészen a vasúti kocsijáig kísérte a tömeg, ahol elbúcsúztatták. Ekkor megemlíti a jelentésben az attasé, hogy bárkivel találkozott is útja során eddig, az vagy tudott, vagy értett magyarul.⁶⁶⁷

A korábban említett gépkocsivezetők a felvidéki falvakban élő magyarságról és szlovákságról elmondják, hogy míg a városi magyarok összetartanak, megtartják magyarságuk, addig a

⁶⁶⁴ *Hangulatjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

⁶⁶⁵ Uo.

⁶⁶⁶ Uo.

⁶⁶⁷ Uo.

vidékiek „*sok helyen tótságba olvadnak*”. A szlovákok helyzetéről sem festett előnyös képet az, akivel az attasé beszélni tudott, ugyanis a „*tótok gyarmatosító cseh bánásmód, kíméletlen adóbehajtások miatt elégedetlenek*”. A gépkocsivezetőktől tudta meg azt is, hogy a magyar honvédség esetleges Csehszlovákia elleni mozgósításakor a Felvidéken megalakulna azonnal egy magyar–szlovák légió, amely nem kisebb eredményt tudna elérni, mint „*beavatkozásunk nélkül is visszaszerzi a Felvidéket*”, azaz a magyar honvédség támogatása nélkül is. Az attasénak Kassán akadt egy alkalmi hírszerző informátora is, aki közölte Ujszászyval a díszmeneten részt vett csehszlovák alakulatokat és azok létszámát. Az illető szerint a részt vett csapatoknál „*a 15.200 főből legalább 11.000 a mi emberünk*”. Az nem derül ki, hogy esetleg a magyar nemzetiségűek számát vagy valami mást jelenti ez. Röviden kitért a kassai német kisebbség helyzetére, ahogy fogalmazott, tudakolva helyzetüket „*kijózanító választ kapott*” a német attasé, ami jelentheti azt, hogy a felvidéken élő németiség száma jelentős mértékben lecsökkenthetett, akár az asszimiláció következtében is.⁶⁶⁸

Visszatérve Prágába az olasz és a német katonai attasé, hallva a kassai eseményeket – ahogy az attasé a jelentésében fogalmaz – jókívánságokkal halmozták el magyar kollégájukat. A német és az olasz katonai attasé, bár ott volt Ujszászyval Kassán, a vasútállomáson lezajlott eseményeknek ezek szerint nem voltak szemtanúi, hanem utólag értesülhettek róla. Érdekesség, hogy még a jugoszláv attasé is pozitívan nyilatkozott Ujszászynak az esetről. A csehszlovákok nem voltak ennyire elragadtatva, jobbnak látták eltussolni a kassai eseményeket, a sajtójuk hallgatott róla.⁶⁶⁹ Az esetről a *Prágai Magyar Hírlap*ban sem található közlés, ők csupán a hadgyakorlat lezárulásáról adnak hírt augusztus 29-én.⁶⁷⁰

Egy ilyen utazás a katonai attasé számára magyarok lakta területen a ritka alkalmak egyike. Tisztában volt azzal Ujszászy is, hogy az ilyen nem túl gyakori esetekben lehetősége van a határon túli magyarokról is írnia, személyesen veheti szemügyre a helyzetüket, erről ír a jelentés végi összefoglalóban is. Véleménye szerint „*mivel ilyen alkalom ritkán adódik, szükségesnek tartottam, hogy a nép szaváról és hangulatáról külön jelentést tegyek*”. Jelentését pedig azzal zárja, hogy az itteni magyarok hűségére biztosan lehet számítani. Ugyanakkor felhívja arra is a katonai vezetés figyelmét, hogy a csehek törekvései „*ellenhatást váltanak ki*”, többek között a szlovákság körében is, akiket másodrendűként kezelnek.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ *Hangulatjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

⁶⁶⁹ Uo.

⁶⁷⁰ *Befejezték a keletszlovenszkói hadgyakorlatot*, *Prágai Magyar Hírlap*, XIV. évf., 197. sz., 2. oldal.

⁶⁷¹ *Hangulatjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

Ezt a beszámolót Budapesten áttanulmányozták, és megjegyzést is fűztek hozzá, amellyel egyetértésüket fejezték ki az attasé által leírtakkal, miszerint „*a jelentésben vázolt hangulat az itteni megítéléssel egybeesik*”.⁶⁷² Azaz az központ információi is hasonló helyzetről tanúskodnak, illetve a központban is ilyen módon ítélték meg a helyzetet. Ez a rövid, a hírszerzés számára készült beszámoló tökéletes ahhoz is, hogy még jobban megismerjük az elszakított magyarság helyzetét.

Ez a jelentés augusztus 31-én készült el, azután, hogy megjárta az attasé a hadgyakorlatot. Ez volt a második augusztusban, miután júliusban és augusztus első felében szabadságra ment Ujszászy.

Szeptembertől újra munkába állt Ujszászy és már a hónap második napján egy csehszlovákiai német nagyiparos értesüléseiről számol be a csehszlovák hadsereg mozgósításával összefüggésben. A hírek szerint a csehszlovák hadvezetés a mozgósítási idő lerövidítésére törekszik, hogy 48 órán belül menetkészültségben legyen a hadsereg. Arról is szólnak a hírek, azon határ menti részeken, ahol többségében nem csehek vagy szlovákok élnek, hanem németek vagy magyarok, ott az alakulatokat fel tervezik tölteni csehekkel és szlovákokkal, hogy esetleges mozgósítás könnyebben menjen. Ez az attasé szerint egy olyan intézkedés, amivel valóban számolni kell a jövőben, azt azonban kétségbe vonja, sikerül-e elérniük, hogy 48 órán belül menetkészültségben legyenek az egységek. A központ is egyetért Ujszászyval, miszerint vannak látható törekvések arra, hogy lerövidítsék a mozgósítás idejét. Mivel az ehhez szükséges előmunkálatokat májusban már megkezdték, ezért magyar részről továbbra is zajlik a részletek felderítése.⁶⁷³

A korábban ismertetett éves jelentés Csehszlovákiáról eljutott a központban a vkf. 1. (ügykörében haderőfejlesztési, hadműveleti, háborús előkészületi stb.) osztályára is. Az osztály, az anyag átvizsgálását követően több pontban is kérdéseket fogalmazott meg, amelyeket visszaküldött a vkf. 2. (ügykörében hírszerző és elhárító) osztályának, hogy további hírszerzési munka szükséges az adott kérdésekben. Hat ilyen felderítendő kérdést jelöltek meg 1935 szeptemberében. Az első felderítendő kérdés arra vonatkozik, hogy az új hadrend életbe lépéséig kell lenni átmeneti intézkedéseknek, amik biztosítják a zökkenőmentes áttérést a régiről az új hadrendre. Azt akarják tudni, hogy pontosan mik ezek az átmeneti intézkedések. A második felderítendő kérdés alapja az, hogy tervbe van véve a tartalékos dandárok tartalékos

⁶⁷² *Hangulajjelentés Kelet-Tótföldről*, HL VKF. 1935., 2. oszt., 122.999 sz. irat.

⁶⁷³ *Cseh mozgósítás gyorsítása*, HL VKF 1935. 2. oszt., 122.997 sz. irat.

hadosztályokká való átszervezése. A hírszerzés feladata az lenne, hogy megtudja a tartalékos dandárok hadrendjét, különös figyelemmel a dandárok azok tüzérségének mennyiségére és fajtájára. A harmadik kérdés a hadtestekre vonatkozik, a hadtestek hadrendjét kell beszerezni, itt is kiemelt fontosságú, hogy az egyes hadtestek mekkora tüzérséggel rendelkeznek. A negyedik pont kapcsolódik a korábban említett, mozgósítási időkről szóló jelentéshez. Meg kell tudni, hogy pontosan milyen menetkészültségi idők vonatkoznak az egyes hadosztályokra és tartalékos dandárokra, valamint a határ menti területeken, ahol sok nemzetiségi él, ott hogyan tervezik a mozgósítási idő csökkentését. Az ötödik pontban továbbra is határ menti alakulatok vannak a középpontban, a felderítés pedig arra vonatkozna, hogy mozgósítás esetén hogyan, mikor történne ezen alakulatok felváltása. Ez magyar részről főleg a Felvidék határ menti szakasza miatt volt fontos. Az utolsó kérdés az új átszervezésről szól. Az utasítás egyértelmű, meg kell szerezni az új békehadrendet és a Felvidéken felállítandó hadosztályok pontos területi beosztását. Az utasításhoz fűzött megjegyzés szerint a felsorolt kérdések felderítése sürgős.⁶⁷⁴

A magyar hírszerzés a csehszlovák hírszerzést is megfigyelte, ennek eredményeképp küldött haza Ujszászy egy jelentést, amihez még olasz hírforrás is segítségére volt és a csehszlovák hírszerzés szervezeti felépítését mutatja be. Az osztályon hat különböző alosztály működött. Az alosztályok többségéhez kettő, de akár négy vagy hat csoport is tartozott. A 3. alosztály foglalkozott kifejezetten a hírszerzéssel és a kémelhárítással, ennek b csoportjához tartozott Magyarország. A jelentés szerint német és osztrák viszonylatban volt még külön csoport. A nyilvántartás esetében az előbb említett országok mellett egy közös francia-, szovjet-, és kisantant-ügyekkel foglalkozó nyilvántartó csoport is létezett. Az 5. alosztály feladata volt itt a rejtjelezés, a 6. alosztály foglalkozott a katonai attasékkal. A teljes 2. osztály állománya ekkor, az attasé tudomása szerint 55 fő volt. Ujszászy a leírása szerint személyesen is meggyőződött arról már korábban, hogy létezik az 1., 5., és 6. alosztály. Azt viszont rendkívül furcsának tartja, hogy a hírszerzésnél és a nyilvántartásnál sincsen külön a lengyelekkel foglalkozó csoport. Ez lehetséges, hogy így volt, de elképzelhető, a magyarhoz hasonló felosztás lehetett, miszerint egy csoporthoz több ország tartozhatott.⁶⁷⁵

A mozgósítás kérdése rendkívül foglalkoztatta a magyar hírszerzést ebben az időben. Még a hadiipari üzemek dolgozóinak mozgósítás alóli felmentéséről is készült jelentés. Erről Ujszászy egy, csak 4030-as számmal emlegetett ügynökétől tudott meg információkat. Az említett

⁶⁷⁴ *Felderítendő kérdések Csehszlovákiában*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.253 sz. irat.

⁶⁷⁵ *Cseh vk. hírszerző oszt szervezete*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.132 sz. irat.

ügynök egészen pontosan egy cseh nyelvű rendeletet adott át a katonai attasénak, amely a mozgósítás alóli felmentésről szól. Ezért elképzelhető, hogy a 4030-as ügynök egy hadiipari üzemben dolgozó magyar lehetett. A központ megjegyzi, a rendelet általános érvényű irányelveket tartalmaz, és arra vonatkozik, hogy az egyes hadiipari üzemek javaslatokat tehetnek arra, az adott üzem szempontjából hogyan kívánják, milyen módon mentesíteni a mozgósítástól az ott dolgozókat.⁶⁷⁶

Szeptemberben folytatódtak a jelentések a hadsereg átszervezéséről is, a hónap végén a 154. légvédelmi tüzérezredről és annak átszervezéséről. Az attasé még pontos részleteket nem ismer, csak meglévő, felületes információi alapján jelent. A központ pedig arról tesz említést, hogy egy számukra teljesen megbízható forrásból, tehát vagy kiküldött hírszerzőtől, de a megfogalmazás alapján inkább a hadseregben szolgáló magyartól, értesültek az alakulat átszervezéséről. A kérdésben a felderítés folytatódik, ezt írásban is rögzítik.⁶⁷⁷

Októberben folytatódtak az átszervezésről szóló hírek. A folyamat viszont már ott tartott, hogy az október 5-én hazaküldött jelentés tényként közölte, a csehszlovák hadsereg átszervezése megindult. Az híreket az attasé több forrásból gyűjtötte össze. Az olasz és a német katonai attasék is szolgáltak adatokkal, de rajtuk kívül egy 4031-es számú ügynöke is Ujszászynak, valamint saját megfigyelései, információi is segítettek. Konkrét adatokkal nem rendelkezik, de amit az előbb felsorolt hírforrásaitól megtudott, azt igyekezett jelenteni a központnak. Itt elsősorban hadtestparancsnokságok elhelyezéséről, hadosztályok hadrendjéről van szó. Szerepelnek még különböző alakulatok áthelyezése más városba. Azt Ujszász is leszögezi a végén, hogy jelentése nem végleges, hanem csak ideiglenes, folyamatban van részletesebb információk beszerzése, amelyek, ha megvannak, akkor részletesebben írni fog róluk. Az értékelésénél megállapították, hogy a katonai attasé értesülései általánosságban véve megegyeznek azokkal az adatokkal, amiket a központ is tudott. Három pontot emelnek ki, ami szerintük kétséges és nem biztos, hogy úgy van, ahogy azt az attasé leírta, ezért a megjegyzésükben ők is leírják, folytatni kell a felderítést.⁶⁷⁸

A felderítés valóban folytatódott és Ujszász számára összegyűlt annyi új információ, hogy október 15-én, az előző jelentés után 10 nappal, újabbat írt a csehszlovák hadsereg átszervezéséről. Ebben hadtestek felállításának terveiről, lehetséges új parancsnokságok

⁶⁷⁶ *Cseh hadiipar üzeimeiben alkalmazottak felmentése mozgósítás esetén*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.393 sz. irat.

⁶⁷⁷ *154. lgv. tü. e. átszervezése és a cseh lgv. tü. szervezete*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.533 sz. irat.

⁶⁷⁸ *Cseh hadsereg átszervezése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.674 sz. irat.

helyeiről, valamint helyőrségi változásokról számol be, azaz különböző zászlóaljok áthelyezéséről. Ezen kívül laktanyaépítések hírei is szerepelnek még. Külön kiemeli, az osztrák katonai attasétól a gyalogezredek átszervezéséről tudott információkat, ezeket azonban más forrásból még nem tudta leellenőrizni, hogy valóban igazak-e. Bár az újabb adatok igen részletes képet adtak az átszervezés folyamatának egy részéről, a további hírek érdekében az attasé folytatja a felderítést az ügyben. A központban három ponton nem értenek egyet Ujszászyval és az ismertetett adatok általuk is felderítés alatt állnak, hogy megbizonyosodjanak azok hitelességéről.⁶⁷⁹

Októberben az átszervezések mellett egy csehszlovák–román közös hadgyakorlat is megjelenik a jelentésekben. Ez nem más, mint a korábban már emlegetett augusztusi, a Felvidék keleti részén lezajlott hadgyakorlatról egy részletesebb beszámoló. Külön jelentés készült az ott élő magyarság hangulatáról. Az itt közölt információkat a központ feltehetően több beépített embertől, hírforrásától tudhatta meg. Erre utal az, hogy Ujszászy a német katonai attasétól származó híreket közöl⁶⁸⁰ a vegyes katonai hírekről szóló jelentésben pedig az attasé arról ír, hogy a román hadgyakorlaton képviseltette magát a csehszlovák hadvezetés és a franciák és a jugoszlávok is jelen voltak a saját katonai bizottságukkal.⁶⁸¹

A katonai jellegű hírekben szó esik a csehszlovák hadiiparról is, amely különösen érdekes lehet két évvel a nagy gazdasági világválság után. Emellett az attasé részletes táblázatokban számol be arról, hogy Csehszlovákia fontosabb hadi létesítményeiben hányan dolgoznak. Az olasz katonai attasétól származó információk szerint Adamovban az új Škoda üzem megkezdte működését, Vágbesztercén pedig folytatódnak a munkálatok az egyik hadiipari üzemnek a településre történő áthelyezésének érdekében. A hadiipari létesítmények áttelepítésénél új hír, hogy egy prágai fegyvergyárat Magyarvárhegyre (Uherské Hradiště, Magyarhradis) akarnak vinni. Emellett pedig a hadvezetés újabb megrendelést adott le, ezúttal a Kolben–Danek gyárnak, méghozzá 120 darab 150 mm-es fényszóróra. Valamint ebben az időben épp folyamatban van a Škoda gyárban közepes tábori tarackok legyártása, jugoszláv megrendelésre. Ezekkel a hírekkel kapcsolatban a 2. vkf. osztálynak fenntartásai vannak, sőt több helyen kijavítják az attasét. Tudomásuk van arról, hogy a hadiipari tevékenység fokozódott az elmúlt időszakban, az adamovi gyárról is tudnak. Az viszont nem helytálló, hogy Magyarvárhegyre települne gyár, hanem helyette vagy Brnóba vagy Tynicébe. A fényszórók esetében meg

⁶⁷⁹ *Cseh hds. átszervezése. – újabb hírek.*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.864 sz. irat.

⁶⁸⁰ *Cseh-román közös gyakorlatok keletfelvidéken 1935.*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.865 sz. irat.

⁶⁸¹ *Vegyes cseh katonai jellegű hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.866 sz. irat.

minden bizonnyal elírás történt, ugyanis azok nem milliméterben értendők, és 150 cm-es fényszórókról van szó.⁶⁸² A hadiipari üzemekben dolgozók létszámáról szóló jelentés összesen 199 létesítményt sorol fel. Külön csoportot képeznek a Škoda gyárai és a Kolben–Danek üzei, ezen kívül csoportosítva vannak a gyárak még fegyvergyárakra, repülőgépgyárakra, gépkocsigyárakra, kerékpár- és gépkocsigyárakra, motorgyárakra, távíró- és távbeszélőgyárakra, kábelgyárakra, de vannak a felsorolásban vasútüzemek, rézművek, öntödék, gépgyárak, fémfeldolgozók és fémtárgyakat gyártó üzemek, vasúti kocsikat gyártó üzemek és végezetül vasművek is. A táblázat oszlopaiban az előbb említett üzemszortok mellett megtalálható az üzem megnevezése, a működés helye, valamint a munkáslétszám két külön dátumra bontva, az első 1932. december 31. és a második dátum 1934. december 31. Össességében az állapítható meg, hogy a dolgozók létszáma a válság ellenére nem változott jelentősen, bár azt is figyelembe kell venni, hogy az első viszonyítási dátum 1932 vége, amikor már a gazdasági válság a végéhez közeledett. Ezért a szám a két dátum között alig több mint 650 fővel csökkent, 33 868 munkásról 33 212 munkásra. Ezeket üzemenként vizsgálva az attasé is megállapítja, hogy a Škodánál nőtt a munkáslétszám, mintegy 30 százalékkal. A jelentés ezen kívül foglalkozik az üzemek teljesítményével, hogy hány tonna acélt használtak fel, mekkora mennyiségű szénre volt szükségük az üzemeltetéshez, illetve megemlíti a hadianyag-kereskedelem eredményeit az 1930-as évek első feléből, de szóba kerül a Brnói Fegyvergyár adóssága és a Sellier és Bellot lőszergyár vagyona is. Végezetül táblázatban mutatja be hét nagyobb gyár részvényeit, pénzügyi bevételeit, tartalékjait. Ezek közül első helyen szerepel a Škoda Művek, a Cseh–Morva Kolben–Danek, a Brnói Fegyvergyár és megtalálható még a Sellier és Bellot, egy pozsonyi kábelgyár, és a Walter és Társa néven leírt üzem is. Ujzászky a hosszú és részletes jelentésének végén azt a következtetést vonja le, hogy a hadiipari vállalatok pénzügyi helyzete kedvező annak ellenére, hogy több, korábbi is már említett, a Felvidék nyugati részén (például ide sorolható Vágbeszterce és környéke) tervezett befektetés még nem valósult meg.⁶⁸³

1935 októberének második felében a jelentésekben a nemzetközi politikai kapcsolatok domináltak. Az egyikben részletezi Csehszlovákia hozzáállását a szankciókhoz, amelyeket a Népszövetség vezetett be Olaszországgal szemben, miután az megindította abesszíniai háborúját. Ebben Ujzászky arról ír, hogy szerinte Beneš most csak „kullog” a franciák után és

⁶⁸² *Vegyes cseh katonai jellegű hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 123.866 sz. irat.

⁶⁸³ *Kimutatás a cseh katonai szempontból fontos fémárú üzemek munkáslétszámáról*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.000 sz. irat.

azt teszi, amit ők mondanak. Kettészakadt közvéleményről ír, az egyik oldal, főleg a baloldali érzelműek egyértelműen Olaszország-ellenesek, míg a másik oldal megértéssel viszonyul az olaszokhoz. Beszámol arról, hogy a Népszövetségben elhangzott magyar nyilatkozat a szankciók ellen a csehszlovák sajtó elítélését váltotta ki, és hangoztatták a magyar revíziós propaganda kudarcát, míg a szintén szankcióellenes nyilatkozatot tevő Ausztriával szemben nem voltak ennyire ellenségesek és igyekeztek nem megsérteni őket. Ujszászy szerint azért, hogy a Prága által eltervezett németellenes összefogással nehogy problémák legyenek. A szankciókat elfogadta Csehszlovákia, amelyek két részből állnak, egyrészt a hadianyagok kivitelét engedélyhez kötik, másrészt kölcsön- és hitelzárlatot rendelnek el Olaszországgal szemben. Ezek a szankciók összességében negatívan érintik a csehszlovák gazdaságot, a hadiipar szintjén szénrendelésektől esnek el, valamint csökkent a kereslet a Škoda páncéllemezei iránt, illetve a pozsonyi gyár is kevesebb löszert tud szállítani. Ezzel szemben némi pozitív hatást érhet el az, hogy a Brnói Fegyvergyár és a Sellier és Bellot abesszíniai tárgyalásai újabb megrendeléseket vetítenek előre. A kölcsön- és hitelzárlat inkább szimbolikus jelentőségű, mivel a csehszlovákok az olaszoknak hitelt sosem folyósítottak. A két ország kereskedelme pedig az elmúlt években csökkent, a csehszlovákok a spanyol, bolgár, magyar piac felé kezdtek orientálódni. Az attasé következtetése az, hogy jelenleg nincsenek a csehszlovákoknál a szankciókkal szembenő követelések, ezen a téren a franciákat követik, a magyarok szankcióellenes magatartását pedig a magyar revizionizmus gyengítésére igyekeznek kihasználni.⁶⁸⁴

A hónap végén is a nemzetközi politikai viszonyok kerülnek középpontba, amikor az attasé egy csehszlovák–orosz–román katonai egyezmény tervéről számol be. Az ehhez szükséges információkat a lengyel katonai attasétól és a japán katonai attasétól szerezte meg. Ujszászy úgy értesült, hogy a korábban megkötött orosz–csehszlovák egyezményhez készülne egy katonai vonatkozású megállapodás is. Előzményként megemlíti a két fél között korábban megkötött légügyi egyezményt, aminek már Románia is részese azáltal, hogy hozzájárult ahhoz, hogy a légtérét mindkét szerződő fél használhassa háború esetén. A tervezett katonai megállapodás kapcsán az attasé úgy tudja, a csehszlovákok nagyon lobbiznak azért, hogy elérjék Romániánál, hogy háború esetén engedélyezze katonái átvonulását a területén. Ujszászy elképzelése szerint a romániai hadgyakorlaton azért volt jelen francia és csehszlovák katonai bizottság is, hogy a román vezetőkre nyomást gyakoroljanak. A végső megállapítása pedig az,

⁶⁸⁴ *Csehország és a szankciók kérdése*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.001 sz. irat.

hogy a tervezett katonai egyezményt a jelek szerint a csehszlovákok a románok bevonásával szeretnék tető alá hozni.⁶⁸⁵

A katonai egyezményről rövid időn belül újabb hírekkel tudott szolgálni a magyar attasé. November elején Ujszászy, az előzőleg ismertetett jelentés folytatásaképp a katonai egyezményről három forrásból is gyűjtött információkat: a lengyel és német katonai attasétól, valamint a prágai szovjet követtől is. A szovjet követ nyilatkozatából azt a következtetést vonta le Ujszászy, hogy az oroszok és a románok között még nincs semmilyen szerződés. A német katonai attasé azt bizonygatta Ujszászynak, hogy szent meggyőződése, a román katonai vezetés és a király is ellene van egy szovjetekkel megkötendő szerződésnek. A lengyel katonai attasé pedig arról ad tájékoztatást, hogy az ő tudomása szerint a románok minden olyan lépést kerülnek, amivel ronthatnának a lengyelekkel, vagy csehszlovákokkal kapcsolatos viszonyukon. Az orosz csapatok átengedéséről hallani sem akarnak, mert attól tartanak, hogy ha bemennének Besszarábiába, akkor onnan soha többet nem jönnének ki. (Ez a történeti tartomány 1812-től 1918-ig ugyanis az orosz cári birodalom része volt.) A légügyi egyezményt sem akarták elfogadni, ott is csupán csak azért engedélyezték a légtérhasználatot a lengyel attasé szerint a románok, mert nem volt semmilyen eszközük ahhoz, hogy ezt megakadályozzák. A magyar attasé úgy véli, hogy a csehszlovák–szovjet katonai szerződés már csak a románoktól függ. Ezen kívül megjegyzi, hogy jelenleg Beneš szovjetbarát külpolitikát folytat. Próbálják a szovjeteket pozitív színben feltüntetni, méltatni őket, úgy beszélni a hadsereg átszervezéséről, mintha az szovjet mintára történne, azonban Ujszászy is jól tudja, és ezt le is írja, hogy voltaképp ez nem a valóság. Az igazság az, hogy az átszervezés háttérben főleg a franciák állnak. Nehezíti a szovjetekkel való jó kapcsolatot, hogy a csehszlovák politika, külpolitikai és belpolitikai szinten, is a kommunizmust elítéli, azonban Ujszászy úgy látja, hogy ennek semmilyen komoly hatása nem lesz a két ország kapcsolatára. Ezért azt is következtetésként írja le a jelentés végén, hogy a csehszlovákok mindenáron rá akarják erőltetni a románokra az oroszbarát politikát és a katonai szerződést is.⁶⁸⁶ Úgy látom, hogy a szovjeteknek megvolt a törekvése arra, hogy létrehozzanak egyfajta ütköző zónát köztük és a németek között, amelyhez a csehszlovákokat is szerették volna felhasználni, ezért is igyekeztek velük különböző szerződéseket kötni. A románok esetében ez a törekvés, főleg Besszarábia miatt, illetve földrajzi okokból nem állt fenn.

⁶⁸⁵ *Közös cseh-orosz-román katonai egyezményterv*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.149 sz. irat.

⁶⁸⁶ *Cseh-szovjet-román katonai egyezmény*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.345 sz. irat.

Az előző jelentés témáját folytatva, alig egy héttel később, az újabb információk birtokában jutott Ujszászy. Az adatokat két másik katonai attasétól szerzi meg, az egyik a bolgár, a másik pedig, aki elég kivételesnek számít, az amerikai katonai attasé. A bolgár attasé – ellentmondásosan⁶⁸⁷ - Titulescu⁶⁸⁸ román miniszterelnök aknamunkájáról beszél, hogy meggyőzze a királyt és a román vezérkart a katonai szerződés fontosságáról, állítólag sikeres a tevékenysége. A javaslat szerint egy magyar támadás esetén kölcsönösen támogatnák egymást a szerződést aláíró országok, állítólag ezt Prágából akarják erőltetni. Az amerikai katonai attasé a lengyel helyzetről ad tájékoztatást, miszerint állítólag az épp hivatalban lévő lengyel külügyminiszter, Józef Beck⁶⁸⁹ pozíciója megrendült és állítólagos utódja, az attasé szerint talán Sosnowski,⁶⁹⁰ akiről azt lehet tudni, hogy a szovjetellenes politika híve.

Ujszászy úgy látja, az események abba az irányba haladnak, hogy bevonják Romániát is a csehszlovák–szovjet szerződésbe, papíron csak magyar támadás esetére jönne létre ez a katonai szövetség, de valójában lengyel és német támadás esetén is érvényes lenne. Jugoszláv vonatkozásban azonban nem egységes a kisantant. Ujszászy megtudta - feltehetően a német katonai attasétól, aki a jugoszláv attaséval beszélt -, hogy a jugoszlávok nem értenek egyet a szovjetbarát politikával.⁶⁹¹

Az előző jelentéssel azonos napon készült egy másik is, amelyben a csehszlovák képviselőház hadügyi bizottságának tárgyalásairól van szó. Ujszászy összeköttetésben állt az egyik bizottsági taggal, aki ráadásul a magyar párt tagja. Az nincs leírva, pontosan melyik magyar pártról és képviselőről van szó. Tőle megtudta, hogy a szociáldemokraták és a kommunisták is támogatják a hadügyi költségvetést, valamint azt is, hogy a bizottság csak általánosságok szintjén van tájékoztatva több hadügyi törvénytervezetről is, továbbá az átszervezésről. Megtudta, hogy a képviselő, akivel kapcsolatot teremtett, tervez felszólalni a bizottság ülésén és szembe fog

⁶⁸⁷ Az attasé itt vagy tárgyi tévedést követett el, vagy a nevek hasonló hangzása miatt írhatta Titulescu nevét, ugyanis ő külügyminiszter volt ekkor, a román miniszterelnök ellenben Gheorghe Tătărescu (1886–1957). De elképzelhető, hogy Titulescu nevét helyesen írta le Ujszászy, azonban a kormányban betöltött pozíciójában tévedett.

⁶⁸⁸ Nicolae Titulescu (1882–1941): román diplomata, ügyvéd és politikus, volt pénzügyminiszter, külügyminiszter és londoni követ is. 1932 és 1936 között második alkalommal volt Románia külügyminisztere.

⁶⁸⁹ Józef Beck (1894–1944): politikus és katonatiszt, volt katonai attasé Párizsban, vezérkari főnök, 1932-től 1939-ig lengyel külügyminiszter.

⁶⁹⁰ Jerzy Sosnowski a lengyel hírszerzés kémje volt Németországban, akit 1934 februárjában a Gestapo letartóztatott és csak 1936 áprilisában engedték szabadon, így ellentmondásos a jelentésben Ujszászy megállapítása, miszerint őt szánhatták volna külügyminiszternek, ráadásul Józef Beck még négy évig pozíciójában maradt. Nem tartható kizártnak, hogy Kazimierz Sosnkowski (1885–1969) tábornokkal keverte össze, aki 1920–1924 között lengyel hadügyminiszter is volt, s egészen Józef Piłsudski (1867–1935) tábornok, a lengyel állam tényleges vezetője 1935 májusában bekövetkezett haláláig magas beosztásokat töltött be.

⁶⁹¹ *Cseh-román-orosz politikai és katonai szerződés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.551 sz. irat.

menni a költségvetéssel, nem fogja támogatni. A magyar képviselő beszédében azzal fog érvelni, hogy Csehszlovákiának távol vannak szövetségesei és csak ellenséges országok veszik körül, ezért nem lenne érdemes hatalmas pénzügyi terhet róni még a lakosságra. Valamint szorgalmazni fogja, a hadseregen belül szűnjön meg a más nemzetiségű katonák diszkriminációja, és sérelmezni fogja, hogy a felvidéki katonai gabonaraktárakat a magyar területektől távol, azokat megkerülve helyezik el. Az attasé hírforrása, a bizottsági tag kijelentette Ujszászynak, hogy felajánlva szolgálatait, a későbbiekben is jelenteni fog neki a bizottságban elhangzó bizalmas kérdésekről, és ha kell, utasításokat is elfogad. Ujszászy szerint az embere teljesen megbízható.⁶⁹²

Novemberben a jelentések több más, kisebb témát érintettek. Öt olyan is készült, amelyeknek már a címében szerepel, hogy bizalmas adat. Az információk az attasé által csak bizalmas forrásként emlegetett egyénektől származnak, pontosabban nem tudni, hogy egy személynek van köze az összeshez, vagy többnek, esetleg minden egyes esetben más-más személy volt az, aki az adatokat szolgáltatta. Az első jelentés, amely a csehszlovák légierőről, repülőgyártásról közöl adatokat, sajnos nem maradt ránk, viszont fennmaradt a tartalmát összefoglaló jegyzék, amelyből lehet következtetni. A jegyzék 42 tartalmat sorol fel, köztük szerepelnek reptéri adatok, repülőgépek motorjainak adatai, fényképek repülőkről, repterekről, leírások repülőgép-alkatrészekről, lőszergyárakról és térképek is megtalálhatóak voltak benne.⁶⁹³

Hasonló a helyzet a csehszlovák közlekedésről szóló bizalmas adatokkal is. Szerencsére itt is megmaradt a jegyzék, amely 10 tételt tartalmaz. Ezek között találhatóak útépítések, hídépítések, és katonai alakulatokhoz tartozó létesítmények is.⁶⁹⁴

A harmadik novemberi, bizalmas adatokat tartalmazó jelentés gázálcok gyártásáról szól. A tartalmára a központ által hozzáfűzött megjegyzésekből lehet következtetni. Kideríthető ebből, hogy a szövegben szó esik két darab gáz-kézigránátról. Valamint az is megtudható, a jelentéshez egy cseh nyelvű szöveg volt csatolva, amelyet magyarul akart a labor ismerni, a fontos adatokat tanulmányozása miatt, viszont a fordításhoz a vkf. 2. osztályának segítségét kérték. Ez nem ment egyszerűen, mert az osztály fordítója is leterhelt volt, így nem tudták rendelkezésre bocsátani.⁶⁹⁵

⁶⁹² *Cseh képviselőház hadügyi bizottságának tárgyalásairól*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.552 sz. irat.

⁶⁹³ *Bizalmas adatok Csehszlovákiáról. Repülő anyag.*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.397 sz. irat.

⁶⁹⁴ *Bizalmas adatok Csehszlovákiáról. Közlekedés és összeköttetés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.394 sz. irat.

⁶⁹⁵ *Csehszlovák gázálcok gyártásáról adatok*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.577 sz. irat.

November közepén egy bizalmas egyéntől sürgős formában érkezett meg a minisztériumba egy jelentés. Tartalma azonban nem volt fontos, mert a hozzáírt megjegyzések szerint értéktelen adatokat tartalmazott. A jelentés a beregszászi csendőrség állítólagos áthelyezéséről szólt.⁶⁹⁶

Végezetül pedig, az ötödik, bizalmas egyéntől származó novemberi jelentés – amely, ellentétben a fentebb felsoroltakkal, teljes terjedelmében fennmaradt – a központ szerint nem igazán szakmai, elvértve tartalmaz a valóságnak megfelelő adatokat és felületesen fogalmaz. Csehszlovákia nemzetközi politikában betöltött szerepét próbálja meghatározni, elsőként Franciaországgal, majd a Szovjetunióval kapcsolatban. A jelentés írója beszél a gazdasági helyzetről és az ország kultúrájáról is. Az írás erősen elfogult, érzelmekkel teli, ezt mutatja az, hogy mindvégig Csehszlovákia hanyatlásáról, halálának közeledtéről ír benne. A szerző odáig megy, szerinte az ország válságát, hanyatlásának megállítását csak az eredményezheti, hogy ha megadják a nemzeti kisebbségeknek az önrendelkezési jogot.⁶⁹⁷

Ujszászy novemberben írt utolsó jelentése a csehszlovák katonai vezetéséről szól. Ebben, az olasz katonai attasétól szerzett értesülésekre hivatkozva, azt állítja, hogy a már korábban bemutatott Vojtěch Klecanda tábornokot Rómába fogják kinevezni csehszlovák katonai attasénak. Róla tudni lehetett, hogy nagyratörő és költséges életmódot folytat, ezért Ujszászy szerint Rómába történő kinevezése az eltávolítását is jelentené. A hír még nem volt hivatalos, bizalmas úton tudta meg az olasz katonai attasétól, aki arra kérte, hogy amíg nem válik ez a kinevezés hivatalossá, addig ne beszéljen róla.⁶⁹⁸ Ez a kérés feleslegesnek bizonyult, mivel pár nappal korábban a *Prágai Magyar Hírlap*, a *Prager Montagsblattra* hivatkozva, már közölte a hírt, hogy Klecandából római katonai attasé lesz és még az is szerepel az rövidhírben, hogy Klecanda nem sokkal korábban tért vissza Kolumbiából,⁶⁹⁹ amely utazásáról Lakatos Géza is beszámolt még 1934 elején.

1935 decembere még számottevő, szám szerint tizenkettő katonai attaséi jelentés maradt fent, Ezt követően egészen 1939-ig évente alig pár darabról tudunk.

Ebben a hónapban elsőként újra a csehszlovák hadsereg átszervezésének kérdése kerül előtérbe. Ehhez pedig Ujszászy segítségére van a német és osztrák katonai attasé is. Az osztrák attasé Trencsén és Pozsony vonatkozásában beszél áthelyezésekről, új alakulatok felállításáról. Ezeket a híreket Ujszászy a jelentés megírásakor még nem tudta megerősíteni. A német attasé

⁶⁹⁶ *Bizalmi egyéntől*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.676 sz. irat.

⁶⁹⁷ *Bizalmi egyéntől jelentés*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.923 sz. irat.

⁶⁹⁸ *Klecanda ho. tbk. új római cseh katonai attasé*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.932 sz. irat.

⁶⁹⁹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1935. december 3., XIV. évf., 276. sz., 5. oldal.

is trencsényi áthelyezésekről beszélt neki, ezt még kevésbé tartja hihetőnek, ezért folytatni fogja a felderítést. Budapesten az eddig ismert információkkal egészítették ki a szöveget, amelyek szerint van olyan része, ami egyáltalán nem felel meg a valóságnak.⁷⁰⁰

Az átszervezéssel kapcsolatos új értesülés adatait Ujszászy a lengyel és az osztrák katonai attasé útján szerezte meg. Az osztráktól származó információk mindegyike, - az attasé megjegyzése értelmében -, ellenőrzésre szorul. A jelentésben szó esik új alakulatok, köztük egy új repülőezred felállításáról, parancsnokságok létrehozásáról. A szöveg utolsó bekezdésében Ujszászy a jugoszláv katonai attaséra hivatkozik, aki állítólag személyesen mondta neki azt, hogy a csehszlovák hadsereg átszervezésének első része befejeződött, és majd 1936 tavaszán fog folytatódni. A központ megjegyzései alapján kiolvasható, hogy Budapesten már tudtak több részletről, ám egyes esetekben még mindig folyik a felderítés. Kiemelt figyelmet kap az új repülőezred felállítása, a központ szerint ugyanis, már tudnának arról, ha egy ilyen létrejött volna, mert a felderítők azonnal jelentenék.⁷⁰¹

A korábban emlegetett Vojtěch Klecanda római katonai attasévá történő kinevezéséről Wettstein János követ készítet egy jelentést, amelyben Ujszászyra hivatkozva közli a részleteket Klecandával kapcsolatban.⁷⁰²

Katonai attaséi kinevezések terén nem csak a csehszlovákokat tartotta Ujszászy szemmel. Beszámol arról, hogy tudomása van, ki lesz a következő jugoszláv katonai attasé Budapesten és személyéről ad rövid leírást. A hírek szerint egy bizonyos Miskovic százados jött szóba, mint leendő budapesti jugoszláv katonai attasé, azonban ez nincs megerősítve, így Ujszászy kéri az értesülés bizalmas módon történő kezelését.⁷⁰³

Egy igen érdekes, nem mindennapi esemény tanúja is lehetett Ujszászy, amelyről jelentést is küldött Budapestre. Történt, hogy a prágai szovjet követségről okmányokat loptak el 1935. november 26-án. Ujszászy úgy tudja, hogy a tettes a követség alkalmazottja, akit ő Kozimov Vasil Sándorként emleget. Tettét nem egyedül hajtotta végre, társa egy fiatal nő volt. A követségről az alkalmazott különböző okmányokkal és egy millió cseh koronával távozott, azonban messzire nem jutott, mert két nappal később, november 28-án elfogták. Ellenben a női társát nem tudták elkapni, akiről Ujszászy további érdekes információkat tudott meg. Bizalmas úton közölték vele, hogy a nő állítólag a német hírszerzés embere és neki sikerült magával vinni

⁷⁰⁰ *Cseh hds. átszervezése – újabb hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.010 sz. irat.

⁷⁰¹ *Cseh hds. átszervezésével kapcsolatos újabb hírek*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.166 sz. irat.

⁷⁰² *Klecanda Vojtech (Béla) cseh ho. tbk. Római kat. attasé*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.162 sz. irat.

⁷⁰³ *Új jugoszláv katonai attasé Budapesten*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.164 sz. irat.

az ellopott okmányokat, amelyek között csehszlovák–szovjet katonai együttműködés, légi egyezmény dokumentumai is megtalálhatók. A központ először az újságokból értesült az esetről, hozzátésszik, hogy a sajtó szerint nem történt okmánylopás, azokat a híreket cáfolták.⁷⁰⁴ Az esetről a *Prágai Magyar Hírlap* is beszámolt, az 1936. január 4-i számukban hoznak le fejleményeket a lopással kapcsolatban, amelyeket a *Prager Mittag* című újságtól vesznek át, bár ők is megjegyzik a cikk elején, hogy a hírek hitelessége egyelőre nehezen ellenőrizhető. Az újságban Kozimovról mint a szovjet kereskedelmi delegáció hivatalnokáról van szó és a jelentéssel ellentétben nem egymillió, hanem 700 ezer koronát lopott el a sajtóértesülések szerint, amelynek egy részét állítólag elmulatta, mire letartóztatták. Az újság is közli, hogy elfogásakor semmilyen más okmányt nem találtak nála. A hírek arról is szóltak, hogy Kozimov kapcsolatban állt az orosz emigránsokkal és nekik igyekezett információkat átadni. Az újság a hírek alapján a tolvaj női társát a Gestapo ügynökének tartja, aki Hirschbergben⁷⁰⁵ találkozott az oroszokkal és ott vette át tőle a lopott iratokat, ám szerintük ezután leitatatta, mert részegen találtak rá a csehszlovák hatóságok. Az újság értesülése szerint Kozimovot pár napon belül kiadják a szovjeteknek.⁷⁰⁶

A nemzetközi porondon a karácsony közeledtével sem enyhült a diplomáciai nagyüzem. Erre utal a december 23-án írt és Budapestre küldött jelentés a kisantant belgrádi konferenciájáról, valamint arról, hogy az osztrákok szerint török katonai küldöttség járt Csehszlovákiában Asim Gündüz⁷⁰⁷ altábornagy vezetésével. Ezt Ujszászy cáfolja, mondván, a törökök nem Csehszlovákiában jártak, hanem Romániában és Jugoszláviában. A lengyelek voltak azok, akik a téves hírt cáfolták a magyar attasénak és közölték vele, hogy a török katonai küldöttség, Asim Gündüz vezetésével pontosan mikor tartózkodott Belgrádban. Ezzel szemben valóban jártak török katonatisztek Csehszlovákiában, azonban az egy másik küldöttség volt, mint amiről eredetileg a jelentésben szó van. Ők Prágában, Brnóban, Plzeňben jártak és különböző hadiipari gyárakat tekintettek meg, köztük a Škoda gyárait. Ezek a hírek, Ujszászy szerint alátámasztják azt az értesülését, amelyet a prágai török követ mondott neki, hogy hadianyagok vásárlásának kérdésében együttműködés van a csehszlovákok és a törökök között. Megállapítja azt is, a törökök minden bizonnyal minél jobb kapcsolat kiépítésére törekednek a kisantant államaival,

⁷⁰⁴ *Prágai szovjet követségen okmánylopás*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.163 sz. irat.

⁷⁰⁵ A Hirschbergnek hívott település minden bizonnyal Doksy város német neve, amely Prágától északra található.

⁷⁰⁶ *Orosz emigráns tisztí szervezettel tartott fenn kapcsolatot a prágai szovjet delegáció tolvaj hivatalnoka*, *Prágai Magyar Hírlap*, XV. évf., 272. sz., 5. oldal.

⁷⁰⁷ Asim Gündüz (1880–1970): török tábornok, harcolt az I. világháborúban a Sínai-félszigetnél, Damaszkusznál brit fogságba esett. Harcolt a török szabadságharcban is Anatólia területén, 1945-ben ment nyugdíjba.

hogy a Balkán felől biztonságban érezhessék magukat. A magyar attasé szerint ennek egyik fő oka az angol–olasz kapcsolatok megromlása.⁷⁰⁸

Ujszászy István 1935-ben az utolsó jelentését december 24-én írta, amelyben arról számolt be, az angolok, a katonai attaséjuk vezetésével december 10. és 18. között folytattak tárgyalásokat a csehszlovákokkal arról, hogy számíthatnak-e csehszlovák támogatásra, ha őket olasz támadás érné. A válasz szerint a csehszlovákok nem vállaltak a kérdésben katonai kötelezettséget. Ujszászy az alábbi híreket egy általa megbízhatónak nevezett angol forrásától tudta meg, és nem sokkal később a szerzett információkat továbbadta a prágai olasz katonai attasénak.⁷⁰⁹ A nagy kérdés az, hogy vajon milyen támogatásra gondoltak itt az angolok, tényleges katonai beavatkozásra úgy, hogy Csehszlovákia nem is határos Olaszországgal (és Nagy-Britannia sem, így az is kérdéses, hogy egy európai hadszínterű konfliktusról lenne szó, vagy gyarmatokon zajló), vagy csak fegyverszállításokra lenne szükségük - nem derül ki a szövegből. A pénzügyi támogatás nagy valószínűséggel kizárható, mert aligha Nagy-Britannia szorult volna rá kölcsönre... További problémát vet fel, hogy a fegyverszállításokat és a katonák szállítását hogyan tudták volna megoldani, milyen módon s mely országokon keresztül.

Feltehetően 1935 elején vagy 1934 végén a 2. vkf. osztályon készült irat két évre előre meghatározta, hogy melyek a legfontosabb témák a hírszerzés számára, amelyek esetében szükség van felderítésre. Az irat három különböző kategóriába sorolta a hírszerzés feladatait. Az első csoportba tartoztak azok az ügyek, amelyek felderítése fontos és sürgős volt. A második csoportba a hiánypótlások, az egyes, nem tisztázott kérdésekről történő felderítések tartoztak. A harmadik csoportba azok az esetek tartoztak, ahol kiegészítésre volt szükség. Az egyes hírszerzési feladatok mellett a táblázatban betűk találhatóak. A „K” a Központi Offenzív Alosztályt, az „A” a katonai attasékat jelentette és azt, hogy pontosan kiktől várják az adott kérdés felderítését. Amennyiben mindkét betű megtalálható egy kérdésnél, úgy a sorrend számított, amelyik előrébb van, akkor annak a szervezetnek vagy személynek kötelessége, hogy az adott feladatot végrehajtsa. A 69 felderítendő kérdést tartalmazó utasításban – bár eredetileg csak a belgrádi magyar katonai attasé számára készült, – található Csehszlovákiára is vonatkozó feladatok: amikor a szövetségesekről, kisantantról van benne szó; illetve a fegyvervásárlásoknak is lehetett csehszlovák vonatkozása. Hasonló utasítás akár a prágai katonai attasé számára is készülhetett.⁷¹⁰

⁷⁰⁸ *Török katonai bizottság csehországi útja*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.509 sz. irat.

⁷⁰⁹ *Angol érdeklődés cseh fegyveres támogatás iránt olasz tád. esetén*, HL VKF 1935. 2. oszt., 125.577 sz. irat.

⁷¹⁰ *Hírszerzési feladatok 1935/36.*, HL VKF 1935. 2. oszt., 124.148 sz. irat.

Nem jelenik meg a jelentésekben Beneš köztársasági elnökké választása. Ezt a pozíciót 1935. december 18-tól tölti be majdnem három éven át. A választásnak, bár közvetlen katonai vonatkozása nincsen, magyar szempontból is meghatározó. Beneš a megválasztásához szükséges többség biztosítása érdekében még a magyar kisebbség képviselőivel is tárgyalt, hogy támogassák őt a szavazáskor. A magyar tárgyalódelegációt vezető Esterházy János⁷¹¹ őt feltételt szabott azon a találkozón, hogy szavazatukkal támogassák Beneš ambícióit.⁷¹² Erről a tárgyalásról még említés szintjén sem találkoztam a jelentésekben, de minden bizonnyal tudnia kellett róla a magyar hírszerzésnek, már csak azért is, mert a levéltári iratok tanúsága szerint Esterházy Jánostól levelek útján a 2. vkf. osztály is kapott információkat, amelyek a magyar titkosszolgálattal szorosan együttműködő Magyar Revíziós Ligán keresztül jutottak Budapestre.⁷¹³ Esterházy János szerepel azon személyek listáján, akiket Ujszászy István a visszaemlékezéseiben úgy jelölt meg, mint akik Csehszlovákiában forrásként szolgálnak a magyar hírszerzés számára.⁷¹⁴ Elképzelhető, hogy ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Esterházy Jánost –annak ellenére, hogy cseh és szlovák állampolgárokat is mentett, valamint védelmük érdekében még a magyar kormánnyal szemben is felszólalt –, a cseheknél és szlovákoknál is a mai napig „háborús bűnösként” kezelik, hiszen nem csak politikai téren állt ki az elszakított területek magyar lakossága mellett, hanem az előbb bemutatott irat szerint a csehszlovákok ellen még kémtevékenységet is folytathatott.

1935 mozgalmas év lehetett, mert 180 darab, általam a Hadtörténeti Levéltárban felkutatott irat köthető valamilyen módon Ujszászy István tevékenységéhez. 1935 után hirtelenjében megszakad a katonai attaséi jelentések sora. Ujszászy hátralevő szolgálati idejéből, az 1938-ig tartó időszakból, a jelenlegi kutatásaim állása szerint alig néhány olyan iratot sikerült fellelnem a Hadtörténeti Levéltárban, amelyek a prágai katonai attaséhoz, vagy általánosságban a magyar katonai attasékhoz köthetők. Az iratok mellett Ujszászynak a II. világháború utáni fogságában írt feljegyzéseiből és a sajtóban megjelent hírekből lehet rekonstruálni tevékenységének és attaséi munkásságának ezt az időszakát.

⁷¹¹ Esterházy János (1901–1957): az I. világháborút követően felvidéki politikus, Kassa parlamenti képviselője, a Magyar Párt ügyvezető elnöke.

⁷¹² MOLNÁR Imre: *Esterházy János élete és mártírhalála*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2013. 50–51. oldal.

⁷¹³ *M. kir. HM. VKF/2. Osztály, ÁBTL 74. doboz A-861.*, Ujszászy István vezérőrnagy feljegyzése a VKF/2. osztály tevékenységéről (hírszerző és kémelhárító tevékenységéről) Honv. ellenőri tisztviselők, K ügynökök rangsora (Fotómásolatok)

⁷¹⁴ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 505. oldal.

Az 1935-ös év jelentései a nemzetközi politikai helyzet eszkalációjára és az erre adott csehszlovák válaszok részletes elemzésére összpontosítottak. Az attasék nemcsak a katonai, hadiipari, hanem a politikai és társadalmi folyamatokat is folyamatosan figyelték, különösen tekintettel a csehszlovák politikai reakciókat a növekvő német fenyegetésre és a lehetséges francia szerepvállalásra a térségben. A felvidéki hadgyakorlatokon való részvétel pedig lehetővé tette a közvetlen találkozást a magyar nemzetiségű lakossággal.

5.2.3. Ujszászy és a csehszlovák kémelhárítás 1936–1938 között

Nem készült, vagy nem maradt fenn attaséi jelentés arról, – amiről szerencsére a *Prágai Magyar Hírlap* beszámolt – hogy 1936 szeptemberére létrehozták a csehszlovákok a kémügyi tanácsot. A *České slovo*tól vették át a hírt, amelynek értelmében a kerületi bíróságokon alakíthatóak lesznek olyan tanácsok, amelyek kifejezetten kémkedési ügyekkel foglalkoznak. Az ítélet akár halálbüntetés is lehet és a zárt tárgyalásokról a sajtó is csak a Nemzetvédelmi Minisztérium hivatalos közlései alapján tudósíthat.⁷¹⁵

František Moravec, a csehszlovák hírszerzés vezetője a visszaemlékezéseiben arról ír, hogy 1937 őszén egy találkozón közölte Benešsel, hogy 1936-ban 2900 ellenséges kémét tartóztattak le és ezeknek a nemzetiségi megoszlása azt mutatja, hogy az ország területén fokozódott a magyar kémtevékenység.⁷¹⁶ Az egy év alatt letartóztatott majdnem 3000 kém számát véleményem szerint fenntartásokkal kell kezelni. Ez egyrészt szolgálhatott propagandisztikus célokat. Lehetséges, hogy Moravec az idő távlatából már nem emlékezett pontos számokra. Azonban nem ismerjük a számítás módját, hogy pontosan kiket is tartottak kémnek, elképzelhető, hogy ez a szám nem csak egy évre vonatkozott, vagy olyan személyeket is beleszámoltak, akikről nem bizonyosodott be, hogy kém, csak megfigyelték őket, de nem voltak letartóztatva.

Ujszászy is beszél olyan esetről a visszaemlékezéseiben, hogy egy kémét küldtek a lakására. Ebben az áll, hogy megismerkedett egy hölgygel, akit felhívott a lakására. A beszélgetés közben telefonon keresték és telefonálás alatt, a tükörben látta, hogy a nő valamit beleszór a poharába. Ezután kérdőre vonta tettéért, majd azonnal elküldte a szállásáról és soha többet nem beszélt vele, minden kapcsolatot megszakított. Később kiderült, a por, amit az italába raktak, altatópor

⁷¹⁵ A prágai kerületi bíróságon tegnap alakult meg a kémügyi tanács, *Prágai Magyar Hírlap*, XV. évf., 200. sz., 4. oldal.

⁷¹⁶MORAVEC, František: *Master of Spices*. Washington, 1975. 75. oldal.

volt. Ujszászy szerint a hölgy orosz kém volt, aki az orosz TASZSZ hírügynökség tudósítójának álcázta magát.⁷¹⁷

1937-től két említésre méltó ügyet érdemes kiemelni, bár a leírtakban sehol se említik meg az attasét vagy a nevét, mégis olyan témákról van szó, amelyeket korábban Ujszászy is feldolgozott jelentéseiben. Az egyik a cseh erődítések lefényképezésével és térképen való elhelyezésével foglalkozik. A szövegből kiderül, hogy szükség van a magyar határ mentén épülő erődök feltérképezésének folytatására. Az ügy kiemelt fontossággal bírhatott, mert írásban rögzítették, hogy „*torlódás esetén minden más térképészeti munkát megelőz*”, az oka pedig nagy valószínűséggel az lehetett, hogy attól tartottak, a tél beköszöntével a lehulló hó el fogja fedni az erődöket, így nem lehet majd a levegőből észrevenni és lefotózni azokat. Erre utal a szövegben az a rész, ahol a „*lombhullás után és havazás beállta közötti időre eső*” nagyon fontos elvégzendő munkaként hivatkoznak a feladatra. A 2. vkf. osztály továbbá azzal is sürgette az erődítések fényképezését, hogy elmondásuk szerint olyan gyors ütemben haladnak az építkezések, ha rövid időn belül nem tudja feltérképezni, akkor hosszú ideig már lehetetlen is lesz megfigyelni azokat. Az előzetes becslések szerint több hetet venne igénybe ez a munka, ezért is sürgetik ilyen mértékben.⁷¹⁸ Bár az utolsó katonai attaséi jelentések az erődítésekről 1935-ből valók, jól látható, hogy a hírszerzés számára is milyen kulcsfontosságú a határ menti csehszlovák erődrendszerről megszerzett minden információ.

A másik 1937-es ügy esetében szükséges szemmel tartani a csehszlovákokkal közös dunai határszakaszon a másik fél katonai tevékenységét, valamint a 2. vkf. osztály javaslatára a parlamenti megfigyelők szemmel tudják tartani az erődítési munkálatokat is a túlparton, ezért őket a megfelelő távcsövekkel fel kell szerelni.⁷¹⁹

A hadgyakorlatokon továbbra is jelen voltak a katonai attasék, ezt bizonyítja, hogy a sajtóban is megjelent, hogy 1937 augusztusában Ujszászy is megtekintette a csehszlovák hadsereg gyakorlatát Morvaország déli részén.⁷²⁰

Ujszászy István idejében a személyét is érintő igen nagy port kavaró ügy, ami még a csehszlovák sajtóban is megjelent, és bírósági tárgyalás is lett belőle, az a házvezetőnő, Wanderstein Margit meggyilkolása. Egyetlen fennmaradt jelentésben sem esik szó erről az

⁷¹⁷ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 76. oldal.

⁷¹⁸ *Cseh erődítések fényképezésének és térképen való elhelyezésének folytatása*, HL VKF 1937. 1. oszt., 2827 sz. irat.

⁷¹⁹ *Duna ellenőrzése a csehekkel közös szakaszon*, HL VKF 1. oszt., 2891 sz. irat.

⁷²⁰ *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. szeptember 1. XVI. évf., 199. sz., 4. oldal.

esetről. Magyar oldalról a *Prágai Magyar Hírlap* híreiből, és Ujszászy visszaemlékezéseiből lehet információkat megtudni. Az ügy 1936. szeptember 6-án robbant ki, amikor is a prágai rendőrök holtan találták Ujszászy István lakásán a házvezetőnőjét, Wanderstein Margitot, akit lelőttek.⁷²¹ A magyar nyelvű sajtóban az ügy rendkívül kevés figyelmet kapott, a tudósítások összesen csak egyszer említik Ujszászy István katonai attasét, de csak a beosztását, a nevét nem. Ő a gyilkosság pillanatában épp egy csehszlovák hadgyakorlatot tekintett meg.⁷²² A *Prágai Magyar Hírlap* hírei mind arról szólnak, hogy a sofőrje, Szabó Béla volt a gyilkos. A csehszlovák hatóságok a sofőrt le is tartóztatták, és a bírósági tárgyalásra Ujszászy Istvánt is be akarták idézni, aki a diplomáciai mentességre hivatkozva nem jelent meg. 1937 márciusában a hírek szerint Szabó Béla, az attasé sofőrje továbbra sem akarta bevallani, hogy mi volt a gyilkosság indítéka.⁷²³ Végül a sofőrt börtönbüntetésre ítélték. A *Prágai Magyar Hírlap* ráadásul első tudósításában Margit helyett Karolina keresztnévvel emlegeti a meggyilkolt házvezetőnőt. Az újság összesen háromszor számol be a gyilkosságról, először akkor, amikor kiderül és azt követően 1937 márciusában, majd májusban közöl róla mindössze egy bekezdésnyi hosszúságú hírt. A magyar félnek nem állt érdekében, hogy ezt a kínos ügyet a nyilvánosság elé tárja. A gyilkosság végül nem volt negatív hatással Ujszászy karrierjére, nem hívták vissza, maradhatott katonai attasé, annak ellenére, hogy a Moravec, csehszlovák hírszerzőtisz szerint emiatt a botrány miatt Ujszászyt visszarendelték Budapestre.⁷²⁴ Ez nem fedí a valóságot, ugyanis a központban nem tulajdonítottak nagy jelentőséget az ügynek. Magyar részről pusztán annyi történt, hogy megjelentették a már korábban említett cikkeket a *Prágai Magyar Hírlapban*, ezzel is ellensúlyozva a csehszlovák sajtót, amely ontotta magából az esettel kapcsolatos írásokat, mivel érintettnek érezték benne a magyar attasét. Maga Ujszászy csak azután szólalt meg, miután a sofőr vallomásaiban egyre több részletet mutatott be az attasé és a meggyilkolt házvezetőnő kapcsolatáról és a tárgyalást vezető ügyész is elkezdett olyan célzásokat tenni, hogy valójában Ujszászy kérte meg a gyilkosságra a sofőrt, mert terhessé vált kapcsolata Wanderstein Margittal. Ezt követően a magyar attasé írásban tett vallomást.⁷²⁵

Masaryk 1937. szeptember 14-én elhunyt. Halála miatt, ahogy az a mai napig szokás államfő halála esetén, a diplomáciai testületek tagjai részvétet nyilvánítanak. A magyar követség

⁷²¹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1936. szeptember 6. XV. évf., 203. sz., 2. oldal.

⁷²² *Friss Ujság*, 1936. szeptember 8. XLI. évf., 205. sz., 11. oldal.

⁷²³ *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. március 4. XVI. évf., 52. sz., 6. oldal.

⁷²⁴ MORAVEC, František: *Master of Spies*. Washington, 1975., 75. oldal.

⁷²⁵ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 76. oldal.

szeptember 17-én jelent meg, az erre kijelölt helyen tagjai között Ujszászyval.⁷²⁶A *Prágai Magyar Hírlap* 1937. szeptember 22-i számában tudósít részletesen Masaryk temetéséről. Az eseményen jelen levő magyar delegáció tagja volt Wettstein János követ mellett Ujszászy István katonai attasé is.⁷²⁷

1938-ban Prágából visszatért Budapestre és ezzel véget értek külszolgálati megbízatásai. A csehszlovák hírszerzéssel való kapcsolata korántsem ért véget. František Moravec, aki a csehszlovák hírszerzés vezetője is volt az 1930-as évek egy részében, az angol nyelvű visszaemlékezéseiben ír röviden a magyar hírszerzésről és Ujszászy Istvánról. Ha csak az általa leírtakat vizsgáljuk, úgy egy rendkívül izgalmas, ámde több konkrétum nélküli, rengeteg kérdést felvető ügyet kapunk. Moravec egyrészt leírja azt, hogyan sikerült kideríteniük a prágai magyar hírszerzés működését; a magyarok milyen módszereket használtak a jelentések küldéséhez, és hogy ezeket egy idő után mind el tudták olvasni és így a kémeket lebuktatni. A másik történet, ami a visszaemlékezésben szerepel, sokkal fontosabb, mert Moravec nem kevesebbet állít, mint azt, hogy 1938 után az egyik ügynöke felkereste Budapesten Ujszászyt egy nagy albummal, amiben több száz lebukott magyar kém adatai szerepeltek. Ezt látva Ujszászy, állítólag felajánlotta szolgálatait a csehszlovákoknak és nekik kémkedett. Ez önmagában véve is egy rendkívül erős állítás, hogy egy korábbi katonai attasé, aki utána ráadásul a magyar hírszerzés vezetője lett, már a II. világháború kitörése előtt a csehszlovákoknak jelentett volna. Ráadásul mit jelent az, hogy 1938 után? Csehszlovákia 1939. március közepén megszűnt, vagyis Ujszászy két és fél hónapig kémkedett volna egy olyan ország javára, amely a müncheni egyezmény és az első bécsi döntés után elvesztette európai politikai súlyát? Ebben az ügyben további konkrétumokkal eddig nem rendelkezünk, a találgatásokat a magyar forrásokból lehet levonni. Ezekben és különösen Ujszászy visszaemlékezéseiben, egyetlen szó sem esik semmilyen budapesti csehszlovák megkereséséről, vagy csehszlovákoknak tett hírszerzői ígéretről. Ennek a kérdésnek a hiteles, konkrét adatokkal történő megválaszolása még várat magára. E. Fehér Pál két újságcikkében is ír az állítólagos beszervezésről. Először 1998 áprilisában a *Népszabadság*ba írt róla egy bekezdést egy hosszabb cikkéhez,⁷²⁸ illetve 2005-ben a *168 órában* egy olvasói kérdésre válaszolva⁷²⁹ fejtette ki, hogy szerinte mi is történt Ujszászy István és František Moravec között pontosan. Írásai korántsem vehetőek hitelesnek, szakmaiatlanok, kész tényként kezelik a

⁷²⁶ *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. szeptember 17. XVI. évf., 213. sz., 2. oldal.

⁷²⁷ *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. szeptember 22. XVI. évf., 217. sz., 2. oldal.

⁷²⁸ E. FEHÉR Pál: *Sör, diplomácia, történetek*. Népszabadság, LVI. évf., 91. sz., 6. oldal.

⁷²⁹ E. FEHÉR Pál: *Ujszászy tábornok titkos ügyei*. 168 óra, XVII. évf., 16. sz., 48. oldal.

Moravec önéletrajzában leírtakat, azokat semmilyen kritikával nem illetik, és a szóhasználatából pedig kitűnik, hogy a cikkek ideológiailag is motiváltak.

Ujszászy Istvánt a Budapesten az időközben többször átszervezett 2. vkf. osztály élére nevezték ki 1939. május 1-től, de már 1939. április 17-től részt vett annak munkájában. Ezt követően pedig az 1942 nyarán teljesen újonnan létrehozott Államvédelmi Központ vezetője lett az 1944. március 28-i német letartóztatásáig.⁷³⁰ A II. világháború után előbb szovjet fogságba került, majd az Államvédelmi Osztály, később Államvédelmi Hivatal (közismerten Ávó) börtönébe, ahol a szervezet vezetője, Péter Gábor hallgatta ki. Itt írta meg visszaemlékezéseit, amelyek 1948. december 10-én megszakadnak. Innentől kezdve sorsának alakulásáról többet nem tudunk.

A katonai attaséi jelentések mennyisége alapján Ujszászy István prágai attaséi tevékenysége két részre osztható, az egyik az 1934-től 1935-ig tartó időszak, a másik pedig az 1936 és 1938 közötti évek. 1935 végéig több száz jelentés, irat köthető a nevéhez, sokat írt, rendkívül mozgalmas évei voltak ezek a szolgálatának. 1936-tól kezdve szinte alig találunk Ujszászyhoz köthető iratokat, ezáltal jelentősen kevesebb adattal rendelkezünk attaséi munkájáról. Ennek egyrészt az lehet oka, hogy elvesztek az évek során, megsemmisültek a háborúban, vagy az azt követő években. Előfordulhatott az is, hogy valóban jóval kevesebb attaséi jelentés készülhetett, ennek oka lehet politikai irányváltás, súlyponteltolódás a magyar külpolitikai, katonapolitikai gondolkodásban, vagy egyszerűen kevesebb említésre méltó esemény történt. Rendkívül érdekes, vajon mi állhat ennek hátterében. Az sem kizárható, hogy az információk továbbítása más úton, más módon történt, mivel a csehszlovák elhárítás egyre intenzívebben figyelte a magyar katonai attasé tevékenységét és igyekeztek minden lépéséről, leveléről tudni.

Köszönhetően a csehszlovákok által a II. világháború után a magyar fél részére átadott levéltári anyagoknak, kaphatunk egy rövid leírást arról, hogy a csehszlovák hírszerzés miként vélekedett Ujszászyról. A megfigyeléseik alapján a katonai attasét egy nagyon finom, túlzottan alázatos magatartású személynek tartották, aki társaságban nagyon csiszolt modorral rendelkezett, és főleg még a Monarchia hadseregében szolgálatot teljesítő tisztekkel érintkezik. Nem mutatja ki a nyilvánosság előtt, sőt titkolni igyekszik bármilyen kapcsolatát a magyar követség

⁷³⁰ OPÁL Sándor: *Államvédelmi Központ*. In: *Magyarország a második világháborúban*. Lexikon A–Zs. Szerk.: SIPOS Péter – RAVASZ István, Budapest, 1997, Petit Real Könyvkiadó, 19. oldal.

alkalmazottjaival. Hírszerzési szempontból pedig úgy tartották, hogy ő a magyar hírszerzés kitűnő munkatársa.⁷³¹

Ujszászy István öt évvel a II. második világháború kitörése előtt érkezett Prágába. 1934-től a nemzetközi politikai viszonyokat már egyre jobban meghatározta az Adolf Hitler által vezetett Németország külpolitikája és az arra adott válaszok mibenléte más európai vezető politikusoktól. Ebből pedig Csehszlovákia sem maradhatott ki, mint Németország szomszédja, Franciaország szövetségese és a kisantant meghatározó állama.

⁷³¹ *Magyar hírszerzők II.*, ÁBTL, 78. doboz, 873/1 sz. irat, Csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium anyaga a magyar hírszerzőkről.

5.3. A VILÁGHÁBORÚ ELŐESTÉJE ÉS CSEHSZLOVÁKIA FELBOMLÁSA SOLYMOSSY ULÁSZLÓ SZOLGÁLATA IDEJÉN

Solymossy Ulászló⁷³² 1897. június 30-án született Theresienstadtban. Apja hivatásos katonatiszt volt, aki egészen az altábornagyi rendfokozatig jutott. A Monarchia idején bosnyák gyalogezred tisztje volt. 1915. augusztus 18-án hadnagy lett, 1917. május 1-jén pedig főhadnagy. A honvédségben 1919-től kezdve szolgált. 1923–1925 között elvégezte a magyar hadiiskolát. Ebben az időben ismerkedett meg Szálasi Ferencel. 1935–1936-ban a 2. vkf. nyilvántartó (korabeli rövidítésében „NYIL”) alosztálynak előadója, majd utána vezetője volt. 1938-ban osztályvezető-helyettes a 2. vkf. osztálynál. 1938 és 1941 között teljesített katonai attaséi szolgálatot először Prágában,

6. kép: Solymossy Ulászló, prágai katonai attasé.

majd 1939-től Pozsonyban. Hadosztályparancsnok volt a keleti fronton. A Don-kanyarban történt események után vizsgálat indult ellene, mert állítólag elhagyta egységeit. Ez nyugdíjazásához vezetett. 1944 nyarán újból tényleges állományba helyezték.⁷³³

Ujszászy István visszaemlékezéseiben leírt véleménye szerint Solymossy közepes tehetségű, vasszorgalmú, törtető ember volt, aki a saját céljai elérése érdekében erőszakos is tudott lenni. Elmondása szerint a diplomáciai kapcsolatai a Prágában eltöltött külszolgálat idejéből erednek.⁷³⁴ Emellett nácibarátként jellemzi, azaz szerepel Ujszászy németbarát és fasiszta magyar katonatisztekéről szóló felsorolásában.⁷³⁵

A levéltári iratok között megtalálható vezetéknévének magyarosítási kérelme, amelynek során Stanilovičről változtatta Solymossyra. A névváltoztatás 1933-ban történt, viszont az 1920-as évek dokumentumai között találtam rá.⁷³⁶

⁷³² A kép forrása: SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. Osztály - Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Budapest, 2015, Magyar Napló Kiadó.

⁷³³ HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 255. oldal.

⁷³⁴ Uo. 448. oldal.

⁷³⁵ Uo. 250. oldal.

⁷³⁶ *Stanilovic Ulászló névmagyarosítási kérelme*, HL VKF 1933. 1. oszt., 1036. sz. irat.

Solymossy Ulászló, az 1938-as kinevezésekor már alig másfél évre vagyunk a II. világháború kitörésétől. Attaséi szolgálatának idejére esett az első bécsi döntés, amelynek Magyarországra vonatkozó részében tevékeny szerepet vállalt.

A magyar sajtóban 1938. január 16-án jelent meg az a hír, miszerint Ujszászy Istvánt február 1-től a kormányzó felmentette és utódja Solymossy Ulászló lesz. A hírről mindegyik újság szinte ugyanazzal az egy bekezdésnyi szöveggel számolt be. Szintén a magyar újságok tudósításából tudható meg az is, hogy egy február 12-i hír szerint a hónap elején Ujszászyt és Solymossyt egyszerre fogadta Machník tábornok. Ujszászynak ez volt a búcsúlátogatása, Solymossynak pedig a bemutatkozó-látogatása. A sajtóban megjelent hír szerint Ujszászy a köztársasági elnök megbízásából megkapta a Fehér Oroszlánrend III. osztályú jelvényét,⁷³⁷ amely tévedésen alapulhat, mivel a jelenlegi kutatások szerint magyar katona nem kapott ilyen kitüntetést akkor. A Kroftánál⁷³⁸ tett bemutatkozó látogatásról viszont követi jelentés készült Wettstein János követ által. Elmondása szerint a csehszlovák fél azt hangoztatta, örülnek, hogy a két ország között javulni látszik a viszony, és bíznak benne, ez egyre jobb lesz. Azt a következtetést vonja le, a csehszlovákok hangneme megváltozott az irányukba, az ünnepélyes fogadtatás és kitüntetés azt a látszatot keltik, mintha valóban foglalkoznának azzal a gondolattal, hogy normalizálni szeretnék a kapcsolataikat Magyarországgal.⁷³⁹ Ujszászy István a lengyel, majd a csehszlovák kormánynál, attaséi beosztásában teljesített eredményeiért Magyar Érdemrend tisztikereszt kitüntetésben részesült 1938 februárjában.⁷⁴⁰

Solymossy Ulászló az 1939-ig Prágában töltött katonai attaséi szolgálatáról a Hadtörténeti Levéltárban a 2 vkf. osztály dokumentumai között alig pár olyan iratot találtam, amely ebben az időszakban hozzá köthető. Fennmaradt katonai attaséi jelentésről, sem a központ által kiadott utasításról nincs tudomásom. Azt viszont megtudhatjuk a Honvédelmi Minisztériumnak 1938–1939-es évre tervezett költségvetéséből, hogy Solymossy Ulászló alezredes erre az évre összesen 96 125 pengő fizetést kapott.⁷⁴¹

Solymossy Ulászló neve egy 1935-ös iratban is felmerül, amely egy előadás-sorozat tervezetéről szól és ő is szerepel rajta, mint lehetséges előadó. Az irat szerint a későbbi prágai katonai attasé négy előadást is tartana, amiből az egyik a vkf. nyilvántartó és hírszerző

⁷³⁷ *Nemzeti Újság*, 1938. február 12. XX. évf., 34. sz., 7. oldal.

⁷³⁸ Kamil Krofta (1876–1945): a cseh történész és diplomata, Csehszlovákia külügyminisztere 1936 és 1938 között.

⁷³⁹ A prágai magyar követ telefonjelentése a külügyminiszternek. In: *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. II. kötet*. Szerk.: Zsigmond László, 1965, Akadémiai Kiadó, 275. oldal.

⁷⁴⁰ HL *Legfelsőbb elhatározások*, 3536/ eln. 8- 1938 715/ K. I.- 1938.

⁷⁴¹ *Állami költségvetés az 1938/39. évre*, HL VKF 1938. 2. oszt., 2540 sz. irat.

szolgálatáról szólna általánosságban, a másik három előadása pedig három különböző országot mutatna be, azaz Csehszlovákiáról, Jugoszláviáról és Romániáról beszélne katonapolitikai szempontból, mindegyikről 60 percben.⁷⁴²

Solymossy neve feltűnik a prágai magyar követ, Wettstein János jelentéseiben is. Így például az első bécsi döntés kapcsán esik szó arról, hogy Solymossy egy térképpel fog Budapestre utazni, amely határmódosításokat tartalmaz.⁷⁴³ Erről az utazásáról értesülhetett a magyar sajtó is, amely október 23-án ír arról, hogy Solymossy katonai attasé hozta el futárként a tárgyalások javaslatait Budapestre.⁷⁴⁴ Mint kiderült, Solymossy a csehszlovák javaslatot hozta Budapestre, és Prágába pedig néhány nappal később, már a magyar javaslattal tért vissza.⁷⁴⁵

⁷⁴² HL VKF 1935. 2. oszt., szám nélküli irat.

⁷⁴³ A prágai magyar követ telefonjelentése a külügyminiszternek. In: *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. II. kötet.* Szerk.: Zsigmond László, 1965, Akadémiai Kiadó, 835. oldal.

⁷⁴⁴ *Budapesti Hírlap*, 1938. október 23. LVIII. évf., 240. sz., 3. oldal.

⁷⁴⁵ *Magyar Nemzet*, 1938. október 25. I. évf., 52. sz., 4. oldal.

6. Összegzés

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés eredményeképpen az elcsatolt magyar területek olyan szomszédos országokhoz kerültek, amelyek egy része, elsősorban magyarelleses jelleggel létrehozta a kisantant néven emlegetett szövetséget. Ennek a szövetségnek meghatározó tagja volt Csehszlovákia, amely országhoz került a Felvidék és Kárpátalja is.

A csehszlovákok az utódállamokkal jó kapcsolatot igyekeztek ápolni, azonban ez a viszony Magyarországgal szemben, kiemelten a területi revízió lehetősége miatt, inkább ellenségesnek volt mondható. A két ország között fennálló diplomáciai összeköttetés ellenére – a disszertációban ismertetett levéltári iratok tanúsága szerint – a kémtevékenység igen intenzívnek mondható az 1920-as évtizedben. Ennek mértéke a II. világháború előtti utolsó tíz évben sem csökkent, sőt az adatok mennyisége alapján nőtt.

A magyar és csehszlovák állam között fennálló kapcsolatokat kezdettől fogva befolyásolta a nemzeti kisebbségek, különösen a Csehszlovákiába szakadt magyarság sorsának kérdése. A Csehszlovákiába került magyarság mindennapi élete, politikai szerepvállalása a magyar külpolitika számára meghatározó volt.

Az önálló magyar hírszerzés gyakorlatilag egyidős az I. világháború után létrejövő önálló magyar állammal. Létrehozása és működése 1918 novemberétől elkezdődik. Ezzel együtt veszi kezdetét a katonai attaséi hálózat kiépítése is. Ennek a folyamatnak a részeként 1920 májusától megkezdte működését Prágában az első magyar katonai szakelőadó, aki ekkor még tevékenységét rejtve kellett, hogy végezze a békeszerződés rendelkezései miatt. A szakelőadókat követő attasék feladatköre a hivatalból fakadó reprezentációval is bővült a hírszerzést felölelő tevékenységek mellett. Ez pedig további lehetőséget biztosított számukra az információszerzés területén.

A két világháború közötti időszakban Prágában szolgált katonai szakelőadók és katonai attasék tevékenysége nagy jelentőséggel bírt hírszerzési szempontból. A bemutatott jelentések alapján elmondható, - ahogy azt a tudományos eredményeket összegző résznél látni fogjuk – hogy segítségükkel részletes válaszokat kaphatunk a szakelőadók munkájára vonatkozóan, amelyet igyekeztek az adott körülmények között az elvárásoknak és központi utasításoknak megfelelően végezni.

6.1. A disszertáció tudományos eredményei

A bevezetésben felállított első hipotézisemben azt a kérdést tettem fel, hogy a prágai magyar katonai attasék és szakelődök feladatköre nem csak a csehszlovák hadsereggel kapcsolatos adatgyűjtésre terjedt ki, hanem azon túl folyamatosan figyelemmel kísérték a csehszlovák belső társadalmi folyamatokat, hangulatot? Úgy gondolom, hogy számos jelentéssel sikerült alátámasztanom és bizonyítanom, hogy a katonai attasék, különösen az 1928 utáni időszakban számos, a pozíciójukból fakadó hivatalos, reprezentatív tevékenységet is elláttak, valamint országon belül utazások során ellátogattak a magyarlakta területekre is. Az 1928 előtti katonai szakelődök, mivel munkájukat rejtve végezték, nem hajtottak végre olyan feladatokat, amelyeket egy katonai attasé hivatali pozíciójából adódóan kellett volna, mint például kapcsolatot tartaniuk csehszlovák szervekkel. Hipotézisem alátámasztására kiváló példaként szolgálnak azok az iratok 1935-ből, ahol szinte minden egyes hónapban beszámolt Ujszászy arról, hogy a csehszlovák hivatalos szervekkel milyen érintkezést folytatott és mely ügyekben. Ez azonban csak egy része az elvégzett hivatalos munkájának. Számos olyan jelentést mutattam be, ahol az attasé különböző fogadásokon, rendezvényeken, állami ünnepeken vesz részt, amelyek a hipotézisemben felvetett kérdésnek a társadalmi folyamatokra vonatkozó részére szolgálhatnak válaszként. A különböző vacsorák, díszebédek, állami ünnepek mind olyan alkalmak, ahol a katonai attasé a diplomáciai testület tagjaként, hivatali pozíciójánál fogva vehetett és vett is részt, mivel a követség munkatársaként ő is diplomata, így pedig a hadsereg mellett Magyarország képviselője is az adott államban. Természetesen – bár reprezentációs céllal, hivatalból vett rajtuk részt az attasé -, ezek a fogadások, események nem csak a társasági életről, hivatalos megjelenésről szóltak, fontos találkozópontként szolgáltak, ahol az attasé számára összegyűltek olyan emberek, akiktől, a velük folytatott beszélgetések következtében akár értékes információkhoz is jutatható. Az iratokból kiolvasható, hogy az 1930-as években az attasék elsősorban fogadásokra, vacsorákra jártak, amelyeket katonatisztek, politikusok szerveztek, a legfontosabb állam ünnepeken jelen voltak, illetve olyan rendezvényeken, amelyeket kifejezetten a katonai attasék számára rendeztek meg.

A második hipotézisnél azt a kérdést tettem fel, hogy a prágai magyar katonai attasék a hivatalos lehetőségeken kívül, bevonták-e a magyar ajkú lakosságot is a hírszerzés folyamatába. Számos hírforrás állt rendelkezésükre: ide sorolhatók a hivatásos hírszerzők, akiket Magyarországról küldtek át és beépülhettek hivatalos szervekhez, vagy olyan intézményeknél vagy más, szórakoztatás, vendéglátás terén található munkahelyekre, ahol köztudottan értékes

információkat lehetett szerezni, például éttermekbe, bárókba. A felsorolás részét képezik azok a beépített emberek, akiket nem Magyarországról küldtek ki, de akiket sikerült beszervezni és ezáltal megnyerni arra, hogy adatokkal lássák el a magyar hírszerzést. A magyar lakosság is meghatározó hírforrásként szolgált az attasé számára. Helyismeretük sokszor nagy előnyt és segítséget jelentett az attaséknak, hogy könnyebben hozzájuthassanak a kívánt információkhoz. Ez elsősorban természetesen a Felvidéken valósulhatott meg. Kiemelendő az az eset, amikor az attasé a Pozsony környékén zajló erődítési munkálatokról szóló jelentésében egy útszakasz katonai állásainak részletezésénél hivatkozik a helyi magyar lakosság által tapasztaltakra. Az attasék több alkalommal utaztak is a magyarlakta területeken, ahol beszélgetéseket folytattak helyi magyarokkal, így információkat is szereztek tőlük. Itt kiemelhető Ujszászy 1935-ös jelentése, ahol a Bártfafürdő és Kassa közötti területet bejárva találkozott helyi magyarokkal. Bebizonyítottam, a helyi magyar lakosság is része volt a hírszerzésnek, akár spontán szóbeli információkkal („csevegéssel”), de olyan módon is, hogy a hadseregben szolgáló magyarokkal is tartott kapcsolatot az attasé. Annak lehetőségét sem szabad kizárni, hogy a helybéli magyar lakosságtól származó információk nem közvetlenül jutottak el az attaséhoz, hanem egy beépített, vagy hívatásos hírszerző útján, aki továbbította Prága felé a helyi magyaroktól megszerzett tudnivalókat. Elképzelhetőnek tartom azt is, hogy nem jutott el minden információ az attaséhoz, hanem a hírszerzők azokat „magukkal vitték” Magyarországra és a 2. vkf. osztályon jelentették.

A harmadik hipotézisem arra a kérdésre kereste a választ, hogy a prágai magyar katonai attasé kiemelt figyelemmel követte-e a csehszlovák politikai környezet alakulását, és jelentéseiben kitért-e a csehszlovákoknak a nemzetközi eseményekre adott reakcióira is. Szerencsére komoly forrásanyag áll rendelkezésre ennek a kérdésnek a megválaszolásához és bizonyításához. Alapvetően az is elég bizonyíték lehetne arra, hogy a kisantant államok egymás közötti tevékenységét folyamatosan jelentette az attasé. 1928-ban és 1929-ben a jelentések többsége valóban a kisantant államainak tárgyalásairól szólt. Ezen kívül számos más, meghatározó nemzetközi esemény történt a korszakban, amelyek „visszaköszönnek” az attasék beszámolóiban. Az 1930-as évek elején számos jelentés témája a nagy gazdasági világválság és annak a csehszlovák hadsereg, hadiiparra gyakorolt hatása. A nemzetközi kapcsolatok vizsgálata terén pedig külön ki kell emelni a csehszlovákok viszonyát Németországgal, Franciaországgal, Lengyelországgal. Ez az a három ország, amely hangsúlyosabban jelenik meg a politikai, diplomáciai kapcsolatokat elemző jelentésekben. Rajtuk kívül számos más ország is figyelmet kap, így Románia, Jugoszlávia, Olaszország, Szovjetunió is előfordul a

jelentésekben, azonban kevésbé hangsúlyosabban. Több irat foglalkozik a németországi belpolitikával, a német vonal felerősödése a jelentésekben különösen Hitler hatalomra jutásával indul és az arra adott csehszlovák reakciók bemutatásával vált teljessé, továbbá, hogy hogyan próbáltak a csehszlovákok rendet tartani a szudétanémetek körében, miként vélekedtek a szomszédjukban bekövetkező politikai eseményekről. A másik fontos szál a csehszlovák–lengyel viszony, amely Magyarország számára érzékeny jelentőséggel bírt, hiszen Lengyelország magyar részről nem számított ellenséges országnak, ezért annak bármilyen közeledése a kisantant államai felé aggodalomra adhatott okot magyar részről. Ezzel összefüggésbe hozható a franciák tevékenységének megfigyelése Csehszlovákiában, különös tekintettel a francia katonai misszióra és annak vezetőire, amely szervezet a korszakban igen jelentős befolyással bírt Csehszlovákiában. A kétoldalú kapcsolatokon kívül a jelentésekben találkozni lehet a korszak fontosabb nemzetközi konfliktusaival vagy más, nagy visszhangot kiváltó eseményeivel, így például az olasz–abesszin háborúval, az 1935-ös Marseille-i merénnyel, a különböző leszerelési konferenciákkal is. Az előbb felsorolt események mindegyikénél található csehszlovák vonatkozás, ami miatt kiemelten fontos volt jelentést írni róluk.

Disszertációm egy legmeghatározóbb tudományos eredményének tartom, - és ezt a bevezetésben már megfogalmaztam – hogy elsőként dolgoztam fel a Csehszlovákiába akkreditált magyar katonai szakelőadók, katonai attasék tevékenységét 1918–1939 között, magyar források alapján, felhasználva az általuk írt jelentéseket. Ezáltal pedig egy igen részletes képet nyújthatok a mindennapi, hírszerzést is magában foglaló tevékenységükről. Úgy gondolom, hogy ez nem csak a magyar hírszerzés történetének szempontjából, hanem a két világháború közötti magyar–csehszlovák kapcsolatokra és a kutató személyekre vonatkozóan is sok, először felkutatott információval szolgál.

Kutatásommal bizonyítottam, hogy a magyar politikai és katonai vezetés folyamatosan megfelelő információkkal rendelkezett a Csehszlovákiában zajló politikai és katonapolitikai eseményekről, a csehszlovák politikai és katonai vezetés nemzetközi szintű mozgásteréről. A történelmi események ismertek, azonban ezeknek csehszlovákiai vonatkozású reakciói már kevésbé. A magyar hírszerzés, ha olykor forráskritikával is kell kezelni az általuk leírtakat, egy újabb nézőpontból segítheti megérteni a korszak Csehszlovákiát, Magyarországot és a térséget érintő eseményeit.

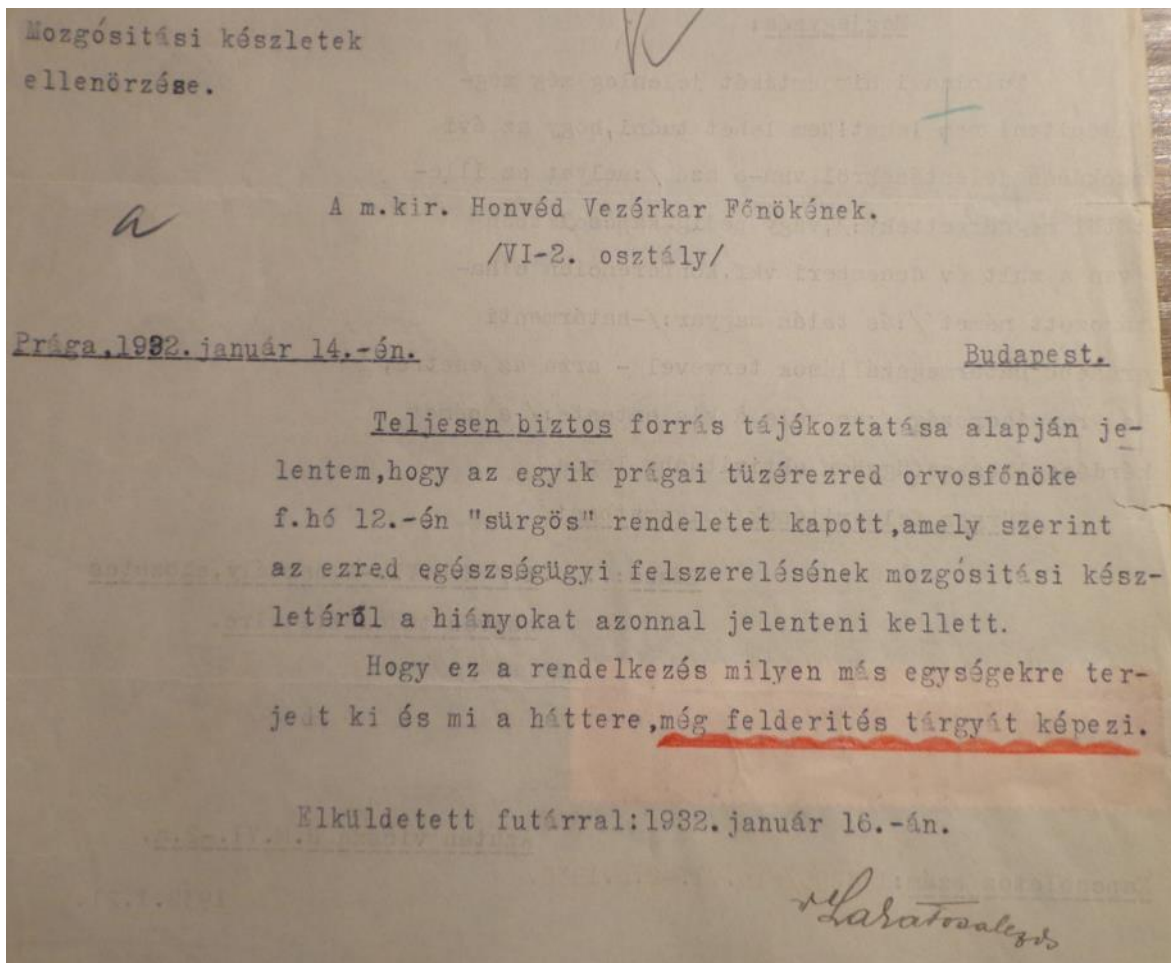
A hírszerzés, nem csak Magyarország esetében, hanem világ bármely országát tekintetbe véve is egy olyan tevékenység, amely bár jelen van a mindennapokban, azonban a nyilvánosságtól

elzárva, az átlagemberek tudta nélkül zajlik, ezért nagyon keveset lehet tudni a hírszerzés keretein belül zajló eseményekről, többségében csak utólag kerülnek nyilvánosságra a hírszerzéssel összefüggő történések. Ezért a magam esetében is fontos tudományos eredményként jelölném meg, hogy sikerült a XX. századi magyar történelem egyik legfontosabb és sokat vitatott időszakban zajló hírszerzési tevékenységet felkutatnom és bemutatnom, ráadásul egy olyan országgal összefüggésben, amely a korabeli viszonyok között rendkívül meghatározó volt Magyarország számára, annak közelsége, történelme és a két ország között kialakult viszonyrendszer miatt.

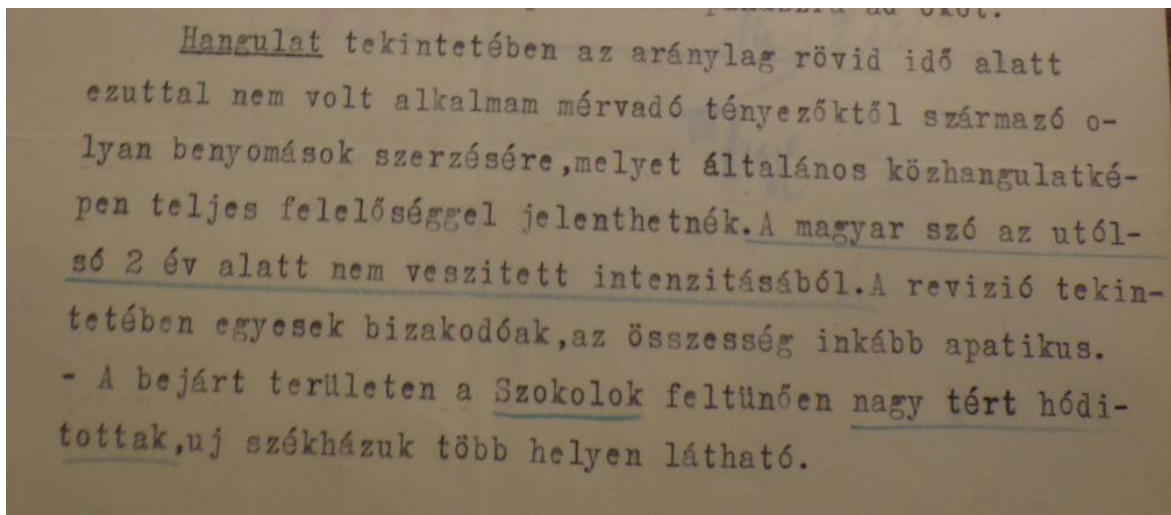
Fontosnak tartom kiemelni, hogy a prágai katonai szakelőadók és attasék személyére vonatkozóan is sikerült olyan új információkat felkutatnom, amelyek eddig nem lettek feldolgozva. Ennek köszönhetően még részletesebb képet kaphatunk a két, talán legismertebb személynek, Ujzászy Istvánnak és Lakatos Gézának életútjaik Prágára vonatkozó szakaszáról. Továbbá a többi szakelőadó és attasé esetében is újabb információkat tudhatunk meg életükről, katonai pályafutásukról.

Az általam vizsgált téma további kutatási lehetőségeket rejt magában. Elsősorban a magyar nyelvű, magyarországi forrásokra támaszkodtam. A kutatás kibővítése számos irányba lehetséges. Érdeemes lehet megvizsgálni, hogy felvidéki, csehországi levéltárakban milyen iratok állhatnak rendelkezésre, amelyek a csehszlovák hírszerzés szemszögéből mutatják be, ők hogyan látták a magyar katonai attasék tevékenységét, miként viszonyultak hozzájuk és hogyan működött a csehszlovák titkosszolgálat annak érdekében, hogy megnehezítse a magyar katonai attasék és a hírszerzés tevékenységét. Magyar oldalról új információkkal szolgálhat a kémelhárítás tevékenységnek részletesebb vizsgálata, különösen olyan tekintetben, miként végezték feladatukat a csehszlovák kémek munkájának felderítése terén. Ezzel kapcsolatban már sikerült adatokat gyűjtenem, számos név és esemény maradt fent, amelyekből később rekonstruálható lehet a magyar titkosszolgálatok tevékenysége csehszlovák vonatkozásban. Természetesen az egyes katonai attasék személyei, működésük is további kutatási lehetőségeket kínálnak. Közülük kiemelem Ujzászy Istvánt, akinek 1936 utáni prágai tevékenységéről – ahogy arról be is számoltam – keveset tudunk, valamint a František Moravec által leírt állítólagos Ujzászy-árulás kérdése is egy olyan probléma, amely magyar és cseh források bevonásával – remélhetőleg – megoldható lehet a későbbiekben.

Mellékletek

1. **melléklet:** A katonai attasé egy megbízható hírforrásának tájékoztatása 1932-ben. (Mozgósítási készletek ellenőrzése, HL VKF 1932. 2. oszt., 118.229 sz. irat)

2. **melléklet:** Lakatos Géza rövid értékelése a Vág folyó völgyében élő magyarság hangulatáról 1933 júliusában. (Úti jelentés a prágai kat. att. részéről 1933. évben megtett vágvölgyi tanulmányutrol, VKF. 1933., 2. oszt., 121.753 sz. irat)

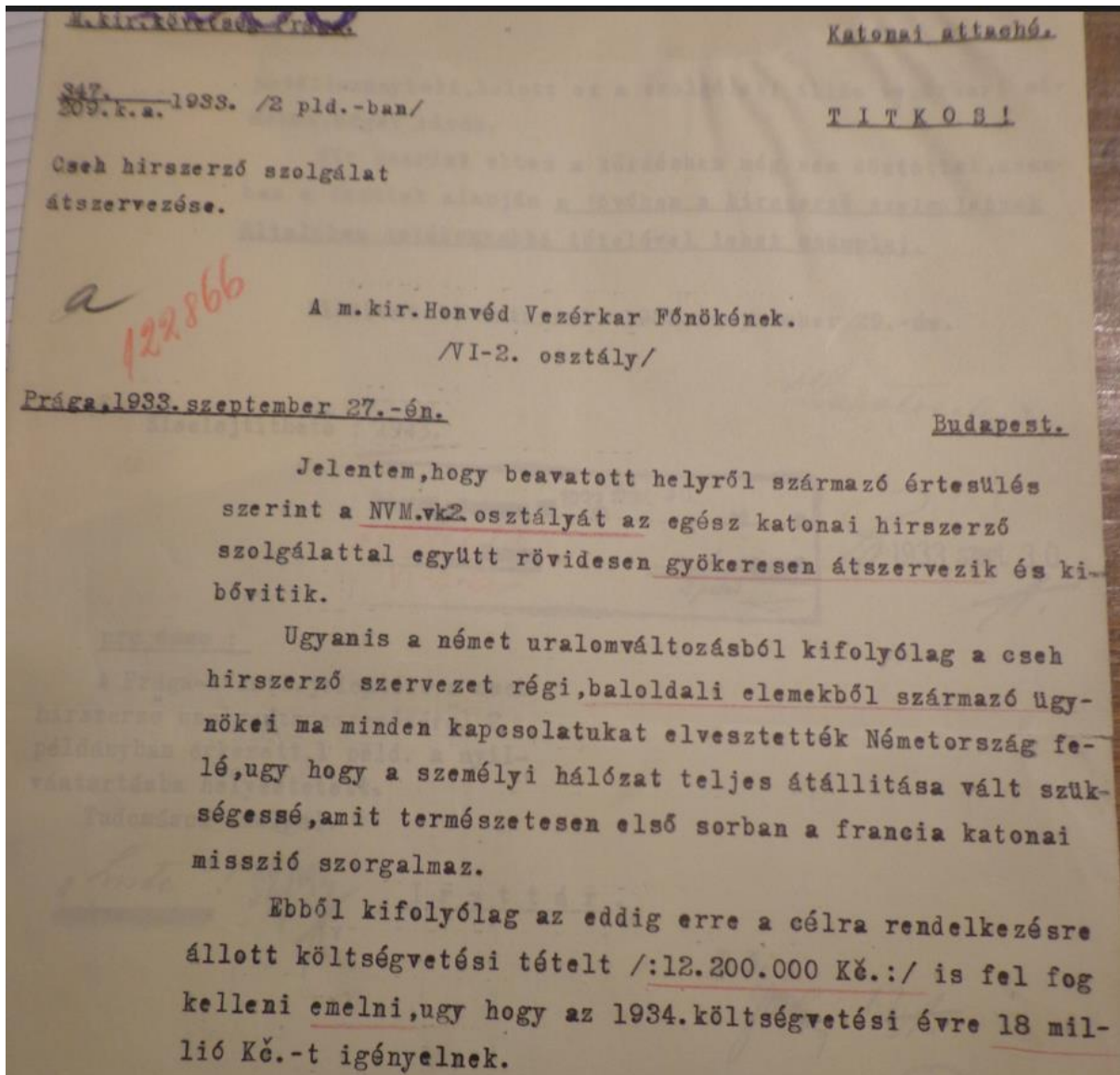
Az évekkel ezelőtt kidolgozott fejlesztési programot a gazdasági krízis erősen lassította, úgy hogy az 1932-ben tervezett új felállításokat nem tartották mind be.

/:Más forrásból kapott bizalmas információk szerint a közeljövőben sem számolnak új századok szervezésével.:/

- 3. melléklet:** Jelentésrészlet a csehszlovák légierről a nagy gazdasági világválság idején. (Csehszlovák repülő századok áttekintése, HL VKF 1933. 2. oszt., 119.807 sz. irat)

Informátorom megbízhatósága és komolysága minden kétségen felül áll. A legújabb helyzetéről nyújtott adatok azonban a hadsereg mérvadó köreivel való jelenlegi kapcsolatok híján még ellenőrzésre szorulnak, annyival is inkább, mert a mai regime iránti gyűlölete folytán gyakran a viszonyok lekicsinylésére ragadtatja magát.

- 4. melléklet:** Lakatos Géza jelentése arról, hogy felül kell vizsgálnia a kapott információkat, mert azok hitelessége kérdéses a hírforrása Csehszlovákia iránti negatív érzelmei miatt. (Gázvédelmi adatok, HL VKF 1933. 2. oszt., 123.760 sz. irat)

5. melléklet: Lakatos Géza jelentésének részlete a csehszlovák hírszerzésnél zajló átalakulásokról. (Cseh hírszerző szolgálat átszervezése, HL VKF 1933. 2. oszt., 122.866 sz. irat)

6. melléklet: *Bemutakozás a vezérkar főnökénél - személyes eszmecsere, HL VKF 1933. 2. oszt., 124.433 sz. irat (részlet)*

a./...”Az épen folyamatba tett személyi változások a vezérkar osztályvezetőit stb. illetően bizonyára Tábornok úr kívánságai szerint mentek már végbe?”

- „Igen, munkatársaimat én magam választottam meg, mind bevált legionisták.”

b./...”Tábornok úr természetesen osztja Bradác nemzetvédelmi miniszter felfogását a hadügyi budget és a szolgálati idő elemelését illetően?”

- „Hogyne, sok minden hiány van még, feltétlenül több pénz fog kelleni, mint a most megszavazott költségvetés, de a keresztülvitel nem fog simán menni.”

...”Hogyan? Hisz ma már tudvalevően a szociáldemokrata párt is erősen támogatja a hadsereg érdekeit?

- „Igen hála a Hitler-régimnek Németországban. Ennek csak mi láttuk hasznát. Ennek dacára nem vagyok optimista hogy sokkal több pénzre számítsak.”

...”De talán a szolgálati idő felemelése simábban fog menni, különösen ha beérnek 18 hónappal a kívánt 24 helyett?”

- „Legalább is 18 hónapra van szükség, ez a minimum, nyomatékosan ismétlem, legalább!”

c./...”Általában Tábornok úr elég mozgalmas és nehéz időben vette át hivatalát, mint a hadsereg vezérkarának főnöke....

- „Igen, /elkomolyodva/ nincs még egy ország Európában, amelyik annyira őszintén kívánná a békét mint Csehszlovákia. Ha mások leszerelnek, mi is leszerelnénk az utolsó katonát is. Sajnos ezt nem lehet, mert erősen fenyegetve vagyunk.”

...”Azt hiszem a szomszédok fegyverkezéséről közölt hírek, különösen a sajtóban, erősen tuzlottak. Főleg Magyarországról sorozatosan jelennek meg a nevetségességig menő, lehetetlenül tuzlott hírek, ami sajnos sokat ront főleg a lakosság hangulata és a bizalmatlanság szitása szempontjából. Végeredményen én nem hiszek egy közeli háboru lehetőségében.”

- „De igen! /barátságos mosollyal/ Tudjuk jól Magyarország számítását. Természetesen nem egyedül, s talán nem a legközelebbi jövőben, de szövetségeseivel együtt Magyarország részéről is fenyegetve vagyunk!”

...”E tekintetben elegendőnek tartom s bátorodom a m. kir. Miniszterelnök Úr egyik legutóbbi nyilvános beszédében tett kijelentésére rámutatni, aki azt mondotta, hogy ha háborút akarnánk, akkor nem kívánnánk a békés revíziót.... A mai leszerelt Németország pedig nézetem szerint magában véve ugyancsak nem jelenthet imminens veszélyt”.....

- „Pillanatnyilag nem is, de az Anschluss előbb-utóbb be fog következni!”

...”Miért nem gondolnak tehát a határok megerősítésére?”....

- „Ez csupán pénzkérdés, mindenütt egy és ugyanazon akadályba ütközünk.”

Prága, 1934. június hó 24.-én.

B u d a p e s t

Jelentem, hogy a katonai attasé ügykörét átvettem, a tájékoztatót és a hivatalos látogatásokat befejeztem.

Ez alkalomból alábbi benyomásokat nyertem:

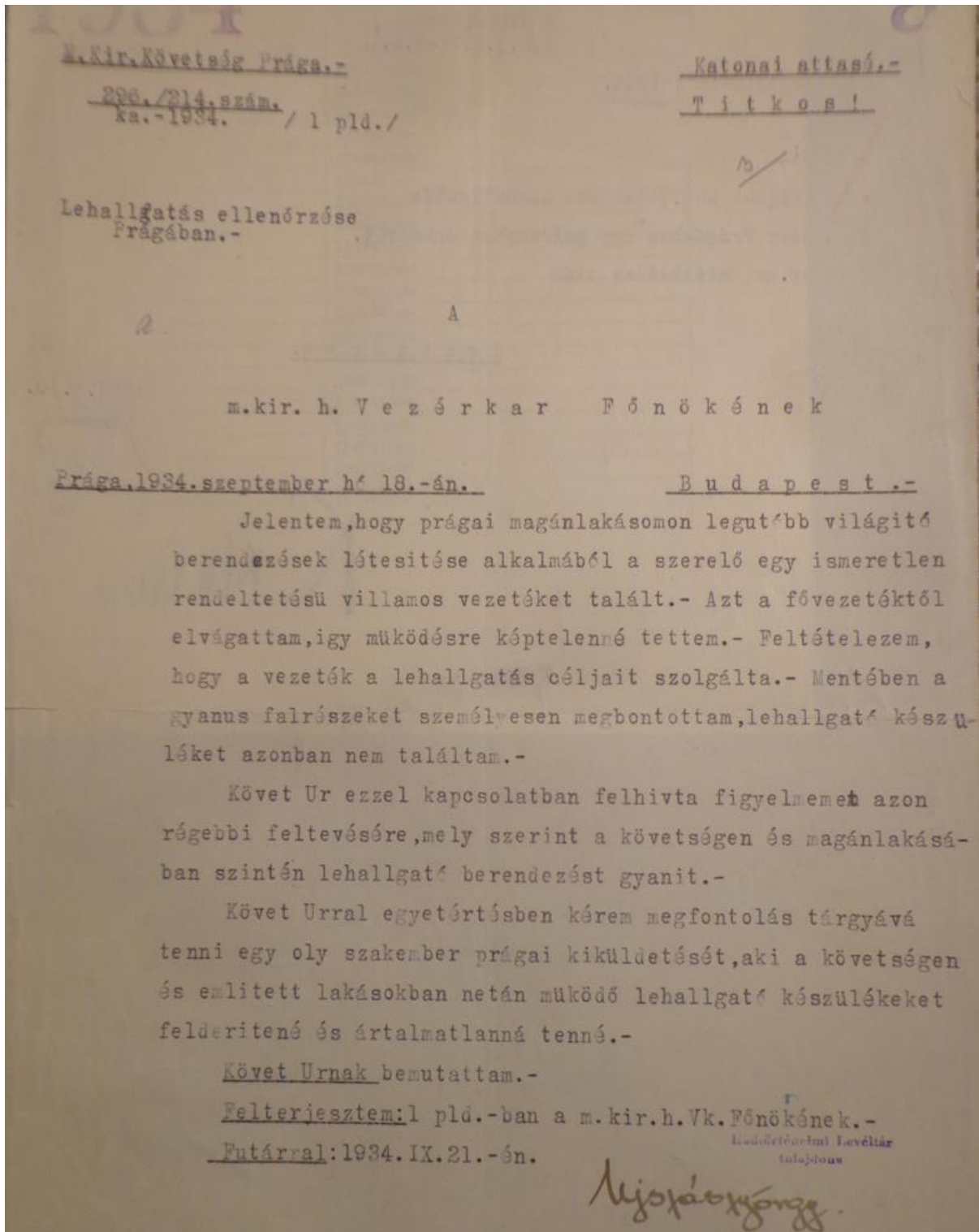
Cseh hivatalos körök: erőszakolt külső korrekt máz mögött alattomos rosszindulat. Bradác nemzetvédelmi miniszter / agrár politikus / elődömmel való együttes jelentkezésnél bevezetésként hangsúlyozva mondotta: "meine Herren, wir müssen doch zusammenarbeiten!" Velünk volt vk. 2. oszt. vezető rosszaló pillantásaira e gondolatát tovább nem fejtette ki.

Utóbbi - Drgác vk. ezds. - volt párisi cseh katonai attasé erélyes, jól képzett, szorgalmas vk. ti. benyomását tette gyors felfogással és helyes ítélőképességgel, aki azonban semmiféle eszköztől vissza nem riad. -

Benes külügyminiszter, Sirovy tbk., hadsereg főfelügyelő, kiemelték, hogy a két hds. között az érintkezésben úgy Budapesten, mint Prágában kifogástalan viszony áll fenn. -

Neumann tbk., vkf. 2. helyettese, elődöm bucsuztatására vilátsreggelit adott, ahol poharát a m. kir. honvédség üdvére emelte. -

7. **melléklet:** Ujszászy István beszámolója arról, hogy milyenek tapasztalta a bemutatkozó látogatásait a csehszlovák katonai és állami vezetőknél. (*Tájékoztató, bemutatkozás, benyomások*, HL VKF 1934. 2. oszt., 121.509 sz. irat)

- 8. melléklet:** Jelentés a katonai attasé lakásában elhelyezett lehetséges lehallgatókészülékről. (*Lehallgatás ellenőrzése Prágában*, HL VKF 1934. 2. oszt., 123.023 sz. irat)

9. melléklet: Hangulatkép Kelet-Tótföldről, HL VKF 1935. 2. oszt., 122.999 sz. irat

„Cseh vezérkar meghívására többi katonai attaséval együtt résztvettem a f. hó 24.-29.-hez Ondava, Topolya völgyekben tartott ho. gyakorlatokon. – Ez alkalomból – mint egyenruhás m. kir. honvéd tiszt – a lakosság jóindulatu érdeklődésének középpontjában állottam, mely több helyen tüntető jelleggel bírt.

Valamennyi katonai attaséval egyetemben Bártfa fürdőn Astoria szállóban voltam elhelyezve. Polgármester, fürdő-gondnok, szálloda igazgató találtak módot arra, hogy – a Kassáról kivezényelt 6 detektív figyelmét kijátszva – törhetetlen magyar érzésükről személyesen biztosítsanak. Személyemet állandóan megkülönböztetet figyelem kísérte napi indulásokkor, különösen végleges távozáskor, lakosság zöme lelkes – de csendes – ünneplésben részesített. Elutazás alkalmából – kizárólag nékem – gyermekekkel számtalan csokrot nyújtattak át.

Bártfa fürdő forgalma évek óta csökken. Látogatóinak zöme azelőtt Csehországból jött. Ezek újabb deviza nehézségek miatt elmaradnak.

Eperjesen város főterén álló gépkocsink körül nagy tömeg gyűlt egybe, mely főleg a magyar katonai attasé után érdeklődött. A kocsim ablakán egy öreg tót szolt be halkán: »még mindig magyarnak érzem magam«.

Varannón korcsmáros – orthodox zsidó – több hitsorosával együtt bizonygatta, elsősorban magyarok vagyunk, azután zsidók, gyermekeink mind beszélnek magyarul.

Kassán kávéházban másfél órát töltöttünk. Környéket nagy tömeg lepte el, melyet csupán egyenruhám érdekelt. Vasúthoz gyalog mentünk – én német és olasz kollégámmal egybekarolva – nagy számú kíséret szegődött nyomunkba, melynek soraiból több megjegyzés hangzott el. Pl. „Csak egy magyar és egy német, ha ezer-ezer volna itt, nem lennének csehek a Felvidéken.” »Éljen Magyarország és a magyar hadsereg«. Egy munkáskülső ember mellém [Az eredeti szövegben egy szó – KDK] szegődve biztosított, hogy a diszkíséret kizárólag nekem szól. Elutazásunk időpontját Kassáról lakosság gk. vezetőinktől úgy látszik megtudta, mert vasutállomáson – dacára a városban való csupán másfélórás tartózkodásnak – öt nagy csokrot nyújtottak át, sok ember névaláírást kárt. – Kísérő cseh vk. tti. ünnepeltetést észrevette, utba eső rendőröket felszólította a tömeg szétoszlatására: közbelépés azonban eredménytelen maradt.

Attasékat gyakorlatok alatt szállító gk.-kat kassai országos pság fogadta fel. Fuvarozók zöme magyar volt. Biztosítottak magyar hűségükről. Elmondották, hogy a városiak jó magyarok, összetartanak. Községek magyarjai sok helyen tótságba olvadnak – Tótok gyarmatosító cseh bánásmód, kiméletlen adóbehajtások miatt elégedetlenek. Mozgósítás esetén azonnal megalakul a magyar-szlovák légió, mely beavatkozásunk nélkül is visszaserzi a Felvidéket. – Egyik magyar gk. vezető előzetes felkérés nélkül diszmenet után közölte velem az azon részt vett alakulatokat és létszámaikat. Ezt a jelentés leadásánál hallotta. Megjegyezte: »a 15.200 főből legalább 11.000 a mi emberünk«.

Gyakorlatok területén bárhol megszólított egyén értett és beszélt magyarul. Kassán német kisebbség után kávéháztulajdonosnál érdeklődő német kollégám kijózanító választ kapott.

Olasz, osztrák katonai attasék Prágába visszaérkezve, vidék magyar érzése miatt nálam szerencsekívánataikat tolmácsolták. Jugoszláv kollégám a tényt szintén észrevette, szóvá tette. Cseh vk. jobbnak tartotta az észrevett ünnepeltetést agyonhallgatni.

Összefoglalva: Honvédtiszti egyenruhám volt az, mely Kelet-Tótföldön a magyar érzés megnyilvánulását kiváltotta. Miután ily alkalom ritkán adódik, szükségesnek tartottam, hogy a »nép szaváról és hangulatáról« külön jelentést tegyek.

Következményként megállapítható a Bártfa-Eperjes-Varannó-Kassa terület magyar hűsége, melyre különösen Bártfán és Kassán bizton számíthatunk. A birodalom összekovácsolására irányuló cseh törekvések megítélésem szerint egyre jobban kifejezésre jutó ellenhatást váltanak ki. Ehhez nem utolsó mértékben a kedvezőtlen gazdasági helyzet, a tótság másodrendű népként való kezelése is hozzájárulnak.”

Bibliográfia

Levéltári források

- HM HL I. fond főcsoport, M. kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai, VKF 1920–1939. 1. oszt., 2. oszt. és 3. oszt. iratai
- ÁBTL 74. doboz, A-861
- ÁBTL 78. doboz, A-873, A-873/1 iratok

Tanulmányok, cikkek

- ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 3. szám.
- ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 4. szám.
- ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983. 1. szám.
- BERKOVICS Gábor – KRAJNC Zoltán – PALIK Mátyás: A csehszlovák légierő a két világháború között. In: *Repüléstudományi Közlemények*. 2004. 16. évfolyam, 36. szám, 7–16. oldal
- BINAR, Aleš: The defence sector and its effect on national security during the czechoslovak (Munich) crisis 1938. In: *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej*. 2018. 2. szám, 71–84. oldal
- BINDER Tamás: A vkf-2. osztály nyilvántartó alosztálya. In: *Felderítő Szemle*. XVII. évfolyam, 1. szám, 116. oldal
- DWORZECKI, Jacek: Organization and Functioning of Intelligence Formations since the Creation of Czechoslovakia Until the End of World War II. In: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Vol. 23, 3. szám. 42–50. oldal
- E. FEHÉR Pál: *Sör, diplomácia, történetek*. Népszabadság, LVI. évfolyam, 91. szám
- E. FEHÉR Pál: *Ujszászi tábornok titkos ügyei*. 168 óra, 2005. 16. szám
- JUHÁSZ Balázs: Olasz–magyar vezénylések és tanulmányutak a két világháború között. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012. 1. szám
- LUKES, Igor: The Czechoslovak Partial Mobilization in May 1938: A Mystery (almost) Solved. In: *Journal of Contemporary History*. Vol. 31. No. 4. 699–720. oldal

- PAPP Tibor: *A Magyar Köztársaság katonadiplomáciájáról*. Honvédségi Szemle, XLIV. évf. 5. sz. (1990. szept.)
- PFAFF, Ivan: Die Modalitäten der Verteidigung der Tschechoslowakei 1938 ohne Verbündete. In: *Militärgeschichtliche Zeitschrift*. Vol. 57., 1. szám, 23–78. oldal
- PORUBSKY, Stefan: Application and Misapplication of the Czechoslovak STP Cipher Durnig WWII. In: *Tatra Mountains Mathematical Publications*. 2017. Vol 70, 3. szám, 41–91. oldal
- DR. REGÉNYI Kund Miklós – DR. DOBÁK Imre: Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között. In: *Nemzetbiztonsági Szemle*. 2015. III. évfolyam, 1. szám
- RYCHLIK, Jan: Kárpátalja és Csehszlovákia 1918–1919-ben. In: *Aetas*. 2018. 33. évfolyam, 2. szám
- ROMSICS Ignác: Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés. In: *Trianon 90 év távolából*. Eger, 2011. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, 15-40. oldal
- SIPOS Péter: Újszászy István, a titokzatos tábornok. In: *História*, 2002. XXIV. évfolyam, 2. szám, 28–30. oldal
- SUBA János: A csehszlovák erődrendszer magyar határmenti szakasza. In: *Közép-Európai Közlemények*. 2017. 10. évfolyam, 1. szám, 168–177. oldal
- SUBA János: Csehszlovákia határőrizete és határvédelme 1938-ban. In: *Köztes Európa*. 2016. 8. évfolyam, 1-2. szám.
- SUBA János: Csehszlovákia „katonapolitikai” helyzete és az országerődítés. In: *Közép-Európai Közlemények*. 2014. 7. évfolyam, 3–4. szám, 41–49. oldal
- SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti katonai attasészolgalat személyi összetétele. In: *Felderítő Szemle*. 2013. november, XII. évfolyam, 2. szám, 22–40. oldal
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozása, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945). In: *Felderítő Szemle*, 2018., XVII. évfolyam, 2. szám, 16–38. oldal
- SZAKÁLY Sándor: Magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás 1918–1921. In: Szakály Sándor: *A 2. vkf. Osztály - Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945*. Budapest, 2015, Magyar Napló Kiadó.
- SZITA Szabolcs: Ujszászy István tábornok pályafutása. In: *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 2006. 51 évfolyam, 2. szám, 4–30. oldal
- UNGVÁRY Krisztián: A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői. In: *A magyar elhárítás fejlődése*. Szerk.: Drusza Tamás. Budapest, 2019, Dialóg Campus Kiadó. 13–18. oldal

- VADÁSZ Ferenc: Gyilkosság Prágában. A kémfőnök-jelölt ballépése. In: *Ezredvég*, 1998. VIII. évfolyam, 2. szám, 52–56. oldal
- ZEIDLER Miklós: A magyar revíziós külpolitika a két világháború között. In: *Korunk*. 2012. 3. évfolyam, 11. szám, 29–30. oldal

Újságok, közlönyök

- *Bars* (1923.)
- *Budapesti Hírlap* (1938.)
- *Friss Ujság* (1936.)
- *Külügyi Közlöny* (1923., 1924., 1926.)
- *Magyar Nemzet* (1938.)
- *Napló* (1933.)
- *Nemzeti Ujság* (1928., 1931.)
- *Prágai Magyar Hírlap* (1923., 1926., 1928–1937.)

Internetes linkek

- MIKLÓS Dániel: *Prága, mint kémközpont?*
<https://ntf.hu/index.php/2017/02/08/praga-mint-kemkozpont/>
- MIKLÓS Dániel: *Minden kezdet nehéz: az első magyar (majdnem) követ Prágában*, <https://ntf.hu/index.php/2019/09/02/minden-kezdet-nehez-az-első-magyar-majdnem-követ-pragában/> (letöltve: 2023. 02. 24.) *Csak mélyítette a szakadékot győztesek és legyőztek között a kisantant létrejötte*, <https://m.multkor.hu/csak-melyitette-a-szakadekot-gyoztesek-es-legyozttek-kztt-a-kisantant-letrejtte-20190607> (letöltve: 2023. 04. 30.)

Könyvek

- ANDORKA Rudolf: *A madridi követségtől Mauthausenig*. Budapest, 1978, Kossuth Kiadó.
- ÁDÁM Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, 1989. Akadémiai Kiadó
- *Diplomáciai Iratok Magyarország Külpolitikájához 1936–1945*. IV. kötet. Szerk.: ZSIGMOND László, 1962, Akadémiai Kiadó, Budapest
- *Documents on German foreign policy 1918–1945*. Series D. Vol. IV. 1951. Washington.
- HARASZTI György: *Vallomások a holtak házából*. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.
- HARDY Kálmán: *Az Adriától Amerikáig*. Budapest, 2008, Kairosz Kiadó.

- HENNYEY Gusztáv: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései.* Budapest, 1992, Európa-História.
- KÉRI Kálmán: *Magyar vezérkari tisztek kiképzése és továbbképzése az 1920–1944 közötti években.* Budapest, 1992, HM Oktatási és Tudományos Főosztály
- LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam.* Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó.
- LUKES, Igor: *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s.* New York, Oxford University Press, 1996.
- MOLNÁR Imre: *Esterházy János élete és mártírhalála.* Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2013.
- MORAVEC, František: *Master of Spices.* Washington, 1975.
- ORMOS Mária–MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren.* Budapest, 2003, Osiris Kiadó.
- POKORNY Herman: *Emlékeim. A láthatatlan hírszerző.* Budapest, 2000, Petit Real.
- RAVASZ István: *Ukrajna.* In: *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs, 2. kiadás.* Szerk.: SZIJJ Jolán – RAVASZ István, Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó, 696–697. oldal
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1938–1945.* Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó.
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945.* Budapest, 2001, Ister Könyvkiadó.
- VARGYAI Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években.* Budapest, 1983, Akadémiai Kiadó.
- ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között.* Budapest, 2002. Teleki László Alapítvány

Saját publikációk

- KELLER-DEÁK Kristóf: *Jelentés a felvidéki magyarság hangulatáról 1935-ben*
<https://ntf.hu/index.php/2020/11/29/jelentes-a-felvideki-magyarsag-hangulatarol-1935-ben/>
- KELLER-DEÁK Kristóf: *Kéri Kálmán pozsonyi katonai attaséi szolgálata.*
<https://ntf.hu/index.php/2020/12/28/keri-kalman-pozsonyi-katonai-attasei-szolgalata/>
- KELLER-DEÁK Kristóf: *Német kémek Csehszlovákia szolgálatában*
<https://ujkor.hu/content/nemet-kemek-csehszlovakia-szolgalataban>
- KELLER-DEÁK Kristóf: *A Vág völgye a hírszerzés célkeresztjében*
<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/keller-deak-kristof-a-vag-volgye-a-hirszerzes-celkeresztjeben/>
- KELLER-DEÁK Kristóf: *A rejtett katonai attasék Csehszlovákiában 1920–1928 között.*
<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/keller-deak-kristof-a-rejtett-katonai-attasek-csehszlovakiaiban-1920-1928-kozott/>
- KELLER-DEÁK Kristóf: *Jelentés a felvidéki magyarság hangulatáról 1935-ben.*
In: szél-járás. 2021. március. XIV. évfolyam, 1. szám, 41–44. oldal
- KELLER-DEÁK Kristóf: *A prágai magyar katonai attasé hétköznapjai 1935-ben.*
In: szél-járás. 2022. március, 1. szám, 29–33. oldal
- KELLER-DEÁK Kristóf: *Csehszlovák erődítések a magyar hírszerzés jelentéseiben.* In: A PEME XXIII. PhD – Konferenciájának előadásai. Szerk.: dr. Koncz István, Szova Ilona. Budapest, 2022. május, 68–74. oldal
- Keller-Deák – Németh – Sebők – Suha: *Egy konzul családtörténete: a budapesti salvadori misszió.* In: Közelítések, 6. évfolyam, 3-4. szám, 157-164. oldal

Saját előadások

- interjú, *Kéri Kálmán vezérezredes hazaszeretete ma is példamutató,*
<https://vasarnap.hu/2020/01/24/keri-kalman-hazaszeretete-ma-is-peldamutato-lehet/>
- Kultúr Borock előadás-sorozat, *Ügynökök között – a magyar kémelhárítás harca csehszlovák kémekkel az 1920-as években* című előadás
- Előadás a Miniszterelnökségen, *Ügynökök között – a magyar kémelhárítás harca csehszlovák kémekkel az 1920-as években* című előadás
- Károli TDI Doktorandusz Műhelykonferencia, *Csehszlovák erődítések a magyar hírszerzés jelentéseiben* című előadás
- XXIII. PEME PhD Konferencia, *Csehszlovák erődítések a magyar hírszerzés jelentéseiben* című előadás
- KRE TDI I. Hallgatói Konferencia, *Hitler hatalomra jutásának csehszlovák reakciói a magyar hírszerzés jelentéseiben* című előadás